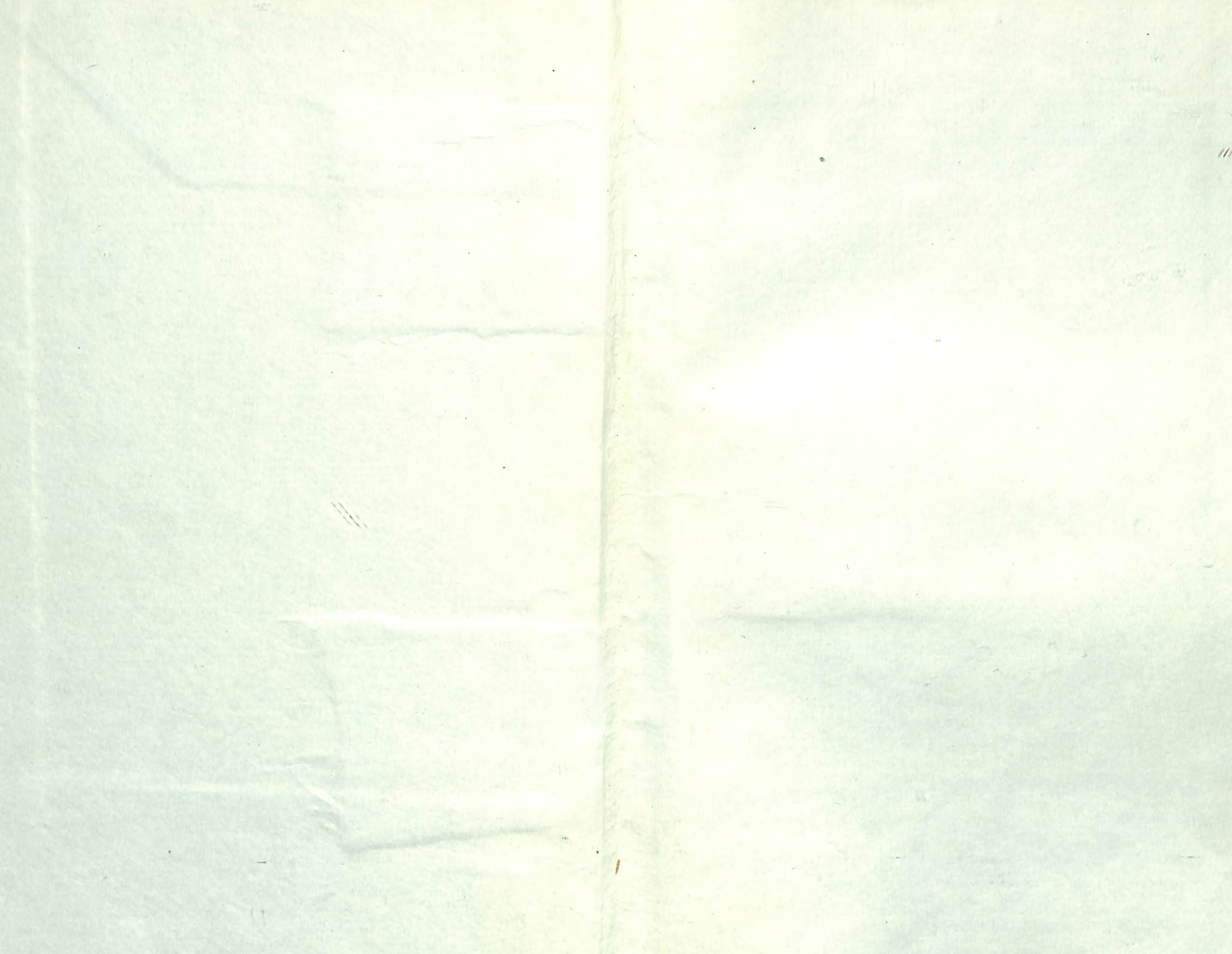

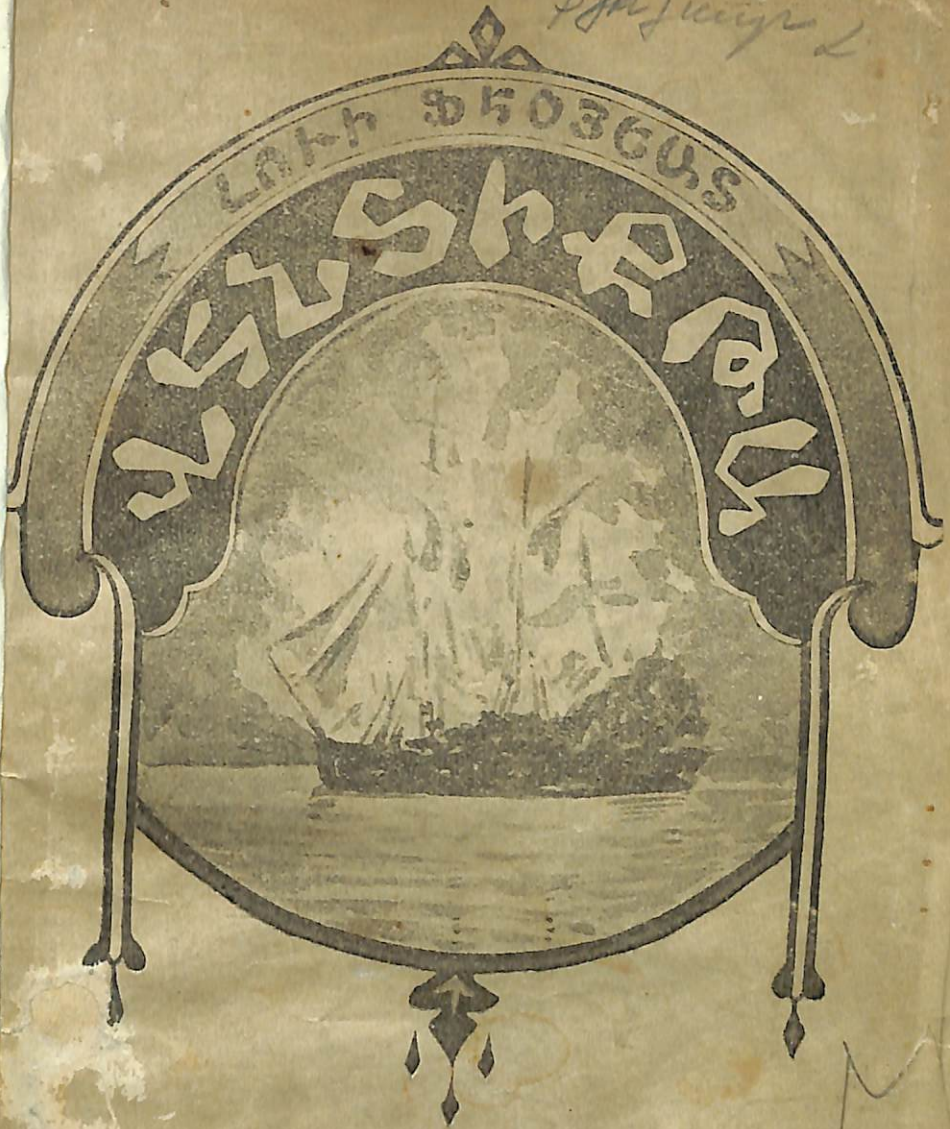
of long time

of long time

84
8-73

Handwritten note at top right corner.

Թւրգմանեց՝ ՊԱՐԳԵՒՆԻ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

"PAROS" BOOK STORE
 805 S. SULLIVAN AVE.
 D. W. H. MICH.

84
S-73

Տպագր. «Նոր Օր» — 1928

84

20 APR 2006

Տ-73

ԼՈՐԻ ՅԵՕՏԵԱՏ

ՎԷՆՏԻՔԹԱ

(ՎԷՆՏԻՔԹԱ՝ լատիներեն կը նշանակէ ոնիրից պատճումը)

Թարգմանեց՝ ՊԱՐԳԵՒ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

ՊԱՐՈՍ ԳՐԱՆՈՒՆ
"PAROS" BOOK STORE
836 S. SOLVAY AVE.
DETROIT, MICH.

Տպագր. «Նոր Օր» — 1928

Ն Ա Ռ Ա Ք Ա Ն

Մութը կը կոխէ Բրովանսի դիւղերէն միոյն վրայ, ընկողմանած ալպեան բլրակի մը կուշտին: Երկինքը կը սեռայ քիչ-քիչ ու աստղերը չեն երևիր: Փակ պատուհաններէն ներս կը նշմարուին լոյսեր եւ կը թուի թէ ամէն մարդեր ժողուրուած են սեղաններու շուրջը, երեկոյեան ընթրիքին համար:

Քանի մը տղաքներու ստանձայներ կը յառին հնչեղ քարայտակին վրայ: Չայն մը կ'երդէ, բակի մը խորը մեղամաղձիկ յանկերդ մը: Մեծ հրապարակին մօտիկը, փողոցի մը անկիւնը, դարմանատան առջեւ, կին մը կուլայ:

Կնոջական սեծ կնգուղի մը փաթթուած, նէ իր թեւերուն մէջ կը բռնէ ծրար մը՝ որ թանկագին կը թուի: Գթութեան Տունին պատին կը կռթնի, մերթ ընդ մերթ աչքերը կը բարձրացնէ դէպի Ս. Կոյսը՝ որուն առջեւ լամբար մը կը պլպլայ, գաղտնապէս աղօթող հոգիի մը նման: Յետոյ արցունքներ կը հոսին իր այտերուն վրայ: Նուաղելու վրայ է:

Նէ, սակայն, քանի մը քայլ կ'առնէ: Իր կնգուղը կէս մը կը բացուի. կը նշմարուին չորեր: Կինը կը ծօի: Նորածին մըն է, իր կուրծքին վրայ բռնած.

— Իմ փոքրիկս, կը մըմնջէ նէ, իմ խեղճ փոքրիկս:

Այդ վայրկեանին, նէ իր վերեւը կը տեսնէ զանգակ մը, յետոյ կախուած չուան մը, եւ պատին մէջ դարձգարձիկ ու կլոր «դարան» մը: Բաւական է զանգը հնչեցնել, պատը կարծես կը խոռոչանայ, ու՝ տուփ մը ինքնին կուգայ, կը ցցուի զարնողին առջեւ. հոն է որ իր սխալը պլսի պահէ այդ կինը՝ որուն կ'արդիւնկեանքը ըլլալու ճշմարիտ մամա մը. նորածինը հոնձկը զետեղէ ու զայն կը յանձնէ կրօնաւորուհիներու գթութեան:

01199-76

Երկու ժեսթ կայ ընկիրք. կամ ամենածանր բեռէ մը ազատուն է եւ կամ, թերեւս, ոճիր մը: Այդ պահուն, ս՛վ պիտի կրնար անոր ներել եւ կամ զայն զատապարտել:

Չարարախտ կնոջ համար, որուն եղբրական քայլին հետեւեցանք, Ս. կոյսն է իր զատաւորը:

Անոր որ կ'աղաչէ, դէպի անոր կը բարձրանան իր աղօթքները: «Գիտէք, թէ ուրիշ կերպ չեմ կրնար ընել, կ'ըմբռնէք, ո՛վ ցաւերու մայր, իմ չարչարանքս եւ այս բաժանուծի անդթութիւնը: Եթէ մարդիկ ինձի չներեն, գոնէ դուք թողութիւն չնորհեցէք ինձի»:

Այս քանի մը բռնորդ, ցած ձայնով ըսուած, բարձրացան դէպի Ս. կոյսի պատկերին, ողբի մը նման:

Մօտակայ հրապարակին վրայ կը լսուին սանտալի ձայներ. կ'ընր՝ անհանգիւտ, ետին կը դառնայ ու կը նայի:

Նեղ փոփոցի մը մէջէն կը նշմարէ զինով մը՝ որ երեւբայով կ'անցնի: Կը վերադառնայ դէպի «դարանը»: Պէտք է վճռել:

Լա՛ւ ուրեմն. ո՛չ, երբե՛ք չպիտի լքէ այդ մանկիկը: Յետս ընդ կրունկ կը դառնայ, գրեթէ բնագոյրէն կ'ուղղուի դէպի հեռուոր բնակարանը՝ ուրկէ եկած էր: Ի՞նչ կարեւորութիւն ունին նախապաշարումները, զրպարտութիւնները եւ չքաւորութիւնը՝ որ իրեն կը սպասեն: Որովհետեւ իրմէ անելի հզօր է այն. չի կրնար թողուլ հոն պզտիկ էակը՝ զոր կը գրկէ լոյս աշխարհ գալէն ի վեր:

Յետոյ դատողութիւնը կը միջամտէ: Այս տղան դըժբաղդ պիտի ըլլայ: Պիտի նկատուի ինքնամատոյց մը: Կեանքին մէջ սիւսն ոխ ու ատելութիւն պիտի ճանչնայ: Մայրը անկարող պիտի ըլլայ զինքը պաշտպանելու: Մինչդեռ դարմանատան մէջ մեծնալով, եւ ո՞ւրտեղէն գալը անգիտանալով՝ պիտի կրնայ զիւղացի մ'ըլլալ, կամ գործաւոր մը՝ որ չպիտի կարմրի ներս համար՝ որ իրեն կեանք տըւած է:

Ու վերստին սայթաքելով ու աչքերէն չհեռացնելով այն ճերմակ ծրարը, զոր իր կուրծքին վրայ կը սեղմէր:

Յեւերովը եւ կծկուած ձեռքերովը, դարձեալ կը մօտենայ «դարանին», ակնարկ մը կը նետէ Ս. կոյսին պատկերին եւ հաստատապէս այս անգամ զանգակը կը հնչեցնէ:

Խաղը խաղացուած էր, ինքն այ սրտին մահացու հարուած ընդունածի պէս եղած էր:

Չանգակը կը հնչէ հանգոյն մահագոյժի մը. այո՛, մահագանգ մըն է որ կը հնչէ, որովհետեւ տղայ մը կը մեռնի իր մայրենի սէրէն փրցուելով:

Կինը կը սպասէ, անձկութեամբ շնչանեղծ: Իր ճակտին վրայ պաղ քրտինք մը կը մարդարտանայ: Ժամանակ կա՞, ինքզինքը ազատելու:

Ոչ: Արդահատական ճոխնչով մը, «դարանը» կէս շրջանակ կը դառնայ: Ահաւասիկ պատին մէջ ծակ մը. դագաղի մը նման նեղ է: Հո՛ն է որ պէտք է դնել լքուածը: Վերջին համարոյր մը, հեծեծա՛նք մը, աղաղակ մը, զոր ոչ ոք կը լսէ. սեւ սիլուէթ մը՝ որ գետին կը գլտորի. յետոյ ճիգեր կ'ընէ ոտքի կանգնելու եւ որ, վերջապէս կ'աներեւոյթանայ սեւցած զիշերին մէջ:

Լմեցա՛ւ...

Դարմանատան ներսը, սրահի մը մէջ, ուր գիշերօցերեկ մէկը կը հսկէ, կրօնաւորուհին մրափուսին մէջ լսեց զանգին ձայնը՝ յեղակարծօրէն քաշուած, որ կը դարձնէ «աշտարակիկը»:

Երբոր խորշադարանը իր բնական վիճակին դարձաւ, նէ հոն գտաւ ճերմակ, փոքրիկ ծրար մը եւ նշմարեց պէպէի մը դէմքը, որ կը ճչար:

Քոյրը այդ տեսակ յուզումներու վարժուած էր եւ սակայն չկրցաւ ինքզինքը բռնել եւ ի խորոց սրտի արտասանեց գուրգուրայի «խեղճ պզտիկ» մը:

Յետոյ ուղղուեցաւ այն սրահը՝ ուր կը պատսպարուին այսպէս երբեմնի լքուած մանկիկները:

Մայրանոցի սրահն էր այդ:

Մէկ կողմը կը գտնուէին մայրեր՝ որոնք կը կարօտէին խնամքի, ծնունդ տալու համար պզտիկներու՝ զոր յետոյ կը զետեղէին օրօրօցներու մէջ՝ դրուած միւս կողմը, որ-

պէսդի մօտիկ ըլլան իրենց մայրիկներուն՝ ուզուած մա-
մուսն:

Երբ կրօնաւորուհին նորածինը բերաւ, տեսաւ խուժք-
մ, ուրիշ քոյրեր, որոնք կը վիճէին, հիւանդօնոցի բժշ-
կապետին՝ Տօքթ. Լանկուաի շուրջը:

— Պէտք է, կ'ըսէր բժիշկը, զբաղինք մայրիկովը. ու-
րուն վիճակը ծանր է:

Ու այսպէս խօսելով՝ ուղղուեցաւ դէպի անկողինը՝
ցաւերով տանջուած հիւանդի մը, որ կը հեծէր մեղմօրէն:

Կրօնաւորուհի մը մօտեցաւ բժիշկին, ձեռքը բռնած
քոխտին մը (ըպրբ):

— Պէտք է, սակայն, ըսաւ նէ, առանց արարողու-
եան ջրով մկրտել:

Բժիշկը անհամբերութեան ժեսթ մը ըրաւ:

— Անողուտ է, քոյր իմ, մեռած է պղտիկը: Ամէն ինչ-
ըրինք զայն ազատելու: Այժմ մայրը ազատելու ճարը նա-
ջինք:

Ու շուտով մը ուղղուելով դէպի տղեկին օրօրօցը,
յաթով մը ծածկեց դէմքը ու վարագոյրը գոցեց. որպէսզի
մայրը՝ արթննալուն պէս, չտեսնէ դիակը:

— Կ'աղաչեմ, յանձնարարեց, շուրջը գտնուող քոյրե-
րուն, եւ ոչ մէկ բառ դեռ մայրիկին:

Հիւանդէն հագիւ երկու քայլ հեռու էր, երբ զժրազր-
կինը բացաւ աչքերը, կարծես թախծալից երազէ մը կ'ար-
թըննար եւ ասլու թեւամը չորս կողմը կը նայէր: Չէր խօ-
սեր: Գլուխը աջ ու ձախ կը դարձնէր, տինդայոյզ չըր-
թունքները կը թրջէր. յետոյ յանկարծ, դեռ զօրեղ ձայ-
նով մը պոռաց.

— Չաւ'կս:

Բժիշկը քոյն էր:

— Օ'ն, Թուանօն, խելօք կեցիր, մի խօսիր:

Բայց նէ յամառօրէն կրկնեց.

— Տղեկս, տղեկս կ'ուզեմ:

Որովհետեւ խօսիլ կ'ուզէր ու շնչատ ձայնով մը կ'արթ-
տայայտուէր:

— Աղջիկ է, այնպէս չէ՞:

— Լաէ', Թուանօն, ըսաւ կրօնաւորուհի մը: Կը տես-
նէք թէ բժիշկը կ'ուզէ որ հանդիստ մնաք:

Մտիկ չէր ըներ.

— Վստահ եմ, որ աղջիկ մըն է: Կ'ուզեմ զայն տես-
նել: Անմիջապէս ցոյց տուէք ինծի:

Ամէնքնին ալ կը լռէին անոր շուրջը. չգիտնալով ի՞նչ
ըսել: Կրօնաւորուհիները կը նայէին բժիշկին, որ ակնար-
կով մը կը հասկցնէր թէ պէտք էր լռել:

Թուանօն ընդզեցաւ:

— Բայց, վերջապէս, ի՞նչ կը նշանակէ այս: Պատաս-
խանելք ինծի: Կ'ուզեմ տղեկս, կ'ուզեմ:

Բժիշկը մատը անոր բերնին դրաւ:

— Շըթ... կը քնանայ:

— Կր քնանայ, կ'սկսեց Թուանօն, որովհետեւ աղ-
ջիկ մըն է. Սէզարէն աղջիկ կ'ուզէր. վստահ եմ թէ այդ-
պէս է:

Ու, կրօնաւորուհիները խմբովին նւ երկիւղածու-
թեամբ ստել ստիպուեցան, խոստումին համաձայն, զոր ը-
րած էին բժիշկին:

— Այո', աղջիկ մըն է եւ անուշիկ:

— Աղուո՛ր է, ըսաւ հիւանդը արձագանգելով:

— Օ'ն, հանգստացիր ուրեմն:

— Անմիջապէս չախտի՛ տաք զայն ինծի:

— Ինչո՞ւ չէ, պայմանաւ որ, ըսաւ բժիշկը, նախ կա-
տարելապէս հանդարտիք, որովհետեւ պղտիկ շարժում մը,
կամ յուզում մը շատ դէշ հետեւանք պիտի ունենայ, ձեզի
համար: Եթէ խելօք մնաք, քանի մը վայրկեանէն պիտի
տեսնէք ձեր մանկիկը: Չեզի պիտի բերենք ու դուք զայն
պիտի գրկէք:

Այս վերջին խօսքը կարծես հանդարտեցուց Թուանօնը,
որ գոցեց աչքերը իբր թէ քնանալու:

Բայց յանկարծ, կանգնեցաւ անկողնոյն վրայ.

— Մտիկ ըրէ՛ք, ըսաւ նէ, պղտիկը արթնցաւ, ձայնք
կ'իմանամ:

Կրօնաւորուհիները զարձան. արդեօք կը զատանցէ՞ր:

Արդարեւ, մանկիկ մը ճիշեր կ'արձակէր սենեակին խորը:
 Քանի մը վայրկեան առաջ, իր մայրիկէն լքուած պղտիկն էր, զոր պահակ քոյրը, ի զուր կը փորձէր լռեցնել, իր գիրկին մէջ օրօրելով:

— Բայց աղջիկ մըն է, կ'ըսէր Թուանօն. ինքն է, վստահ եմ: Տուէք ինձի, կ'ուզեմ գիրկս առնել:

Իր աչքերուն մէջ այնքա՛ն ուրախութիւն, իր դէմքին վրայ այնքա՛ն փափաք կը ճառագայթէր, եւ այնքան ազերսանք՝ դէպի երեւակայական արարածի մը երկնցուցած թեւերուն շարժման մէջ, որ բժիշկը նշան ըրաւ քոյրերուն լռելու եւ ուզուեցաւ մեծաւորուհիին եւ ցած ձայնով մը ըսաւ անոր.

— Այս կինը ազատելու համար, մա՛յր, հարկ է տակաւին ստել. Եթէ անոր ըսուի թէ մանկիկը մեռած է, չպիտի ապրի: Կը տեսնեմ որ պահակ քոյրը անծանօթ տղեկ մը կը բերէ: Թողունք հաւատալ այդ կնոջ թէ իր տղեկն է այն, գոնէ քիչ մը ժամանակ այդ պատրանքը թող ունենայ: Ու երբոր աղէկնայ եւ վտանգը անցնէ, առանց բռնի յուզումի մը տեղի տալու պիտի կրնանք իրեն ըսել ճշմարտութիւնը:

Մեծաւորուհին գլխու նշանով մը հաւանութիւն տուաւ եւ հերթապահ կնոջ գիրկէն ճշգրտ մանուկը առնելով՝ եկաւ Թուանօնի քովը եւ անոր երկնցուց:

Այս վերջինը ինքզինքէն ելած էր: Բռնեց տղեկը եւ թեւերուն մէջ առնելով՝ մայրական առջինեկ համբոյրը տուաւ անոր, համբոյրը՝ որ երկու էակներու հաղորդութիւնն է կեանքին առջեւ. դիտեց զայն, զգուեց, փայփայեց կուրծքին վրայ եւ կարծես հրաշքով՝ տղեկը հանդարտելով լռեց եւ քնացաւ այդ օտար կուրծքին վրայ:

Տօքթ. Լանկլուա անկողնին քովէն հեռանալով՝ կը խօսակցէր այժմ մեծաւորուհիին, հերթապահ եւ միւս քոյրերուն հետ:

— Ստուգիւ, Նախախնամութիւնն է որ մեզի օգնութեան հասաւ ըսաւ ան, որովհետեւ չեմ գիտեր թէ ի՞նչ

պիտի պատահէր, եթէ Թուանօն Սէզարէնի ըսուէր, որ ծրնած զաւակը մեռած էր: Երբ տեսնեմ, որ ճշմարտութիւնը տանելու կարող պիտի ըլլայ, այն ատեն պիտի ըսեմ իրեն:

— Բայց մի՞ւսը, պղտիկ աղջնակը, որ մեռած է, հարցուց քոյր Թէրէզ:

Պահիկ մը մտածեց Տօքթէօրը. իրեն խղճին վրայ ծանրացող պարագայ մըն էր. սակայն շուտով որոշում տուաւ.

— Կրնանք ստել, Աստուած չէ որ մեզ պիտի յանդիմանէ. վստահ եմ, որ նմանօրինակ ստախօսութիւն մը, անդենականին մէջ, ո՛չ ձեզի եւ ոչ ալ ինձի համար մեղք պիտի համարուի:

Սրանը իր սովորական հանդարտութիւնը վերստացաւ: Սոցորդեկ աշտանակները՝ իւրաքանչիւր անկողնի ոտքին մօտիկը, կիսաբաց պատուհանէ մը ներս թափանցող թարմ օդի մը փայփայուովին տակ զողողալ սկսան: Ու Բայժմ միայն լսելի կ'ըլլար, գիշերուայ անդորրութեան մէջ հանգչող հիւանդներուն կանոնաւոր շնչառութիւնը:

ՎԱՂԱՅԱՋՈՐԴ ԱՌՏՈՒՆ

Վաղայաջորդ օրը, ժամը ութին, դաւմանատան մէջ տեսնուեցաւ ներս մտնելը կարճուկ մարդու մը, երկայն-թափթ փած կեղծամով եւ եռածայր գլխարկով, հետն ալ աշխարհոյժ մահչուկ մը:

Իրան առջեւ, քոյրը զայն նշմարելուն պէս՝ ողջունեց. «Բարի լոյս, Սէզարէն», ինչ որ կ'ապացուցանէր թէ նորեկը տնեցի կը սեպուէր: Վերջին ծայր քաղաքավարութեամբ մը, քանի մը անդամներ խոնարհեցաւ եւ միևնաճիւղ ուղղուեցաւ դէպի մայրանոցը:

Երբոր ընդարձակ սրահին մէջ մտաւ, հիւանդները իրենց մէջ սկսան փոփոսալ:

— Սէզարէնն է, գաւառին կլայեկիչը, որ կուգայ համբուրելու իր կիներ, եւ մանչուկն ալ՝ Լուիզէն է: Երկուքն ալ շատ գոհ պիտի մնան, տեսնելով նորածինը:

Որովհետեւ ամէնքն ալ գիտէին, որ Թուանօն պզտիկ աղջիկ մը ունէր, գեղեցիկ՝ սիրոյ պէս. ու դէմքերը կը ժպտէին երջանիկ հօրը անցքին ժամանակ:

Իր կնոջ անկողնին սօտիկը հասնելով՝ Սէզարէն կանգ առաւ, որովհետեւ Թուանօն կը քնանար, քովը ալ, օրորօցին մէջ՝ գոց մանրուկ թաթիկներով՝ մինիներէ մը, խորունկ կերպով կը նիրհէր:

Սէզարէն կը պատրաստուէր ուժեղ բարի լոյս մը ըսելու, երբ հսկող կրօնաւորուէին, տիրական ձեւով մը լըռութիւն հրամայեց:

— Ի՞նչ կայ, հարցուց ազնիւ մարդը, անհանգ տութեամբ: Աւելի շատ հիւանդ է:

— Ո՛չ, կը քնանայ:

— Ու գաւա՞կս:

- Կը տեսնէ՞ք որ հող է:
- Ո՛չ:
- Բայց այ՞ո՛ւ:
- Մա՞նչ մ'է:
- Ոչ, աղջիկ է:
- Ո՛չ, թոյլ տուէ՞ք որ պահնեմ պէպէք:
- Բայց...
- Կը խոստանամ մեկն/լ, երբոր տօքթէօղը ըսէ ինծի:
- Ու քոյրը նշան ըրաւ «կլայեկիչ»ին, թէ հրաման ունէր:
- Առանց մանկիկին քունին ականջ կախելու, Սէզարէն զայն առաւ թեւերուն մէջ. Լուիզէն, Պետին կեցած, կաղաչէր:
- Յոյց տուր, հայրիկ, Յոյց տուր:
- Ահաւասիկ, նայէ:
- Պզտիկ քոյր ի՞ր թէ եղբայր մ'է:
- Պզտիկ քոյր մըն է. մենք ալ ասիկա կ'ուզէինք, քանի որ մեծկակ մանչուկ մ'ունինք, Լուիզէն, քեզի կըսեմ, Բարի լոյս բսէ, տի'իւն կրօնաւորուէիին:
- Բարի լոյս, տիկին:
- Ո՛չ, ըսէ բարի լոյս, քոյր իմ:
- Բարի լոյս, տիկին քոյր:
- Բայց Սէզարէն, ասանկ քաղաքավարական նրբութիւններով զրազելու ժամանակ չունէր, երջանկութենէն:
- Սէզարէն իր երջանկութիւնը քիչ մը շունթալից կերպով կ'արտայայտէր, անանկ որ Թուանօն արթնցաւ: Գիրկընդ-խոնարհներ, ուրախութեան ձայներ, որոնց մէջէն կը լըռուէր «աղջիկ մը»:
- Կրօնաւորուէին քիչ մը մտահոգ էր, թէ այս սրտազեղուժը կրնար յոգնեցնել հիւանդը. Սէզարէնի մօտեցաւ ու ըսաւ.
- Տօքթ. Լանկուա ձեր կնոջ յանձնարարեց վերջին աստիճանի հանդարտութիւն. Պ. Սէզարէն, պէտք չէ...
- Բարի քոյրը աւելի չ'արտայայտուեցաւ. ընտանիքը

ամբողջ, զիրար գտնելնուն վրայ՝ այնքան ուրախ էր, որ
զանոնք իրարմէ բաժնելը անգթութիւն պիտի ըլլար: Լա-
ւազոյնն էր զանոնք թողուլ իրենց խանդավառութեան մէջ
որոնք անշուշտ որ, իրենք իրենց մէջ, նորածինին բարո-
յական եւ ֆիզիքական յատկութիւններուն, շնորհալիութե-
ան եւ գեղեցկութեան նկատմամբ գնահատումներ պիտի
ընէին:

— Որո՞ւ կը նմանի, ըսաւ Սէզարէն, ինձի՞ թէ քեզի:

— Ես կը կարծեմ որ, անիկա իմ աչքերս ունի, յարեց
Սէզարէն:

— Ինչպէ՞ս կրնաս հասկնալ, վրայ բերաւ Լուիզէ
պաղութեամբ, քանի որ աչքերը չէ բացած:

— Բայց կը գուշակեմ:

Ամէն պարագայի մէջ, եղակացուց թուանոն, կը նը-
մանի Լուիզէին, ինչպէս երկու կաթիլ շուրը:

— Վերջապէս մեր աղջիկն է, ստոյգ է այս, քեզի նը-
մանի կամ թէ ինձի, միշտ մեր գեղեցիկ աղջիկը պիտի
ըլլայ:

— Անշուշտ որ:

Ու այս քննութիւնները, բարդատութիւնները եւ հա-
զար ու մէկ ոչնչութիւնները՝ որոնք մօր մը եւ հօր մը հա-
ճոյքներն են, մանկիկի մը ծննդեան առթիւ, շատ երկար
տեւեցին առտուան այս ժամուն:

Նոյն այդ միջոցին, Տօքթ. Լանկլուաի սենեակին մէջ
տրամ մը տեղի կուսնար:

Սէզարէն հազիւ թէ մտած էր զարմանատուն, երբ նոյն
միջոցին կին մը կուգէր խօսիլ ըմբիւրն հետ. հագած էր
այն կնգուղը, զոր տեսանք մանուկը լքելու ժամանակ.
զէմքը ծածկուած էր մինչեւ աչքերէն վար:

Երբ ըմբիւրն ներկայացաւ, առանց բառ մ'արտասանել
կարենալու, սկսաւ հեծկլտալ:

Գերազնիւ մարդը ջանաց մեղմելու այն վիշտը՝ որուն
պատճառները կանգիտանար:

— Կը խնդրեմ տիկին, նստեցէք եւ բացատրեցէք նախ
ձեր այցելութեան նպատակը եւ յետոյ ձեր յուզումները:

— Գթացէք վրաս, ըսաւ մանկամարդ կ'նը մարած
ձայնով մը, գթացէ՛ք:

Չայն արգիլել կարենալէ առաջ նէ ծուռգի եկած էր եւ
դէպ անոր ուղղած աղաչաւոր ձեռքերը:

— Կ'աղաչեմ տիկին, խօսեցէք: Ինչ բան ձեզի այդ
վիճակին հասցուցած է եւ ինչո՞վ կրնամ օգտակար ըլլալ
ձեզի:

— Թշուա՞մ մ'եմ ես:

Լուութիւն մը տիրեց:

Հեծեծանքի մը մէջ, աւելցուց նէ.

— Չաւակս լքեցի այս գիշեր, հոս:

Բժիշկը կը դողդղար եւ անմիջապէս նախազգացումը
ունեցաւ այն դժնդակ կացութեան՝ որուն առջեւ երէկուան
տրամին դերասանները եւ ինքն իսկ կը գտնուէին յե-
ղակարծօրէն:

Սակայն փութաց ոտքի կանգնեցնելու աղաչաւոր կի-
նը, նստեցուց, փորձեց տեսնել անոր ծածկուած գէմքը,
բայց ի գուր, չէր գիտեր թէ որո՞ւ կը խօսէր:

Բայց վերջապէս, ճշմարտութիւնը զիտնալու հետա-
քըրքրութենէն, հարցութեան հարցուփորձեց.

— Ձեր տղան այս գիշեր հո՞ս լքեցիք, ինչպէս կ'ը-
սէք:

— Այո՛, պարոն:

— Ուրեմն ինչո՞ւ կուգաք հոս: Գիտէք թէ, լքելը
վերջնական է. հաստատեալ կանոնները կ'արգիլեն, որ ձե-
զի օգնենք անդրադառնալու համար ձեր որոշումին:

— Բայց, Տօքթօր, կը պաղատիմ ձեզի, պէտք է որ
վերստին տիրանամ իմ տղուս:

— Մի՛ խնդրէք ինձմէ, Տիկին, այն բանը՝ զոր չեմ
կրնար ընել:

— Սակայն:

— Ո՛չ, եթէ ձեր նորածինը հոս յանձնեցիք, անշուշտ
որ ձանր պատճառ մ'ունէիք:

— Արդարեւ:

— Կ'ենթադրեմ, որ այդ պատճառը միշտ գոյութիւն
ունի:

— Կարելի է, բայց կեանքը ուրիշ կերպով կը տեսնեմ:

— Խորհեցէ՛ք, Տիկին, որ տղան չենք կրնար վերագարծնել անծանօթի մը, եւ մեզի համար անծանօթ մըն էք դուք:

— Մայրն եմ ես:

— Ո՛հ, ոչինչ կ'ապացուցանէ այդ բանը եւ քանի որ ձեր տղան ուրիշներու գթութեան յանձնեցիք, թոյլ տուէք ձեզի ըսելու, որ այլեւս մայրը չէք:

Գժբաղդ կինը հեծեծեց:

— Ստոյգ է, եւ սակայն շատ պիտի փախաքէի տեսնել պզտիկս:

— Մի՛ վախնաք անոր մասին. հոս պիտի մեծցուի լաւ սկզբունքներով. պարկեշտ մարդ մը պիտի ընենք, եթէ մանչ է, բարի քրիստոնեայ մը՝ եթէ աղջիկ է, կրնաք վստահ ըլլալ. ահա ինչ որ կրնամ ձեզի ըսել:

— Այն ատեն, Տօքթօր, նոյն իսկ աւելի ուշ, չպիտի կրնամ զայն տեսնել:

— Աւելի՛ ուշ. հաւանական է, Տիկին. բայց գոնէ անոր վրայ նշան մը ձգեցի՞ք, որպէսզի կ'սրենայիք, տարիներ վերջը՝ զայն ճանչնալու:

— Ափսո՛ս, ո՛չ, Տօքթօր, երբ զայն հոս բերի, յիմարի մը կը նմանէի:

— Ուրեմն, ինչպէ՞ս կ'ուզէք հաստատել, որ տղան ձերինն է: Այս պարագաներու տակ, կը կարծեմ թէ զայն վերստին տեսնելու ամէն յոյս պէտք է մոռնալ:

— Ստո՞յգ է ուրեմն. զաւակ չունի՞մ այլեւս: Բոլոր կեանքի մէջ մինա՞կ պիտի ըլլամ աշխարհի վրայ:

Գլուխը առաւ ձեռքերուն մէջ եւ ծոած թիկնաթոռին վրայ, պզտիկ աղջկան մը նման, սկսաւ արտասուել:

Տօքթօրը մօտեցաւ անոր, հասկցնելու համար թէ այլեւս երկար ժամանակ չէր կրնար իր մօտը մնալ: Այն պահուն, երբ խօսիլ պիտի սկսէր, կինը ոտքի ելաւ, ժեթով մը մէկ կողմ նետեց իր կանացի կնգուղը եւ բժիշկին ցոյց տուաւ իր գունաթափ անուշիկ գէմքը, կարծրած աչ-

քերով, ուր վիշտը ձգած էր վաղահաս փոթեր:

Բժիշկը յետս ընկրկեցաւ, վայրկեան մը ապշութեամբ դիտեց այդ մանկամարդ էակը, որ զգացութիւնը կուտար, իր յանկարծական արարքին մէջ, քաջասիրտ եւ ըմբոստ հողիի մը:

— Օրիորդ Սէնթ-Էսթէլ, մրմոաց, դո՞ւք էք:

Երիտասարդ կինը՝ բժիշկին աչքերուն մէջ կարդաց այնքան մեծ զարմացում մը, որ ամչցաւ իր յանդգնութենէն եւ բնազդօրէն ուղղուեցաւ դէպի մթին անկիւն մը:

Բայց, հայրական ձեւով մը միջամտեց բժիշկը, իր ձեռքը դրաւ անոր բազուկին, խոնարհեցաւ անոր առջեւ եւ վերստին ըսաւ.

— Օրիորդ Սէնթ-Էսթէլ, դո՞ւք էք, որ տղեկ մը լքեցիք:

Այցելուին, անհանգստութեամբ մը, կարծես սենեակը քննելու ելաւ եւ մտքը բերնին դրաւ: Տօքթօրը, իր աշխատութեան խուցին գուռը հրեց, պատուհանէն դուրս նայեցաւ, թէ ոեւէ մէկը կը լրտեսէ՞ր իրենց խօսակցութիւնը եւ վերստին եկաւ դժբաղդ կնոջ քով:

Այն ատեն, խոստովանարանի մը մէջ՝ իբր Քրահանայ մը, մօտիկ լրաւ: Արցունքներով, աղաղակներով, հեծկըտուքով ընդհատուած պատմութիւնը սկսաւ.

— Ձեզի բան մը չպիտի ըսեմ, Տօքթօր, այն եղելութիւններուն վրայ՝ որոնք իմ սխալ կանխեցին. ատոնց համար պատասխանատու եմ առաջի Աստուծոյ, որուն պիտի տամ հաշիւս: Գիտցէք պարզօրէն, թէ եղբօրս՝ Մարքիզ Սէնթ-Էսթէլի զղեակը թողուցի, քիչ ժամանակ՝ առաջ իր վերադարձէն, նոր Աշխարհ: Գրեթէ երեք ամիս կայ:

«Կը ճանչնաք իր նկարագիրը, բուռն եւ բիրտ մարդ մըն է: Գաւառին մէջ, նկատուած է, աններող զղեկատէր մը: Այդպէս է թէ գիւղացիներուն եւ թէ ազգականներուն հանդէպ: Բոլոր մանկութիւնս իր քովը անցուցի, կրելով իր գէշ բնաւորութեան եւ քմահաճոյքներուն թափը: Երբեք անոր քով չգտայ սէրը՝ որուն կարօտը կը քայչի:

«Այդ սէրը գտայ ուրիշի մը քով, որուն անունը՝ չպի-

տի ըսեմ եւ որ, դժբաղդաբար, մենամարտի մէջ մեռաւ մայր ըլլալէս առաջ:

«Պայթումի ժամու մը հետեւանքով, զոր վիշաք, աւա՛ղ, շատ սուղի վճարել տուաւ, նէ՛ զոր կը ճանչնայիք զղեակին մէջ, երջանիկ կեանքով, վստահ՝ ապագային, որուն համար կը պատրաստուէր, նէ եղաւ այն դժբաղդը՝ զոր այսօր կը տեսնէք ձեր առջեւ:

«Երբոր այլեւս կասկած չունեցայ տղուս մտաւոր ծընդդեման վրայ, ինքնին խորհեցայ թէ, հա՞րկ էր եղբօրս իմացնել ոչ շատ առաջ, կը վստահեցնեմ ձեզի, թէ իմ այդ խոստովանութեանս հետեւանքը պիտի ըլլար, բարկութեան նոպայի մը մէջ զիս սպաննել:

«Արդ, խուսափեցայ իր ցատուձէն եւ անոր նամակ մը զրեցի, որուն պատճէնը անաւասիկ:

Օր. Սէնթ-Էսթէլ բժիշկին երկարեց պատուած թուղթ մը, որուն վրայ կարդաց.

«Եղբայր իմ,

«Ներեցէք ինծի: Ամերիկայէն ձեր վերադարձէն առաջ, կը մեկնիմ ձեր տունէն, որովհետեւ քաջութիւն չունիմ ձեր դէմը ելլելու, իսակի մը հետեւանօք, զոր այլեւս չես կրնար ծածկել: Պիտի երթամ իմ ամօթս թաղել ամէնէն հեռու տեղերը, որպէսզի մեր անունը՝ անաղարտ մընայ:

«Ներեցէք ձեր սիրած քրոջը»:

ՊԼԱՆՇ ՏԸ ՍԷՆԹ. ԷՍԹԷԼ

— Ու աներեւոյթացայ: Տղան աշխարհ եկաւ քանի մը օրէ ի վեր: Միասին, պիտի երթայի Փարիզ, ուր պիտի կրնայի աշխատիլ ու մեծցնել պղտիկս, երբ իմացայ մեր ձերունի մատակարարէն, որուն հետ, մեկնելէս ի վեր, միշտ թղթակցութեան մէջ էի, թէ եղբայրս փնտոտուքի ձեռնարկած էր, զիս գտնելու համար:

«Այն ատեն, չեմ գիտեր թէ ինչ ըրի: Այնքան լաւ կը

կը գուշակէի, թէ ինչ պիտի ըլլար իմ բռնի կերպով դըրեակ վերադարձս, ինչպէ՞ս ինծի պիտի տիրանար. ինչպէս պիտի հեռացնէր ինձմէ տղաս, եւ իմ կեանքս պիտի ըլլար մարտիրոսութիւն մը, հեռու զաւակէս՝ որը պիտի մեծնար ատելութեամբ լեցուն իր յօրը՝ նկատմամբ, այն ատեն միակ գաղափարը ունեցայ, զայն հեռացնել եղբօրմէս, տեղի չտալու համար ամէնէն վատթար բաներուն, որոնց պիտի ենթարկուէր:

«Ես, Աստուած իմ, տակաւին կրնամ ամէն բանի տուկալ, բայց նա, այդ անմեղը, Տօքթէօր, թող չճանչնայ իր մայրը, սակայն թող ապրի առանց բռնութեան, աղքատ, սակայն ազատ:

«Ու ատոր համար էր, որ տղաս դրի «գարան»ին մէջ եւ ատոր համար էր, որ այս գիշեր, խղճի խայթեր ունեցայ. այս անողորմ գիշերը. հոս եկայ ձեզ տեսնելու եւ խնդրելու, որ պղտիկս տեսնեմ, կամ խնդրելու արտօնութիւն, գոնէ ուրիշ օր մը տեսնելու»:

2799-28

Տօքթէօրը, այս խոստովանութենէն յուզուած, կ'ըզգար տկարանալը իր կամքին:

— Ի՞նչ պիտի ընէք, յետոյ, եթէ ձեր ազջիկը տեսնելու ուրախութիւնը տամ ձեզի:

— Ի՞նչ պիտի ընեմ, Տօքթէօր: Ա՛ն, շատ պարզ է: Մանկութեան բարեկամուհի մը ունիմ, որ Սէնթ-Տոմինիքի մէջ ամուսնացած է: Անոր մօտ, ապահով ապաստարան մը պիտի գտնեմ, պիտի երթամ անոր միանալու եւ աւելի յետոյ՝ տեսնենք, թէ ապագան ի՞նչ ցոյց պիտի տայ ձեզի: Թերեւս, եղբայրս պիտի փոխէ իր նկարագիրը, թերեւս պիտի կրնամ աւելի խաղաղ կեանք մը ունենալ եւ փորձել մոռնալու երիտասարդութեանս դժբախտութիւնները:

Ինքզինքին իշխել կարենալու համար, Տօքթէօրը մեծ քայլերով կը չափփէր իր խուցը:

— Ի՛նչ ուրեմն, ես, իմ կարգիս, Օր. Սէնթ-Էսթէլ, ըսաւ պէտք է որ խոստովանութիւն մը ընեմ: Ձեր տղան հրաշքով եկաւ այս գիշեր, ազատելու համար կեանքը

ազնիւ կնոջ մը՝ որ այսօր մեռած պիտի ըլլար, եթէ հաւատացած չըլլար, որ ձեր աղջիկը իրենն էր:

— Ինչպէ՞ս, տօքթօր, ի՞նչ կ'ըսէք կոր:

Ու բժիշկը պատմեց իր սրտառուչ ստախօսութիւնը, թէ ինչպէ՞ս փոխանակած էր Սէզարէն-Թուանօնի մեռած տղան, այն անձանօթ պղտիկին հետ՝ զոր դարանին պահապան քօրը բերած էր մայրանոցին սրահը, առջի իրիկուն:

— Կ'երեւի թէ Աստուած, աւելցուց նա, ուզած է իր ժամաւոր զթուփիւնը ձեռի ցոյց տալ, քանի որ թոյլատրեց, չնորհիւ ձեր մինիսիկ պղտիկին, որպէսզի իր արարածներէն մին կարենայ տակաւին ապրիլ: Չէի կրնար վերցնել մօրմէ մը, պատրանքը՝ որ կեանք կ'ուտար իրեն: Օրհնեցէք երկինքը, ընդհակառակն օրիորդ, որ ձեր սխալը պատճառ եղաւ մէկը ազատելու մահուընէ:

Օրիորդ տը Սէնթ. Էսթէլ, ինքնամփոփումով և տեսակ մը յափշտակութեան մէջ՝ մտիկ կ'ընէր տօքթօրին խօսքերը որ իրեն կուտային միևնոյն ժամանակ թէ մորմոք և թէ մխիթարութիւն:

— Այժմ օրիորդ, գրէք ձեր գլխանոցը՝ ձեր գէմքին: Պիտի փորձեմ ձեզի դո՛ւացում տալ: Ձեր պղտիկ աղջիկը բերել պիտի տամ:

Բժիշկը իր խոցին դուռը բացաւ և կանչեց: Քոյր մը երեւցաւ: Ցած ձայնով, անոր հրաման մը տուաւ:

Քոյրը՝ մայրանոցին սրահը գնաց՝ ուր կը գտնուէր Սէզարէնի ընտանիքը, Կրօնաւորուհին խօսքը ուղեց կլայեակիչին:

— Տօքթօր կանկուա, ըսաւ անոր, կը խնդրէ ձեր աղջնակը տանիլ իր խոցը:

Սիրով, ըսաւ Սէզարէն, որ ասոր մէջ կը նշմարէր յարգանք մը՝ իր նորածինին նկատմամբ և կ'ուզէր յաղթանական կերպով զայն անոր տանիլ:

— Կեց, 'ր մայրիկիդ քովը, իմ պղտիկ կուրիզէս, հիմա կուզամ:

Քրոջ ետեւէն, մտաւ բժիշկին գրասենեակը և անմիջապէս տպաւորուեցաւ պարզութենէն այդ խստամբեր սնն-

եակին, որ լուսաւորուած էր տկար կերպով և ուր միայն գիրքեր կը տեսնուէին:

Իր ծունկերուն երերալը զդաց և թոթով ձայնով մը, առանց մէկը տեսնելու՝ իր շփոթութեան մէջ, ըսաւ:

— Բարի լոյս, Տօքթօր: Ահա ազտիկ աղջիկը... Ես... ինձմէ ուզած էին... Եկայ: Ահա պղտիկ աղջիկը... գեղեցիկ է, ինձի կը նմանր շա՛տ, ստուգիւ գեղանի է:

Պարկին գովասանքը ըրած ժամանակ՝ ինքզինքէն ելած, մոռցած էր գտնուած վայրը և իր խօսքերուն լուրջութեամբ ընդունուիլը, անանկ որ, բժիշկին քովը, ուրիշի մը ներկայութիւնը զինքը չզարմացուց, ընդհակառակը, հանդիսաւոր կեցուածք մը առաւ՝ ուր իր պարզուկ հպարտութիւնը կը փայլէր իր գէմքին վրայ:

Տօքթօրը թօսք մ'իսկ չըրաւ իրեն. առաւ մանկիկը՝ անոր գիրկէն և դրաւ երիտասարդ կնոջ թեւերուն մէջ, որ անմիջապէս նստաւ և սկսաւ իր կուրծքին վրայ սեղմել զայն ջղածգօրէն:

Այս բանը Սէզարէնի խելքը զլուխէն առաւ: Չէր համարձակեր բողբոջուլ, սակայն և այնպէս, ներքնապէս ինքնիրմէն ելած՝ չկրցաւ չզոռալ:

— Ի՞նչ կ'ուզեն այս փոքրիկէն:

Տիրական մատի շարժումով մը՝ բժիշկը լռել տուաւ կլայեակիչը և ըսաւ:

— Եկէ՛ք ինձի հետ, առանձինն, երկու խօսք ունիմ ձեզի ըսելու:

Սէզարէն կարծես չէր հասկցած: Ուղղուեցաւ դէպի նորածինը:

— Բայց, թոյլ տուէք, Տօքթօր, ի՞նչ է...:

— Եկէ՛ք, բարեկամս, գաղտնի խօսելիք ունիմ ձեզի:

— Շատ բարի, Տօքթօր, բայց պղտիկը չէ որ մեզ պիտի նեղէ:

Բժիշկը բողբոջին թեւը մտաւ և գուրօ հանեց Սէզարէնը՝ որուն գէմքը զարձած դէպի մանկամարդ կնոջ և իր զաւկին, չէր զաղբեր կրկնելէ:

— Բայց ես եմ հայրը և այդ կինը իր մաման չէ:

Երբ նրբանցքին մէջ անցաւ եւ խուցին դուռը գոցուեցաւ, ասօքթ. Լանկուա, այդ մարդուկը հանդարտեցուց. լուրջ կերպով արտասանուած խօսքով մը:

— Ձեզ յայտնութիւններ ունի՞մ ընելիք:

— Լա՛ւ:

— Հետեւեցէք ինձի:

Երկու մարդերը երկար նրբանցքներէն անցան, սանդուխներէն իջան ու մտան մերկ պատերու սրահի մը մէջ՝ ուր սեղանի մը վրայ կը հանգչէր մանրիկ դագաղ մը:

Սէզարէն, սոսկումով սարսուաց, ի տես այդ դագաղին՝ որ մթութեան մէջ, երկու աշտանակներու տխրաբոյր լոյս սովը կը լուսաւորուէր:

Ո՞ւր կը տարուէր ինքը: Ի՞նչ էր այս մեռելատիպ կատակը: Ու ի՞նչ կ'ուզէին իրմէ:

Ասոնք խնդիրներ էին՝ զորս չէր կրնար համարձակօրէն եւ բարձրաձայն յայտնել: Տօքթօրը կարճ կապեց եւ.

— Պարկեշտ մարդ մըն էք դուք, ըսաւ անոր, պզտիկ դագաղին առջեւը, եւ բարի քրիստոնեայ մը: Երդուընցէք ինձի, որ ոչ ոքի բան մը պիտի ըսէք ինչ որ հիմա ես ձեզի պիտի յայտնեմ:

Կլայեկիչին մարտինը կարծես պաղեցա՛ւ. քրտինքը կը հոսէր իր քունքերէն: Երդուընցաւ:

— Այժմ, Սէզարէն, նայեցէք:

Այս լսելով, բժիշկը թեթեւօրէն վերցուցած էր դագաղին կափաբիչը, եւ կլայեկիչին տարապայման աչքերուն երեւցաւ պզտիկ մանկիկ մը, մեղրամօմի նման դեղնորակ պէպէք մը՝ որ աւելի կը նմանէր հին քարթոնի մը, իր տեղը դրուած ու թարչամած խաղալիկի մը:

Սէզարէն քայլ մը ընկրկեցաւ, Տօքթօրը տուիւր դոցեց:

— Ի՞նչ առաջ, ձեր թեւերուն մէջ բոնած մանկիկը ձերինը չէ:

— Ի՞մինս չէ՞: Ի՞նչ կ'ըսէք:

— Ձերինը, Սէզարէն, ահաւասիկ:

— Աստուած լմ, աղաղակեց խեղճ մարդը՝ որ սկսաւ

դողդղալ եւ ծոցաւ դէպի շագաղը, արցունքոտ աչքերով: Ի՞մ տղա՛ս:

Ըսելիքը չէր գիտեր, չէր շարժեր: Գեղջուկի իր սահմանափակ մտքին մէջ՝ ասիկա խոտ՝ վք եւ խաւ՛ր էր:

— Բայց այն ատեն, ի՞մ պզտիկ տղաս... տղաս, պզտիկը՝ որ...:

— Ձեր տեսած կնոջ աղջիկն է: Ձեր ստոյգ զաւկին ծննդեան պարագաները այնպէս բերին, որ ստիպուեցայ ստել ձեր կնոջ, թէ ոչ զինքը ողջ չպիտի գտնէիք այժմ:

«Իրեն բան մի ըսէք. եթէ իրական մայրը ընդունեցաւ այս կացութիւնը, դուք ալ կրնաք ընդունիլ: Յաղթեցէք ձեր ցաւին, ցոյց տուէք թէ սիրտ եւ քաջութիւն ունիք եւ թէ այս զաղտնիքը հոս կը վերջանայ:

— Այո՛, թոթովեց Սէզարէն:

— Կ'երդնո՞ւք ինձի:

— Կ'երդնում:

Շատ աղէկ չէր հասկնար, բայց բժիշկին խօսելու եղանակէն այնքան ազդուած էր, որ ուրիշ պատասխան տալու անկարող էր:

Այժմ մեռելական սրահը թողած էր եւ բժիշկին ետեւէն կ'երթար դէպի այն խուցը՝ ուր տղեկը իրեն կը սպասէր — որովհետեւ, ամէն բանէ վերջ, ողջ տղեկ մը ունէր, ըլլար ատիկա իրենը կամ այդ կնոջ, ի՞նչ կարեւորութիւն ունէր իրեն համար, քանի որ զայն կը սիրէր իր զաւկին պէս:

Երբոր խուցը մտան, կինը, միշտ քօղածածկ, կ'օրօրէր քնացող մանկիկը եւ անոր կը նայէր մայրենի աչքերով:

Տօքթօրը Սէզարէնի ձեռքը բռնեց.

— Ուրեմն, ամէն պարագայի մէջ, դարձեալ քու աղջիկդ է:

— Բայց, բնականաբար, ի՞մ աղջիկս է. խորհեցէք թէ զայն կը սիրենք:

Այս խօսքը ըսած էր սլացքով մը, եւ այնպիսի համոզումով մը, որ օրիորդ աը Սէնթ Էսթէլ թողուց իյնալ իր գլխանոցը. դէմքը մէջտեղ ելաւ եւ յառաջացաւ դէպի կլայեկիչը, զայն համբուրելու:

Բայց Աէզարէն՝ որ զնէ ճանչցած էր, անմիջապէս գտնեց:

— Ա՛հ, օրիորդ տը Աէնթ-էսթէլ:

— Այո՛, ըսաւ պարզապէս, իմ բարի Աէզարէնս, իմ դստրիկս է, որ ձեզի կը վստահիմ: Պլանչ կանչեցէք իր անունը, ինչպէս եմ ես: Ոչ ոք պէտք է գիտնայ բան մը իր ծագումին նկատմամբ. եւ ոչ իսկ կինդ: Եթէ, ապագային, խորհուրդի մը պէտք ունենաք, կամ բարոյական՝ եւ նիւթական օգնութեան մը, յիշեցէք բարի Տօքթօրը, որ իբր լաւագոյն հայր մը վարուեցաւ ինծի հանդէպ:

Տօքթօրը ընդմիջեց այդ գովեստին ի լուր:

— Պիտի տեսնեմ Աէզարէնը, օրիորդ, կասկած մի գունենաք, եւ շատ անգամներ, երկուքնիս, մեր ջանքերը միացնելով, ձեր աղջիկը պիտի ընենք երջանիկ:

Կլայեկիչը վերստին առած էր փոքրիկ Պլանչը եւ երկրորդ անգամ, զայն իրմէ չյափշտակելու վախէն՝ առանց թոյլտուութեան ու առանց քաղաքավարական եւ չքմեղանքի ունէ բառ մը ըսելու՝ փախած էր նրբանցքէն:

Բժիշկը եւ օրիորդ տը Աէնթ-էսթէլ առանձին մնացին: Ու իրարմէ բաժնուելէ առաջ՝ պէտք ունէին քանի մը կարելու խօսքեր փոխանակելու իրարու հետ:

Նախ, Տօքթօրը, դարակի մը մէջէն, լաւ պահուած քսակ մը առաւ եւ երկարեց օրիորդին:

— Օրիորդ, հաճեցէք ընդունիլ այս դրամը — եւ որովհետեւ նէ կը մերժէր առնելու —, կը խնդրեմ, ըսաւ, իմ ընտանիքը միշտ երախտապարտ է ձեզի, գիտեմ, թէ ի՞նչ կը պարտիմ ձեր հօրը: Եթէ կրցայ պատուաւոր կերպով ապրիլ, ատիկա կը պարտիմ ձերիններուն:

«Թոյլ տուէք փոխ տալ ձեզի այս դրամը: Վաղը ձեզ մինչեւ Մարսիլիա պիտի առաջնորդեմ եւ որովհետեւ ձեր փափաքն է չուել զէպի Նոր Աշխարհ, ձեզի պիտի օգնեմ, մեկնելիք շոգենաւին վրայ տեղ մը ճարելու»:

Մանկամարդ աղջիկը շնորհակալիքը յայտնեց իր բարերարին: Երկուքն ալ շատ դառն վայրկեաններ կ'ապրէին: Յուզումով բաժնուեցան իրարմէ, մեկնումի համար

ժամադրաւոր որոշելով յարմար տեղ մը:

Աէզարէն, արագօրէն ժայրանոցը հասած էր, իր կնոջ անկողնոյն մօտիկը, ուր Լուիզէ կը խաղար պոռպուալով:

— Ինչո՞ւ Տօքթօրը քեզ կանչեց, հարցուց հիւանդը:

— Ա՛հ, շատ ծանր բանի մը համար եւ դուն չպիտի կրնաս գուշակել, ինչ որ ըսաւ:

— Ո՛հ, խօսէ՛:

— Վտանգի մէջ գտնուած պահուդ, այդ բարի Տօքթօրը, որ կը կարծէր, թէ չպիտի կրնաս մահէն պրծիլ, ու խտ ըրաւ, իրեն շատ սիրական Սուրբ Պլանչին:

— Ի՞նչ ուխտ:

— Խոստացաւ անոր, որ բժշկուելու պարագայիդ, պզտիկին անունը Պլանչ պիտի դնէր: Բժշկուեցար, մեզի անկ է բժիշկին խոստումը յարգել: Ի՞նչ կը մտածես այս մասին:

— Ի՞մ բարի Աէզարէնս, Տօքթօրը շատ ազէկ ըրեր է եւ պզտիկը թող կոչուի Պլանչ, եւ կամ Մառի. ի՞նչ կարեւորութիւն ունի անունը, մեր սիրական աղջիկն է:

— Լա՛ւ ուրեմն, Պլանչ պիտի ըսենք:

— Շատ բարի:

Ու Աէզարէն իր կնոջը քով դրաւ տղեկը՝ որուն նայեցաւ այս անգամ մասնաւոր գորովով. աղջիկը ուրիշի մը, սակայն իր սէրը ստուգիւ իրենը կ'ընէր զայն:

. . . . .

Օրեր կ'անցնին. Օրիորդ տը Աէնթ Էսթէլ մեկնած է զէպի Ամբրիկա:

Թուանոն կաթ կուտայ պզտիկ Պլանչին: Բոլորը հաւաքուած են ընտանեկան յարկին տակ:

Աէզարէն գիւղը կը պտտի, գործ ճարելու համար. երբեմն մինչեւ Աէնթ Էսթէլի զղեակը կ'երթայ, ուր կը բռնակի սէգ եւ խրոխտ մարքիզը: Ժամանակ առ ժամանակ կ'երեւի նա եւ ոչ մէկուն բարեւ կուտայ:

— Մեծ արջ մըն է, կ'ըսէ Լուիզէ, որ կ'ընկերանայ հայրիկին:

— Մարդ մըն է բոլոր մարդոց պէս, կը պատասխանէ հայրիկը, որ այլեւս ազնուական ընտանիքներու հանդէպ յարգանք չունի:

Իրիկունը, երբ բոլոր ընտանիքը կը լմնցնէ իր ճաշը կլայելիչին տան մէջ, Լուիզէ կը փորձէ խաղալ փոքրիկին հետ: Տոբթ. Լանկլու յաճախ կուզայ այցելութեան:

Ողբերեալ խօսակցութիւն տեղի չունենար երբեք: Գիւղին եւ հիւանդանոցի մասին պզտիկ բամբասանքներ: Մեկնելու վայրկեանին՝ բժիշկը ակնարկ մը կը նետէ փոքրիկ Պլանչին վրայ, եւ յաճախ, հակառակ իրեն, կ'ըսէ.

— Շատ հետաքրքրական է որ օր ըստ օրէ նէ աւելի կը նմանի իր հօ՛րը:

Հազիւ այս խօսքերը ըսած՝ գողունի կերպով կը նայի Սէզարէնի՝ որ իրեն կը պատասխանէ մեղսակից աչքերով: Շուտով մը, անհետացող փայլակի մը զիկ. զակ լոյսին նըման, բոլոր տոտմը կը զարթնու իրենց յիշողութեան մէջ: Մեռած տղան, Օր. Սէնթ. Էսթէլ:

Ու կը լսուի մօրը ձայնը՝ որ կ'ըսէ:

— Եւ սակայն վստահ եմ որ, նէ իմ աչքերս ունի:

Ու իւրաքանչիւրը կը խնդայ:

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Շ Ր Ջ Ա Ն

Ժ Ա Ժ Ը

Ե Ղ Բ Յ Ր Ե Ի Ք Ո Յ Ր

Շատ ժամանակ անցած է այն տխուր գիշերէն ի վեր՝ յորում Պլանչ աը Սէնթ. Էսթէլ՝ իր աղջնակը լքեց գաւառի գիւղի մը դարմանատան «գարան»ին մէջ: Շուրջ տասնը ութ տարինե՛ր:

Մեր շուրջը կը գտնենք միեւնոյ՛ս ծանօթ դէմքերը, այսօր աւելի կամ նուազ ձերացած:

Ահաւասիկ կլայելիչ Սէզարէնի կրպակը, Սէզարէն միշտ աշխոյժ, սակայն քիչ մը ծանրացած, աչքերը պահած են միեւնոյն պարզամիտ եւ ներող ժպիտը:

Թուանօն Սէզարէն, նէ զգացած է տարիներու բեռը իր աւտերուն վրայ՝ արդէն քիչ մը կ'ըսէ. մեծցնելիք երկու զաւակ ունի. պէտք է աշխատիլ անդադար, առտուընէ մինչեւ իրիկուն, առանց ռեւէ հաճոյքի: Ընտանիքի օրուան բոլոր հոգերը իր վրայ կը ծանրանան:

Սուեւտուրը բանուկ է. կլայելիչը միշտ դործ ունի. Սէզարէն կրնայ հանգստաւէտօրէն ապրիլ եւ լաւ մեծցնել Պլանչը եւ Լուիզէն՝ զոր դժուարաւ պիտի ճանչնանք հիմա:

Մանչը, վարդագոյն այտերով, կաշմբուռն, հուժկու, քիչ մը երազկոտ կտրիճ մը եղած է: Որմնաղիւր է եւ վաստըկածը կանոնաւորապէս տուն կը բերէ:

Իր միակ հաճոյքն է մնալ իրեններուն մօտը եւ մասնաւորապէս Պլանչին քովը, որ կը կարծէ, թէ քոյրն է, ինչպէս մայրը կը կարծէ իր աղջիկը: Սակայն ներա մասին ունի աւելի անուշ զգացումներ, քան զանոնք, զոր մարդ կը զգայ ընդհանրապէս քրոջ մը հանդէպ:

Անբաղատրելի դադանիքով մը, ընուծիւնը կարծես իր իրաւունքներէն մի քանիին կը տիրանայ, զանոնք, հակառակ իրենց, մէկզմէկու մղելով: Երկու երիտասարդներ՝ որ շփոթօրէն կը զգան թէ կրնան զիրար սիրել, ինչպէս երկու օտարականներ:

Պլանշ, նուրբ է, սիջահասակ, ժպտուն աչքեր իր դէմքին կուտան գորովալի շնորհալիութիւն մը, եւ երբ, կիրակի օրերը, իր գեղեցիկ արդուզարդը կ'ընէ, կը նմանի պղտիկ զղեակատիրուհիի մը:

Հակառակ իր լսած մեծարանքներուն, միշտ կը Քնայ համեստ ու պարզ եւ բերիչ գոհունակութիւն չունի, բայց եթէ ըլլալ իրեններուն եւ Լուիզէին քովը:

Անշուշտ որ, այս տան ներքինը, խաղաղութեան լաւ տպաւորութիւն մը կուտայ, երբոր զիտուի գէշ օտարատակուած փողոցէն՝ ուր կը գտնուի կրպակը:

Երբ պատուհանէն կը դիտուի մեծ վառարանը, ձեղունի խոշոր գերանները եւ ճաշակով շտկուած բոլոր կարաս սիները այն սենեակին մէջ՝ որ ճաշարանի յատկացուած է, եւ միեւնոյն ժամանակ գործատուն մը, մարդ կը հիանայ այն կանոնաւոր գեղջկականութեան վրայ, ուր, հոս հոն, կը փայլին պղնձեայ ամաններ, ոսկեղէն գոհարներու պէս:

Մարդ կ'ունենայ երջանիկ մարդու մը զգացումները:

Ստուգիւ ալ ատանկ է. միայն Սէզարէնն է, որ կը զգայ անհանգստութիւն մը, նախազգալով այն տրամը, որ մէջտեղ պիտի ելլէ օրին մէկը, ցոյց տալով նաեւ թէ, Պլանշ եւ Լուիզէ քոյր եղբայր չեն:

Ահա երկար ատեն է, որ կը նշմարէ, թէ ամէն ինչ չի քալեր իր փափաքներուն համաձայն:

Եւ սակայն գաղտնիքը իր մէջ պահած է:

Ինքն է միայն, որ գիտէ, թէ ինչպէ՞ս իր մեռած տղան փոխանակեցին Օր. Սէնթ-Էսթէլի աղջկան հետ, մայրանոցին մէջ: Ամէն կարելին ըրաւ, որպէսզի Պլանշ եւ Լուիզէ քով քովի ապրելով՝ եղբայրօրէն կապուած ըլլան իրարու: Նայուածքներու, ձեռքի սեղմումներու, տխրութեան եւ ուրախութեան միջոցներուն, զուշակեց թէ սէր

մը, իր խորքին մէջ շատ պարկեշտ, եւ որը կարելի չէր արդիւնել, երկու երիտասարդ սիրտերու մէջ կը ծնէր:

Թողուլ որ այդ սէրը յառաջանայ, բոլոր գիւղի մարդոց աչքին պիտի երևէր տարօրինակ հայր մը, եւ միւս կողմէ մէջտեղ հանել ճշմարտութիւնը, իր տան միութիւնը եւ խաղաղութիւնը խորտակած ու Օր. Սէնթ-Էսթէլի ալ մատնած պիտի ըլլար:

Տաժանելի ընտրանք՝ այդ բարի մարդուն համար: Չէ կրնար ինքնին որոշում մը տալ եւ Տօքթ. Լանկլուաի հետ էր որ յաճախակի կը տեսակցէր այս ընտանեկան եւ զգացակաւ խնդրոյ մասին:

Իրօք, այդ ատուէն, բժիշկը, քահանայապետի մը նրման կուգար սովորական այցելութիւնը տալու կլայելիչին:

Այն պահուն, երբ Լուիզէ, իր աշխատութեան երթալու միջոցին խանութէն դուրս կ'ելլէր, բնկերպացած Պլանշին, զայն ճամբելու համար, Սէզարէն կ'ըսէ Տօքթօրին.

— Քիչ մը անոնց հետեւինք. կ'ուզէի խարուած ըլլալ, բայց կը փտահեցնեմ ձեզ թէ աւելի երկու նշանածներու ձեւերը ունին, քան հզօր-եւ քրօջ:

Բժիշկը կը փորձէ Սէզարէնի վախերը փարատելու, թէ եւ ինքն ալ, լաւ հոգեբան, կ'ըմբռնէր թէ, հայրը կ'ըսէր ճշմարտութիւնը:

— Շատ բնական է, որ քոյր եւ եղբայր զիրար սիրեն զորովով, բարի Սէզարէն, եւ կը կարծեմ թէ, շատ կասկածոտ ես այս պարագային:

Արդարեւ, խօսակցելով հանդերձ՝ հասան փողոցին անկիւնը ու նշմարեցին քիչ մը անդին Լուիզէն եւ Պլանշը՝ որ զիրար կը պագնէին: Անշուշտ որ, իրարու ցտեսութիւն ըսելու թիւ մը փաղաքշտ ձեւերուն մէջ, բան մը կար որ չէր խաբր:

— Ինձի ըսէք ինչ որ կ'ուզէք, Տօքթօր, ժամանակին քոյր մ'ունէի, եւ զայն այս ձեւով չէի սիրեր: Վատեմ, որ արեան ձայնը, ինչպէս կ'ըսուի, չի խօսիր այս երկուքին միջեւ:

— Բնութիւնը կայ, բաւ Տօքթէօրը: Ժան Ժագ Ռուսօ այս նիւթին վրայ գեղեցիկ էջեր գրած է եւ ինծի առանկ կը թուի, թէ աւելի կամ նուազ հեռաւոր ժամանակի մը մէջ՝ այդ բնութիւնը՝ զոր բռնադատեցինք, պիտի վերստանայ իր իրաւունքները: Բայց կարելին ընելու է որ այդ բանը շատ ուշ տեղի ունենայ:

Բարի Տօքթէօրը, այսպէս, բնութեան օրէնքներուն վրայ կը ճառէր խանդավառութեամբ մը, որովհետեւ Ժընէվի փիլիսոփային աշակերտներէն էր: 1768 թուականին մէջն ենք, երբ այս զգացական տեսութիւնները ի յարգի էին եւ նոր գաղափարներով շահագրգռողները ասանկ խնդիրներով շատ կը խանդավառուէին:

Սէզարէն իր ձեռքը մագերուն մէջ կ'անցնէ. իր տղայական աչքերը անձկութեամբ կը ցոլան. կարծես բժիշկին նայուածքներուն մէջ քիչ մը վստահութիւն կը փնտռէ. միւսը ուսերը կը թոթուէ:

— Ինքզինքնիդ այդ աստիճան մի չարչարէք, ազնիւ բարեկամս, միշտ խորհելու եւ ըստ այնմ գործելու ժամանակ պիտի ըլլայ: Սպասելով հանդերձ, ահա այն դրամը՝ զոր Օր. Սէնթ-Էսթէլ յրկած է, ձեզի յանձնելու համար: Օժիտին համար է ներա՝ որ կը կոչէ իր պզտիկ աղջիկը: Միւս կողմէ, ստացած է, իրեն զրկուած Պլանշի լուսանըկարը:

— Ու ի՞նչ կ'ըսէ տակաւին:

— Կ'ըսէ թէ միայն մէկ մտածում ունի. վերադառնալ Ֆրանսա, երբ բաւականաչափ դրամ ունենայ, այդ մեծ ճամբորդութեան ձեռնարկելու համար: Միայն այդ վերադարձին վրայ կը խորհի եւ երբ վերստին պիտի տեսնէ ձեր մօտիկը զայն՝ զոր ձգեց ձեզի, մեզի ծանօթ պայմաններու տակ:

— Բայց, ըսաւ Սէզարէն, աւելի շփոթած յանկարծական վերադարձի գաղափարին, ի՞նչ պիտի ըլլայ, երբ Օր. Սէնթ-Էսթէլ գալու ըլլայ: Բաւական քաջութիւն պիտի աւնենա՞յ ծածկելու իր զպացումները: Կը տեսնէ՞ք նաեւ թէ խեղճ թուանօն յանկարծ իմանայ թէ, Պլանշը իր աղ-

ջիկը չէ: Զարհուրելի՞ բան է այս: Թուանօն չպիտի կրնայ ապրիլ:

— Հանդարտեցէք: Այդ մասին ալ, Սէզարէն, ճշմարտութիւնը երբեք իրեն չպիտի ըսուի եւ Օր. Սէնթ-Էսթէլ չիտակից է, որ շատ բան կը պարտի ձեզի, լաւ կը ճանչնայ ձեր անձնութիւնը եւ սէրը՝ Պլանշի նկատմամբ:

Այս խօսքերը հանդարտեցուցին կլայեկիչը: Երկու մարդերը շտրունակեցին իրենց պտոյտը, նուազ չփոթեցուցիչ նիւթերու վրայ խօսելով, մինչեւ այն ատեն, երբ Տօքթէօրը յայտնեց թէ պիտի մեկնէր Թարթիւնէէր, Օր. Սէնթ-Էսթէլի եղբայրը տեսնելու համար:

Խ Ղ Ճ Ի Խ Ա Յ Թ

Արդարեւ, իր լաւ յաճախորդներէն մին էր: Եթէ, Օր. Սէնթ-Էսթէլ գոհացուցիչ լուրեր տուած էր իր առողջութեան մասին եւ կ'աշխատէր Նոր Աշխարհի մէջ, նոր կեանք մը ստեղծելու, ընդհակառակը, իր եղբայրը, Մարքիզ Սէնթ-Էսթէլ, երկար ատենէ ի վեր հիւանդ՝ Թարթիւնէէրի իր զրեակին մէջ, Սէնթ-Էսթէլէն չորս մղոն հեռու, նուազուժի մը հիւանդութենէ մը մեռնելու վրայ էր:

Ամերիկայէն վերադարձն ի վեր, առողջ կեանք մը անցուցած էր, այս չքեղ կայուածին մէջ, Բրովանսի երկու բլրակներուն վրայ կառուցուած, բայց, ուր, տարիքին հետ, արեւադարձային երկինքներու տակ ստացած ջերմը աւելի բուռն կերպով կուզար: Ը Մարքիզը, երկար ժամանակէ ի վեր արդէն, կը վախնար որ մահը չգայ ափ առնելու իր դուռը:

Մարքիզը իր օրերը կ'անցնէր թիկնաթոռի մը մէջ, վառարանին մօտիկը, պղտիկ սենեակի մը մէջ՝ ուր իր գիրքերը ունէր. փայտի խոշորկեկ կտորներ, միշտ կը բացավառուէին կրակատեղին մէջ: Հատոր մը կը բանար, յետոյ կը մրափէր, իր գործերը վարելու տակաւին ուժ ունէր, բայց շատ քիչ ժամանակ յետոյ, վերստին ընթերցում եւ ապա թարմութիւն:

Իբր այցելու միայն Տօքթ. Լանկլուան կ'ընդունէր, որուն վրայ շատ վստահութիւն ունէր եւ որը, զայն բժշկելէ ճարահատ, անոր կեանքը կ'երկարէր զեղբորով եւ լախնամքով:

Այդ կէտերէ վերջ, երբ եկաւ բժիշկը, ընդունուեցաւ վերջին ծայր ջղայնացած հիւանդէ մը, որ բոլոր առտուն բանդագուշանքներ ունեցած էր եւ որ կը կարծէր թէ, ամէն վայրկեան մահը՝ զինուած իր մանգաղովը, իր բնակարանին դրան կը զարնէր: Ու բժիշկը տեսնելուն պէս՝ զօրաւոր յուզում մ'ունեցաւ:

Բժիշկը բառ մ'իսկ չարտասանած՝

— Կը խնդրեմ, այսօր խրատներ մի տաք ինձի. կը զգամ թէ կորսուած եմ. ընկիւք բան չկայ այլեւս. թող զիս մեռնիլ. ահա ինչ որ կը խնդրեմ ձեզմէ:

— Օ՛ն, Պ. Մարքիզ, քիչ մը աւելի դատող եղէք. երկար առեմէ ի վեր այս կերպով կը խօսիք ինձի հետ. բայց այսօր ձեզ աւելի լաւ վիճակի մէջ կը գտնեմ, քան ամիսներ առաջ:

— Ո՛հ, այո՛, կ'երթամ. եւ ֆիզիքական ցաւերուս վրայ հետզհետէ ծանրացող բարոյական նեղութիւններ մը կ'աւելնան: Այժմ, անուշիօրէն խղճի խայթեր ունիմ: Ըրած չարիքս դարմանել կ'ուզեմ:

— Չարի՞ք:

— Այո՛, որովհետեւ շատ չարիք դործեցի եւ դուք զայն չէք գիտեր: Նստեցէք քովս, արդարեւ կ'ուզեմ այս մասին խօսիլ ձեզի, որովհետեւ միակ մտերիմս դուք էք:

— Բայց, արժանի՞ եմ:

— Լանկլուա՛ւ. ձեզ կը ճանչնամ ոչ միայն գիտուն մը, այլ եւ բարեկամ մը: Երբ պիտի զգամ, թէ այլեւս քանի մը ժամ միայն կեանք ունիմ, պիտի կանչել տամ քահանան. բայց նախ պէտք ունիմ ձեզի պէս մէկուն զիմելու, որ կարենայ ինձի խորհուրդ տալ եւ ատով ինձի մեծ ծառայութիւն մը մատուցանել:

Հիւանդը բռնեց Տօքթէօրին ձեռքերը եւ անոր պատմեց տկար ձայնով մը.

— Արդէն քիչ շատ տեղեակ էք հոս անցած դարձածին. Աներիկայէն չվերադարձած, քօյրս՝ Պլանչ, այս դրեակը ձգեց զնայ. զիտէք թէ ինչո՞ւ համար: Այն առեմ, շատ տրտած էի իր մեկնումէն, եւ ա՛լ աւելի իր փախուստէն:

«Անոր նկատմամբ երկա՛ր սխակալութիւն մը ունեցայ. այնքա՛ն խիստ ըլլալու չէի:

Բժիշկը, զարմացմամբ անոր նայեցաւ:

— Այժմ ինչո՞ւ այդքան ներողամտութիւն. ահա ի՞նչ կ'ուզէք հարցնել ինձի, չէ՞: Որովհետեւ, ես ի՛նչ, արժանի եմ շատ ներողութեան. եթէ յայտնի ըլլար իմ կեանքս. ու սխալներս:

— Չեր սխալնե՞րը:

— Այո՛, քանի մը տարիներ առաջ՝ երբ տակաւին Սէնթ Տօմինիք կը գտնուէի, ես ալ տղայ մը ունեցայ, քերթը ինչիս նման պարագաներու տակ: Կարծես թէ քանի մը ընտանիքներու վրայ կը ճնշէ սեւ ճակատագիր մը: Նէ եւ ես պարկեշտ անձեր ենք, եւ սակայն երկուքնիս ալ, աններելի տկարութիւններու մէջ ինկանք:

«Հոն ձգեցի դեռատի աղջիկ մը՝ որ մայր եղած է երբ ես դէպի Ֆրանսա ճամբան էի: Մանչ մը ունեցած է. դիտեմ, որուն անուն տրուած է Ռօպէն Էսթէվ, իր մօր անունը: Այդ կնոջ նկատմամբ լուր չունիմ եւ ոչ ալ քրոջս մասին:

«Այս դէպքերէն փոխանակ դաս մը քաղելու եւ Պլանչին տալու զղջացող սիրտ մը, քանի որ ես ինքս ալ շատ այգանելի բաներ ունէի, այո՛, յամառեցայ ապուշ. արժանապատուութեան մը եւ քինախնդրութեան մը մէջ՝ զոր այժմ չեմ կրնար ըմբռնել: Կրնայի ունենալ օճախ մը, ամէնքնիս միասին կրնայինք երջանիկ ըլլալ: Իմ սխալանքովս՝ զնէ կը թողում առանց եկամուտի, եւ ես, կը մեռնիս լքուած:

Տօքթէօրը ընդմիջեց.

— Պ. Մարքիզ, մի չափազանցէք ձեր յանցանքները:

— Ո՛չ, ոչ, ոչինչ կը չափազանցեմ: Արդէն կ'ընդնը՝ մարուի պատիժը այն վայրկեանին, երբ մարդ պիտի կրէ: Աշխարհը թողլու վրայ եմ. գիտեմ թէ՛ վերը ինծի ի՞նչ կը սպասէ, եւ գուցէ վատութեամբ, որովհետեւ, չեմ ուզեր գերագոյն դատաւորին առջեւը կրել գործած չարիքիւ ծանրութիւնը. գոնէ կ'ուզեմ զայն դարմանել:

«Եթէ ապրելու քանի մը օր ունիմ միայն, կ'ուզեմ զանոնք դործածել, քանի մը բարիքներ ընելով, եւ ձեզի՛ է որ կը դիմեմ ինծի օգնելու համար:

«Բայց ինչպէ՞ս ընելու է, կը հարցնեմ ձեզի»:

— Պ. Մարքիզ, զիս մտերիմ ընդունելու պատիւին համար՝ շատ երախտապարտ եմ, եւ գիտէք որ, անձնուէր եւ ձեր հրամաններուն, չէ թէ միայն անոր համար, որ ձեզի նկատմամբ անկեղծ սէր մը ունիմ, այլ եւ ձեր ընդունելուն յիշատակին համար պաշտամունք մը՝ որ երբեք չի աւելարանար: Բայց կը խոստովանիմ որ ներկայ պարագաներու տակ...

— Կը պաղատիմ, Լանկլուա, մտածեցէք եւ ազատօրէն խօսեցէք:

— Լաւ ուրեմն, եթէ ստուգիւ տրամադրութիւն ունիք ձեր յանցանքները օրբադրելու, սիայն մէկ միջոց կը գտնեմ. պէտք է Սէնթ Տօմինիք վստահելի անձ մը զրկել, ձեր տղան գտնելու եւ ձեր մօտ բերելու:

— Իմ նպատակս այ այդ էր, ձեզմէ չպիտի պահէի եւ երջանիկ եմ որ երկուքս ալ միեւնոյն կէտին վրայ կուգանք.

— Մնաց որ, կրնամ ձեզ օգտակար ըլլալ, որովհետեւ Բօրթօ-Բրէնսի մէջ ազգականուհի մը ունիմ — եւ այս խօսքերը արտասանելով՝ Տօքթէօրին ձայնը պզտիկ սարսօ՛ւռ մը ունեցաւ, որովհետեւ բուն իսկ Տօքթէօրին քոյրը՝ Պլանչին էր որ կ'ակնարկէր — ազգականուհի մը՝ որ պիտի կրնայ մեծ օգնութիւն մը ընել, ձեր պրպտութեան բուն մէջ:

— Լաւ ուրեմն, բարեկամս, այս պօրագաներու մէջ շուտով գործել կ'ուզեմ, որովհետեւ վայրկեան մը իսկ կորսընցնելու չէ:

Հիւանդը, այս խօսակցութեան միջոցին՝ արտահոգուած էր: Աւելի գիւրաւ եւ աւելի զօրեղ կը խօսէր: Աւելցուց.

— Կը հաճի՞ք կանչել մտակարարս:

Տօքթէօրը սենեակէն դուրս ելաւ, քանի մը վայրկեան վերջ երեւցաւ երիտասարդ մարդու մը հետ, Պ. Պատառ, որ քանի մը տարիէ ի վեր Մարքիզին կալուածները կը յանձանձէր:

Առաջին ակնարկով, մարդը համակրելի էր. գեղեցիկ գլուխ մը՝ կանոնաւոր դիմագիծերով: Երբ ուշադիր կերպով դիտուէր, իր դէմքին վրայ անախորժ բան մը պիտի նշմարուէր. աչքերը՝ որ երբեք դէմ առ դէմ չէին նայեր: Գուցէ դժուարին կացութեան մը սովորութիւնն, բուն նկարագիրով անձի մը քով, կամ անհատի մը բնական կեղծաւորութիւնն, որ լաւ պաշտօնի մը մէջ ըլլալով՝ կը խորհի նախ իրեն յատուկ գործերուն վրայ, իր տիրոջ շահերը պաշտպանելէ առաջ:

Ասով հանդերձ, չափազանցեալ քաղաքավարութիւն մը՝ որ ծայր աստիճան մեծարանքի մը կը հասնէր, և ըստ ըստացնելու աստիճան խստութիւն մը անոնց հանդէպ, որոնց կը հրամայէր: Ի մի բան, ոչ թէ մեծ արկածախնդիր մը, այլ աւելի կասկածելի գործերու առևտրող մը:

— Պարոն մարքիզը զիս ուզած է, ըսաւ, խօնարհելով իր տիրոջ առջև:

— Պատառ, ձեզի վստահելիք շատ կարեւոր գործ մը ունիմ. որուն համար, ամենակարճ միջոցի մը մէջ ասկից ձեր մեկնումը հարկ կ'ըլլայ:

— Պարոն Մարքիզին հրամաններուն տակն եմ:

— Պատրաստուեցէ՛ք, Անդրիւսան կղզիները պիտի մեկնիք:

Հակառակ իր անթափանձելի երեւոյթին, ներքնապէս օարտաց Պատառ: Ամանորինակ ճամբորդութիւն մը իրեն հաճելի չէր թուեր: Ստուգիւ շատ հանգիստ պաշտօն մ'ուներ, որը չէր ուզեր լքել և արկածներու ետեւէ վազել: Բայց քանի որ, այդ էր տիրոջ կամքը, դժկամակութիւն մը գէշ պիտի ըլլար իրեն համար:

Պատասխանեց .

— Պիտի երթամ, ուր որ հաճելի պիտի երեւի Պ .

Մարքիզին :

— Լա՛ւ : Գոհ պիտի մնամ :

— Ե՞րբ պէտք է մեկնիլ .

— Վաղը առտու : Տօքթ . Լանկլուա այս մասին ձեզի հարկ եղած հրահանգները պիտի տայ : Հնազանդեցէ՛ք անոր՝ ինչպէս ինձի : Դրամը և ձեզի պէտք ըլլալիք բոլորն բանեօրը , Տօքթէօրին կողմէ պիտի տրուին :

Պատառ խոնարհեցաւ և դուրս ելաւ :

Բժիշկին գործը դիւրին չէր , որովհետեւ Քատակարաօրը միջակութիւն մըն էր և Սէնթ-Էսթէլ Մարքիզին բոլոր գաղտնիքներուն զայն տեղեակ ընելը զինքը կը շփոթեցնէր մի քիչ :

Բայց խուսափելու հնար չկար : Մարքիզին հրամանները կտրուկ էին : Հարկ եղաւ որ , Տօքթէօրը բացատրէ Պատառին , թէ ինչո՞ւ զինք կը զրկէին Բօրթօ . Բրէնս , թէ ի՞նչ պիտի ընէր հոն . անհրաժեշտ եղածները տուաւ , կարելի եղածին չափ արագ ճամբորդութիւն մը ընելու :

Պ . Սէնթ Էսթէլի ուղածն էր որ Ռօպէր Էսթէլ իր մատակարարին հետ դառնայ , երբ այս վերջինը զինքը գտնէր : Բժիշկը դիտէր որ իր յաճախորդը երկար կեանք չունէր ապրելու :

Պատառին տուն տուաւ որ ամէն ինչ կարճ ժամանակի մը մէջ ի գլուխ ելնեն :

— Անհրաժեշտը այն է , որ ամէն դնով ձեզի հետ բերէք Ռօպէր Էսթէլը : քիչ ժամանակէն :

Պատառ խոստացաւ ըլլալ իր տէրերուն ամէնէն հաւատարիմ ծառան :

Յաջորդ առտուն , ըստ ծրագրի , Մարսիլիա մեկնեցաւ . ճամբորդեց «Պէլ տը Մէ»ով , որ շատ ուղեւորներ կը տանէր դէպի Անգլիականները . եւ օգտուելով պարագոյ ժամերէն , սկսաւ խորհիլ ոչ միայն , թէ հոն ի՞նչ պիտի ընէր , այլ և թէ պիտի կրնա՞ր այս ճամբորդութենէն մեծ շահ մը հանել :

Նաւուն մէջ ալ , միեւնոյն կերպով կը դատէր , ինչպէս

Սէնթ-Էսթէլի իր դրասենեակին մէջ , երբ հայթայթիչներէն՝ նուէր եւ գիւղացիներէն՝ դրամ շարթելու վրայ կը դառնար խնդիրը :

Դ Ա Ի Ա Դ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ը

Արդ , ինչպէս որ կը պատահի նմանօրինակ պարագաներու մէջ , երբ մարդ բուռն կիրք կը քնէ իր մէկ փրնօ տրուութիւն կամ մէկ հաստատուն գաղափարին զարգացումին մէջ , կը պատահի ընդհանրապէս 'էկուն' որ ձեզի կուտայ խորհուրդ մը , կամ թէ միջոցներ՝ աւելի կատարեալ կերպով ծրագրելու ձեր մտածուածը կամ ամբողջովին գոհացնելու ձեր փափաքները :

Մարդ միշտ իր նմանը կը գտնէ :

Պէլ տը Մէի (Մայիսի գեղանին) վրայ Պատառի ներկայացաւ մէկը , գեղեցիկ , զօրեղ երիտասարդի կերպարանքով , նուրբ , քիչ մը իգական ձեւերով եւ ազնուապետական երեւոյթով , որ ամէնէն կասկածոտ ոտիկանին իսկ վստահութիւն պիտի ներհնչէր :

Գեղեցիկ սեւ աչքեր ունէր եւ այտին վարի կողը՝ գեղեցկութեան հատիկ մը , անանկ որ , կնոջ մը քով ատիկա արուեստական ճանձի մը պիտի նմանէր :

Մորալէս կը կոչուէր :

Պատառ , միւս ուղեւորներուն մէջէն , զայն ընդնմարած էր , մինչդեռ նա , ուրիշներու հետ կը զուարճանար , կորսնցնելով կամ շահելով թղթախաղի մէջ :

Նաւու մը կամրջակին վրայ հանդիպում մը թոյլատու եղաւ իրենց , նախ քանի մը անկարեւոր խօսքեր փոխանակելու , յետոյ իրենց կեանքին նկատմամբ կէս գաղտնիքներ պատմելու : Վերջապէս , տասնըհինգ օրէ վերջ՝ սկսան իրարու պատմել կարեւոր բաներ , եւ խորհիլ թէ , երկուքը միասին , մեծ ձեռնարկներ ի գլուխ հանելու յարմար մարդե՞ր էին :

Պատառ պարզապէս Մորալէսի պատմեց Սէնթ. Էսթէր Մարքիզին պատմութիւնը, ինչո՞ւ ճամբորդելը, ի՞նչ պաշտօնով երթալը եւ ինչպէ՞ս աճապարելու էր, վերադառնալու, իր որդւոյն հետ, Մարքիզին մեռնելէն առաջ:

Մորալէս մտիկ ըրաւ այս պատմութիւնները բոլորովին բարեկամական շահագրգռութեան մը երեւոյթին տակ. անմիջապէս սեւէ մեկնութիւն չըրաւ եւ զարմացաւ պարզապէս, ու շնացող մարդու մը որոշումէն, որ կրցած էր ապրիլ շատ տարիներ, առանց զբաղելու անձանօթ մարդու մը նկատմամբ:

Բայց յաջորդական խօսակցութեանց պահերուն, Մորալէս չթերացաւ աւելի կատարեալ տեղեկութիւններ ստանալու: Ու իր խօսակցին նկարագիրը փորձելու եւ անակընկալ հարուածով մը զիտնալու համար Պատառի մտածման խորքը, որ միշտ ինքզինքը կը ներկայացնէր օրինակելի եւ անձնուէր ծառայ մը՝ իր տիրոջ, հարգուց անոր:

— Բայց եթէ չգտնէք այդ բնական զանազը՝ զոր փնտռելու կ'երթաք Բօրթ օ. Բրէնսի մէջ, ի՞նչ պիտի ընէք:

— Բան մը չեմ կրնար ըսել. պատասխանեց Պատառ:

— Երբեք չխորհեցա՞ք այս մասին... Ու նայեցաւ շիփ շիտակ մատակարարին:

Պատառ կարմրեցաւ:

«Ուրեմն, խորհեցաւ Մորալէս, մտածելիք բան է ատիկա»:

Այն ատեն, ինքզինքը ժողուրտելով.

— Չեոնունա՞յն պիտի դառնաք:

— Կարելի է:

— Ու ի՞նչ պիտի ըլլան ձեր անկարողութեան հետեւանքները:

— Անկարողութիւնը քիչ մը չափազանցեալ կ'երեւի:

— Չեր տիրոջ համար ատանկ պիտի երեւիս: Յաջողութեամբ պարագային է, որ պիտի ի նկատ առնուիս:

— Տէրս զիս կը սիրէ:

— Չեզ կը սիրէ, որովհետեւ պէտք ունի ձեզի:

— Իր վտանգութիւնը անսահման է իմ մասինս:

— Սրդարեւ:

— Այն ատե՞ն:

— Այն ատեն, եթէ առանձինն դառնաք զղեակ, զիտեն թէ ի՞նչ պիտի ըլլաք դուք:

— Այսին՞քն...:

— Գոնէն դուրս պիտի նետուիք:

— Ո՛հ, ե՞ս:

— Այո՛, դուք, առանց այլ եւ այլի: Մարքիզը այժմուս հատուցած է որ իրեն պիտի տանիք տղան՝ որուն կը սպասէ եւ որուն կը փափաքի, եւ եթէ հետերնիդ չտանիք, դատապարտուած էք:

Պատառ սկսաւ մտածել.

— Կը կարծեմ, որ խելացի էք թէեւ, սակայն ձեր քիթին ծայրէն անզին չէք տեսներ: Ներեցէք ազատօրէն խօսելուս, բայց զիրար կը ճանչնանք բաւականաչափ, իրարմէ բան մը չծածկելու համար:

«Ձեր թղթախաղ խաղալը տեսայ. լաւ խաղացող էք, սակայն ձախլիկ. պարզամիտ էք: Ասոնք գէշ ոսթեր են կեանքի անտրակին վրայ, եթէ կը համարձակիմ այս կերպով արտայայտուելու: Թերեւս, ձեզի համար ք'չ կը երիտասարդ կ'երեւիմ, բայց անշուշտ որ ձեզմէ աւելի փորձառութիւն ունիմ: Կը կրկնեմ թէ ձեր գիրքը կորսուած է, եթէ Ռօպեր Էսթեվի հետ միասին չգտնաք:

— Եւ սակայն, եթէ դայն չգտնե՞մ:

— Չիս աղէկ մը գիտեցիք չէ՞, ըսաւ Մորալէս:

— Այո՛:

— Կը կարծէք, որ կարող չե՞մ լաւ ընտանիքի գաւկի մը տեղը անցնիլ: Չե՞մ կրնար ինքզինքս արժեցնել: Չե՞մ կրնար լաւ ժառանգորդի մը տեղը անցնիլ:

Պատառ աւելի ապշութեամբ քան զարմացումով քրննեց երիտասարդը:

— Չարմացում մի՛ կեղծէք. վստահ եմ, որ ներքնապէս արդէն մտածած էք այս տեսակ հնարագիտութեան մը մասին: Չեմ սնդեր, բայց ձեր պարագայ ժամերու միջոցին քիչ մը տեսէք, թէ ի՞նչ կ'արժէ նմանօրինակ առաջարկու-

թիւն մը:

— Լաւ դատած եմ, յարեց մատակարարը, բացարձակապէս անկարելի է ատանկ բան մը իրականացնելը:

— Եւ ինչո՞ւ համար:

— Որովհետեւ ի զուր պիտի ըլլայ հաւատացնել Մարքիզը, զձեզ իբր իր զաւակը ներկայացնելով, որովհետեւ ձեր ինքնութիւնը բնորոշող թուղթերը ի ձեռին չունիք եւ վստահարար կասկածելի պիտի երեւիք:

— Ձիւ լակոտի մը տե՞ղը կ'առնէք, Պաժա՛ն, կը խորհիմ թէ մեզի պէտք են ինքնութեան թուղթեր, բայց զանոնք պիտի ունենանք, եթէ ճշմարիտ Ռոպէր Էսթէվը տեսնենք: Վարպետութեամբ զանոնք իրմէն պիտի դողանք:

«Ի՞մ տեսակէտովս, իրականութիւնը սա քանի մը բաներուն մէջ կը կայանայ.— Ժամանում Բորթ. օ բրէնս, փնտոտուք Ռօպէր Էսթէվի, մեկնում առաջին նաւով, վերադարձ ձեր տիրոջ քով, ծանօթացում եւ սպասում զահավէժ դէպքերուն, քանի որ կ'ըսէք թէ Մարքիզը տխուր վիճակի մը մէջ է: Եթէ թուղթերը ունինք, ժառանգութիւնն ալ ունինք: Շատ դիւրին է եւ պարզ բան է ատանկ աշխատութիւն մը: Մնաց որ դեռ ժամանակ ունինք ասոր վրայ անդրադառնալու: Նաւապետին ըսածին համեմատ, տասներէինգ օրէ աւելի ունինք ծովուն վրայ մնալու. բաւական է, ի մեր շահ, լաւագոյն կերպով կարգադրելու այն փոխանակութիւնը, որ ինձի, նմանապէս քեզի, պիտի երեւնայ ընտիր գաղափար մը:

«Նրկու հողի ենք հարստանալու համար, ինչ որ յաջողութեան զօրաւոր աղղակ մըն է»:

Պաժառ չուզեց երկարել վիճաբանութիւնը, հեռացաւ, ինքզինքին տալով, խօսակիցը ք չ'մը արհամարհելու ձեւ մը: Մատակարարին երեւութային դիմադրութիւնը հետըզհետէ կքեցաւ. ցորչափ կը մօտենային Բորթ. օ Բրէնսի եւ երբոր «Պէլ տը Մէ» նաւահանդիստ մտաւ, այլեւս Պառաժէ եւ Մորալէ-ի երեւոյթին տակ, մատակարար մը եւ ուղեւոր մը չէին, այլ Էրկու արկածախնդիրներ, որոնք խաղ մը պի-

տի խաղային, որուն հետեւանքները պիտի տեսնենք շարունակութեանը մէջ:

ԾՈՎԵՐԷՆ ԱՆԴԻՆ

Օր. Սէնթ-Էսթէլ, տասներութ տարիներէ ի վեր հաստատուած էր Բորթ օ Բրէնսի մէջ, ուր կը փորձէր իր կեանքը վերակազմել:

Գտած էր կուսակալին ճերմակ եւ դունաւոր ծառայողներուն մէջ, տղոց դաստիարակչուհիի պաշտօն մը, Պըլանչ. Լանպէր անուան տակ, որ կը ծածկէր իր (սկութիւնը ամէնքէն):

Դասեր կուտար Նօլիվօ կոմսին, Ասերիկեան Ֆրանսայի կղզիներու կուսակալին պարագաներուն:

Պ. տը Նօլիվօ, կղզիներու մէջ, թագաւոր մըն էր գրեթէ. իր ուզածին պէս կը կառավարէր, թէեւ պարկեշտօրէն, գաղթականները եւ գերիները: Շատ կը շահագրքօգրոուէր երիտասարդ ֆրանսուհիով, որը իր ծառայութեան առած էր, միանգամայն իր պաշտպանութեան տակ եւ օր մը չէր անցներ, որ զնէ շտեմէր:

Ամէն անգամ որ իրեն կը խօսուէր ամուսնութեան նկատմամբ, զատիարակուհին, ըստ սովորութեան, կը մերժէր մտիկ ընել ոեւէ խօսք. որոշած էր ամուրի մնալ, իրեն միայն ծանօթ պատճառներով, կ'ըսէր նէ. եւ վերջերս տակաւին չէր ուզած ընդունիլ առաջարկը Մ. տը Լաբորթի, ազնուական ընտանիքի սերունդ, կառավարական սպայ, որ կը փափաքէր լրջօրէն իր կեանքը կապել իրենին:

Այն օրը, որ «Պէլ տը Մէ» ներս կը մտնէր Բորթ օ Բրէնսի նաւահանգիստէն, Պ. Մ. Նօլիվօ անգամ մըն ալ կը ստիպէր, յանուն Մ. տը Լաբորթի, երիտասարդ կինը հեկը կրէր միեւնոյն մերժումը:

— Անիրաւ էք կ'ըսէր իրեն բարձրապատիւ պաշտօնեան, ձերժելու Մ. տը Լաբորթը, մարդ մը՝ որ պիտի կըրնայ ձեզ երջանկացնել:

— Շատ գոհ եմ իմ վիճակէս, ձեր շնորհիւ, Պարոն
Կուսակալ, յարեց Օր. Լանպէր, ու ըրիչ կեանք մը չեմ ցան-
կար, միայն կը խնդրեմ, որ ուրիշ անգամ, այսպիսի ա-
մուսնական խնդիրներով զիս չնեղէք:

— Սակայն, օրիորդ, ձեր կեանքը չէք կրնար անցը-
նել վազելով բանտերը, բաշխելով ձեր գրամը՝ բանտարկ-
եալներուն, ինքզինքնիդ մոռնալով, ի շահ ուրիշներու:

— Ու ինչո՞ւ չէ: Եթէ անոր մէջ կը գտնեմ գոհունա-
կութիւն: Շնորհակալ եմ ձեզի, որ կը գիւրացնէք իմ այ-
ցելութիւններս, բանտերուն մէջ: Այսօր հոն երթալու օրս
չէ՞ մի թէ: Եթէ կը թոյլատրէք, ձեզմէ եւ տղաքներէն ար-
տօնութիւն պիտի առնեմ, սովորական պտոյտ մը կատարե-
լու, որովհետեւ թշուառ մարդեր՝ որոնք մխիթարութեան
պէտք ունին, անհամար ինծի կը սպասեն:

— Շատ հիասթափութիւններ պիտի ունենաք, օրիորդ
եթէ կը հաւատաք մարդոց առաքինութեան:

— Հաւատալէ աւելի, անոնց տալու ձեւ մըն է:

Պ. տը Նօրիփօ քաշուեցաւ: Օր. Պլանշ Լանպէր երկու
սեւ ազախին կանչեց, որոնք կը կրէին պտուղով լեցուն
սակառներ. իր առջեւէն զանոնք քալել տուաւ, բանտերու
ձամբան բանելով:

Մինչ երկու գունաւոր կիները կը քայլէին իր առջեւէն,
իր կուրծքէն կը հանէր մետայեօն մը՝ նոր ստացած, —
լուսանկարը իր Պլանշ աղջկան:

Աղջկան գիմագիծերը կ'երեւէին սրտառուչ եւ քնքոյշ:
զէմքը կը նմանէր իր սօրը, նուրբ եւ քաղցր: Նէ՛ որ չէր
ուզեր Օր. տը Սէնթ. Էսթէլ ըլլալ, գորովագին կերպով կը
համբուրէր այդ նկարիկը, բոլոր իր յո՞յսը եւ ապրելու իր
բոլոր իրաւօ՞ւնքը:

Ազախիները իրենց տիրուհիին կը սպասէին բանտին
գրան առջեւ: Բանտին վերակացուն այցելուհիին ընդա-
ռաջ եկաւ. սովորութիւն ունէր ամէն շաբաթ զնէ տեսնե-
լու եւ գիտէր թէ ի՞նչ բարութեամբ նէ կը կատարէր իր
պաշտօնը: Այնքան ոճրագործներ եւ գողեր տեսած էր, որ
չէր կրնար հաւտալ, թէ դաստիարակուհիին խօսքերը ա-

նոնց վրայ պիտի ազդէին, բայց գիտէր նաեւ, որ իր ժպի-
տով նէ կը մեղմացնէր անոնց բարկութիւնը եւ խա-
ղաղութիւն հուտար ըմբոստացեալ դժբախտներուն:

Բանտի վերակացուն կողմէ նէ կ'ընդունուէր ուրեմն
քաղաքավարութեամբ եւ կը թոյլատրուէր անոր մտնելու
բոլոր խցիկները, անձնապէս, անոնց հանդարտութիւն ա-
պահովելու:

Դոնապանի մը առաջնորդութեամբ, Պլանշ մտաւ խու-
ցերը՝ ուր անհամբերութեամբ իրեն կը սպասէին եւ որ
ընդունուեցաւ ուրախութեան ձայներով: Բանի մը չուառ
կիներ երախտագիտութեամբ կը համբուրէին իր ձեռքերը.
միւսները կ'ընդունէին իր նուէրները, լպտուղ կամ հա-
զուստ, առանց յուզումի:

Ամէնուն համար մխիթարական խօսք մը կը գտնէր եւ
այդ չքաւորութիւններուն վրայէն իր ձայնը կը թրթոր,
գորովալի շունչով մը:

Թողով զնտան մը՝ ուր սեւ մը շղթայակապուած էր,
դոնապանը ըսաւ այցելուհիին.

— Ձեր վերջին այցելութենէն ի վեր՝ նոր մ'ունե-
ցանք, ձերմակ մը: Շփոթած մնացած ենք, որովհետեւ շատ
խեղ է եւ կը կասկածիմ, որ ձեր այցելութիւնը անոր հա-
ճոյք պատճառէ. չեմ գիտեր, թէ ձեր բերած պտուղները
պիտի ընդունի՞:

Բաւական էր, որ իրեն ցոյց տրուէր գործի մը զժուա-
րութիւնները, Պլանշ Լանպէր կ'ուզէր ի գլուխ հանել զա-
նոնք: Պնդեց տեսնելու համար բանտարկեալը:

Չնտանը մտնելէ առաջ՝ կիսով չափ բացուեցաւ այն
պատուհանիկը՝ ուսկից հսկողները, ժամ առ ժամ կը գի-
տէին բանտարկեալին նիստ ու կացը:

Լաւ դէմքով մանչ մը տեսաւ, հուժկու, որ կը չափչը-
փէր եւ որ ուշադրութիւն իսկ չդարձուց, նրբանցքին մէջ
լսուող ոտնաձայներուն:

— Այնքան չա՞ր է, հարցուց նէ:
— Ո՛հ, երկար տտենէ ի վեր, ասանկ չար մը տեսած
էի՞ք: Մնաց, որ քանի մ'օրուան համար հոս է, բայց

վստահ եմ, որ վերստին զայն պիտի տեսնենք:
Խոնաւ առանձնանոցին մէջ, մարդը կանգ առած էր և
զէջ նայուածքով մը կը դիտէր ծակէն:

Պլանչ այն ատեն լոյսին մէջ տեսաւ անոր դէմքը
Չկրցաւ բացագանչութիւն մը զսպել:
— Ո՛հ, որքան կը նմանի:

Յետոյ լռեց նէ: Յանկարծակիի եկած էր բանտարկեա-
լին դիմագիծերուն նմանութենէն, նման իր օեղբորիննե-
րուն:

Անշուշտ պարզ դիպուած մըն էր այս, բայց անոր մօ-
տենալու փափաքը զգաց:

— Կ ուզէ՞ք ներս մտնել, հարցուց պահապանը:

— Բայց, այո՛: Ի՞նչ ըրած է այս երիտասարդը:

— Վեց օրէ ի վեր հոս է, կռիւի մը պատճառաւ: Ահա
ինչ որ գիտեմ:

— Լա՛ւ ուրեմն, բա՛ց դուռը, պիտի խնդրեմ միայն,
որ հոս ինձի սպասէք:

Խոչոր բանալի մը կոնչեց փականքին մէջ, ծանր դուռը
բացուեցաւ: Պլանչ գտնուեցաւ բանտարկեալին դիմացը, որ
նախապէս, այս մուտքէն, անզգած երեւցաւ:

— Օ՛հ, ըսաւ մանկամարդ կիներ:

Երիտասարդը կանգ առաւ.

— Ի՞նչ կայ. հետաքրքրութիւն չարժող կենդանի՞
մ'եմ արդեօք:

Նէ չպատասխանեց: Խափշիկին ձեռքէն պառուղներ ա-
ռաւ եւ դրաւ սեղանին վրայ, որ կը գտնուէր պատիկ ծա-
կին տակը, ուսկից տժգոյն լոյս մը ներս կը թափանցէր:

Բանտարկեալը անոր նայեցաւ առանց խօսելու: Յետոյ,
կոպտօրէն.

— Ուրեմն կը կարծէք, որ քանի մը պահանք բաւա-
կա՞ն են իմ բարկութիւնս զսպելու: Անարդարօրէն զիս հոս
բերին. ձեր տուած անուշները կը ծաղրեմ: Գթութիւնը
արդարութիւն չէ:

Պլանչ չէր խօսեր:

— Այո, կին մ'էք, որ կը գուարճանայ օբանտարկեալը-

ներ տեսնելով: Զբօսանք մըն է ձեզի համար, ինչպէս հան-
դէս մը: Ժամանց մըն է:

«Նայեցէք ինձի, դիս ճանչնալու համար, փողոցին մէջ.
Եթէ ինձի հանդիպիք երբոր արձակուիմ: Այժմ, ձեր ժա-
ժանակը հոս մի կորսնցնէք: Ուրիշներ ալ կան եւ ձեզ կը
վստահեցնեմ թէ աւելի զուարճալի տեսարաններու պիտի
հանդիպիք:

— Գիրքեր ալ կ'ուզէ՞ք, բարեկամս, հարցուց Պլանչ
անուշիկ ձայնով մը: Կ'ուզեմ ձեզի տալ անոնցմէ, որպէսզի
առանձնութեան մէջ զբօսանք մ'ուեննաք:

— Արդեօք ես ձեզմէ բան մը ուզեցի՞: Երեք օրէն
բանտէն պիտի ելլեմ, թերեւս երկու օրէն ու մինչ այդ
կրնամ բողբոջին առանձինն սպասել. բանի մը պէտք չու-
նիմ եւ ոչ ալ ուեէ մէկուն:

— Ոչ գիրքերը եւ ոչ ալ պտուղները պիտի առնեմ,
ըսաւ Պլանչ, միշտ հանդարտիկ ձայնով. ուրախ եմ ձեզ
տեսնելուս: Եւ ալ աւելի ուրախ անոր համար, որ ձեզ
տեսնելով, զարմացայ ձեր նմանութենէն մէկու մը հետ,
զոր կը ճանչնամ եւ որ ինձի շատ սիրելի է եւ նոյն իսկ
ձեր ձայնին դրոշմը ինձի մտածել կուտայ երբեմնի ուրիշ
ձայնի մը, զոր շատ լսած եմ:

«Ահա թէ ինչո՞ւ ուզեցի ձեզ մօտէն տեսնել: Կը ցա-
ւիմ, որ ձեզի անհաճոյ երեւցայ եւ կը հեռանամ, քանի որ
իմ ներկայութիւնս ձեզ կը նեղէ»:

Այս խօսքերը ըսուեցան շատ գուրգուրանօք, այնքան
անկեղծութեամբ, որ ըմբոստ երիտասարդը բաւական
զօրաւոր յուզում մը զգաց եւ չկրցաւ ինքզինքը արգիլել ը-
սելու — որովհետեւ ընդո՞րին կըթու թիւն մ'ուէր, ինչպէս
որ կ'երեւէր—

— Բայց Տիկի՛ն.

— Յտեսութիւն բարեկամս:

Վայրկեանական բարի շարժում մ'ուենցաւ.

— Կը փափաքէի, որ ներէիք ինձի, իմ խօսքերուս հա-
մար. այնքան զարհուրելի չեմ, որքան կ'երեւիմ. միայն
անարդարութիւնն է, որ զիս ըմբոստացուցած է ու ճիշդ-

ատոր համար էր, որ այնքան խիստ գտնուեցայ:

Իր արտայայտուելու ձևերը ճիշդ էին: Իր ժեսթիւն մէջ՝ Պլանչի նկատմամբ սրտայոյզ եւ շնորհ հայցող վարուեւելակերպ մը կար, որ կը նմանէր իր եղբորը, Մարքիզին ձեւերուն. քաղութիւն չունեցաւ մեկնելու, առանց վերահասու ըլլալու քանի մը ճշգրիտ տեղեկութիւններու:

— Այս կղզիին մէջ ծնած էք:

— Այո:

— Եւ ի՞նչ է ձեր անունը:

— Բոպէր Էսթէլ: Անուն մըն է, որ սակայն ինծի չի վերաբերիր:

— Ինչպէ՞ս:

— Յրանսացի ազնուականի մը որդին եմ, որ յարմար գտած չէ իր անունը ինծի թողուլ:

Այս խօսքը ալ աւելի գրգռեց Պլանչի հետաքրքրութիւնը, միանգամայն անձկալից եւ անհանդիստ գիտնալու համար ճշմարտութիւնը:

— Կ'ըսէք թէ, ֆրանսացի ազնուականի մը որդին էք:

— Այո՛:

— Ինչպէ՞ս կրնաք ըսել այդ բանը:

— Որովհետեւ մայրս՝ որ չինգ տարիէ ի վեր մեռած է, ինծի գիտցուց հօրս անունը:

— Եւ ի՞նչ է այդ անունը:

Երիտասարդը վարանեցաւ:

— Պատճառ մը չունիմ զայն ձեզի ըսելու: Ի՞նչ բանի օգտակար պիտի ըլլայ ատիկա:

— Կ'աղաչեմ, ըսաւ Պլանչ անձկալից ձայնով մը, կը պազատիմ, ըսէք ինծի ձեր հօր անունը. թերեւս կարենամ բան մ'ընել ձեզի համար, կամ օգտակար ըլլալ ձեզի:

— Վերջապէս, յարեց երիտասարդը, կարեւորութիւն չունի: Այդ անունէն չեմ կարժրիր. ինքն է որ իր ընթացքէն կարժրելու է: Հայրս կը կոչուէր Մարքիզ տը Սէնթ-Էսթէլ եւ ժամանակաւ այս կղզիին արքայական կուսակալը եղած է:

Չնշարեց որ Պլանչ դեփղեղին կը կտրէր եւ չիյնալու համար՝ պատին կոթնած էր:

Շարունակեց նա.

— Կը տեսնէք, որ լաւ ընտանիքէ եմ, միայն թէ պէտք էր որ ինքը բանտարկուած ըլլար եւ ոչ թէ ես. որովհետեւ թագաւորին այդ կուսակալը հոս շատ անպարկեշտ ընթացք մ'ունեցաւ: Կին մը գլխէ հանեց եւ զայն ապա լքեց, առանց եկամուտի թողուց մեզի, մինչդեռ վրտտահ եմ որ այժմ ինք հանգստօրէն, Ֆրանսայի իր կալուածներուն մէջ կ'ապրի ու մենք չենք կրնար դատ բանալ անոր դէմ:

«Բայց ձեզի կը վստահեցնեմ, որ ամէն ոք գիտակից պիտի ըլլայ իր անփափկանկատութեան եւ եթէ որ մը կարենամ երթալ իր երկիրը, պիտի ստիպուի խօսիլ Ռօպէր Էսթէլի հետ, իբր իր որդին»:

Չայնը բարձրացուցած էր եւ իր խօսքերուն աղմուկը կ'արձագանգէր նրբանցքներուն մէջ:

— Այո՛, կը պոռար, պէտք է որ Սէնթ-Էսթէլ կոչուիմ:

— Լռեցէք, ըսաւ Պլանչ, այդքան բարձր մի խօսիք:

— Ու ինչո՞ւ համար. հայրս երբեք ինձմով զբաղեցա՞ւ. ինչո՞ւ համար չարտասանեմ այս անունը՝ որ անպարկեշտ մարդու մը անունն է: Եթէ տեղ մը կայ, ուր պէտք է արտասանել այդ անունը, այդ ալ այս բանտին մէջն է: Պիտակ մըն եմ. չեմ վախնար այդպէս արտայայտուելու, որովհետեւ ամօթը կը ժայթքի անոր վրայ, որ զիս ճանչնալու քաջասրտութիւնը չունի:

Հետզհետէ աւելի կ'ըմբոստանար, կ'ոռնար Օր. Սէնթ-Էսթէլի առջեւ սարսափահար եւ պահապանը կը պատրաստուէր միջամտելու, երբ դժբաղդ երիտասարդը խզող կ'հագէ մը բռնուելով՝ ինկաւ արգելախուցին նստարանին վըրայ, չնչստպատ ու գունաթափ:

Պլանչ մօտեցաւ անոր եւ ուզեց սրբել չրթունքներէն արիւնոտ փրփուր մը՝ որ կ'երեւէր: Ժեսթով մը զնէ մէկ կողմ հրեց:

— Ի՞նչ ատենէն պիտի ազատիմ այս կեանքէն, հեծե-

ձեց, եւ այսպէս աւելի աղէկ պիտի ըլլայ:

— Ինչո՞ւ այդէս կը խօսիք. երիտասարդ էք:

— Այնքա՛ն տառապած եմ, որ մահը ազատում մը պիտի ըլլայ ինձի:

Այժմ ընկճուած էր. Պլանչ կը ջանար գորովոտ խօսքերով յոյս ներշնչել անոր:

— Շատ աղէկ ըրիք ձեր ծնունդը ըսելով ինձի. ձեզ մով պիտի զբաղուիմ: Ժամանակաւ ճանչցած եմ Մարքիզ տը Սէնթ-Էսթէլը. կրնամ անոր մօտ միջամտել: Համբերատար եղէք, քանի որ երեք օրէն ազատ պիտի ըլլաք. յաճախ առիթ պիտի ունենամ ձեզ տեսնելու: Ու կ'երգնում ձեզի, որ քիչ ժամանակէն ձեր հօր մասին լուրեր պիտի ունենաք: Ինչո՞ւ այդքան կ'ընկճուիք: Կարելի է — ու նէ այնքան ստոյգ չէր գիտեր — Ֆրանսայի մէկ անկիւնը, այդ մարդը, խղճահա՛ր, կը ցաւի ձեզ լքած ըլլալուն համար: Նամակ մը՝ որ անոր պիտի հասկցնէ թէ ի՛նչ եղած էք, պիտի արթնցնէ անոր մէջ բարի զգացումները եւ դուք զայն պիտի տեսնէք. կասկած չունիմ այդ մասին:

— Եթէ տակաւին ողջ է:

Նէ, իբր արձագանգ կրկնեց.

— Եթէ տակաւին ո՞ղջ է:

Ու արդէն շատ բան ըսած ըլլալու վախէն, դուրս ելաւ խցիկէն. աչքերը արցունքներով թրջած.

Տուն գնաց: Կուտակալին տան մէջ, իր սենեակը. ապրեցաւ, քանի մը պահ, անցուցած այս վայրկեանները:

Երբեք այնքան տխրութեամբ համակուած չէր ի տես այս թշուառին, կէս մը այլասերած, որ էր իր եղբորորդին: Զգաց թէ կատարելիք լաւ գործ մը կար եւ յաջորդ օրը, նէ, որ իրեն համար երբեք չէր համարձակած Մարքիզին զիմելու, հազիւ ծանօթացած այս երիտասարդին համար՝ քաջութիւնը ունեցաւ գրելու նամակ մը:

«Սիրելի եղբայր իմ»

գրեց:

Բայց ի՞նչ գրել:

Ինչպէ՞ս յարարերութիւնները վերահաստատել:

Ի՛նչ նախազգուշութիւններ ձեռք առնելու է, որպէս զի իր նամակը չվերարծարծէ եղբայրական բարկութիւնը:

Ընդհակառակը:

Իր շփոթութիւնը այնքա՛ն մեծ էր, որ քառորդ ժամ մնաց, առանց կարենալ բառ մ'աւելցնելու իր տոմսակին վրայ:

Հազիւ յարմար նախադասութիւն մը գտած էր, երբ դուռը զարնուեցաւ:

Դուռը զարնուեցաւ:

Սպասուհի մը երեւցաւ:

— Օրիորդ, օտարական մը եկած է, որ ձեզ տեսնել կ'ուզէ:

Պլանչ իր սկսած նամակը պահեց եւ անմիջապէս ընդունեց անձանօթը:

Իրեն ներկայացող՝ մարդը՝ Պաթառն էր:

«Պէտտը. Մէ» նաւը այն ինչ մտած էր նաւահանգիստ: Մատակարարը, առանց վայրկեան կորսնցնելու, եկած էր տեսնելու Օր. Լանպերը, առանց գիտնալու անոր ինքնութիւնը: Սէնթ-Էսթէլի բժիշկին լսածին համեմատ, նէ էր Տօքթ. Լանկլուայի հարազատ զարմուհին:

— Ահաւասիկ նամակ մը, Օրիորդ, ըսաւ Պաթառ, զոր Տօքթ. Լանկլուա պաշտօն տուած է ձեզի յանձնելու, հոս հասնելուս պէս:

Երիտասարդ կինը բացաւ պահարանը, դողդոջելով: Առաջին մտածումը՝ որ արթնցաւ իր մէջ, իր աղջիկն էր արդարեւ:

Արդեօք անկից չէ՞ր այս գիրը, Արդեօք դժբախտութի՞ւն մը պատահած էր

Առաջին տողերը կարդալուն պէս՝ հանգստացաւ:

Սիրելի գնումուհի,

Այս նամակը ձեզ յանձնող անձը, Լուի Պաթառ, Սենթ-Էսթէլ Մարքիզին կողմանէ Բօրթ-օ-Բրէնս կուգայ փնտրելու

նեհեբր երիսասարդի մը. Ռորպէր Էսքեվ անուան սակ, ծը-
նած՝ 1748ին: Կուսակալին Տան մեջ ունեցած պատե-
ցանք բերուով, բերես պիտի կրնամ դիւրացնել իր պատեցու-
որ է գտնել այդ երիսասարդը եւ առաջնորդել Ֆրանսա:

Չեզի պիտի ըսէ գորաւոր ձայնով մը, քէ ինչո՞ւ:

Ընդունեցե՛ք՝ սիրեցեալ զարմուհիս, անձնուէր զգացում-
ները ձեր զարմիկին՝ որ մօտ օրէն պիտի գրէ ձեզի աւելի եր-
կարօրէն:

ՀԱՆՐԻ ԼԱՆԿԼՈՒՍ.

Քանի որ Տօքթ. Լանկլուա զինք կը կոչէր «սիրելի
զարմուհիս», ասիկա կ'ապացուցանէր թէ պատգամաբերը
ոչինչ գիտէր իր ինքնութեան մասին:

Այս տեսակէտով սիրտը հանդատացած՝ բայց շփոթած
զուգահիշութենէն, որ իր եղբօր զաւակը բանտին մէջ
ճանչցած ըլլալուն յաջորդ օրը, եղբօրը սպասաւորը կուգար
ժառանգորդը գտնելու:

Յետոյ, նէ ըսաւ Պատանին:

— Մանաւոր պարագաներու հետեւանքով, պարոն,
լաւ տեղեկութիւններ ունիմ այն գործին համար, որ ձեզ
հոս առաջնորդած է. Աւելին չեմ կրնար ըսել, բայց կը
յուսամ երկու կամ երեք օրէն, այդ երիտասարդը ձեզ ներքի
կայացնել, որպէսզի կարենաք տանիլ Մարքիզ Սէնթ Էս-
թէլի մօտ: Ո՞ր պանդոկը իջած էք:

— Ռուա Սօլէյլ (Սրեւ. թագաւոր) հիւրանոցը:

Բնականաբար, Պլանշ աւելի կատարեալ մանրամասնու-
թիւններ չտուաւ Ռոպէր Էսթէվի նկատմամբ եւ զգուշա-
ցաւ վերակացուին ըսելու, թէ երիտասարդը բանտն էր:
Բայց իր խիզճը հանդարտեցնելու համար, Պատանին տե-
ղեկութիւններ ուզեց, թէ ի՞նչ պատճառներէն զրդեալ
Մարքիզը կը փնտռէր այդ տղան:

— Ձեզի կը վստահիմ յայտնելու, օրիորդ, առած հրա-
հանդներու համաձայն, Մարքիզին զազանիքը: Ռօպէր Էս-
թէվ իր որդին է:

Այժմ հաւաստի էր որ բանտարկեալ երիտասարդը Սը-

տած չէր իրեն, եւ թէ իր եղբայրը, կեանքի վերջին օրե-
րուն՝ կ'ուզէր կատարել փրկարար գործը՝ որուն համար
անոր գրեւու վրայ էր:

— Ուրեմն. կը ճանչնա՞ք, պարոն, այն պղտիկ գիւ-
ղը՝ ուր Մարքիզը կը բնակի: Հոն ազգականներ ունիմ,
թէ եւ հետու անօնցմէ, բայց որ սիրելի են ինծի:

— Կը խնդրեմ, օրիորդ, եթէ կրնամ ձեզի կարգ մը
լուրեր տալ, ձեր արամադրութեան տակն եմ:

— անշուշտ որ, կը ճանչնա՞ք Սէզարէնը, կլայկիչը:

— Բնականաբար, պատուական մարդ մը, սիշտ շին-
չող եւ որ գիտէ իր գործը:

Վարած ուժով մը, երիտասարդ կինը հարցուց.

— Ու իր տղա՞քը:

— Մանչը՝ Լուիզէ, ազնիւ բնաւորութեամբ օժտուած,
որմնադիր: Իսկ աղջիկը: Արդեօք զայն կը ճանչնա՞ք:

— Ո՞ն, չառ ժամանակ կայ որ զայն չեմ տեսած:

— Ուրեմն, չէք կրնար գիտնալ թէ որքա՞ն չքնաղ ե-
ղած է: Սէնթ Էսթէվի եւ թերեւս ամբողջ զաւառին ամէ-
նէն գեղեցիկ օրիորդն է:

Պլանշ Լանպէրի սիրտը աւելի ուժով զարնել սկսաւ
այս յայտնութեան վրայ՝ որ զինքը հպարտութեամբ կը
յեցնէր: Ձեր յազննար անոր նկատմամբ խօսելէ:

— Այնքա՞ն պղտիկ թողած եմ զինքը: Լաւ համբաւ ու-
նի՞:

— Զգօնութեան օրինակ մըն. ժողովրդապետը, բեմէն
զնի օրինակ ցոյց կուտայ եւ բոլոր զաւառին մէջ՝ անոր
զովիտը կ'ըլլայ:

Գորովասիրտ մօրկանը աչքերուն մէջ արցունքներ ցո-
ւացլն

— Ի՞նչ, կ'արտասուէ՞ք, օրիորդ:

— Միշտ, ըսաւ նէ, երբ կը խօսուի Ֆրանսայի եւ այն
գիւղին վրայ՝ ուր երկար օրեր անցուցած եմ:

Շուտով մը ինքզինքը գտաւ նէ, քանի որ Պատան աբ
մեկնիլ կուզէր:

— Վաղայաջորդ առտուն, ինծի սպասեցէք հիւրանո-

ցը. կը յուսամ որ Ռոպէր էսթէվ ալ հետս պիտի ըլլայ. վստահ եղէք:

Վերակացուն մեկնեցաւ, շիփշիտակ պանդոկ երթալով, ուր իր բարեկամը՝ Մորալէս կը սպասէր իր վերադարձին, անհամբերութեամբ:

— Օ՛ն ուրեմն, հարցուց անոր, ներս մտնելուն պէս:

— Ուրեմն, պատասխանեց Պաժառ, ամէն ինչ յաւ կամ գէշ կ'ընթանայ: Ձեր որոշելիք ծրագրէն կախում ունի: Ռոպէր էսթէվ հոս է. Տօքթ. Լանկյուտի զարմուհին ինձի հաւաստեց թէ երկու օրէն, պիտի կրնայի զայն Ֆրանսա տանիլ: Չեմ գիտեր, թէ ասիկա ձեր ուղեղին մէջ կը մըտնի՞:

— Աւելի յաւ ունիմ, ըսաւ շնականօրէն, որ անհետացուի ան: Պէտք է ազատ մնանք այդ տղայէն: Գժուար չպիտի ըլլայ այդ բանը. խօսեցնել պիտի տանք զայն եւ թերեւս իր հօր նկատմամբ տեղեկութիւններ պիտի քաղենք, նոյնպէս եւ իր մօրը բերնէն ելած յիշատակները՝ որոնք շատ օգտակար պիտի ըլլան մեզի, երբ ես ներկայանամ Մարքիզին:

— Գիտէք, յարեց Պաժառ, որ այս դաւադրութեան գործադրութիւնը շատ յանդուգն բան մըն է եւ դիւրին չպիտի ըլլայ, ձեր կարծածին պէս, այդ տղան մէջտեղէն վերցնելը:

— Ատով մի զբաղիք դուք: Միայն դրամ առնելուն վրայ խորհեցէք. էականը այդ է:

Ու Մորալէս, խնդալով, Պաժառի ուսերուն զարկաւ:

— =o= —

Ա Ն Ա Ի Ո Ր Ժ Ա Ժ Ը

Երկու օր յետոյ, իր խոստման համաձայն, Օր. Պլանչ Լանպէր, բանտի դրան առջեւն էր, սպասելով Ռոպէր էսթէվի արձակումին:

Երիտասարդը, հոն տեսնելով իր բարեկամուհին, զար-

մացաւ, որովհետեւ, կը կարծէր թէ նէ զինքը մոոցած էր:

Պլանչ ժամանակը չկորսնցուց, շատախօսելու համար իր զարմիկին հետ: Զայն անմիջապէս առաջնորդեց Ռուա-Սօլէյլ պանդոկը, ուր գտաւ Պաժառը, միասին Մորալէսի հետ: Զայն ներկայացուց իրը ճամբու ընկեր մը:

Պլանչ անկիւն մը քաշեց Պաժառը եւ Ռոպէրն ալ իրենց մօտ կանչեց.

— Ահաւասիկ, ըսաւ նէ վերակացուին, ձեր փնտրած երիտասարդը: Ահա անհրաժեշտ թուղթերը՝ հաստատող իր ինքնութիւնը, ծննդեան վկայագիրը՝ Ռոպէր էսթէվ անունին տակ, իր մօրը մահուան ծանուցագիրը: Այժմ, Պարոն, իմ գործս աւարտած է. յայտնեցէք այս երիտասարդին, ձեր պաշտօնին ընոյթը եւ ջանացէք, ըստ կարելւոյն երջանիկ վախճան մը տալու:

Ռոպէր այս խօսքերէն բան մը չէր հասկնար: Իր քոյմն էին այն փաստաթուղթերը՝ զոր իր բարերարուհին իրեն յանձնած էր. ապշուածեցաւ կը դիտէր Պաժառը, որ իրերը ճշգրտեցելու որոշումը տուած՝ անոր յայտնեց անմիջապէս իր ճամբորդութեան նպատակը:

— Եկած եմ, պարոն, ձեր հօր՝ Մարքիզ տը Սէնթ-Էսթէլի կողմէն. պաշտօն տուած է ինձի ձեզ իր մօտ տանելու: Զիս հոս բերող նաւը՝ «Պէլ տը Մէ», քանի մը օրէն ճամբայ պիտի ելլէ. միասին պիտի մեկնինքու դուք պիտի գտնէք ձեր կեանքին հեղինակը:

Ռոպէր էսթէվ անխօսուկ կը կենար, այս հրաշալի պատահոյնքէն ապշած: Պլանչ զայն ուշի ուշով կը դիտէր Այս բարկասիրտ երիտասարդը, այժմ երկչոտ եւ միեւնոյն ժամանակ սքանչացած տղու մը կերպարանքն ունէր, տըղայ մը՝ որ կարծես պարիկներու անցքը կը տեսէր:

— Կը թողում ձեզ, ըսաւ նէ անոր. ձեր մեկնումէն առաջ, եկէք զիս տեսնել կուսակալին տունը. երջանիկ կը զգամ ինքզինքս, որ կրցայ ձեզ դնել ճամբու մը մէջ, զոր այսքան աղուոր չէի երեւակայիր:

Երիտասարդը երախտագիտութեամբ համբուրեց անոր ձեռքերը եւ իր ցաւը յայտնեց, որ զինքը, առաջին անգամ

տեսած ժամանակ, այնքան չարութեամբ ընդունած էր:

Դիւրաւ հասկնալի յուզումի մը տկարութեան տեղի չտալու համար՝ Պլանչ Լանպէր շուտով մը մեկնեցաւ: Հետանալուն պէս՝ Մորալէս մեծ ակնածութեամբ մտեցաւ Ռոպէրի եւ շողջողուն բառերով անոր յայտնեց իր ուրախութիւնը, որ Բորթ.օ. Բրէնս ելլելուն պէս՝ Կ ցած էր յարարերութեան մէջ մտնել, Բրոյիանսի ամէնէն նշանաւոր տոնմիկներէն միոյն հետ:

— Երջանիկ եմ, մեծայարգ տիար, որ բարեկամ Պաժառ բախտը ունեցաւ ձեզ գտնելու, հակառակ իր հընհինութեանը եւ մտահոգութեանը՝ որոնց տեղեակ կացուցած էր զիս: Մեր բարեկամներուն բարեկամները՝ են նաեւ մեր բարեկամները, եւ եթէ չէք կարծեր որ անարժան ըլլանք ձեր ընկերակցութեան, Կ'ուզե՞ք պատուել մեզ, միասին ընթրելու եւ բաժակ մը գինի պարպելու, տօնելու համար այսօրուան երջանկաբեր դէպքերը:

Սօսելու ժամանակ՝ Մորալէս հետու սրտով չէր իր ակնարկներէն Ռոպէրը, եւ տեսած էր թէ ո՞ր զետեղած էր այն պղնձեայ պահարանը՝ ուր զրուած էին իր անձնական թուղթերը:

Մէկ ակնթարթի մէջ, կոհած էր երիտասարդին առողջական վիճակը, իր գունատութենէն, լսած էր անոր խոսքոտ հազը եւ այն վայրկեանին երբ երեքնին միասին կ'երթային խմելու բարեկամական գինին, Մորալէս ծոեցաւ Պաժառին եւ ըսաւ.

— Այս տղան երբեք ուժ եւ կարողութիւն չպիտի ունենայ մինչեւ ֆրանսական եղերքը նաւելու:

Ամբողջ օրը անցաւ խօսակցութեամբ, թղթախաղով եւ ըմպելիքներով:

Մորալէս խորհած էր, որ Ռոպէր էսթէլ ի վիճակի չպիտի ըլլար դիմադրելու կերուխումի, շատ մը օրեր, եւ իր ծրագիրը անմիջապէս գործադրութեան դնելու որոշումը տուած էր:

Երբ Ռոպէր բաւական մը խմեց, անցան պարասրահ մը ուր սպիտակ, խափշիկ եւ խառնածին էգեր, ճամբորդներ

ըուն, յետին աստիճան ազատ տեսարաններ կը պարզէին: Թմրկահարներ եւ կիթառ զարնողներ, մուկգին պարեր կը թրթռացնէին:

Պարահանդէսին մէջ, Ռոպէր՝ կատարելապէս դիտով, առանց բան մը յիշելու, կ'երեւար, կը տատանէր: Պարուհիներու շրջանակը թողլով՝ կ'երթար գաւաթ մը եւս պարպելու: Ու Պաժառի հետ միասին, արկածախնդրին սարքած դուռը թիւնը խայծ կը գտնէր ժխորին, նուագին եւ ընդհանուր խոսովումին մէջ:

Ամէնքն ալ հաճոյքի մէջ կը յղփանային. ոչ ոք ուշադրութիւն կը դարձնէր ժամերուն, գոգցես բնականոն գեանքը կանգ առած էր, տեղի տալով մտլեգնութեան եւ ժխորի:

Յանկարծ, այս ուրախութեան եւ գինարբուքի միջոցին, լսուեցաւ խուլ եւ անաւոր հարուած մը: Պարուհիները կեցան ու անոնցմէ մին խաչակնքեց:

Վազեցին դէպի դուռները եւ պատուհանները:

Մեկանի գոյն երկինք մը, մինչդեռ այդ յիշոցին պէտք էր որ արեւին վերջին ցուքերը երեւնային:

Պաժառ եւ Մորալէս. երկրին այս կիլիմայական փոփոխութեանց անվարժներ, հարցուցին.

— Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ եւ ի՞նչ կը նշանակեն այս որոտումները:

— Ահա ի՞նչ փոթորիկի մը նախանշանն է գուցէ, ըսաւ մէկը:

Ու կին մըն ալ յարեց.

— Վերջն ժածին, քսան տարի կայ, Էրկինքը այս գոյնը ունէր:

Բայց Մորալէս ինքզինքը ապահով գղալ կեղծեց եւ փողոցին վրայ նայող բաց դուռը գոցեց ու ըսաւ.

— Պիտի տեսնենք ինչ որ պիտի պատահի. հոս եկած ենք զբօսնելու համար եւ ոչ թէ երկնային պատուհաններէն վախնալու:

Վերստին, բայց նուազ ոգեւորութեամբ, պարուհիները վերսկսան իրենց գուարճութեան:

Ռոպէր էսթէվ բանի մը ուշադրութիւն չէր ըրած ու
երբ Պաժառ իրեն հարցուց.

— Թուղթերնիդ վրանի՞դ է. չկորսնցնէք զանոնք:

— Հանգիստ եղէք, պատասխանեց, գրպանս են:

Ու սկսաւ արբենալ:

Խաղերը, երկար չտեւեցին, որովհետեւ, վերստին եր-
կինքէն ու երկրէն եկող խորհրդաւոր ձայներ սկսան լըս-
ուիլ յաճախակի:

Այս անգամ ոչ ոք կասկածեցաւ այլեւս. ժած մըն էր,
որ կիմացուէր:

Դուռը տեղէն հանուեցաւ. մարդերը փողոց խուժեցին
ամբողջ Բօրթօ Բրէնս դուրսն էր.

Ի՞նչ ընել. դաշտե՞րը վազել. ահ ու դողը կը սարսէր
բոլոր քաղաքը:

Կուսակալին հրամանին վրայ որ իր ընտանիքին հետ,
Պլանչն ալ միասին, ի զուր զինուորները փորձեցին հան-
դարտեցնել ժողովուրդը: Այէն տեղ ահ ու սարսափ, հրժը-
տութիւն արդարեւ էր:

Պանդոկին մէջ մնացած էին միայն Մորալէս, Պաժառ
եւ Ռոպէր էսթէվ:

— Ճիշդ պատեհ ժամն է, ըսաւ Մորալէս, լինցնենք
սըւոր գործը:

Ու, Մարքիզին տղուն գաւաթին մէջ, չարագործ թըշ-
ուառականը թունաւոր հեղուկ մը լեցուց:

Անօգուտ ոճիր:

Ամէն կողմէ, հողը կը ճարճատէր: Մարդ այն տպաւո-
րութիւնը կ'ունենար, թէ գետինը իր ոտքերուն տակէն
կը խուսափէր եւ թէ անտեսանելի ու զանգուածային
սուրճ մը կ'իյնար տուներուն վրայ՝ որոնք կը փլէին կամ
կը ճեղքուէին. կարասիները, տուներէն ներս, տակն ու
վրայ, կը կործանէին:

Երկինք, հետզհետէ աւելի մթապատ, կարծես քաղա-
քը կը ջախջախէր:

Այն ատեն, լուսեցան ահոյիօրէն փլուզումներ տա-
նիքներու: Բուռն հով մը, փոշիի մրրիկով, պատեց քա-

ղաքը, գողցեա զայն քշելու դէպի ծով:

Նաւահանգիստին մէջ, փրփրայոյզ ծովը՝ ալիքներ
դուրս կը ցայտեցնէր անեղասատ կերպով: որոնց ոչինչ
կրնար դիմագրաւել:

Ովկիանոսը, ուրականը եւ երկնակամարը, մէկ միու-
թիւն եղած, իրենց բոլոր թափովը, կը սպառնային ոչըն-
չացնելու բոլոր մարդիկը:

Այն ատեն սրահին մէջ՝ ուր թողուցինք այս տրամին
երեք հերոսները, սեղանները վար գլտորեցան, գաւաթնե-
րը խորտակուեցան, Ռոպէր՝ արթնութեան վայրկեանի մը
մէջ, զգալով վտանգը, շարժեցաւ դէպի ազատ օդը: Գե-
տին ինկող գերաններու եւ քարերու ժխորին մէջ՝ կը լըս
ուէր շուարուն ժողովրդեան մը վեր բարձրացող լաթն ու
կոծը:

Մայրեր խոյս կուտային, գրկած իրենց մանկիկները.
պառաւները, ստոյկեկեանի մը պէս՝ մահուան կը սպասէին.
գողեր՝ առիթէն օգտուելով, կը մտնէին պանդոկները, կո-
ղոպուտի համար. մարդեր, արհաւիրքէ եւ վախէ յիմարա-
ցած՝ իրենց բառնցքներով կը սպառնային երկնքին, իբր
թէ վրէժը լուծելու իրենց գլխուն եկած այս փորձանքին:
Բնակչութեան մեծագոյն մասը ապաստանած էր դաշտի
մը կեդրոնը, պատնէշներէն դուրս:

Մորալէս եւ Պաժառ հետեւած էին ամբօխին՝ զոր կը
փորձէին մխիթարել եւ հո՞ն էր որ հանդիպեցան կուսակա-
լին ու Պլանչ Լանպէրին:

Այս վերջինը դէպի անոնց վազեց:

— Ո՛ւր է Ռոպէր:

— Չենք գիտեր, թերեւս պանդոկը մնաց:

Կարծես ուրականը քիչ մը կորուսած էր իր սաստկու-
թիւնը եւ կարելի էր վստահիլ խաղաղիկ վայրկեաններու
գալստեան:

Պլանչ առաջարկեց երթալ մինչեւ Ռուա. Սօլէյլ պան-
դոկը, տեսնելու համար թէ Ռոպէրը ո՞րջ էր, երկու մար-
դերը ընկերացան իրեն եւ կեղծաւորութեամբ առաջարկե-
ցին օգնել փլատակներուն տակը մնացողներուն:

Պլանչ անոնցմէ աւելի արագ իջած էր, առաջին անօգամ ինք հասաւ պանդոկը. շէնքէն ոչինչ մնացած էր, աւերակոյտ մըն էր քարի, փայտի եւ երկաթի:

Այդ փլատակներուն միջեւ թուխ բան մը կը ծփար. երիտասարդ կինը անոր մօտիկացաւ. Բոպէր էսթէյլէ էր, արիւնլուայ:

Սլացաւ դէպի անոր, իր թեւերուն մէջ առաւ, շնչառութիւնը մտիկ ըրաւ, որ տկար էր, բայց զոնէ կը յուսար զայն ազատելու:

Կանչեց Մորալէսը եւ Պատառը, որոնք պէտք էին իր ետեւը ըլլալ. ոչ ոք իրեն ձայնեց, եթէ ոչ զարհուրելի ճարճատիւն մը: Հրաշքով կախ մնացած գերան մը, իր գըլխուն վրայ վար կ'իջնար, իր եւ իր տարաբախտ զարմիկին մարմիններուն վրայ:

Փլասակներու անհուն կոյտ մը, աւերքի խառնարան մը, որուն վրայ կը սաւառնէր անշոշափելի եւ սպիտակ փոշի մը. անա ինչ որ կը մնար ժածէն վերջ, Բօրթ-օբրէն-աի գլխաւոր պողոտայէն:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՐԶԱՆ

ԻՆՔՆԱԿՈՉԸ

ՍՈՐԱԼԷՍ ԿԸ ՇԵՏԱՊՆԴԷ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

Զարհուրանքի գիշերէ մը յետոյ, բնութիւնը յանկարծօրէն մեղմացած, թուեցաւ վերագառնալ դէպի խաղաղութիւն: Ժամերէ ի վեր կատաղիօրէն փչող հովը, այլեւս մեղմիկ զեփիւռի մը դարձած էր, եւ եթէ երկինքը զիտ ուէր, մարդայն տպաւորութիւնը պիտի ունենար թէ ոչինչ պատահած էր, թէ քանի մը փոթորկի թեթեւ ամպեր երեւցած եւ արշալոյսէն վաճառուած էին:

Ցամաքին վրայ, տեսարանը անելի էր, ամէն կողմէ քաղաքին բնակիչները ցիրուցան եղած դաշտերու մէջ, կը վերագառնային իրենց տեղերը, գտնելով միայն աւերակներու կոյտ մը:

Միայն քանի մը պարտէզներ խնայուած էին երկրաշարժէն ու թռչունները կ'երգէին ճիւղերուն վրայ, տօնելու համար զեղեցիկ օրուան մը ծագումը:

Աչքին տեսողութեան չափով հեռաւորութեան մը մէջ, միայն քարերու կոյտեր կ'երեւային: Հողը, տեղ տեղ ճեղքուած, զոգցես խորհրդաւոր եւ խոշոր բահէ մը, կը պահէր իր խոռոչներուն մէջ կարծրացած տուներու բեկորներ եւ մարդկային գիակներ:

Կուսակալին հովանաւորութեան տակ, արագօրէն կազմուեցան առաջին օգնութիւնները: Ամէն ոք, այր թէ կին, — որովհետեւ կիներն ալ նուազ քաջասիրտ չէին — կը փորձէին մահուան ճիրաններէն ազատել այն քամբախտները, որոնք չէին կրցած ճողոպրիլ եւ փլատակներու տակ տակաւին կը հեծեծէին:

Բահերով, բրիչներով եւ ամէն տեսակ գործիքներով զինուած՝ բնակիչները, խուժը առ խուժը, ոչ միայն կը փնտռէին զիակները եւ վիրաւորները, այլ եւ կը ճգնէին ազատել ասդ անդ սիրուած թանկագին առարկաները:

Բացօղեայ տեղերու մէջ, ստոյգ հարստութիւններ կային. հողակոյտերուն ներքեւ կը գտնուէին դոճարներ եւ ոսկեղէն իրեր: Եթէ անմիջական կերպով զանոնք պահպանելու նախազգոյ շութիւնները ձեռք չառնուէին, աւազակներ, կողոպտիչներ՝ որոնք աւերեալ տեղերու մէջ կը սլըքտան, ինչպէս ագոսաները՝ պատերազմի դաշտին վրայ, չէին ուշանար կողոպտելու եւ այդ հարստութեանց տիրանալու:

Մարդագատուժի դժնդակ գործին լծուած, անձնուէր մարդոց մէջ սպրդած էին ե՛ւ Մորալէս ե՛ւ Պաժառ, որոնք կը ջանային ինքզինքնին ճանչցնել այդ քառսին մէջ. քաղաքին տեղագրութեան այնքան զիտակ չէին, հետեւաբար շատ դժուար էր իրենց զիտնալ թէ ո՞ւր էին փողոցները եւ հրապարակները:

Բայց, եթէ Պաժառ՝ բնաւորութեամբ անփոյթ եւ վարանոտ, կամովին կ'ուզէր ետ կենալ այս խուզարկութիւններէն, Մորալէս, ընդհակառակը, նախաձեռնութիւն ունեցող եւ յանդուգն, իր ժամանակը կ'անցընէր, գրգռելով տը Սէնթ Էսթէլ Մարքիզին մատակարարին ցանկութիւնը եւ արծաթասիրութիւնը:

Մտերմացած էր ընկերոջը հետ, անոր կը պարզէր իր գաղափարները՝ իրենց կացութեան մասին, ուշադրութեամբ քննելով հանդերձ այդ տեղերը:

— Ինձի համար Ռոպէր Էսթէլ մեռած մըն է. այս մասին կ'ո զէի ապահով ըլլալ. բայց կը կարծեմ, թէ կըր-

նանք հանգիստ մնալ այս կէտին վրայ: Սակայն եւ այնպէս, հարց է գտնել իր զիակը. այսպէս պիտի կրնամ տիրանալ իր թուղթերուն եւ ասիկա խիստ կարեւոր է, ներկայացնելու համար ինքզինքս, ձեր տիրոջ:

— Երբոր կը խորհիմ, կը պատասխանէր Պաժառ, թափած թոյնիդ դրայ, կը հանգստանամ, որովհետեւ այլեւս ժամանակ չունեցաւ ժաժը իմանալու: Մնաց որ, այդ ոճիրին պատասխանատուն դու ինքդ ես: Անանկ չէ՞:

Կ'աճապարէր իր խղճին խայթերը ի բաց վանելու իր ներսէն, եւ կը պնդէր, որպէսզի Մորալէս ճանչնար իր ոճրապարտ արարքը:

— Ինչպէս որ կ'ուզես. ես ինքս եմ ոճրապարտը, կը մտաբար Մորալէս, այս զիչերուան ժաժը գոնէ սա՛ առաւելութիւնը պիտի տայ մ զի, որ պիտի կրնանք խուսափիլ շատ մը երկիւղներէ: Եթէ իմ թոյնս զայն սպաննած չըլլար, ինկող քար մը զայն ջախջախած պիտի ըլլար: Ուրեմն, ինքզինքս կը զգամ աւելի հանգիստ՝ եւ խաղաղ: Մէկ բան միայն զիս անհանգիստ կ'ընէ, սա է թէ ո՞ւր կը զրտնուի Ռուա Սոյէյլ պանդոկը: Պատ մ'իսկ կանգուն մնացած չէ եւ կը խորհիմ թէ մեր հին բնակարանին տեղը ինչպէ՞ս պիտի գտնենք:

Պաժառ տխուր ստածումներու մէջ ընկզմած՝ մեղամաղձոտ կերպարանք մը առած էր: Յամառօրէն գետինը կը դիտէր, կորուսած առարկայ մը փնտռելու ձեռով:

Մորալէս, քիչ մը ըմբոստ ձեռով, բռնեց անոր թեւը եւ ցնցեց.

— Զանա՛ ուրախ ցոյց տալ ինքզինքդ, որովհետեւ, մեր երկար ուղեւորութեան մէջ, եթէ քովս ունենամ այդքան վշտահար ընկեր մը, Մարքիզին պիտի հասնինք շատ գէշ վիճակի մէջ: Արդ, մի մոռնար, որ այս պահուս մեր լաւագոյն խաղը պիտի խաղանք եւ եթէ բախտը մեզի ժպտի, ու կարենանք տիրանալ Էսթէլի թուղթերուն, անմիջապէս հարկ է որ նաւ երթանք,

— Եթէ տակաւին երկար ժամանակ ձուլու վրայ մընանք:

— Այո՛, յոռետես, երկար ժամանակ: Ու երեք ամի-
կն քու տէրդ՝ Մորքիզը, նախ իր թեւերը պիտի բանայ
մեզի, ապա, իր գանձարանը: Գիտե՞ս, որ կէս հարստու-
թիւնը քու կգ պիտի ըլլայ: Կը կարծեմ, որ ասիկա կ'ար-
ժէ պղտիկ ժպիտ մը:

Պատառ, աւելի երեսը ծամոտկեց, քան թէ խնդաց. և
երկու մարդերը շարունակեցին իրենց ճամբան, փլատակ-
ներու մէջէն, ջանալով ուղեգլիծ մը գտնել:

Հակառակ քաղքեցիներու իրենց տուած ցուցմունքին,
երկու ժամ պտտելով, չկրցին պանդոկին տեղը գտնել: Ու
պատահմամբ, Մորալէս ոտքը զարնելով երկաթեայ տախ-
տակի մը, կարգաց սա արձանագրութիւնը. «Պանդոկ Ռուս
Սօլէյլ»:

— Հասանք վերջապէս, աղաղակեց. ահաւասիկ Նշա-
նատախտակը:

Առանց վարանուծի. գործի սկսան:

Ինքզինքնուն քաջասիրտ մարդերու երեւոյթը կու-
տային ևւ մտահոգ՝ օգնելու իրենց մէկ ծանօթին ևւ անոր
օգնութեան վազելու, այնքան կ'աճապարէին փլակոյտերը
խառնչտելու ևւ գերանները վերցնելու:

Աղիւսներու բորգերուն տակ, յամսոօրէն պրպտե-
ցին ևւ միայն գտան զինկի ամաններ, կոժերու կտոր-
ուանքներ, նստարաններու բեկորներ, անաղեայ անօթներ:
Իրենց անհամբերութիւնը կ'աւելնար:

— Կասկած չկայ որ պանդոկին տեղւոյն վրայ ենք.
ըսաւ Մորալէս՝ որուն հագուստները ցեխով ևւ գածով պր-
լըչկուած էին:

— Կարծեմ թէ, ըսաւ Պատառ, որ իր կարգին, հետըզ-
հետէ աւելի փութկոտ կ'երևէր:

Ոտնակարկամ, քրտինքներու մէջ թաթխուած, ևւ
գոզցեա գաճէ արձաններու փոխուած՝ երկու մարդերը այլևս
յուսահատած էին, չկարենալ հասնելնուն իրենց նպատա-
կին. այնքան փնտառուքներէ վերջ, երբ երկու խոշոր քա-
րերու մէջ, Պատառ ձեռք մը նշմարեց:

Գերանի մը միջոցաւ, կրցին քարը քիչ մը տեղէն շար-

ժել ևւ մէջտեղ հանել մարդու մարմին մը, սրիւնլուայ
ղէմքով. Ռոպէր էսթէվի մարմինը:

Ու, ընդհակը իրենց մօտ քաշելու ժամանակ, նշմարե-
ցին խոռոչի մը մէջ՝ անկողնի մը նմանակ, Պլանշ Լանպէրի
մարմինը՝ որ իր լացառիկ դիրքին պատճառաւ կ'երեւէր
թէ ծանրապէս վիրաւորուած չէր:

Այդ տեսակ մը խրամէն դուրս քաշեցին դժբախտը ևւ
արագօրէն նշմարեցին որ տակաւին կը շնչէր:

Պատառն էր որ այս քննութիւնը կատարեց, զի Մո-
րալէս այնքան գո՛ եղած էր էսթէվը գտած ըլլալուն հա-
մար, որ անմիջապէս անոր վրան պրպտելով՝ գրպանէն
դուրս հանած էր իր ինքնութեան թուղթերը պարունակող
պղնձեայ պահարանը:

— Ահաւասիկ ինչ որ պէտք է մեզի, կը մինասուել.
մեր ժամանակը զուր տեղը չվատնեցինք:

Ու Պատառին դառնալով.

— Գալով Պլանշ Լանպէրի, շատ լաւ կը տեսնեմ թէ
ինչ անցած դարձած է: Իրեն ըսած էինք, որ Ռոպէրը թո-
ղած էինք պանդոկ, ևւ առանց մեզի սպասելու օդնութեան
փութացած է ու առանձին հոս հասնելով՝ ուղած է զայն
փախցնել ևւ նոյն ժամուն գլխուն ստացած է սղիւս մը:
Հաւանականաբար, շարունակեց ան, Ռուս Սօլէյլ պանդոկը
բոլորովին փլած ըլլալու չէր, երբ նէ հոն հասաւ, բայց
մարդ ալ մնացած չէր, քանի որ ուրիշ մարդկային բեկոր
չգտանք: Ուրեմն, Պատա՛ռ, ասիկա քեզի ճշմարիտ չերե-
ւի՞ր:

Վերակացուն չէր պատասխաներ ևւ տեսակ մը սոսկու-
մով կը դիտէր Սո. Լանպէրը: Իրեն անանկ եկաւ որ շըր-
թունքները կը շարժէին:

Դարձաւ Մորալէսի.

— Լո՛ւ, ողջ է տակաւին:

Մորալէս զէպի այն կողմը փութաց ևւ արդարեւ հաս-
տատեց որ երիտասարդ կինը մեռած չէր: Ունէ զլտողու-
թիւն չըրաւ, բայց երբոր գրպանէն թոյնի սրուակը հա-
նեց, պարունակութիւնը լնցնելու համար Պլանշի բերանը,

որուն արտեւանունքը կը քթթէին, հոգ տարաւ ազադակելու.

— Իրեն տանք միշտ սա կազդուրիչ գեղը, թերեւս կեանք պիտի առնէ:

Արդարեւ, զգուշութեամբ դիտած էր, որ մի գուցէ մէկը գտնուի իրենց շուրջը, եո տարաբախտ կնոջ տուած էր մնացորդ թոյնը՝ որուն մէկ մասն ալ առջի իրիկուն Ռոպէր էսթէլի խնայուցած էր:

Պատահ, ըմբռնուածով տկար, միամտորէն հարցուց.

— Կը կարծես, որ այս կազդուրիչը զինքը պիտի ազէկցնէ:

— Այո՛, հին բարեկամս, եւ մեզի գէշ չպիտի ըլլայ: Մէջտեղէն վերցուցինք նեղացուցիչ վկայ մը. այլեւս մէկէն վախճալիք բան մը չունին, եւ եթէ կ'ուզես հաւտալ ինծի, այս վտանգաւոր տեղը մնալու ոեւէ պատճառ չունինք: Անշուշտ օգնութեան պիտի գաս. այս տեղի մարդոց թողունք, այս երկու մարմինները մէջտեղ հանելու հաճոյքը:

Երկու մարդերն շուտով մը հեռացան:

Քիչ մը վերջ, ազատարարներու խումբ մը կ'երեւնար, որուն գլխաւորն էր կուսակալին բարեկամը՝ Պ. տը Լաբորթ:

Ինքն էր որ նշմարեց երիտասարդ կիներ ու անոր վրայ կ'ընդարձակէր: Աչքերուն մէջ ուրախութեան շող մը ունեցաւ, երբ տեսաւ որ, տակաւին կը շնչէր նէ:

Իր թեւերուն մէջ առաւ, տարաւ փակ տեղ մը՝ ուր տախտակներու վրայ երկնցուցած էին վիրաւորները: Բըժիշկները փութացին զայն խնամելու:

— Թերեւս պիտի կրնանք զայն ազատել, ըսաւ բըժիշկներէն մին Պ. տը Լաբորթի՝ որ կ'աղաչէր անոր ոչինչ խնայել, զնէ ազատելու համար մահուընէ:

• • • • •

— Ինչ որ զլս անհանգիստ կ'ընէ, կ'ըսէր Մորալէս Պաժառի, երբ միասին կ'ուղղուէին դէպի նաւահանգիստ,

սա է թէ՛ ե՞րբ պիտի կրնանք նաւ նստիլ: Եթէ քարափի վիճակէն դատեմ, տակաւին ծովը շատ դժնդակ է այն նաւազներուն համար, որոնց նաւերը կը սպասեն նաւահանգիստի մէջ: Կր հարցնեմ ինքնիրենս թէ լ'ո՞նչ եղած է Պէլ տը Մէնս: Եթէ շատ սեւ գաղափարներ չունենայիր, զեզի պիտի առաջարկէի, առանձինն, նաւակով մը մեր մեկնուը. անկարող ես ատանկ վտանգաւոր արկած մը փորձելու. հետեւաբար, համակերպիլ պէտք է հոս մնալու, եթէ բոլոր նաւերը ընկղմած են:

Բաւականաչափ յառաջացան դէպի այն բլրակները՝ որոնք Բորթ օբրէնսի առաջը կը ձեւացնէին անփոյթ ծոց մը. հանդիպեցան հոն նաւազներու, որոնք զիրենք քիչ մը ապահովուցին:

— Շատ մը նաւեր, ըսին, տեսնելով որ երէկ իրիկուն երկինքը ամպերով կը ծանրաբեռնուի, հեռացան դէպի բաց ծով: Տակաւին հովը մորկայոյզ չէր. ու բաց ծովուն վրայ, եղերքները ձեռող փոթով կէն չազդուեցան, երբ միւս կողմը, գետինն ալ կը շարժէր:

Այս տեղեկութիւնները ձիչդ էին: Քանի որ, Մորալէս հեռուէն նշմարեց «Պէլ տը Մէ»ի նուրբ առագաստները:

Նաւուն հրամանատարը ցաժաք ելած էր նաւակով մը և երբոր տեսաւ երկու ուղեւորները, պատմեց անոնց թէ «Պէլ տը Մէ»ի քանի մը առագաստները պատռած էին եւ միայն ջնջին մնասներ կրած էր, շնորհիւ նաւակայքէն փախչելու նախազգուշութեան:

— Ու ե՞րբ պիտի մեկնինք հարցուց Մորալէս:

— Պզտիկ նորոգութիւնները լմննալուն պէս, հաւանաօ կանաքար երկու օրէն, որովհետեւ Բորթօ Ռիքօ պիտի հանդիպիմ. բեռ առնելու, եւ անկից ուղղակի Մարսիլիա պիտի նաւեմ: Բայց դուք ինչպէ՞ս կրցաք աղէտէն ազատիլ:

— Ամէնը ձեզի պիտի պատմեմ ճաբորդութեան միջոցին, նաւապետ, եթէ կ'ուզէք. որովհետեւ ձեզմէ հիւօրընկալութիւն պիտի ինդրեմ նաւուն մէջ: Հազուատ չունինք, մեր գոյքերը կ'օրսուած են, հոս ընելիք բան մը չունինք. մեր տեսնելիք երկու անձերը մեռած են արդէն:

Բարերարդար կրցանք ազատել մեր դրամը, անանկ որ պիտի վճարենք ձեզի մեր վերադարձը:

— Մի վախնաք: պատասխանեց նաւապետը, դիտեմ թէ ինչ անձնաւորութիւններ էք: Նաւուն մէջ ձեր հագուստները պիտի կարկտուին, ձեզի ձերմակեղէն պիտի տրուի, եւ երբոր օդը աղէկ երթայ, ամիսէ մը պիտի ըլլանք Ֆրանսա:

Մորայէս եւ Պաժառ, քայքայուած Բօրթօ-Բրէնսի մէջ այլեւս չգեղեցրեցան:

Ժածին վաղայաջորդ օրը, նաւակով մը թիավարելով՝ «Պէյ տը Մէ» հասան:

Ու, քանի մը օր վերջը, երբ արեւը ծիրանեգոյն կը շողար ուկէտանին վրայ, նաւը կը բացուէր եւ պայքարելու համար զինուած երկու կասկածելի բախտախնդիրները կը տանէր զէպի Ֆրանսայի եղերքները:

ԵՐԿՈՒ ԱՆԱՐԱՏ ՍԻՐՏԵՐՈՒ ԵՐԴՈՒՍ ՄԸ

Երբ, Բօրթօ-Բրէնսի մէջ, մեր պատմած եղերական զէպքերը տեղի կ'ունենային, կեանքը կը շարունակուէր ի Սէնթ-Էսթէլ, կլայեկիչ Սէզադէնի տան մէջ. ըստ երեսայթին այնքան խաղաղ, որքան անցեային մէջ: Կ'ըսենք երեւութապէս, քանի որ դիտենք թէ այդ խաղաղ բնակարանին մէջ կը խաղացուի մտերմիկ տրամ մը, զոր թուանօն Սէզադէն, որպէս ազնիւ մայր մը, չի կոահեր, բայց ինքը՝ Սէզադէն, կը կասկածի իրերադարձութեանց եւ հետեւութիւններուն վրայ:

Այդ իրիկունը, ըստ սովորականին, մանկամարդ Պըլանչ խոհանոցով կը զբաղի, մինչ թուանօն իր բրդմանը կը լանէ:

Ժամանակ առ ժամանակ, երիտասարդ աղջիկը կանգ կ'առնէ, փակ դրան էր նայի, յետոյ երազկո՞տ կը մնայ՝ Այնքան որ, մայրը իրեն կը հարցնէ.

— Ի՞նչ ունիս այդպէս նուաղկոտ ըլլալու:

— Ոչի՛նչ, մայր:

— Բայց, վրադ յոգնութիւն եւ նեղութիւն կը տեսնեմ, որոնք զիս անհանգիստ կ'ընեն: Մէկ տեղդ կը ցաւի՞: Եւ ինչո՞ւ համար, միշտ, քիչ մը մտահոգ ըլլալու տպաւորութիւնը կուտաս:

Նեղացուցիչ ժպիտով մը, Պըլանչ կը պատասխանէ.

— Անոր համար որ, մայրիկ, կը զարմանամ թէ, ինչո՞ւ մինչեւ հիմա Լուիզէ չեկաւ:

— Ինչո՞ւ համար:

— Ժամանակը ուշ է:

— Լուիզէ ժամը վեցին կը թողու իր աշխատանոցը. գիտես թէ կ'աշխատի Սապլօն. մինչեւ հոս գալու համար, կէս ժամը բաւական է: Ահա թէ ինչո՞ւ զարմանալու բան չկայ: Կարելի է Լուիզէ ճամբան տեղ մը կանգ առաւ, բարեկամի մը հանդիպեցաւ, կամ գինետուն մը մտաւ:

— Երբեք չի խմեր, ըսաւ զօրեղ կերպով Պըլանչ:

— Կարելի է. բայց մէկ անգամը սովորութիւն չէ. եւ յետոյ, դուն չես որ անոր վրայ պիտի հակես: Եթէ անոր զիտողութիւն ընել հարկ ըլլայ, հայրդ եւ մայրդ հոս են: Կ'աղաչեմ, երբոր եղբօրդ վրայ կը խօսուի, այդքան դիւրագրգռութիւն դոյց մի տար: Իրարու նկատմամբ նախանձոտ չէք, երկուքնիդ ալ հաւասարապէս կը սիրենք, աղէկ գիտես:

— Գիտեմ, մամա՛ս:

— Ուրե՞մն:

— Ուրեմն, ձեռքս չէ ատիկա:

Ու սկսաւ իր աշխատանքին:

Իրօք, ծաղկաբոյր ձերմակեղէնները պահարանին մէջ գետեղելու ժամանակ, Պըլանչ կը խորհէր, որ գուցէ, այդ ժամուն, եղբայրը կը գտնուէր տունը որմնազիրներու պետ Ալիպէրի, որ գեղանի աղջիկ մը ունէր, զոր իր հայրը թերեւս կ'ուզէր ամուսնացնել լաւագոյն բանուորին՝ իր եղբօրը հետ:

Ստոյգ կը գուշակէր. Լուիզէ, տուն գալէ առաջ՝ իր վարպետին կողմէ հրաւիրուած էր անոր բնակարանը եւ

հոն, քիչ մը անհամբոյր, բայց հպարտ՝ իրեն հանդէպ ցոյց տրուած յարգանքէն բաւականաչափ մտերմութեամբ կը կապուէր, զինքը հիացումով զիտող, անոր ազջկան՝ Աննային հետ:

— Կը կարծեմ որ քեզի հանդէպ համակրութիւն մը ունի, Լուիզէ, ըսաւ Ալիսայէր կատակելով: Աղջիկս սիրուն չէ՞:

— Շատ սիրուն, վարպետ:

— Քեզի կը մազթեմ ասանկ կին մը, բարեկամս: Առ այժմ, քեզի համար ամուսնութիւն չեմ խրատեր, բայց եթէ անպատճառ ամուսնանալ կ'ուզես, մտածէ իր վրայ: Քեզի երջանիկ պիտի ընէ:

— Բայց երբեք ամուսնանալ չեմ փափաքիր, բողոքեց Լուիզէ. եւ յետոյ, շատ երիտասարդ եմ: Կ'ապրիմ հօրս, մօրս եւ քրոջս հետ, որը շատ կը սիրեմ: Ասկից աւելի լաւ ի՞նչ կրնայ ըլլալ: Կեանքս երջանիկ է եւ փափաքող եմ որ մնայ այսպէս:

— Անշուշտ որ, բայց վերջապէս, աւելի վերջը:

— Աւելի վերջը չեմ ըսեր. բայց առ այժմ, չեմ կարծեր որ պիտի կրնամ ձգել ծնողքս եւ լքանել Պլանշը:

Ալիսայէր կը պնդէր.

— Հասածայն ենք, տղաս, բայց ծնողքդ յաւիտենական չեն. պէտք է խորհիս ասպագայիդ վրայ, որքան ալ լաւ զաւակ ըլլաս: Գալով Պլանշին, Աստուած իմ, պիտի ընէ ուրիշներուն պէս, պիտի ամուսնանայ որ մը, զաւակներ պիտի ունենայ: Ու դ՞ու՞ն: Բոյորովին մինակ պիտի մնաս եւ կարելի է շատ ուշ պիտի մնաս կին մը գտնելու:

Այս խօսքերը գէշ ազդեցին Լուիզէի մտքին վրայ, որ պատասխանեց խիստ ձայնով մը.

— Թերեւս իրաւունք ունիք, բայց առ այժմ այդ ամէնուն վրայ չեմ կրնար խորհիլ: Յետուութիւն, վարպետ: Խօսակցութիւնը ընդհատած էր, որովհետեւ Պլանշի հաւանական ամուսնութիւն միակ մտածումը զինքը յուզած էր եւ կ'աճապարէր սեանելու իր քոյրը, գոգցես վախնալով որ իր բացակայութեան, նէ իր ձեռքը պիտի տար

նշանածի մը: Ու Պլանշը ամուսնացած, իր կեանքին բոլոր երջանկութիւնն էր որ պիտի թաղէ՛ր:

Այս տխուր մտածումներով պաշարուած, տուն կը հասնի:

Պլանշ անոր վերադարձին կը սպասէր, չըրան ետին պահուած. ուրախութեամբ բացազանչեց «վերջապէ՛ս եւ կար»ով, զայն նշմարելուն պէս. սովորականէն աւելի զըգուանօք համբուրեց զայն:

Քիչ մը վերջ, Սէզարէն ալ իր աշխատութենէն կը դադնար, բեռնաւորուած ամաններով, անօթներով՝ կլայկելու համար:

Թուանօն, վառարանին առջեւ, երեկոյեան ընթրիքը կը պատրաստէր:

Հայրը, իր գործերէն շատ գոհ, ամէն խօսքի կը խընդար: Սենեակին մէջ, սիրոյ մթնոլորտ մը կար, այնքան թափանցող, որ Լուիզէ, գիտելով այս տեսարանը, բարձրաձայն ըսաւ.

— Կարելի՞ է որ ասանկ կեանք մը միշտ տեւական ըլլայ:

Մտածումը այնքան անակնկալ էր, որ բոլորն ալ սարսոտացին, բայց ինքը, առանց բան մը նշմարելու, շատունակեց.

— Այո՛, մեր ունեցած այս երջանկութիւնը, ամէնքունիս մասին, կրնա՞յ որ մը վերջ գտնել:

— Ի՞նչ կը բարբաօսիս, ընդմիջեց Սէզարէն. սրամտութիւն կ'ընես: Այսօր դպրո՞յ գացիր, թէ ոչ վարպետիդ՝ Ալիսայէրի տունը:

— Վարպետիս տունը, հայր, եւ շատ գոհ եմ, չորսերունիս հոս միասին տեսնելով. ինձի կ'երեւի թէ ասանկ հըրաշք մըն է, որ միշտ կը վախնամ թէ մեր կազմած զըրախտէն, մեր մէջէն, մէկը կրնայ դուրս հանուիլ:

— Ո՛հ, բանաստեղծ չեմ, յարեց Սէզարէն, քեզի պէս, բայց վերջապէս, չեմ հասկնար թէ ինչու՞ որ մը պիտի կրնայինք դժբախտ ըլլալ: Դատել զլտնալու է մարդս. անա ինչ որ ըսել կ'ուզեմ: Ստոյգ է որ չպիտի երիտասար-

դանամ եւ ոչ ալ մայրդ, թէ Պլանչ պիտի ամուսնանայ, ինչպէս դուն ալ լաւ աղջկան մը հետ. եւ մեր օճախը աւելի կամ նուազ պիտի անչքանայ: Բայց կեանքը այսպէս է:

- Վերջապէս, այդպէս թող ըլլայ, հա՛յր:
- «Վերջապէս»ը ի՞նչ է, իմ պզտիկս: Սեղան նստինք, ճաշենք եւ ուրիշ բաներու վրայ խօսինք, որովհետեւ, քու գաղափարներովդ մեզի լացնել պիտի տաս: Մտքէս իսկ չեմ անցնէր ծերանալս:

— Ատիկա ըսել չեմ ուզեր, հա՛յր. չես հասկնար...
Յետոյ դառնալով Պլանչին.

— Ու դուն, պզտիկ քոյր, երբեք խորհա՞ծ ես, որ օր մը մեզի պիտի թողուս, ամուսնանալու համար.

Այս հարցումին վրայ, Պլանչ՝ որ պնակները սեղանին վրայ դնելու վրայ էր, ձեռքէն գետին ձգեց:

- Ե՞ս, զձեզ թողո՞ւմ, բացագանչեց. ո՞հ, երբե՛ք:
- Ու, առանց կարեւորութիւն տալու գետին ինկած պընակներուն՝ իր եղբօրը գիրկը նետուեցաւ:

— Բայց դուն ալ, Լուիզէ, չպիտի ձգես մեզի, չէ՞:

Լուիզէ չպատասխանեց եւ Պլանչի ձակատը պագաւ:
Սէզարէն շլմորած էր: Իր նախազգացումներուն մէջ սխալած չէր: Այս եղբայրը եւ ջրոյրը, որ իրականապէս արեան կապերով իրարու կապուած չէին, գիրար կը սիրէին ինչպէս երկու օտարականներ, թէեւ ատոր վրայ տարակուսանք չընէին:

Կլայեկիչը փորձեց ձայնը սաստկացնել.
— Ի՞նչ կը նշանակեն այս բաները, հը՞: Պատճառ մըն է ասիկա պնակները կոտրելու:

Երկու երիտասարդները իրարմէ բաժնուելով՝ կը նայէին հայրիկին՝ որ յօնքերը պոստելով, կը ջանար ինքզինքին տալ բարկացողի կերպարանք մը:

— Ու ինչո՞ւ ճամար չէք ամուսնանար. ի՞նչ ըսել կ'ուզէք: Լուիզէ, գեղեցիկ եւ զօրեղ տղայ մըն է. Պլանչ գեղանի աղջիկ մը եւ բարեկազմ: Վանք մտնելու նպատակ ունիք: Կրօնաւոր ըլլալ կ'ուզես դուն, Լուիզէ: Ու դուն, Պլանչ, հիւանդապահուհի՞: Եթէ ատանկ կոչոււմ մը ունիք,

ժամանակ կորսնցնելու չէ:

«Ո՞հ, ի՞նչ մտադրութիւն ունիք ուրեմն: Եթէ Թուանօն եւ ես ալ ձեր գաղափարները ունենայինք, ո՞ւր պիտի ըլլայիք դուք հիմա:

— Հայր, կը թոթովէր Պլանչ, քանի որ իրարու մօտիկ ենք, շատ երջանիկ ենք:

— Չար խօսքեր են ատոնք: Տղու պէս կը դատէք: Չեմ գիտեր թէ այդ մտածումները ո՞վ դրած է ձեր գլուխը. մտիկ ընել չեմ ուզեր, եթէ կ'ուզէք որ բարկանամ:

— Հանդարտէ՛, ըսաւ Թուանօն իր ամուսնոյն:
Սովորութիւնն էր միջամտել, երբ ձայնին չեշտը կը բարձրանար: Բացատրութիւններու միջոցին, իր խաղաղիկ բնաւորութեան քաղցրութիւնը կը բերէր:

— Ո՞վ կրնայ գուշակել ապագան: Այս երկուքը զիրար շատ կը սիրեն, աւելի աղէկ. երջանիկ են, այդ ալ աղէկ: Ու յետոյ պիտի տեսնէք թէ ի՞նչ պիտի անցնի դառնայ: Հաւատա ինձի, Սէզարէն, երբոր սէրը պիտի երգէ իրենց սրտին մէջ, ուրիշներու նման պիտի ընեն: Սպասելով, ապուրը պիտի պաղի, ու չպիտի հաւնիք ապա: Սխալը իմօ չպիտի ըլլայ:

Կը մօտիկնայ Սէզարէնի՝ որ կը սկսէր ժպտիլ. այդ միջոցին, Պլանչ եւ Լուիզէ մեղմաձայն իրարու ըսէին.

— Երբեք զիրար չպիտի ձգենք, չպիտի բաժնուինք իրարմէ:

Գաղտնաբար այս երդումը կ'ընէին, որովհետեւ չէին գիտեր իրենց ներքինին մէջ անցածը:

Կ'անդիտանային նաեւ թէ, իրենցմէ քիչ հեռու, Մարքիզին Թարթիւնիէրիի դղեակին մէջ, իրենց վրայ կը խօսուէր:

Մարքիզը, հետզհետէ աւելի հիւանդացած, գրեթէ չէր ապրեր. մէկ գաղափարով մը տոգորուած էր. վերադարձը իր որդւոյն: Միակ բանն էր՝ որուն կը փափաքէր մահուընէ առաջ: Տեսնել զայն՝ զոր լքած էր եւ որուն նկատմամբ շատ յանցաւոր էր:

Աւելի քան երբեք, Տօքթ. Լանկլուա անոր կ'այցե-

լէր կանոնաւոր կերպով եւ ամէն անգամ բժիշկը նշմարե-
լուն պէ՛ս՝ Մարքիզը, ակնարկով զայն քննելէ վերջ կը
հարցնէր.

— Կը կարծէ՞ք որ զայն տեսնելու յոյսը ունենամ:

— Օ՛հ, կը չափազանցէք ձեր վիճակին ծանրութիւնը,
կ'ըսէր Տօբթօրը: հաստատ հա՛նդու մտայն է, որ Ռօպէր
էսթէվ քիչ առնէն պիտի գայ եւ կատարելապէս ի վիճա-
կի պիտի ըլլաք զայն ընդունելու:

Պատուական մարդը իրապէս չէր հաւատար այս բա-
ծին. բայց գիտէր նաեւ որ այս ապահովիչ խօսքերը լաւա-
գոյն դարձանն էին, օրհասականին տալու մահուան դէմ
մաքառելու կամքը:

Յետ կէս. առուր մը, ի մէջ այլոց, երբ Մարքիզը մաս-
նաւորապէս շատ կը տառապէր, բժիշկը երկարօրէն խօսե-
ցաւ զայն համոզելու, որ տակաւին շատ օրեր ունէր ապ-
րելու, բայց օրհասականը այս միտքարական խօսքերէն
չէր ազդուեր եւ պնդեց բժիշկին, որպէսզի այս վերջինը
խոստացած կարգ մը մտերմական գաղտնիքները իրեն հա-
ղորդէր:

Այդ գաղտնիքները կը վերաբերէին իր քրոջ եւ անոր
զաւկի մասին:

— Ինձի ըսած էք, որ ծանր յայտնութիւններ պիտի
ընէիք ի մասին քրոջս: Կարծեմ թէ ժամը հասած է զա-
նոնք յայտնելու. վայրկեան առ վայրկեան, հակառակ տա-
կաւին իմ ապրելու բաղձանքիս՝ միտքս կը նուազի եւ կըր-
նամ մեռնիլ:

Գոնէ, եթէ կարենայի բան մը ընել, դարձանելու
համար քրոջս նկատմամբ ըրած չարիքս, առիթը կորանցնել
չեմ ուզեր, ու եթէ կը սիրէք զնէ, ինչպէս որ կ'ըսէք, կ'ա-
ղայեմ, բան մը մի պահէք ինձմէ, անոր գոյութեան եւ
վիճակի մասին:

Պատուական բժիշկը պատմեց անոր, ինչ որ լսած էր
Պլանշի բերնէն, երբ մայրանոց եկած էր, պահանջելու
զսարկիկը: Պատմեց նշանածին մահը և աղջկան ծնունդը,
իր լքումը եւ այն սուտը՝ զոր յերիւրած էր, ազատելու

համար Սէզարէնի կինը, եւ իր քեռաղջկան որդեգրումը
կլայեկիչին կողմանէ:

Փոխանակութեան մասին, ներողութիւն խնդրեց հի-
ւանդէն, ինչպէս դատարոյի մը առջեւ:

— Չէի կրնար գուշակել ապագան, բարի դորձ մը ու-
նէի ընելիք. ջանացի զայն կատարել. մայրը չ'ուզեց այդ
բանը, եւ ես չեմ յանցաւորը:

Մարքիզը շատ երջանիկ կ'երեւէր, այս պատմութենէն
եւ ոչինչ կը գտնէր պարսաւելի բժիշկին ըրածին մէջ,
շատ գոհ իր գիտնալուն, որ պիտի կրնայ երբեմնի վէրքը
դարձանել:

— Իրաւունք չունէի, դժբաղդ կ'իմ մը լքանելու. — կը
մըմնջէր տօբթօրը, յիշելով թուանոնը:

— Իրաւունք բռնիք, իմ ազնիւ բարեկամս, պատասխա-
նեց մարքիզը, եւ կը շնորհաւորեմ զձեզ, որ կրցած էք
բան մը տալ, իմ քեռաղջկանս: Բայց ինտօ՞ր ճանչնալու
է այդ աղջիկը:

— Տեսած էք զայն Պ. Մարքիզ, նէ էր որ զգեակ կը
բերէր, քանի մը ամիս առաջ դեռ, ձեր ճերմակեղէնները:

— Ինչպէ՞ս, այդ գեղեցիկ, թուխ աղջիկը, որուն ծի-
ծազը կ'իմանամ տակաւին, երբ վանդակործէն ներս կը
մտնէր և թէ Պաճառ զայն կ'ողջունէր հաճելի բառով մը:

- Պլանշ Սէզարէնն է:
- Բայց քո՞յրս.
- Ձեր քոյրը Բորթ.օ Բրէնս կը գտնուի:
- Հո՞ն, ուր կը գտնուի նաեւ իմ զաւա՞կս.
- Հո՞ն, ուր է ձեր զաւակը:
- Ուրե՞մն:

— Ձեր քրոջն է որ գրեցի — ինչո՞ւ աւելի երկար ժա-
մանակ զաղտնի պահել ձեզմէ — գտնելու համար ձեր լքե-
եալ զաւակը: Այսպէս, նախախնամութիւնը շատ բաներ
կ'ընէ եւ կը թոյլատրէ, որ ցիր ու ցան ընտանիք մը, բա-
րոյապէս միասին ժողուրուի այն օրը՝ որուն կը սպասեն:
Պաճառ զնէ պիտի տեսնէ, նէ է որ պիտի ունենայ խօրին
ուրօխութիւնը գտնելու զայն՝ որ վաղը ձեր անունը պիտի
կրէ:

— Եթէ արդէն մեռած չէ:

— Բայց ո՛չ, վստահ եղէք, ինչպէս որ ես ինքս վրստահ եմ, անոր վերադարձին եւ ձեր խաղաղութեան ու բըժըշկութեան մասին, երբ անիկա հոս հասնի:

— Երանի՛ թէ ճիշդը բռած ըլլայիք եւ Աստուած ձեր ձայնը լսէր: Ու Թուանօն Սէզարէն իր կարծեցեալ աղջկան մասին բան մը չի գիտե՞ր:

— Ոչինչ: Միայն կլայեկիչը գիտէ, բայց երդուընցած է ոչ մէկուն յայտնելու այդ գաղտնիքը, զիս մտանելուն մէջ շահ մը չունի, միւս կողմանէ այդ մանկամարդ աղջկան կապուած է այնպէս, ինչպէս իր հարազատ դաւկին:

— Բայց մանչ մ'ունի՞:

— Այո՛, Լուիզէ անունով՝ որը համոզուած է թէ Պըլանչը իր քոյրն է:

— Ես չեմ կրնար մոռնալ որ նէ իմ քեռաղջիկս է, հասեցէք տանս վերակացուն կանչել, աօքթէօր:

Տօքթէօրը ոտքի ելաւ. գնաց փնտռելու Պատառի տեղը բռնող մարդը՝ Պ. Կինար, որուն ղէմքը վստահելի բան մ'ունէր:

— Գացէք նօտարին՝ Պ. Տիւպուաի, ըսաւ անոր Մարօքիզը եւ խնդրեցէք անորմէ հոս գալու: Անմիջական կերպով պէտք ունիմ իրեն:

ՊԵԼ-ՏԸ-ՄԷԻ ՊԱՅԹՈՒՄԸ

Ովկիանոսին վրայ կը սուրար Պել—Տը—Մէն, բեռնաւորուած եղէզներով եւ վառօղով: Իր նաւազները այնքան եղբրական արկածներէ վերջ, կ'աճապարէին վերագտնել Ֆրանսան եւ իր քաղցր երկինքը. հոն էին նաեւ մեր երկու արկածախնդիրները՝ Պատառ եւ Մորալէս՝ որոնք եւս ոչ նուազ կ'արտօրային Պիէն—Էմէ—Լուի Թագաւորութեան եղբրքները ողջունելու:

Ուղեւորութիւնը գրեթէ լմննալու վրայ էր եւ իրենց նպատակին հասնելու զգացումը, այդ երկու մարդոց կ'երեւցնէր ժամերը, աւելի երկայն եւ տենդագին:

Յերեկին երբեք դուրս չէին ելլեր նաւուն կեդրոնական խուցէն՝ դարձած իրենց համար խաղարան մը. յաճախ կը խմէին քանի մը նաւազներու հետ, բայց երկար վայրկեաններ գլուխ գլխի կը մնային, վիճելով իրենց գործերուն համար, Մորալէսի՝ Ռոպէր Էսթէվի տեղը անցնելու մասին, իբր Մարքիզին որդին:

Պզտիկ պատմութիւն մը չէր: Սակայն կ'երեւէր որ, շատ դիւրին եղաւ այս բանը, քանի որ Ռոպէր մեռած էր, թէ Մորալէս անոր թուղթերուն տիրացած էր եւ թէ Պըլանչ աը Սէնթ Էսթէլ հոն չպիտի ըլլար, մէջտեղ հանելու համար սուտը:

Ոչինչ հակառակ էր իրենց ծրագիրներուն. եթէ ոչ Պատառի տարօրինակ նկարագիրը՝ որ գուցէ տակաւին ապականուած չէր եւ որ կը նեղուէր, ընկերութենէ դուրս, աւաղակային դերի մը մէջ, դեր մը, որ ուշ կամ կանուխ, զինքը օրէնքէ դուրս պիտի նկատէր:

Իր երիտասարդ ընկերակիցը, որ գող եւ խարդախ ծընած էր, երբեք բարակը չէր մտածեր եւ երկուքին միջեւ անվերջանալի վիճաբանութիւններ տեղի կ'ունենային, որոնց ընթացքին կը ջանար քանի մը փաստեր մէջտեղ բերել, սիրտ տալու համար Պատառին:

Այսպէս, գաղափարաց ուրիշ շարքի մը մէջ, Տօքթ. Լանկուա կը սրտապնդէր Մարքիզը.

— Չեմ ըմբռներ թէ, կ'ըսէր Մորալէս, քսաներորդ անգամ ըլլալով, ի՞նչ անհանգստութիւն կրնաս ունենալ ժաժի մը հետեւանօք, անյուսալի բախտ ունեցանք. լուրը Ֆրանսա պիտի տանինք, եթէ երբեք ուրիշ ոեւէ նաւ Պորտո կամ Պրէսթ հասած ըլլալով՝ Բօրթօ. Բրէնսի անցուղարձերը չէ պատմած:

«Ոեւէ կասկած չունինք որ մեզ պիտի ամբաստանեն ոճիրով՝ զոր գործած չենք, քանի որ, ամէն կերպով Ռոպէր Էսթէվ մեռած պիտի ըլլայ «Ռուա. Սօլէյլ»ի փլատակ-

ներուն տակ, ինչպէս նաեւ Պլանչ Լանպէր,

«Բնութեան մէկ հրաշքին շնորհիւ, պիտի հասնինք, մեր ետին թողալով բոլոր անցեալը, զոր տէրը պիտի ուզէր գիտնալ: Իր որդին եմ, եւ ոչ ոք կրնայ հակառակը ըսել: Հիւանդ է, ինչպէս որ կ'ըսես:»

— Անշուշտ որ, եւ չատ հիւանդ:

— Ուրեմն, ի վիճակի չպիտի ըլլայ՝ ճամբորդութիւն մը փորձելու, ինչպէս որ մենք կ'ընենք,

— Ո՛չ, խեղճ մարդը անկարող է:

— Եթէ կարենար այդ ճամբորդութիւնը ընել, չպիտի զրկէր վատսիրտ վերակացու մը, որ եթէ ինծի հանդիպած չըլլար, չպիտի կրնար ի զուլս հանել այս պաշտօնը եւ ինքն իսկ եկած պիտի ըլլար:

— Ստոյգ է:

— Ուրեմն, վաղը հասնելու ենք նաւահանդիստ, եւ որ լաւագոյնն է, տիրանալու ժառանգութեան մը վրայ: Դէմքըդ փոխէ, քու սործերուդ, լաւ կամ գէշ, քաջութիւնը ունեցիր:

Բայց Պաժառ միշտ հնհնուքի մէջ էր:

— Միշտ միեւնոյն բանը մի կրկնէր ինծի. միտքս բերել կուտաս տեսարաններ, զորս չեմ ուզեր յիշել

— Թուղթերը ունի՞մ թէ ոչ, ծննդեան վկայագիրը, մօրը նամակները, այս վերջնոյն մահուան հաստատագիրը: Ուրե՞մն:

— Ուրեմն, այս ամէնը ինծի համար կարեւորութիւն չունին:

— Իրա՞ւ կ'ըսէք:

— Հակառակ ինծի, կր մտածեմ այն մարդոց վրայ՝ զոր մէջտեղէն վերցուցիր: Պատճառ մը չունէինք մարդասպաններ ըլլալու:

— Բայց անգամ մը եւս: Պլանչ Լանպէր մեռած է գեղեցիկ մահով մը:

— Այո՛, կ'րոտես ատիկա, բայց դուն ես պատասխանատուն այս ոճիքներուն:

— Ե՛ս, ե՛ս, եթէ կ'ուզես: Մի՛ զայրանար, փորձելով

խիղճդ թեթեւցնելու: Եթէ սատանան մեզի դատէ, պիտի գիտնայ արդար վճիռ մը տալու:

Այս սատանայական վերակոչումը անուշ չթուեցաւ Պաժառին, որ չպատասխանեց. թողուց Մորալէսը, որ անգամ մըն ալ ճշդէ թէ, մէջքին վրա՞յ էր պղնձեայ պահարանը, ուր կը գտնուէին Ռոպէր Էսթէվի թուղթերը եւ ընկղմեցաւ երազներու մէջ:

Մորալէս ոտքի ելաւ:

— Ո՞ւր կ'երթաս, հարցուց Պաժառ:

— Օդ առնելու: Հետս կուգա՞ս:

— Ո՛չ, հոս կը մնամ:

— Խղճի խայթերուդ հետ, յարեց երիտասարդը: Ինձ մէ աւելի աղէկ ընկեր մըն են անոնք քեզի համար. քեզ ալ աւելի պիտի գուարճացնեն:

Մտիկ չըբաւ իր սահմոկած ընկերոջ պատասխանին. կամրջակը ելաւ եւ նաւուն առաջակողմը գնաց: Երկինք եւ ծովը հորիզոնին վրայ՝ լիճի մը պէս կ'երեւէին:

Մորալէս ծուլարար ճակատեցու, նստեցաւ եւ յետոյ միայնութեան մէջ սկսաւ խորհիլ ընկիւքին վրայ. երբ Մարտիլ հասնէր:

Հաշիւ ըբաւ — որովհետեւ նենգածէտ եւ հողերան օղայ մ'էր — որ Պաժառի ներկայութիւնը իր սօտ, փափաքելի բան մը չէր:

Այդքան տարտամ նկարագիր մը, անձկութենէ չարչարուող աստնկ հոգի մը չէր կրնար ունենալ մեծ եւ գործնական օգտակարութիւն մը, երբ Մարքիզ տը Սէնթ Էսթէվի ներկայանային:

Աւելի ծանրը կար. այս նկարագիրը եւ այս հոգին, չարունակութեան մէջ, պիտի կրնային պատճառել ամէնյոռի տրամները զղեակին մէջ:

Ո՞վ գիտէ, եթէ օր մը, տկարութեան մէկ միջոցին, չպիտի պատմէր Բօրիթ-օ Բրէնսի մէջ անցած դարձածները:

Ո՞վ գիտէ, թէ Մարքիզը զայն չպիտի խոստովանցնէր. կամ վախճնելով եւ կամ անոր սեծկակ գուժար մը խոստանալով իր մահուընէն վերջ, Ո՞վ գիտէ, որ նոյն իսկ

քունի մէջ զգայախարութեամբ Պատառ չպիտի մէջտեղ հանէր կատարուած փոխանակութեան գաղտնիքները:

Միւս կողմանէ, Պատառ՝ Մորալէսի համար աւելի արգելք մըն էր, քան թէ օգնող անձ մը: Երբոր Մարքիզը մեռնէր, ժառանգութիւնը բաժնել պէտք պիտի ըլլար: Կէսը՝ վերակացունին տալը անկարելի բան էր եւ ի՞նչ իրաւունքով:

Երիտասարդ բախտախնդիրը ահա այս բաներուն վրայ կ'որոճար. Պատառ, իրեն ունէ կերպով չպիտի օգնէր եւ քանի մը ամիսէն, իրեն չափ հարուստ պիտի ըլլար: Վերջապէս, իր երկչոտ եւ խորամանկ երեւոյթին տակ, Եւ Սէնթ Էսթէլ Մարքիզին սպասաւորը կրնար դրամաշորթութեան գաղափարներ ունենալ: Իրեն համար միշտ դիւրին պիտի ըլլար, թարթիւնիէր հասնելէ առաջ կամ ետքը, Մորալէսին ըսելու, թէ իր բաժինը անբաւական էր, թէ իրեն եթէ ութսուն կամ հարիւր հազար ֆրանք չհատուցուի, ամէն ինչ մէջտեղ պիտի հանէր եւ ամէն օր պիտի ճնշէր իր վրայ, մինչեւ որ օր մըն ալ, ուշ կամ կանուխ, բոլոր ճշմարտութիւնը մերկապարանոց դուրս թափէր:

Հետզհետէ իր ուղեղին մէջ, երբ շրջան կ'ընէին այս մտածումները՝ ընդդէմ Պատառի, զայն մէջտեղէն վերցնելու պահանջն ալ այնքան կը զօրանար իր մէջ:

Բայց ինչպէ՞ս օձիքը աղատել այս հսկայ կնքահայրէն, առանց կասկածներ արթնցնելու. հարկ էր ուրեմն յանդուգն հարուած մը տալ:

Մորալէսի սկզբունքն էր վտանգել ա՛րէն բան՝ ամէն բանի համար: Բոլոր գործնական միջոցները ուսումնասիրեց՝ կարելի եղածին չափ շուտով լուծման մը յանգելու: Ժամանակ չկար կորսնցնելու. երկու երեք օր վերջը շատ ուշ պիտի ըլլար:

Գիշեր մը, այս մարդը ծովը նետել. թերեւս նաւազներէն պիտի տեսնուէր եւ կարելի պիտի ըլլար զայն ազատել:

Ահնատական ամէն փորձ կրնար, զիպուածին բերմամբ

անյաջողութեան մատնուիլ:

Գործելու մէկ կերպ կար, որը ստուգու շատ պաղարիւնութիւն կը պահանջէր. վերջին ծայր զգուշաւոր պատարաստութիւն մը: «Պէլ.ար.Մէ»ն օդը հանել:

Ասանկ կարելուր նաւ մը ընկղմեցնելը մեծ ձեռնարկ մըն էր, բայց թերեւս կարծուածէն աւելի դիւրին:

Մորալէս գիտէր, որ նաւը բեռնաւորուած էր թափիտով եւ վառօդով: Եթէ կարենար կրակ դնել, վտահ էր արդիւնքին: «Պէլ.ար.Մէ»ն պիտի պայթէր. ինքն ալ լողալով ֆրանսական եղերքը պիտի ելլէր, որովհետեւ իր ոճիբը պիտի գործադրէր եղերքէն քանի մը մղոն հեռու:

Այլեւս, իր առջեւը պիտի ունենար ոչ Պատառը, ոչ նաւազ մը եւ ոչ ալ նաւապետը. մինակը պիտի ներկայանար Մարքիզ տը Սէնթ Էսթէլի՝ իբր Ռոպէր Էսթէլ եւ ժառանգութիւնը անշուշտ որ իրեն պիտի մնար:

Իր կործանարար ծրագրին որոշումը տալէ վերջ՝ զայն գործադրելու ամէնէն դիւրին սիջոցը փնտոց:

Այդ իրիկունը, ինքզինքը շատ զուարթ ցոյց տուաւ, տեղանին վրայ, բոլոր նաւազները զրօսնեցուց, խնդուքներու մէջ:

Խնդացուց նոյն իսկ Պատառը, որ կը զարմանար, տեսնելով թէ իր բարեկամը իրերը իրենց թեթեւ կողմերէն կը դատէր:

Գիշերը անցաւ երիտասարդին համար, թեթեւ այլ կազդուրիչ քունով մը: Ու յաջորդ առտուն, առանց յայտնի ընել տալու՝ տեղեկացաւ թէ ո՞ր ժամուն պիտի երեւէին ֆրանսական եղերքները: Ըսուեցաւ թէ յաջորդ գիշերը: Ու Մորալէս բարեկամացաւ նաւուն հրետաձիգին հետ, անոր հրամցնելով ըմպելիք եւ անոր պատմել տալով իր կռիւները ծովու վրայ:

Որովհետեւ «Պէլ.ար.Մէ»ի վրան գլխաւոր թնդանօթաձիգ մը կար եւ նաւն ալ զինուած էր շատ մը թնդանօթաներով, Այդ թուականներուն, շատ ծովահէններ կային եւ

վաճառականական նաւերը, յանկարծ կրնային դէմ առ դէմ գալ Սեւ Դրօշակի մարդոց հետ:

Երեք չորս անգամ միասին ճնկելէ եւ նաւազին ծովային քաջագործութիւնները մտիկ ընելէ վերջ՝ վերջնականապէս անոր վստահութիւնը շահելու համար, ըսաւ անոր.

— Քեզի կեղծաւորութիւն ընել չեմ ուզեր, սակայն կը տեսնեմ որ քաջասիրտ նաւազ մըն էք եւ թէ ինծի անանկ կուգայ որ նաւուն մէջ ձեր արժանաւոր տեղը չունիք:

— Այո՛, չեմ գանգատիր, ըսաւ միւսը, վերջին ճամբորդութիւնս է, այլեւս պիտի քաշուիմ եւ ձկնորսութեամբ պիտի զբաղիմ: Ոչ ոքէ բան մը կը պահանջեմ:

— Անչո՛ւշտ, սակայն նաւապետը ձեր մասին խօսեցաւ. իբր առաջնակարգ նաւազի մը, եւ ի մէջ այլոց ըսաւ. որ չէր ճանչնար մէկը ձեզի նշան, որ կարեւար վառօղակներն հսկել:

«Կը խոստովանիմ, որ երկար ժամանակէ ի վեր կ'ուզէի որ թոյլ տայիք ինծի այցելելու նաւուն վառօղարանը, որ կ'երեւի հրաշալիք մըն է եւ կրեք չհամարձակեցայ ձեզմէ խնդրելու ատանկ բարեացակամութիւն մը, քանի որ գիտեմ թէ, շատ հազուադէպ է օտարականի մը ատանկ շընորհ մ'ընելը:

Բնականաբար, մեր նաւազը, իբր համեստութեան նշան, յայտարարեց թէ նաւապետը շատ բարի էր եւ թէ կը չափազանցէր, թէ հրաման չունէր օտարական մը առաջնորդելու վառօղարանը:

Մորալէս չպնդեց եւ գոճացաւ թափիայի նոր շիշ մըն ալ հրամցնել, խմելու համար անոր հետ, որու մասին յանկարծօրէն մեծ համակրութիւն մը կը զգար:

Օրուան մէջ, այս հրաւերը շատ անգամ կրկնեց եւ կէսօրէն վերջ, իրիկուան ընթրիքէն յետոյ, Մորալէս իր նըպասակին հասած էր: Պէ՛տք է ըսել թէ մեր թնդանօթաձիգը՝ որ պատուական նաւազ մըն էր եւ ոչ նուազ նշանաւոր գինով մը, չէր կրնար խօսիլ եւ ոչ ալ ոտքի կենալ:

եւ եթէ իրեն ըսուէր թէ նաւը օդը հանելու էր, այդ բանը պիտի ընէր հաճոյքով, երեւակայելով որ մէկ հարուածով պիտի ցատկէր մինչեւ դրախտ

— Ինծի ըսիք... այս առտու, կարծեմ... պարոն... թէ ուրախ պիտի ըլլայիք այցելելով վառօղարանը, մըրմըռաց յանկարծ երիտասարդ բախտախնդիրին, որ զգոյշ կեցած էր այս մասին ոեւէ ակնարկութիւն ընելու:

«Թէեւ արգիլուած ըլլայ... որովհետեւ արգիլուած է, թէեւ դուք ըլլաք... որովհետեւ դուք էք, զայն ձեզի պիտի ցոյց տամ: Շարժե՛ք... օարժե՛ք... եկո՛ւր:

Մորալէս հրաւերը երկու անգամ կրկնել չտուաւ: Մարդուկին հետեւեցաւ, որ ամէն երկու մէթրին. ետեւը կը դառնար, մատը շրթներուն վրայ կը դնէր եւ կը կրկնէր կլթիկով. «Շարժե՛ք»:

Կամրջակէն անցան եւ տկարօրէն լուսաւորուած սանդուխէ մը իջան վառօղարանը:

Վառօղարանին առջեւը հասնելուն պէս, թնդանօթապետը գրպանէն բանալի մը հանեց, փականքին ծակը դըժուարաւ գտաւ, բայց վերջապէս գտաւ, ետին ունենալով Մորալէսը:

— Ահաւասիկ, պարոն, ամէնէն գեղեցիկ վառօղարանը, զոր տեսած ըլլաք եւ երբեք ալ տեսնելիք չունիք: Կը խմեմ, սակայն մաքուր եմ. կը խմեմ, սակայն օարժեք:

Ու տակաւին այս բառը կրկնել կ'ուզէր, երբ բռունցքի հարուած մը՝ Մորալէսի կողմանէ տրուած անոր ծնօտին, զետին տապալեց զայն:

Ի դուր ինքզինքը պաշտպանել փորձեց. զինեմուլութեան շոգիները անոր ուղեղը մթազնած էին եւ ուժը տըկարացուցած. այլեւս չչարժեցաւ:

Մորալէս զայն ոտքով հրեց վառօղի տակառի մը դէմ, քանի մը անգամ կուրծքին եւ դէմքին զարկաւ, վառօղարանին մէջ փակեց եւ աւելի կարեւոր զբաղումի մը սուաւ ինքզինքը:

Անկիւն մը տեսաւ գործիքներու սնտուկ մը. մէջէն առաւ դայլիկոն մը եւ սկսաւ ծակել քովը գտնուող վառօ-

դի տակառ մը:

Գործը լմնցնելով եւ հաստատելով որ տակառը սեւ վառօղ կը պարունակէր, հոն մտցուց երկար պատրոյգ մը հրացանը զարկաւ, բռնկեցուց պատրոյգը եւ գոհունակութեամբ դիտեց իր գործը:

Վստահ էր որ մէկը զինք տեսած չէր եւ իր հաշիւներուն համաձայն, կէս ժամէն, Պէլ.տը.Մէ, բեռնաւորուած քափիաով պիտի պայթէր, ֆրանսական եզերքները տեսնուելուն պէս և ճամբուն վրայ ուշ մնացող գիւղացիներուն պիտի ցոյց տար, արուեստական կրակի ամենէն շքեղ տեսարանը:

Սակայն, ամենէն դժուարին աշխատութիւնը չէր կատարուած տակաւին: Վառօղարանէն դուրս ելլել և ծովը նետուիլ, առանց որ մէկը կարենար զինք տեսնելու:

Ծերուկ թնդանթաձիգին հետ գացած ճամբէն, վերստին ետ դարձաւ, և աւելի ապահովութեան համար բանալիով գոցեց վառօղարանին դուռը, այնպէս որ, եթէ զիպուածով ձերուկը արթննար բռունցքի քնատու հարուածէն, ինքզինքը մուկի մը նման՝ ծուղակը ինկած պիտի տեսնէր:

Կամրջակ առաջնորդող սանդուխէն վեր ելաւ մեղմօրէն: Իրեն դէմը ոչ ոք կար: Ինչ մ'անդին, պահակ նաւազը, անշարժ, կը դիտէր ծովը:

Մորալէս, կերպարանքը տուաւ իրեն ճամբորդի մը, որ չի կրնար քնանալ իր խուցին մէջ եւ որ կ'ուզար ծովին օդը շնչելու: Արմուկը դրաւ բազրիկին վրայ, լրտեսելով քանի մը մէթր անդին կեցող պահակը:

Արիկա՝ կոնակը դարձուց եւ ուղղուեցաւ դէպի նաւուն առաջակողմը:

Ճիշդ վայրկեանն էր աներեւութանալու: Յատկելով՝ ելաւ բազրիկին վրայ եւ ծովը երկարող չուաններէն բռնելով՝ սանեցաւ վար:

Պահակը ոչինչ նշմարած էր:

Մորալէս լաւ լողացող մըն էր. եզերքէն զրեթէ երկու մղոն հեռու էր եւ իր աչքերը, մթնշաղ գիշերուայ մէջ, կը

նշմարելին հեռուէն քանի մը լոյսերու պլպլալ:

Խաղը խաղացուած էր. հիմա, լաւ վերջաւորութեան մը յանգելուն պիտի սուսէր:

Ծերուկ նաւագին ըսածը ճիշդ էր, կը խորհէր Մորալէս, հանդարտիկ ծովուն մէջ լողալով հանդերձ: «Պէլ.տը.Մէ» արշալոյսէն առաջ՝ պիտի կրնար Մարսէյլ հասնիլ, եթէ նաւակայքը գոցուած չէր: Պէտք էր ուրեմն, մինչեւ արեւին ծագումը, նաւը պտոյտներ ընէր, խարխիս շեռելէ առաջ:

Շուտափոյթ լողալով՝ կ'աճապարէր եզերք հասնելու:

Նաւուն մէջ, ամէն ինչ հանդարտ էր: Ո՞վ պիտի կասկածէր, որ պատրոյգ մը կ'այրէր վառօղարանին մէջ եւ վայրկեան առ վայրկեան «Պէլ.տը Մէ»ի կեանքը խաւարելու վրայ էր:

Միայն, Պաժառ քիչ մ'անհանգստութիւն ցոյց կուտար, որովհետեւ շատ կը զարմանար թէ իր սովորական ընկերը իր խուցը եկած չէր: Ժամացոյցը կը նայէր. ժամը երեքն էր. ելաւ կամրջակին վրայ եւ ոչ մէկուն հանդիպեցաւ, բացի պահակէն:

Նաւուն ետեւը, նաւագ մը կը մրափէր. առաջակողմը ոչ ոք: Ծուրջըրըրը լուրթիւն էր միայն: Կը լսուէր առաջաստանաւուն կողերը ձեռնող ջուրերուն ծփծփանքը:

Պաժառ անուշ երազներու մէջ ընկղմած էր. կը խորհէր վերագարձի ուրախութիւններուն վրայ, կամաւ կը մոռնար Բօրթօ Բրէնսի տրամները եւ ճամբորդութեան միջոցին Մորալէսի հետ սարքած մաքիավէլական կարգադրութիւնները:

Երկար ուղեւորութենէ կամ երկար աքոորէ վերադարձողի մը նման՝ հոգին կը հրճուէր հայրենի երկնքին քաղցրութեան եւ հաճոյքին վրայ, զոր մարդ կը զգայ իբր երկիրը վերագտնելով:

Յանկարծ, խուլ որոտում մը լսուեցաւ. ետին դարձաւ ու վազեց կամրջակը, յիմարի մը չպէս. յետոյ աւելի բռուն պայթում մը. տախտակամածին վրայ ինկաւ: Այլ եւս ջոյննչ յիշեց:

Մորալէս, որ բոլոր ուժովը կը լողար, տեղաւ յանկարծ երկնքին ծիրանագոյն կարմրիր. սիրտը չար ուրախութեամբ լեցուեցաւ. «Պէլ տը Մէ» եւ իր բեռը շոնթալիթօղը կը բարձրանային:

Նաւուն վրայ, իրարանցում եւ շփոթութիւն: Մարդերը կը վազվզէին, ծուղակը ինկած կենդանիներու պէս, չզիտնալով ո՞ր տեղէն օգնութիւն հայցել:

Ոմանք ծով կը նետուէին, ուրիշներ կայմերուն կը մագլցէին: Կրակը, այս փայտեայ կմախքին մէջ, ամէն ինչ կը լափէր: Գերաններուն գլորուելը կը լսուէր եւ բոցերը արագօրէն կը յառաջանային, ամէն ինչ լափելով իրենց բոլորաբեր:

Որքա՞ն տեւեց ասիկա: Անկարելի է բան մը ըսել այս մասին: Վաթօղին ահաւոր պայթումներուն յաջորդեցին ոչ այնքան բուռն պայթումներ, սակայն լափիլիզող: Ծովուն վրայ, միայն կարմիր զանգուած մը կ'երեւէր. տակաւ առ տակաւ, արեւագոյն ալիքներուն վրայ բոցավառուող այս հրդեհին լոյսերուն խառնուեցան արշալոյսի առաջին ճառագայթները: Կրակը կարծես մընչեւ երկինք բարձրացած էր:

Մորալէս ծովեզրը հասած էր. ժայռի մը ետեւ կը պահուէր՝ սպասելով դէպքերուն, որովհետեւ ինքզինքը նաւարկութենէն ազատողի մը տեղը անցնել կ'ուզէր եւ պէտք էր որ ժամանակ անցնէր, որպէսզի ի վերջոյ, իր պատմելիքներուն հաւատ ընծայէին:

Ժայռի մը վրայ երկնցած, նորածագ օրուան մէջ կը գուշակէր «Պէլ տը Մէ»ի եղերերպութիւնը. ծովուն վրայ կը ծփային խեղկներ: Լաստերու վրայ մարդեր կը նըշմարուէին. նաւակներ կը պտտկէին նաւուն շուրջը, որ տակաւ առ տակաւ անդունդին մէջ կը խորասուզէր:

Բախտախնդիրը հետզհետէ այն տպաւորութիւնը կ'ունենար թէ ոչ ոք պիտի կրնար աղէտէն խուսափիլ. Պատառ եւ իր թեթեւումները, Պատառ եւ իր ոճրագործ աշկերտի երկչոտութիւնները, այս ամէնը, իսպա՞ն անհետացած պիտի ըլլային:

Ռուպէր էսթէվի թուղթերը իր վրան ունէր. պիտի հասնէր Թարթիւնէրի դղեակը, դժբաղդ տղու եւ մահուունէ հրաշքով ազատուող դիւցազնի կրկնակ լուսապսակով:

Երբ բոլորովին վստահ եղաւ, որ ժամանակը բաւական յառաջացած էր, որպէսզի դիւղացիներուն ներկայանար, իրր «Չուրերէն ազատուած մը», ոտքով հասաւ կարգ մը ծովեզրեայ տնակներու առջեւ, դուռ մը զարկաւ եւ ընդունուեցաւ այդ ազնուազգի մարդոցմէ՝ որ դիտած էին նաւուն պայթումը, զթութեան արցունքներով: Այդ խոնարհամիտ անձերը խորհած էին օգնութեան փութալ եւ ձկնորսներուն լուր դրկած էին, որպէսզի աղէտին վայրը փութային:

Ժողովուրդեցան Մորալէսի շուրջը՝ որ իր կատակերգի դերը կը խաղար: Մանրամասն կը պատմէր արամին անցքերը եւ թէ ինչպէ՞ս նաւազներու պոռչուեցին եւ ամէն տեսակ վտանգներու մէջէն, կրցած էր խուսափիլ: Ու մանաւանդ իր լաւագոյն բարեկամը լքած ըլլալուն համար, իր զգացած ցաւին վրայ կը ծանրանար, իր բարեկամին՝ որ միանոսա կը դառնար եւ որ կրակէն ազատելու համար ի զո՞ւր աշխատած էր:

— Պատուական ընկեր մըն էր, կ'ըսէր, Մարքիզ տը Սէնթ էսթէլի մատակարարը. երբեք չպիտի կրնամ ունենալ անոր պէս բարեկամ մը:

Ու այս խօսքերը կ'ըսէր այնքան անկեղծութեամբ որ հագուստները չորցնող կիներ, հեծկատանքներու մէջ, կը թոթովէր:

— Ինչ՞՞դ տղայ, ինչքան զինքը կը սիրէիք: Բնականաբար, Մորալէս, ինքզինքը մեղքցնելու ձեւեր կ'առնէր զինք հիւրընկալողներուն քով՝ որոնք իրեն տեղեկութիւն կուտային դուրսը անցած դարձածէն:

— Օղնութեան միջոցներ ձեռք կ'առնուին, կ'ըսէր հիւրընկալուհին: Կ'երեւի թէ քօան հոգի մը ազատած է: Մեր դրացիները ընդունած են դժբաղդ մը, եւ քովի տան մէջ ալ երէք հոգի կայ, կ'ըսուի, որոնք զարհուրելի կերպով աչքուած են:

Ազատումի մասնակցող զիւղացին: Կէսօրին վերադարձաւ եւ Մորալէսի ըսաւ.

— Բանի որ այժմ բաւական կազդուրուած էք, լաւ պիտի ընէիք, մեր զրացիին տունը երթալու եւ տեսնելու «Պէլ տը Մէ»ի նաւազը, որ կը դարձանուի, եւ յետոյ երթայիք յայտարարութիւն մ'ընելու տեղւոյս պաշտօնէութեան:

— Շատ աղէկ, ըսաւ երիտասարդը, որ չէր կրնար մերժել այս հանդ պուճը, կասկածի տեղի չտալու համար:

Իր հիւլընկալին ընկերակցութեամբը գնաց, որուն տուած էր թելը, կեղծելով վերջին ծայր տկարութիւն մը եւ այսպէսով հասաւ Բիէր Մատթիէօի տունը՝ ուր ասպընջականութիւն դտած էր ազատուող նաւազը:

Երբոր Մորալէս ներս մտաւ հիւղակէն, կոնակէն տեսաւ մարդ մը՝ որ կը տաքնար կրակի մը շուրջը՝ նոր վառուած, թէեւ եղանակը ամառ, եւ խոհեմութեամբ փորձեց գուշակելու այդ մարդուն դիմագիծերը:

Մարդը, յամառօրէն դէմքը տուած էր բոցին եւ այն միջոցին միայն գարձաւ, երբ Մորալէս աղաղակեց.

— Օ՛ն ուրեմն, ահաւասիկ ընկեր մը:

Մորալէս քիչ մնաց, կոնակի վրայ գետին պիտի իջնար: Ազատուողը Պաժառն էր:

— Բարեկալոս, հազիւ հազ կրցաւ ոռնալ — որովհետեւ կ'որոնար, ծածկելու համար իր սոսկումը եւ յուսախաբութիւնը:

Ուրուականներու հաւտացող մարդ մը չէր, շատ լաւ կը զգար թէ իր դիմացը գտնուողը վերակացուն էր:

— Պաժառ, բարեկամս, ի՞մ անդի՛ն բարեկամս:

Ու զինքը շրջապատողներուն յայտնեց, թէ այս՝ այն մարդն էր, որու նկատմամբ խոսած էր եւ թէ Մարքիզ տը Սէնթ Էսթէլի մատակարարն էր:

Պաժառ, շատ անկեղծօրէն, Մորալէսի գիրկը նետուեցաւ եւ անոր ցոյց տալու համար, թէ իրեն հետ համաձայն էր ապագայի բոլոր ըլլալիքներուն համար, ա ելցուց.

— Դո՛ւք էք, ի՞մ բարի տէրս, դուք՝ Մարքիզ տը

Սէնթ Էսթէլի որդին:

Երկու թշուառականները այնքա՛ն լաւ կը կատարէին իրենց կատակերդի դերերը, որ անաչառ դիտող մը պիտի ձափահարէր, վերստին զիրար գտնողներու այս տեսարանին առջեւ:

Սրտազեղումները լիննալէ վերջ՝ Մորալէս՝ իր պազսրիւնութեան տէր եղած՝ ինքնիրեն հարցուց. թէ արդեօք Պաժառի մէջ, իր նկատմամբ անորոշ կասկածներ չէի՞նք արթնցած:

Թողուց զայն խօսիլ, միանգամայն զիւղացիներէն լսնդրելով պահի մը զիրենք առանձին ձգել:

Վերակացուն առաջին հարցումը սա եղաւ.

— Թուղթե՞րը Չես կորսնցուցած, չէ՞:

Այս հարցումը երիտասարդին վստահութիւն ներշնչեց, որ նոյն իսկ, ինքնիրեն սա խորհրդածութիւնը ըրաւ. թէ աղէտները կը կազմեն նկարագիրը: Այժմ, Պաժառ բոլորովին զուարթ կ'երեւէր:

— Հանգիստ եղիր, ըսաւ, պատասխանելով իր ընկերոջ հարցումին, թուղթերը քովս են:

Ու ցոյց տուաւ պղնձեայ պահարանը եւ լոնց, վերջին աստիճան շրջահայեաց կերպով:

Պաժառ ինքնիրմէն ելած էր եւ այնպիսի խնդիրներ մէջտեղ կը դնէր, որոնք իր բարեկալին ուշադրութիւնը կը գրաւէին:

— Բեզ փնտոեցի կամրջակին վրայ, երբ տեսայ որ խուցը իջած չէիր: Ո՞ւր էիր ուրեմն, երբ պայթու՛ճ տեղի տնեցաւ:

— Ո՞ւր էի, ես մեծ կայմին ետեւն էի, քեզի կատակ մ'ընել ուզեցի, երբ դուն վեր ելար զիս փնտոելու:

Ու Պաժառին թողուց իր մտածումը ամբողջացնելու հոգը:

— Վերջապէս, կը պնդէր այս վերջինը, առաջակողմը ըլլալու էիր, որովհետեւ, հոն գտնուողները միայն կրցան ազատիլ: Պայթումի միջոցին, այնքան զօրաւոր օդի հոսանք մը առաջ եկաւ, որ «Պէլ տը Մէ»ի ետեւի կողմին

դղեակը երկուքի բաժնուեցաւ, կացինով կտրուածի պէս:
— Բախտաւոր ես, որ այդ բոլորը յիշողութեանդ մէջ
մնացեր են, ըսաւ Մորալէս. ես շատ գէշ կացութեան մէջ
էի եւ միայն նախ խնամութիւնն էր որ զիս մղեց մինչեւ
ափունքը, չեմ գիտեր ինչպէ՞ս:

«Բայց կը խնդրեմ, ուրիշ կարգադրելիք գործեր ու-
նինք. թողունք այս տխուր պատմութիւնը: Դրամ ունի՞ս»

— Այո՛, բոլոր դրամս մէջքս կապած էի:

— Ուրեմն, հանգստանանք մինչեւ արշալոյս, եթէ
կ'ուզես: Ապա ճամբայ իյնանք զէպի Թարթիւնէէր, կարե-
լի եղածին չափ շուտով: Հօրս ներկայանալու համար պէտք
է որ մաքուր հագուած ըլլամ, մոլտաց ակոսներուն տա-
կէն: Ժամանակ ունինք քանի մը գէումներ ընելու: Ու
վաղը...

Բաժնուելու միջոցին, երկու մարդերը իրարու փարե-
ցան, որովհետեւ Մորալէս կ'ուզէր համոզել Պաժառը, իր
գուրգուրալի զգացումներու մասին:

— Իմ ձերուկ Պաժառս, պազուունք, եւ իրաւունքով:

Պաժառ ընդունեց Յուդայի այդ համբոյրը, նուազագոյն
վստահութեամբ:

ՄԵՌԵԱԼԻՆ ՄՈՐԹԻՆ ՄԷՋ

Դժուար չէ երեւակայել, թէ Թարթիւնէէրի զղեակին
մէջ ի՞նչ կ'անցնէր կը դառնար, այս զէպքերու միջոցին:

Մարքիզը, իր անկողնին մէջ, ամէն վայրկեան անանկ
կը կարծէր որ իր տխուր կեանքին վերջը եկած էր. Տքթ-
Լանկուա կարելի եղածին չափ զայն կը քաջալերէր: Քա-
հանայ մը, որ վերջին օժումը տուած էր, յաճախ այցե-
լութեան կուգար:

Սենեակին ուղջ, ստուերներու նման կ'անցնէին լռակ-
եաց սպասաւորներ: Ժամանակ առ ժամանակ, կը լսուէր
Մարքիզին տկար ձայնը, որ կ'աղօթէր. կամ թէ օրհասա-
կանը քահանային կ'ուղղէր իր խօսքը:

— Կը կարծէ՞ք որ, պարոն արքայ, Աստուած շնորհ
պիտի ընէ ինձի, տեսնելու զաւակս, վերջին շունչս փչելէ
առաջ:

Յետոյ, Տօքթ. Լանկուայի աչքերուն կը նայէր,
տպաւորութիւն մը գուշակելու համար եւ ի վերջոյ կ'իյ-
նար կէս քնէութեան մէջ:

«Պէլ տը Մէ» ի հրդեհէն երկու օր վերջ՝ զղեակ առաջ
նորդող ճամբուն վրայ լսուեցան ձիերու քառարչաւ ձայ-
ներ.

Տօքթ. Լանկուա, որ տանը ընտանի շշուկները լաւ
կը ճանչնար, զարմանքով, դուրս ելաւ, տեսնելու համար,
որ այցելուները ովքե՞ր էին:

Պատշգամէն տեսաւ երկու փոշոտ հեծեալներ բակին
մէջ, որ ձիերէն վար կը ցատկէին:

Անմիջապէս ճանչցաւ Պաժառը՝ որ իրեն հարցուց.

— Եւ Պ. Մարքի՞զը:

— Ձեզի կը սպասէ:

— Ո՞ւր է:

— Իր սենեակը:

Տօքթէօրը յարեց.

— Ու այս երիտասա՞րդը:

— Ռոպէր էսթէֆլէ է:

— Ուրեմն աճապարենք:

Մորալէս տխուր գեմք մը առած էր ու կը հեծեծէր:
— Հա՛յր իմ, հա՛յր իմ:

Տօքթէօրը, նրբանցքներու մէջ, հետեւեցաւ երկու
մարդերուն:

Պաժառ նոյն իսկ սենեակին դուռը չզարկաւ. բացաւ,
նետ մտաւ, քի վն ունենալով Մորալէսը:

Վերակացուն վազեց զէպի անկողին, ծնրադրեց, վեր-
մակէն դուրս կախուած Մարքիզին ձեռքը բռնեց, չրթնե-
րուն տարաւ եւ մըջեց:

— Պարոն Մարքիզ, պարտականութիւնս կատարեցի:

Ահաւասիկ ձեր զաւակը:

Օրհասականը բացաւ աչքերը, աչքեր՝ որոնք գոգցեա
կը դիտէին յաւիտենական բաներ. առանց զլուխը շարժե-
լու, զանոնք դարձուց զէպի Մորալէս եւ շնչատ շշուկով
մը ձայնեց:

— Զաւակս, դաւակս

Յետոյ ուղեց թեւերը երկարել:

Երիտասարդը ճիչ մ'արձակեց.

— Հայր...

Քահանան եւ Տօքթօրը, որ եկած էին, նոյնպէս ևւ երկու սպասաւորներ՝ անկիւն մը կեցած, կ'արտասուէինց այս տխրաբոյր տեսարանին առջեւ. Մորալէս՝ գրեթէ տաքածուած Մարքիզին յարմնոյն վրայ՝ ինքն ալ կը ջանար արտասուելու. բարեբաղդաբար զէմքը չէր տեսնուեր:

Տօքթօրը մօտեցաւ, որովհետեւ կը վախնար, որ այս օրինակ յուզում մը՝ հիւանդին սիրտը գործելէ պիտի դադրեցնէր: Տեսնելով որ Մարքիզը չէր շարժեր, ձեռքը բռնեց:

— Քաշուեցէ՛ք, ըսաւ Մորալէսի, կը կարծեմ թէ...

Կեղծ զաւակը, զարհուրած, ետ քաշուեցաւ ողբ մ'արձակելով.

— Հայր...

— Խեղճ բարեկամս, քա՛ջ եղէք, հայրերիդ մեռա՛ւ, ըսաւ բժիշկը:

Այն ատեն, բարձր եղերերգութեան մը տեսարանը պարզուեցաւ: Մորալէս զնաց նետուեցաւ Պատառի թեւերուն մէջ, հառաչանքներ արձակելով եւ հեծեծելով, իբր թէ կորուսած ըլլար իր կեանքին ամէնէն սիրական արարածը:

Երեւութապէս այնքան անկեղծութիւն եւ այնքան շեշտ կը դնէր, որ ներկաները այս վիշտին մասնակից կ'ըլլային: Հեռացուցին երիտասարդը, դիակին քովէն:

Քովի սենեակը տարին. եւ երբ սպասաւորները մեռելալին արդուգորդը կ'ընէին, Տօքթ. Լանկլ ւա, որ Մարքիզին վերջին յանձնարարութիւնները առած էր, կուգար գտնելու Պատառը եւ Մորալէսը՝ զանոնք անոնց յայտնելու: Նախ, չէր համարձակած ըսելու զանոնք երիտասարդին՝ որ իրեն կը կրկնէր.

— Տօքթօր, աւելի՛ վերջը... աւելի՛ վերջը... թողէք զիս իմ վիշտիս մէջ,

— Կը յարգեմ ձեր վիշտը, ըսած էր Տօքթօրը եւ առանց երկարաբանութեան, կը հաւատեմ ձեզ, թէ այս կորստեան առթիւ մասնակից եմ ձեր ցաւին. քանի որ երկար ատենէ ի վեր կը ճանչնայի հանգուցեալը:

«Սակայն, հարկ ու անհրաժեշտ է, որ քանի մը կարեւոր տեղեկութիւններ քաղեմ. թոյլ տուէք ուրեմն, հարցընելու Պատառին:

— Կ'աղաչեմ, յարեց Մորալէս:

— Ու իմ զարմուհի՞ս, օրիորդ Լանպէրը. տեսա՞ր զինքը ի Բօրթ օ Բրէնս, հարցուց անմիջապէս Տօքթօրը:

— Աւա՛ղ, ձեր զարմուհին՝ որ այնքա՛ն թանկագին օգնութիւններ ըրաւ մեզի եւ իմ սիրեցեալ տիրոջս զաւակը մեզի ծանօթացուց, այո՛, ձեր զարմուհին աներեւութացաւ զարհուրելի ժաժի միջոցին, որու մասին անշուշտ իմացած էք. ժաժը՝ որ բոլոր քաղաքը կործանեց:

— Ինչպէ՞ս, կորսուա՛ծ:

— Բառը, թերեւս ուղիղ չէ, որովհետեւ զնէ տեսանք մարդագատումի միջոցին. տունի մը փլատակներուն տակ մնացած էր. մեր թեւերուն մէջ առինք:

— Ուրե՞մն:

— Արդէն մեռա՛ծ էր:

— Վտա՞՞ էք ատոր:

— Ինչպէս ձեզ կը տեսնեմ: Այնպէս չէ՞, Պ. Մարքիզ, ըսաւ, դառնալով Մորալէսի:

— Դժբախտաբար, այո՛, եւ այնքան բարի կ'ին մըն էր ու իրեն շատ բան կը պարտիմ:

— Դէմքը ջախջախուած էր, շարունակեց Պատառ, անզրթօրէն:

— Իր վերջին շունչին ներկայ եղանք, կարծեմ, յարեց երիտասարդը. ու ատիկա մեր միակ մխիթարութիւնը եղաւ մեր դժբախտութեանը մէջ:

Տօքթօրը այնքա՛ն ընկճուած էր, որ երկու մարդիւրը յարգանք վերաբերուեցան անոր լուռութեանը:

Բժիշկը խզեց այդ լուռութիւնը, խոստովանութիւն մ'ընելու համար.

— Այդ խեղճ կնոջ մահը թոյլ կուտայ ինձի, ձեզի
յայտնելու գաղտնիք մը՝ զոր մէջտեղ չպիտի հանէք, չէ՞:

— Կ'երդնունք ձեզի, ըսին աւաղակները:

— Օր. Պլանշ Լանայէր, իմ զարմուհիս չէր, ինչպէս որ
ձեզի ըսած էի Պատառ, ձեր մեկնուածի միջոցին, բայց
քոյրն էր Մարքիզ տը Սէնթ Էսթէլի եւ հետեւաբար ձեր
հօրքոյրը, Պ. Մարքիզ:

Այս գոյժը, Մորալէսի վրայ ողբերգական արդիւնք մը
առաջ բերաւ. ոտքի վրայ էր. աթոռի մը մէջ ինկաւ եւ
վերստին իր հեծկլուռքներուն ազատ թռիչ տուաւ:

Տօքթէօրը, աղգականութեան այս կապը յայտնելով
քաշուեցաւ:

Պատառ եւ իր մեղսակիցը մինակ մնացին սենեակին
մէջ. Մորալէս, իր թաշկինակը, իբր հովահար գործածեց
որովհետեւ բոլոր այս յուզմունքները, եթէ զինքը ընկ-
ծած չէին, գոնէ զինքը շատ քրտնցուցած էին:

— Կը տեսնես, բարեկամս, թէ իրաւունք ունէի շատ
կարեւորութիւն ընծայելու Պլանշ Լանայէրի ամբողջական
ջնջումին: Եթէ նէ ողջ եղած ըլլար. պիտի գար գեղեցիկ
վկայութիւն մը տալու: Ապագային համար թող դաս մը
ըլլայ քեզի, ինչ որ բրի:

Պատառ չպատասխանեց. իր ուսերը միայն թոթվեց:

Առ այժմ կը գոհանար զղեակին վերակացուն ըլլալ եւ
սպասաւորներով գրադուիլ. մինչդեռ Մորալէս, կեղծ Մար-
քիզ տը Սէնթ Էսթէլ, թիկնաթոռի մը մէջ բազմած, կը
սպասէր շրջակայից գիւղացիներու եւ զղեակատէրերու այ-
ցելութիւններուն, պատրաստ՝ արցունքի հեղեղներ թա-
փելու առիթը ներկայացած պահուն:

Կ Տ Ա Կ Ը

Տը Սէնթ Էսթէլ Մարքիզին յուզարկաւորութիւնը տե-
ղի ունեցաւ մեծափառ շքեղութեամբ եւ մեծ բազմութեան
մը ներկայութեան, բաղկացած մերձակայ գիւղերու ընակ-
չութենէն՝ որոնք Մարքիզին կալուածներուն մասնակից
էին եւ որոնք կը զարմանային թափօրին մէջ ներկայու-
թեան վրայ երիտասարդի մը՝ որ անծանօթ էր իրենց:

Վերջապէս, հասկցուեցաւ. այն՝ որ սգաւոր էր, հան-
գուցեալին որդին էր եւ նա պիտի ըլլար այնուհետեւ Թար-
թիւնեէրի կալուածատէրը: Մնաց որ Մորալէս ամէնուն
կուտար վիշտի օրինակը: Ոսանք նոյն իսկ գտան, որ որ-
դին՝ որ երբեք հայրը տեսած չէր, իր վիշտը կը չափազան-
ցէր քիչ մը, բայց մարդոց մեծ մասն ալ, այս վիշտը կը
վերագրէին չափազանց զգայնութեան մը:

Ամէն բան լմննալէ վերջ՝ նոտարը իմացուց կեղծ մար-
քիզին, թէ վաղայաջորդ օրը իրեն պիտի կարդացուէր
կտակը: Այնքան ուրախ էր ներքնապէս, որ չկրցաւ քը-
նտնալ եւ գիշերը անցուց, ընկերակցութեամբ Պատառի,
ապագայի ծրագիրներու վրայ վիճելով:

Վաղայաջորդ օրը, Պ. Տիւպուա, իր օգնական՝ Նիքո-
լա Ռապուէնի ներկայութեան, իր գրասենեակը կ'ընդու-
նէր երկու աւաղակները, Մորալէսը եւ Պատառը. բնական
էր որ այս վերջինը պիտի ընկերանար երիտասարդին,
քանի որ Մարքիզին գործերուն տեղեակ էր եւ զանոնք
իրմէ աւելի աղէկ գիտէր:

Շատ քաղաքավարութեամբ նոտարը ընդունեց երկու
մարդերը, յետոյ սկսաւ ընթերցումին, գրեթէ կէս ժամ
տեւողութեամբ, ունկնդիրներուն համար, առանց ոեւէ
անմիջական շահու:

Արդարեւ կը խօսուէր կալուածներու, արօտավայրերու
եւ ազարակներու մասին, որոնց անտարբեր էր Մորալէս.
Իր ուշադրութիւնը մէկ բանի վրայ կը կեդրոնանար. կան-
խիկ դրամին վրայ:

Նախարարական սպան ալ եկաւ: Պատառ զայն ընդմի
ջելու վրայ էր. երբ Մորալէսի մէկ նշանին վրայ լոնց եւ
ընթերցումը լմննալէ վերջ միայն խօսք առաւ:

— Տիար Տիւպուա, ըսաւ յօնքերը պոստելով, որովհե-
տեւ ըսելիքը շատ կարեւոր էր. իմ Թիրոջս բոլոր գործե-
րուն տեղեակ եմ: Ձեզի այցելութիւն տալէ առաջ, եւ ինչ-
պէս որ պէտք է ընել, իմ տետրակներս քննեցի, եւ շատ
զարմացայ ձեզ ունկնդրելով, երբ ցոյց կուտաք մէկ մի-
լիոն երկու հարիւր հազար ոսկի, կանխիկ դրամ, հան-

գուցեալ Մարքիզին հարստութիւնը, Իսկապէս երկու հազար էր:

Ու Մորալէսի դռնալով.

— Ներողութիւն կը խնդրեմ, Պարոն Մարքիզ, ըսաւ, այս դժնդակ վիճաբանութեան մասին: Գիտեմ, որ շատ կարեւորութիւն չէք ընծայեր այս դրամական խնդիրներուն, բայց վերջապէս ձեր շահերը կը պաշտպանեմ, ինչպէս ձեր հանգուցեալ հօր շահերը:

«Ի՞նչ եղած է ութ հարիւր հազար ոսկին, շարունակեց Պաժառ, այս անգամ դռնալով նստարին:

— Քանի որ, ժառանգորդին անուամբ կը խօսիք, պարոն վերակացու, ըսաւ օրէնքի մարդը, պարտիմ ձեզի յայտարարել, որ տը Սէնթ Էսթէլ Մարքիզը, իր մահուընէ առաջ՝ ութ հարիւր հազարը կտակեց...

Լուծիւն մը տիրեց:

Մորալէս եւ Պաժառ իրարու նայեցան ապշած.

— Եւ ի նպաստ որո՞ւ, ըսաւ երիտասարդը, կրնա՞մ գիտնալ:

— Շատ կը ցաւիմ, չեմ կրնար ըսել, որովհետեւ պաշտօնական գաղտնիք մըն է:

«Ինչ որ կրնամ ձեզի յայտարարել, սա է թէ Մարքիզին մահուընէն մէկ ամիս առաջ՝ հրաւիրուեցայ Թարթիւնեէր, եւ հոն, իր կանխիկ հարստութեանէն, ութ հարիւր հազարը կտակեց, ի նպաստ անձի մը՝ որով կը հետաքրքրուէր մասնաւորապէս»:

Ահա ինչ որ կրցին գիտնալ Պաժառ եւ Մորալէս:

Իրենց յուսահատութիւնը յայտնի ընել չտուին, թուղթերը ստորագրեցին ու մեկնեցան:

Զիրենք զղեակ առաջնորդող կառքին մէջ Մորալէս ըսաւ Պաժառի.

— Ութ հարիւր հազար ոսկի, գումար մըն է: Ահա ինչ որ նշանակաւորէն փոփոխութեան կ'ենթարկէ մեր ծրագիրները: Նախ պէտք է գիտնալ, թէ որո՞ւ անցած է այս գումարը: Ասկէ զատ, կը խորհիմ իւրովի, թէ բաժանման համար...

Կանգ առաւ:

— Բայց ոչ, ըսաւ, աւելի ետքը պիտի խօսինք ատոր վրայ: Առ այժմ, պիտի ջանանք կալուածներէն ազատել զմեզ, եւ երբ բոլոր կանխիկ հարստութեան տիրանանք, կարկանդակը երկուքի պիտի բաժնենք, եւ իւրաքանչիւրն իս, մեր փափաքած կողմը պիտի երթանք, մեր եկամուտներով ապրելու:

— Կարելի է, հառաչեց Պաժառ:

— Եթէ մինչեւ այդ, ոեւէ փոփոխութիւն չպատահի, եզրակացուց Մորալէս:

Ու երկու մարդերը լուռ մնացին, մինչեւ որ հասան Թարթիւնեէր, մէկզմէկ դիտելով եւ իւրաքանչիւրը ապագային համար պատրաստելով թշնամական ծրագիրներ, մէկը է կու հանդէպ:

ԼՂԻՒԶԷԻ ՄԵԿՆՂԻՄԸ

Վայրկեան մը թողունք Սէնթ Էսթէլի զղեակը, ուր
էն Պատառ եւ Մորալէս, իրենց ծածկամիտ մտածու ձեւերուն
մէջ ընկղմած, հետեւելու համար, գիւղին մէջ, այն տրա-
մին՝ որուն սկզբնաւորութեան ականատես եղանք կլայե-
կիչին՝ Սէզարէնի տան մէջ:

Երկու երիտասարդներու զգայնական կացութիւնը եր
կար չէր կրնար տեսել: Թուանոնի մայրական կուրու թիւ-
նը պէտք էր, չկարենալ կոտորու համար զայն

Սէզարէն, ինքը, աւելի նուրբ, երկար առնէ ի վեր
յի նախագուշակէր թէ, այս ասէնը պիտի վերջանար եզե
րադէպով մը: Կը կասկածէր եւ գիտէր թէ ոեւէ զէպք
զայն մէջնեղ պիտի հանէր:

Ս. Յովհաննէսի տօնին առիթը ներկայացաւ:

Այդ տեղերու տօնն էր: Պլանչ, Լուիզէ, Սէզարէն,
Թուանոն եւ Տօքթ. Լանկյուա եկած էին մասնակից ըլլալ
գիւղացիներու ցնծութիւններուն:

Տօնավաճառի դաշտը, գեղեցիկ լուսաւորուած էր: Մեծ
ասիներու ճիւղերէն կախուած էին լամբարներ, գինետան
մը խոշոր սեղաններուն շուրջը ժողուրուած էին գիւղացի-
ները, որոնք կը խմէին, կ'ուտէին զուարթօրէն. սակայն,
գալտին մէջ, երկասարգութիւնը, ի ձայն փողոյ եւ թմբ
կի, կը պարէր, կը կաքաւէր:

Կլայեկիչը եւ կ'ընդ նստած էին հանգստօրէն գինի լե-
զանի մը առջեւ եւ կը գ. տէին խելայեղ զոյգերը: Իրը կը

զայեկիչն ալ, իր ծունկերուն մէջ պարելու քերուրտուք մը
զգաց: Թուանոնը քաչեց իրեն հետ:

Այս երկու պատուական անձերու ներկայութիւնը քիչ
մը հեզնական զուարթութիւն մ'առաջ բերաւ երիտասար
դութեան մէջ: Սէզարէնի եւ կնոջը հալար ծափեցին:

Ինքը, միայն իր վաղանցիկ հաճոյքին վրայ կը մտա-
ձէր եւ չէր նշմարեր որ Լուիզէ, անկիւն մը, կը դիտէր
տխրութեամբ Պլանչը, գեղջուկի մը թեւերուն մէջ:

Այս միջոցէն է, որ ծնունդ տուաւ տխուր զէպքե-
րու: Երբ Սէզարէն եւ Թուանոն եկան հանգչիլ իրենց սե-
ղանին առջեւ, Լուիզէ նշան բրաւ Պլանչի եւ զայն դաշտէն
դուրս հեռուն տարաւ, պզտիկ անտառակի մը մէջ, ուր
լուսնային արծաթափայլ երկիւնքի մը լոյսը կը թափանցէր:

Մեծ շոճիի մը տակ նստեցան, Լուիզէ, զլխահակ, չէր
խօսեր:

Անոր լոյն տխրութեան վրայ զարմացած՝ հարցուց.

— Ի՞նչ ունիս, ազբարիկս: Ուրիշներու պէս՝ չ'ըս զը-
ւարճանար այսօր:

— Ո՛չ, պատասխանեց:

— Եւ ինչո՞ւ:

Լուս ձեռք:

Նէ վերստին հարցուց:

— Արդեօք Ս. Յովհաննէսն է որ զքեզ մեղամաղձիկ

կ'ընէ:

— Այո՛:

— Ինչո՞ւ համար

— Որովհետեւ կը պարես:

— Ուրեմն, չ'ըմ կ'նար պարել:

Երկիւղածութեամբ, խոստովանեցաւ.

— Ինձի հետ, այո՛:

— Քեզի՞ հետ միայն:

— Այո՛:

— Կը նախանձի՞ս:

Վարանեցաւ, յետոյ հաստատ ձգտով մը.

— Կը նախանձի՞մ:

նէ նայեցաւ անոր, ու ձեռքը բռնեց:

— Եւ ես ալ, ըսաւ նէ, նախանձոտ եմ: Չեմ գիտեր, ինչո՞ւ համար, բայց չեմ ուզեր ուրիշ աղջիկներու հետ պարել: Չէի կրնար քեզի ըսել, որովհետեւ կը զգամ թէ իրաւունք չունիմ զքեզ անհանգիստ ընելու: Բայց քանի որ ազատօրէն կը խօսիս ինծի, ես ալ նոյնը կ'ընեմ:

— Խեղճ Պլանչո. ըսաւ Լուիզէ, բողբոջիկն իմս ես:

— Եւ դուն ալ, Լուիզէ: Գո՞հ եմ որ զիս կանչելու գազափարը ունեցար, ապաստանելու համար հոս, որովհետեւ քովդ պիտի ըլլամ:

Այդ վայրկեանին, պղտիկ աղջկան մը նման՝ անոր ուսերուն վրայ ծոցեցաւ եւ ինքն ալ, իր այտը դրաւ անորի նին վրայ:

Տղաքներ չէի՞ն տակաւին, եւ իբր այն, չէի՞ն կրնար գուարճանալ:

Բայց որովհետեւ Պլանչի մազերը կը շոյէին երիտասարդին աչքերը եւ չրթունքները, քիչ մնաց, որ զայն գրկէր: Աղօտ կերպով զգաց որ պէտք չէր ընել այդ բանը:

Ինչո՞ւ այս խորին բնազդը: Ինչո՞ւ բնութեան այս զօրեղ կոչը եւ դիմադրութիւնը՝ փորձութեան դէմ: Ո՞վ կրնար հասկնալ ու բացատրել ասիկա:

Միշտ, Լուիզէ հասկնալով, որ գէշ բան մը պիտի գործէր, զգալով, որ իր կեանքը ղէպի գէշ ուղի մը պիտի առաջնորդուէր, մեղմօրէն, մէկդի հրեց իր քոյրը եւ ըսաւ անոր.

— Պլանչիթ, մտի՛ր պարին մէջ: Ինծի մի՛ նայիր: Ծառ կը սիրեմ զքեզ եւ չեմ կրնար մոռնալ:

Յետոյ, հեծկլտալ սկսաւ արտասուայորդ եւ երիտասարդ աղջիկը թողլով չլսորած, վազելով փախաւ:

Ետին չդարձաւ, չվարանեցաւ եւ շիփ շիտակ տուն գնաց:

Հոն, իր սենեակը ելաւ, իր զգեստեղէնները, զոյգ մը կօշիկ, որմնաղիբի գործիքները առաւ, մեծ ծրար մը ըրաւ, գաւազան մը՝ ծրարը անոր ծայրը անցնելու համար. պատրաստ էր: Պիտի խոյս տա՞ր:

Ուրիշ կերպ չէր կրնար ընել: Գիտէր, թէ յուսահատութեան տեղի պիտի տար. բայց ի՛նչ կարեւորութիւն ունէր: Պարտականութիւնը կը հրամայէր այդպէս ընելու: Եթէ մտար, կեանքը անտանելի պիտի ըլլար տանը մէջ. այնքան խողաղիկ: Կը նախատեսէր անհելի ժամեր, պայքար՝ իր անձին դէմ, որուն չպիտի կրնար հանդուրժել, պայքար սիրոյն դէմ, որը՞ գիտէր, թէ արգիլուած էր իրեն, բայց որուն դէմ չէր կրնար մեղադրուիլ, եթէ ոչ փախստեամբ:

Մնաք բարով ըսել այդ բնակարանին, քակել փրօքնել ամէն կապեր՝ որ զինք չըջապատած էին, ստեղծել վայրագօրէն անցեալ մը՝ որուն քաղցրութիւնները պիտի ողբար. այս ամէնը իր կարողութենէն վեր պիտի ըլլար. եթէ իր միտքը՝ տէր իր սիրտին, իրեն չըսէր այդ հրամայողական պէտքը:

Գաւազանը ուսին՝ սանդուխներէն լիջաւ:

Ոչ ոք պիտի գիտնար, թէ ի՛նչ եղած է:

Աւելի լաւ բան մը չէր կրնար ընել:

Այն պահուն՝ երբ դրան սեմէն դուրս պիտի ելլէր, թուանօն, Աէզարէն եւ Պլանչ երեւցան, որովհետեւ մանկամարդ աղջիկը, զարհուրած Լուիզէի դէմքէն եւ որոշումէն, անտառէն հեռանալու միջոցին, եկած էր իմաց տալ հօրը եւ մօրը, որոնք, աճապարանօք, տուն դարձած էին:

Լուիզէ յետադարձ շարժում մ'ըրաւ, տեսնելով իրենց ներք:

— Ո՞ւր կ'որթաս, հարցուց Աէզարէն:

Պլանչ ղէպի անոր վազած էր:

Իր աչքերը յառած ներս վրայ, չէր համարձակեր խօսելու:

— Ներողութիւն կը խնդրեմ, պէտք է որ մեկնիմ, ըսաւ իր ծնողաց. Ծրանսայի չըջանը պիտի ընեմ:

— Ինչպէ՞ս, ասանկ յանկարծակիօրէն, ըսաւ թուանօն, եւ մեզի ալ բան մը չես ըսեր եւ կը մեկնիս, առանց զիս համբուրելու:

— Ո՛հ, մամաս, հառաչեց Լուիզէ, զամբոյր մը տալով անոր:

Բայց նէ, անձկագին կը շարունակէր.

— Ու ինչո՞ւ համար, այդ յեղակարծ որոշումդ:

Սէզարէն այդ վայրկեանին միայն միջամտեց. Լեմէն բան հասկցած էր:

— Չգէ՛. Թուանօն, պիտի ըսեմ քեզի Պատանեկան զատողութիւններ. արգելք մի ըլլար:

— Ուրեմն կը մեկնի՞ս, հարցուց Պլանչ: Ես ի՞նչ պիտի ըլլամ:

Ճիշ մ'արձակեց եւ մարեցաւ մօրը թեւերուն մէջ, որ գինքը ներս տարաւ: Մինչդեռ Սէզարէն Լուիզէի կ'ընկերանար, սեծ ճարտուն վրայ:

Երկար խօսք չըրաւ:

— Գիտեմ, թէ ինչո՞ւ կը մեկնիս, տղաս, բսաւ անոր. քեզմէ մէկ բան կը պահանջեմ. ե՞րբ գըեզ պիտի տեսնենք:

— Չեմ գիտեր:

— Վերադարձի յոյս չտուած կը մեկնիս:

— Չեմ կրնար ատիկա ըսել, հայր:

— Մեծ վիճշտ մ'ունիս:

— Այո՛, բսաւ Լուիզէ մէկ շունչով:

Լա՛ւ, ցտեղութիւն, պզտիկս, եւ բարի յաջողութիւն: Փամանակ առ Փամանակ մտածէ մեր վրայ, եւ գիտես որ, ինչ ալ պատահի, միշտ տուելը քուկդ է:

Տեսնելով, որ Լուիզէ լալ պիտի սկսէր, համբուրեց զայն եւ ետ դարձաւ ասանց ոեւէ խօսքի:

Սէզարէն հազիւ թէ տուն հասած էր, երբ տեսաւ որ որ Տօքթօր. Լանկլոսա՛ ծառայի մը ընկերակցութեամբ, կուգար: Կլայեկիչը անցած դարձածը պատմեց անոր: Բժիշկը մասնակից եղաւ խեղճ մարդուն ցաւին, որ յամառօրէն կը կրկնէր.

— Եթէ գիտցած ըլլայի, ճշմարտութիւնը պիտի ըսէի: Որովհետեւ, վերջապէս, Տօքթօր, յարեց նա երկար լուրթեմէ մը յետոյ, անարդար բան է, որ այս երկու տղաքը ասանկ չարչարուին, քանի որ քոյր եւ եղբայր չեն: Այժմ կը խորհիմ թէ ինչո՞ւ համար թողունք, որ այս տղան

մեկնի, երբ բառ մը կայ միայն արտասանելիք: Երջանիկ պիտի ըլլան մեր մէջ, ինչպէս անցեալին. կ'ուզեմ անոնց ըսել այդ բառը:

Լուիզէի ետեւէն երթալու վրայ էր, երբ Տօքթօրը անոր հագուստներէն քաշեց:

— Կեցի՛ր, Սէզարէն, չէք խորհիր: Մտածէ՛ տղուդ ըլլալիք խոստովանանքին վրայ:

— Բայց պիտի ըսեմ ատիկա. ձեզի նկատմամբ ոեւէ բան չպիտի խօսուի: Բոլոր յանցանքը ես իմ վրաս պիտի առնեմ:

— Բայց, այս գործին մէջ առանձին չէք, մի յոռնաք որ Օր. տը Սէնթ Էսթէլի պատիւը կայ: Ու ես, որ իր բարեկամն եմ, ես որ փոխանակութեան հեղինակն եմ, իրաւունք չեմ տար ինծի այդ անձին պատիւը վարկարեկելու:

— Ես միայն իմ տղոցս երջանկութիւնը կը հասկնամ. Տօքթօր, աշխարհի մէջ ամէնէն թանկագին բանն է ինծի համար:

— Ու ձեր կնոջ ի՞նչ պիտի ըսէք: Կը մտածէ՞ք առոր վրայ, թէ ստեցի՞ք քօան տարի: Պիտի հաւատա՞յ ձեզի: Օրինականապէս. Լուիզէ եւ Պլանչ եղբայր եւ քոյր են: Միակ անձը՝ որ պիտի կրնար հաստատել հակառակը, պիտի ըլլայ Օր. տը Սէնթ Էսթէլ: Ետ կը յարգեմ իր յիտի ըլլայ Օր. տը Սէնթ Էսթէլ: Իր անունը խառնուի այս շատակը եւ չեմ փափաքիր որ, իր անունը խառնուի այս գործին. միւս կողմանէ, գիտէք, որ նէ մեռած է Բօրթօ Բրէնտի մէջ եւ թէ ոչ եւս կրնայ իր վկայութիւնը տալ մեզի:

— Իրաւ է, բսաւ Սէզարէն:

— Երեւակայեցէք ձեր տան մէջ առաջ զալիք չփոթոթեման մասին, թողուցէք, որ տղան հեռանայ: Ինքն է որ միայն կրնայ ընել Ֆրանսայի շրջանը, Իրեն նման հազարաւոր ընկերներ նոյն բանը կ'ընեն:

Այդ ճամբորդութիւններու ընթացքին պիտի սորվի այն հազարումէկ դասերը, զոր կեանքը կուտայ: Փորձառութեամբ պիտի վերադառնայ եւ թերեւս այն ատեն պիտի կրնաք իրեն ըսել, թէ Պլանչ իր քոյրը չէ:

«Ճշմարտութիւնը ըսելը՝ ամէն ատեն լաւ չէ. հաւա-
տա՛ ինձի, սիրելի բարեկամս, երբեմն աւելի չարիք յա-
ռաջ կը բերէ, քան ստախոսութիւնը»:

Այս խօսքերը — որոնք հանդարտեցուցին Սէզարէնը —
ըսելէ վերջ Տօքթօրը մեկնեցաւ .

Քովի սենեակին մէջ, Թուանօնի եւ Պլանչի հեծկըլ-
տանքները կը լսուէին:

Սէզարէն գնաց անոնց մօտ, մասնակից ըլլալու անոնց
վիշտին: Ու երբ անոնց լացը կը դիտէր, կը նշմարէր մի-
եւնոյն ատեն՝ փոշոտ ճամբուն վրայ՝ պատանի մը, աչքերը
արցունքով լեցուն, որ կը փորձէր թեթեւասիրտ, քալել
դէպի ապագան, եւ որ, իր սրտին մէջ, աւելի դժբախտ էր,
քան թշուառ մը:

Ե Ր Ր Ո Ր Դ Շ Ր Զ Ա Ն

ՈՐՄԱՓՈՒԿՈՒԱԾ ԿԻՆԸ

ՈՒՐՈՒԱԿԱՆԸ

Վերադառնանք ի Բօրթօ Բրէնս՝ ուր թողուցինք
Պլանչ Լանպէրը, ժածին վաղայաջորդ օրը, ձեռքերուն մէջ
քօխկներուն եւ իր բարեկամ՝ տը Լարթթի. որ իր մասին
այնքան ինամք եւ հոգածութիւն ցոյց տուաւ, այնպէս
որ, տակաւ առ տակաւ, նէ դէպի կեանք վերադարձաւ:

Ու քանի մը օրէն կազդուրուեցաւ:

Այնքան բուռն կերպով ազդուած էր դէպքերէն. որ
քիչ էր մնացեր վրայ տալու իր կեանքը. Բօրթօ Բրէնս
մնալը այլեւս անկարելի թուեցաւ իրեն եւ իմացուց կու-
սակալին թէ ոչ եւս պիտի կրնար մնալ իր ծառայութեան
տակ:

Հակառակ թագաւորին ներկայացուցիչին յորդորանք-
ներուն, որ Պլանչի մասին ճշմարիտ բարեկամութիւն սը
ուներ, հակառակ Պ. տը Լարթթի աղաչանքներուն, երի-
տասարդ կիներ որոշեց վերադառնալ ի Սէնթ Էսթէլ, եւ
եղբորմէն ստանալ ներողութիւն, որ անշուշտ չպիտի մեր-
ժէր իրեն:

Վստահաբար գիտէր, որ եղբայրը, փնտռել տալով իր

զաւակը, ընդունած էր իր սխալը, իրենինին յար եւ նը-
ման, եւ թէ այդ խոստովանութիւնը իրեն կ'երեւէր գուր-
գուրանքի նշան մը, եւ թէ չէր կասկածեր, որ Թարթիւն-
եէրի մէջ Մարքիզը պիտի գտնէր նուազ ըմբոստ՝ հաշտու-
թեան եւ անցեալի մոռացութեան մասին:

Աճապարեց նէ ուրեմն նաւ նստելու եւ բաւական տա-
ժանելի ուղեւորութենէ մը վերջ՝ վերագտաւ Ֆրանսական
եզերքները. եւ Մարտ ամսոյ վերջերը, առտու մը, հասաւ
Մարսիլիա:

Ճամբորդութիւնը, իր փափկակազմ առողջութեան ա՛լ
աւելի վնասած էր, այնպէս որ, հակառակ իր անհամբե-
րութեան հրածարեցաւ, առանց կանգ առնելու՝ փութալ
երթալու եղբօրը քով եւ պարտաւորուեցաւ քանի մը օր
հանգստանալ այդ քաղաքին մէջ:

Ապահովելու համար լաւ ընդունելութիւն մը Թար-
թիսնեէրի մէջ, իր ճշմարիտ եւ անկեղծ բարեկամին՝ Տքթ-
Լանկլուաի գրեց իր մօտալուտ վերադարձի մասին.

«Ի՛ն բարի Լանկլուա — կ'ըսէր նէ իր կարճատու տոմ-
ին մէջ — հիւանդ եմ եւ հազիւ Մարսիլիա հասած՝ այս-
երկտողը կը զրկեմ ձեզի, տեղեկացնելու համար. որ քանի
մը օրէն պիտի գամ ի Սէնթ Էսթէլ, ուժերս վերստանա-
լուս պէս:

«Կը խնդրեմ զիս ընդունիլ զաղտնաբար ձեր մայրանո-
ցին մէջ, մինչեւ որ կարենամ եղբօրս ներողութիւնը ձեռք
բերել. միշտ մնալով երախտապարտ ձեզի»

«Պլանց օր Սենթ Էսթէլ»

Անխիջապէս նամակը զրկեց եւ երկու օր վերջ՝ ճամ-
բայ ելաւ զէպի իր հայրենի երկիրը, հակառակ որ տակա-
ւին ինքզինքը տկար կը զգար:

Վիշեր էր արդէն, երբ հասաւ Թարթիւնեէրի մօտիկ
պանդոկ մը, ճամբուն վրայ, հազիւ մէկ մղոն հեռու այն
գիւղէն, ուր պիտի գտնէր եղբայրը եւ աղջիկը:

Որովհետեւ, Ֆրանսան վերատեսնելու հրամայողական

պետքերէն առաջնորդուած զգացումներուն սէջ, կար գե-
րազանցապէս իր աղջկան քովը ըլլալու զգացումը, եւ թե-
րեւս հրաշքին սպասումը, որ իրեն պիտի թոյլատրէր
խոստովանելու իր աղջկան, թէ ինքն էր իր մայրիկը եւ
զնէ իր քովը պիտի առնէր:

Բայց, իրաւունք ունէ՛ր այդ բանին. կրնա՞ր, առանց
անցեալ աղէտքին վրայ խօսելու, պահանջել Պլանչը՝ զօր
լքած էր ծնած ժամանակը:

Վստահութիւն ունէր Տօքթ. Լանկլուաի վրայ, բոլոր
այս հարցումներուն պատասխան տալու եւ իրեն որոշ ու-
ղեցի՞ծ մը ունենալու համար:

Երբ իր կառքը կանգ առաւ պանդոկին առջեւ, ներս
մտաւ ու հարցուց թէ տրամադրելի սենեակ մը կա՞ր. ո-
րուն ի պատասխան, պանդոկապետը ըսաւ, թէ առաջին
յարկին վրայ, լաւագոյն սենեակը տրամադրելի էր. շոն
անցաւ, խնդրելով, որ իր ուղեգոյքերը իր քով բերեն:

Ինչպէս այսօր, այն ատեն այլ, ոստիկանական պահանջ
մըն էր, որ ուղեւորուհին իր անունը արձանագրել տար
ճամբորդներու տետրակին մէջ, ուր գրեց. «Պլանչ Լանչէր»
Մարսիլիայէն գալով, կ'երթայ ի Սէնթ Էսթէլ»:

Սյս ձեւակերպութիւնը կատարելէ վերջ, իր առաջին
հօգը եղաւ մօտենալ պատուհանին. հակառակ թանձր ըստ
ուերին գորշ աղօտ հորիզոնին վրայ նշմարեց հեռաւոր
սիլուէթը տունի մը եւ լոյսերու:

Դարձաւ պանդոկապետին.

— Եթէ յիշողութիւնս չի խարեր զիս, կարճեմ Թար-
թիւնեէրի կայուածն է, որ կը նշմարուի:

— Սյո՛, տիկին. այնտեղացի՞ էք:

— Ոչ բոլորովին, բայց շատ աղէկ կը ճանչնամ: Ու-
ղեակին տէրը փոխուած չէ, միշտ տը Սէնթ Էսթէլի Մար-
քի՞զն է, Ժամանակաւ ձմրան վերջերը, կուգար քանի մը
չարաթներ անցնել հոն:

— Արգարեւ, ընտանեկան սովորութիւնները միշտ
միեւնոյնը մնացած են:

— Այս միջոցիս, Մարքիզը զղեա՞կն է:

— Հո՛ն է, տիկին:

Այս խօսակցութեան տարօրինակ կողմը այն էր, որ Պլանչը ի հարազատ եղբորը մասին հարցումներ կ'ուղղէր, մինչդեռ պանդոկապետը կ'իզէ մարքիզին նկատմամբ կը հասկնար:

— Ու բնակարանը, միեւնոյն վիճակին մէջն է, ըսաւ նէ:

— Եթէ զիտէք, նոյն վիճակին մէջ պիտի գտնէք զայն. բայց կը կարծեմ, որ պէտք է անպարէք, անոր մէջ փոփոխութիւններ տեղի ունենայէ առաջ:

— Ու ինչո՞ւ համար:

— Որովհետեւ մեծ շինութիւններ պիտի ըլլան հոն: Մարքիզը նպատակ ունի աւելի փայլ եւ շքեղութիւն տալու իր բնակարանին:

Աւելի լաւ ունիմ տեսնել զայն ինչպէս որ է:

— Մենք այդպէս չենք խորհիր: Եթէ Մարքիզը նոր շինութիւններ կը կատարէ, նպատակն է աւելի շատ ընդունելութիւններ ընել եւ իմ պանդոկիս համար անոնք եկամուտի միջոցներ պիտի ըլլան, որոնցմէ շատ տարիներէ ք վեր զրկուած եմ:

Պանդոկապետը թողուց ուղեւորու հին՝ յանձնուած իր մտայծումներուն. որովհետեւ նէ խօսակցութիւնը ընդհատած էր. սեղանին վրայ լոյս մը դնելէ վերջ՝ լջաւ մեծ սրահը՝ ուր կը սպասէին իրեն յաճախորդները. եւ ճիշդ նոյն միջոցին այնքա կը մտնէր Լուիզէ՝ որ իրեններէն քսմնուած, չուզար իրեն մնաք բարով մ'ըսելու:

— Բարի լոյս, վարպետ Լորէն:

— Բարի լոյս, Լուիզէ:

— Կրնա՞մ բան մը խմել:

— Անչո՛ւշտ. սակայն յոգնած կ'երեւիս, տղա՛ս:

— Արդարեւ յոգնած եմ:

— Եւ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ այս ժամուս ճամբաներուն վրայ կը դեգերիս:

Լուիզէ չէր ուզեր մտերմութիւն ցոյց տալ պանդոկապետին:

— Պատճառն այն է, որ գործ ունիմ շրջակաները:

— Շուտով պիտի վերադառնա՞ս:

— Չեմ գիտեր:

— Բայց կը թողուս գիւղդ, ուր ամէն ժամանակ աւելի գործ կայ:

— Իրա՞ւ:

— Աղէկ գիտես, որ մեր նոր Մարքիզը նոր շինութիւններ ընել պիտի տայ զղեակին մէջ: Բեզի լուր չառբուեցա՞ւ:

— Այո՛, բայց ուրիշ տեղ գործ ունիմ:

Լորէն ուշադրութեամբ տղուն նայեցաւ, յետոյ յարեց.

— Լուիզէ, դ'ըն նեղութիւն մ'աւննալու ես:

— Կարելի է:

— Չեր տուէ՞ն է:

— Այո՛:

— Սակայն պատուական հայր մ'աւնիս: Հետը վէ՞ճ մը ունեցար:

— Բայց ոչ:

— Որովհետեւ մեծ կարեւորութիւն տալու չէ ծնողաց կողմանէ եղած դիտողութիւններուն. դէմքիդ նայելով՝ շատ ազդուած կ'երեւիս:

— Բայց ոչ, Լորէն. քրոջս հետ քանի մը բռնիք փոխանակեցինք եւ հետեւանք այն եղաւ, որ մայրս միջամըտեց եւ աւելի չերկարելու համար՝ մեկնեցայ տունէն:

Յաճախորդները կը փնտոէին պանդոկապետը:

— Կը թողում զքեզ, Լուիզէ, բայց կրնա՞մ քեզմէ ծառայութիւն մը խնդրել:

— Սիրով:

— Գոյքեր կան, առաջին յարկը տանելու. հոն ուղեւորուհի մը կայ նոր եկած: Ժամանակ չունեցայ իր պայուսակը տանելու իր սենեակը:

— Ես կը տանիմ, ըսաւ Պլանչի եղբայրը, որ սնտուկը բռնելով վեր ելաւ դէպի Պլանչ Լանպէրի մենեակը:

Դուրը զարկաւ. կնոջ ձայն մը հրաման տուաւ ներս մտնելու:

Գոյքերը սենեակին մէկ անկիւնը զետեղելու միջոցին նշմարեց կնոջ վզէն կախուած ոսկեայ շղթայ մը, ծայրն նկար մը:

Բնազդօրէն, նայեցաւ պղտիկ նկարին ու ճանչցաւ Պըլանչին դիմագծերը, զարմացաւ խորին կերպով. եւ այնքան չլժորած կերպարանք մ'առաւ որ յարքիզին քօյրը պարտաւորուեցաւ անոր հարցնելու:

— Տարօրինակ ի՞նչ կալ տղաս, այս նկարին վրայ, որ գքեզ այս աստիճան կը շփոթեցնէ:

Գոհարը հիմա սեղանին վրայ էր եւ Լուիզէ աւելի դիւրութեամբ զայն քննելու սիջոցը ունէր:

Որքան գծադրութեան կը նայէր, այնքան կը համոզուէր, որ այդ պատկերը իր քօյրը կը ներկայացնէր. եւ լւրովի կը հարցնէր թէ ի՞նչ տարօրինակ հանդիպումով, այդ տարօրինակ դիմագծերը՝ որ իրեն այնքան սիրելի էին, գեղունի աչքերը՝ որոնց համար իր խաղաղիկ կեանքը կը զոհէր, այո՛, ինչո՞ւ համար այդ դիմագծերը, հասարակապէս թանկագին նաեւ այս անձանօթ կնոջ:

— Ներեցէք, տիկին, անքաղաքավարութեանս, բայց իսկապէս այս նկարը ինձի կը յիշեցնէ շատ ծանօթ անձ մը:

«Կրնա՞մ հարցնել թէ ո՞վ է:»

— Աղջիկս է:

Լուիզէ չպատասխանեց. բայց ուշի ուշով նայեցաւ թէ նկարին, թէ Պլանչ Լանպէրին:

— Բայց, այո՛, աղջիկս է, պնդեց ու զեւորուհին:

Երկու անձերու մէջ, այնքան աչքառու նմանութիւն մը՝ իրեն անհաւատալի թուեցաւ. եւ սակայն ճշմարտութիւնը մէջեղն էր, և իրեն կը պարտադրէր վերստին հարցուփորձ ընելու:

— Կրկին անգամ ներեցէք իմ զարմացումիս, բայց, դիմագիծերու ն անութիւնը այնքան ակնհայտ, այնքան զարմանալի:

Այս անգամ մարքիզին քօյրն էր որ յուզուած էր:

— Ուրեմն, իմ կարգիս, թողէք զիս հարցում մ'ուղ-

ղելու ձեզի:

— Կ' աղաչեմ:

— Այն անձը՝ որ այնքան նմանութիւն ունի աղջկանս արդեօք ձեր ազգականներէ՞ն է:

— Բայց, այո՛, Պլանչ Սէզարէնն է, իմ քուրիկս:

Դժբախտ կնոջ համար եզերական յայտնութիւն մ'եղաւ այն: Բոլոր անցեալը իր յի.ողութեան մէջ կը վերազարթնուր: Ինչ որ իր կացութիւնը զարհուրելի կը դարձնէր, սա էր որ, մայր մ'ըլլալով, չէր կրնար իր մայրութիւնը մէջտեղ հանել. եւ ասիկա իր սիրտը կը յօշոտէր:

Նուազելու վրայ էր եւ իր գաղտնիքն այ մէջտեղ հանելու: Բայց կրցաւ դիմադրել այս փորձութեան, որովհետեւ նախ կ'ուզէր անսնել իր եղբայրը եւ մանաւանդ չէր ուզեր ետատէր անապարանքով մը, դժբախտութիւն մը գրգռել:

— Բայց, շատ նեղուած կ'երեւիք: Ըսաւ Լուիզէին. ինքզինքը զսպելով, արդեօք քօյրերնիդ հիւսնո՞ղ է:

— Ո՛հ, ո՛չ, երբեք, պարզապէս անձնական պատմութիւններ են, որոնք ինձի այսքան վիշտ կը պատճառեն, երբ կը ստածեմ անոր վրայ:

Լուիզէ այնքան ընկճուած էր, որ այլեւս աւելորդ բան մ'անդամ չըսաւ ճամբորդուհիին եւ վար իջաւ պանդոկ պետին քով:

— Այդ սենյակին մէջ գտնուող կիներ ո՞վ է, վարպետ

Լորէն:

— Մարսիլիայէն եկող կին մըն է, Պլանչ Լանպէր անուամբ:

Մանչը այլեւս չպնդեց, կորսնցնելիք ժամանակ չունէր. կը հեռանար Սէնթ. Էսթէլէն եւ կը փորձէր խուսափելու յանցաւոր զգացումներէ:

Կ'աճապարէր հեռու մնալ այն տեղերէն, որոնք իրեն կը յիշեցնէին իր յոռեգոյն չարչարանքները:

Առաւ գաւաղանք, իր բակեղէթը, որմնադիրի գործիքները եւ հակառակ պանդոկապետին պնդումներուն, որ զինքը մինչեւ առտու վար գնել կ'ուզէր, մեկնեցաւ աւելի սրտամօշ, քան երբ եկած էր պանդոկ:

իր սենեակին մէջ, Պլանչ Լանսպէր ոչ նուազ յուզուած էր. յանկարծօրէն իմացած էր իր եղբօր հոն ըլլալը եւ իր աղջկան զգացական նեղութիւններով տառապիլը:

Տակաւ առ տակաւ իր հայրենի երկրին յիշատակները կ'ուրուագծուէին իր աչքերուն առջեւ. իր տղայութեան վէրքերը բժշկուած էին. հիմա յանկարծակի կերպով, կը գտնէր իր անցեալի վախերը, տառապանքները եւ խղճի խայթերը:

Կը հեռանար պատուհանէն, ուսկից կ'երեւէր Թարթիւնեէրի տան սիլուէթը, աստեղազարդ երկինքին վրայ ուրուագծուած, եւ կը մօտենար դրան, ինքնիրեն հարցը նելով, թէ չէ՞ր կրնար արդեօք երթալ անմիջապէս եղբօրը եւ անոր ներողամտութիւնը հայցել:

Յաջորդ օրը պիտի տեսնէր իր աղջիկը եւ քիչ մը լոյս պիտի ծագէր իր սրտին ու մտքին մէջ. կը վարանէր. կը կշտէր ի նպաստը եւ հակառակը, եղբօրմէն չընդունուիլը, Տօքթ. Լանկլուաի հոն չգտնուիլը եւ Սէզարէնի կողմէ սերտուիլը.

Ինչ կարեւորութիւն ունի. քաջութիւնը պիտի ունենար զիմադրելու այդ բոլորին եւ լաւագոյն կը սեպէր, որ միանգամ ընդ միշտ ամէն բան որոշուէր:

Սեղանին վրայէն առաւ նկարը, ծածկուեցաւ երկար սեւ վերարկուին մէջ, վար իջաւ եւ Լօրէնին ըսաւ.

— Միտքս փոխեցի. գիւղ պիտի երթամ ու անմիջապէս դառնամ:

Պանդոկայեալը քիչ մը զարմացաւ:

— Բայց տակաւին գիւղը չէք, տիկին, եւ անխորհուրդ բան է մինակդ, ճամբայ երթալը: Կ'ուզէ՞ք որ ձեզի ընկերանամ:

— Ո՛չ, ո՛չ, չնորհակալ եմ. լաւ կը ճանչնամ ճամբուն բոլոր դարձումքները: Ու անմիջապէս:

Դուրս ելաւ դողդոջուն եւ ուղղուեցաւ գէպի Թարթիւնեէր:

Չէր կրնար գուշակել թէ, ո՞վ պիտի ընդունէր զինքը հոն:

Կարծես մասնաւոր դիտումով մը, Պատառ եւ Մորալէս այդ իրիկունը կը գտնուէին զղեակին առաջին յարկի սըրահին մէջ, խորհրդակցելով իրենց վարձակալ գիւղացիներէն միոյն հետ:

Մորալէս, տը Սէնթ Էսթէլ Մարքիզի նոր դերին մէջ, լուրջ ձեւ մը առած էր եւ խօսքը հոն կը բերէր, թէ «իր խեղճ հայրը» քիչ մը անհոգ գտնուած էր, իր վարձակալներուն աւելի դրամ շահեցնելու գործին մէջ:

Ալ աւելի, գիւղացիներու աչքին փոշի նետելու եւ ինքզինքը սիրցնելու նպատակաւ, ամէնուն ալ գործ տալով, որոշած էր Թարթիւնեէրը մեծցնել եւ զղեակին աւելի շքեղ ընթացք մը տալ:

Որովհետեւ տը Սէնթ Էսթէլի Մարքիզին կալուածը բաւականաչափ համեստ էր. աւելի կը նմանէր վարձու տըրուած ազարակի մը, կեդրոնին մէջ վիլլա մը՝ ազնուական երեւոյթով:

Բնական տան առջեւ լաստակերտներ կայն եւ առանց հպարտութեան չէր որ երիտասարդ բախտախնդիրը կը ճեմէր ուղիին վրայ՝ որ կ'առաջնորդէր իր բնակարանին գլխաւոր դուռը, մտածելով իր գեղեցկացուցիչ ծրագիրներուն վրայ, որոնք նոր փայլ մը պիտի տային իր կալուածին:

Մորալէս հրամայելու վարժ ձեւեր կ'առնէր: Այս տըղան, որ շատ համեստ ծագում մ'ունեցած ըլլալու էր. եւ անշուշտ, որ վատնող ասպետի մը ծառան եղած էր, գիտէր հրամաններ տալ՝ դուքսի մը նման:

Սրահին մէջ, երբ ուշ ատեն, դեռ կը վիճէր Լորանի հետ, մին իր վարձակալներէն, կը սքանչացնէր Պատառը, խիստ հրամաններ տալու իր ձեւերով:

— Պարզ ազնարկ մը կ'ըսէր նա, նետելով «իմ խեղճ հօրս» տետրակներուն վրայ — որովհետեւ Մարքիզի մասին խօսելու ժամանակ միշտ կը կրկնէր եւ միշտ լուրջ կերպով «իմ խեղճ հայրս» — բաւական եղաւ հասկնալու որ այդ ազնիւ մարդը, ժամանակէ մը ի վեր, մասնաւոր իր հիւանդութենէն ի վեր, բոլոր իր շահերը երեսի վրայ թողած էր:

Ու երբ վարձակալը բողոքի փետ մ'ընել կ'ուզէր.

— Զիս մի' ընդմիջէք. կ'աղաչեմ. գիտեմ խօսածս. կ'աւելցնես միեւնոյն ատեն, թէ անձնապէս չէք այդ տը. կարութենէն օգտուողներէն, այսու հանգերձ կ'ուզեմ, որ ամէն մարդ գիտնայ, Պէ տրամադիր եմ ինքզինքս ցոյց տալ, եթէ պէտք տեսնեմ, կրնաք հեռանալ այժմ:

Մարդը դուրս ելաւ, յարգանք խոնարհելով:

Մեկնելէն վերջ՝ Մորալէս ունեցաւ ժպիտ մը, որ լուսաւորեց իր խորամանկ դէմքը եւ Պաժառի դառնալով.

— Է՛ն ուրեմն, ճիշտ չէ՞ որ ինքզինքս յարգել կուտամ: Չե՞ն կարծեր որ կեանքիս մէջ միշտ հարուստ եղած եմ:

Պաժառ, քիչ մը հեղինական կերպով պատասխանեց.

— Արդարեւ, ճանչցայ խոհարարապետ մը, որ եղած է կատաղի քաղքենի մը:

— Շնորհակալ եմ, գիտ չես նեղացներ ատանկով: Մնաց որ, կարգադրելիք կարեւոր բաներ ունինք, այդ կատակարան խօսակցութենէն առաջ. թէեւ կը ցաւիմ, որ արգելք կ'ըլլամ սովորականին պէս, քու սրամխութիւններուդ պանծացումին:

«Եթէ կ'ուզես, սիրելիս, տեսնենք մեր հաշիւները. ամէն ինչ պատրաստ է:

«Կ'աղաչեմ, որ մաքուր հաշուեյարդարի մը սկսելէ առաջ, հաւատալէք, թէ խօսքիս տէրը եղայ. ժողովուրդեանս կէսը ձեզի խոստացած էի. ահաւասիկ այն հողերը որ քեզի կը վերաբերին. ահաւասիկ անոնք՝ զորս պիտի պահեմ: Ինձի/է աւելի դուն կրնաս գնահատել տիրոջդ՝ Մարքիզին հողերուն գինը եւ տրժէքը:

— Ու քու «խեղճ հայրդ», չէ՞:

— Ու իմ «խեղճ հայրս», ինչպէս որ կ'ըսես:

Պաժառ արագօրէն ակնարկ մը նետեց իր առջեւը գտնուող թուղթերուն վրայ. իր վարժ նայուածքով անմիջապէս գուշակեց որ, իր մեղսակիցը, որ ինքզինքը պարկեշտ ցոյց տալ կ'ուզէր խօսքով, իսկապէս հակառակն էր:

— Շնորհակալ եմ քեզի, ըսաւ Մորալէսի, ւր նեղութիւն առիթ ժողուելու այդ բոլոր թուղթերը. գիշերը միտսին դանոնք պիտի ուսումնասիրենք. բայց պէտք ունիմ մտածելու եւ հաւանութիւնս չեմ տար զանակը վիզիս վերայ:

— Ի՞նչ զանակ:

«Խնդիր չէ գեղ ստիպելու, որ ընդունիս ինչ որ քեզի հաճելի չէ. բաժանու՛մ մ'ըրի. վստահ եմ թէ լուսեղծ է. չե՞ս ուզեր. դժուարութիւն կը յարուցանե՞ս: Լա՛ւ. այդպէս թող ըլլայ:

— Մի' բարկանար եւ ատենկ կծու դէմք ցոյց միտար:

«Կը կարծեմ որ ասանկ փափուկ եւ նոյնքան բարդ կարգադրութեան մը մէջ, որով կը շահագրգռուինք, ժամանակն ալ ի նկատ առնելու է:

«Նրբ ուսումնասիրելէ վերջ հաստատեմ այդ բաժանումը, պիտի երթանք նստարին քով, որուն ներկայութեան պիտի նուիրես Պաժառին, «խեղճ հորդ» մատակարարին, այդ նուէրը, իբր վարձատրութիւն իր անձնուիրութեան, «խեղճ հորդ» նկատմամբ: Ու բոլոր գիւղացիք պիտի հաւատան:

— Եթէ կ'ուզես, շարունակեց վերակացուն, այս գիշերուընէ սկսեալ պիտի ծանօթանամ այդ թուղթերուն պարունակութեանը եւ...»

Նոյն վայրկեանին, մուտքի դրան ուռնակը խուլ եւ ուժգին կերպով զարնուեցաւ. Խօսակցութիւնը կեցաւ. երկու մարդերը սարսոհեցան

— Ի՛յս ժամուս ո՞վ կրնայ գալ:

— Թերեւս Լորանն է:

— Շատ զարմանալի է, ըսաւ Մորալէս:

Նորէն ուռնակը հնչեց. անանկ կ'երեւէր որ ձայնը կուգար սրտին քովի դուռէն. այնքան բուռն էր:

— Նայէ, ըսաւ Մորալէս Պաժառի:

Վերակացուն պատուհանը բացաւ եւ դուրս ծոցաւ նշմարեց վարը, ստուեր մը՝ մութին մէջ:

— Ո՞վ է այդ :
Դողդոջուն ձայն մը, քանի մը անհասկնալի բառեր
թոթովեց :

— Ո՞վ է, կրկնեց, եւ ի՞նչ կ'ուզէք :
Այն ատեն : ձայնը, աւելի վստահօրէն պատասխանեց :

— Տը Սէնթ Էսթէլի Մարքիզը :
— Մարքիզը մարդու չերեւնար :

— Վերակացուն դարձաւ Մորալէսի .
— Կին մըն է :

Բայց Պատա կը շարունակէր խոսակցութիւնը անտե-
սանելի անծանօթին հետ :

— Կը կրկնեմ. թէ Մարքիզը մարդ չընդունիր .

— Անմիջապէս զայն տեսնել կ'ուզեմ, ըսաւ ձայնը
պաղատագին :

Նորէն, Պատա Մորալէսի դարձաւ եւ նայուածքով
զայն հարցութործեց :

— Եթէ կին մըն է, կ'երթամ զայն տեսնելու, ետ-
ինքս պիտի ընդունիմ զինքը. հոս սպասէ ինծի. պիտի
հասկնամ թէ ի՞նչ կ'ուզէ :

Երիտասարդը առաւ ճրագը, քարէ սանդուխներէն ի-
ջաւ եւ նրբանցքը անցաւ :

Այլին վրայ, դուռ մը կը բացուէր պզտիկ սրահին վը-
րայ, ձախին՝ ուրիշ մը՝ որ կ'առաջնորդէր նկուղը. զիմա-
ցը մուտքի դուռը՝ օրուն փականքները դարձուց Մորա-
լէս :

Իր ճրագին լոյսը՝ պաղուկ շունչի մը տակ պլպլաց-
րուրսի ստուերը՝ որ սանդուխին վրայ կը սպասէր, երեւ-
ցաւ զեփռեղին եւ զողողուն :

— Մտէ՛ք, տիկին ըսաւ Մորալէս :

Կին մը, գլխանոցի մը տակ ծածկուած դէմքով,
անցաւ դրան սեմէն՝ որ անաղմուկ գոցուեցաւ :

Մորալէս, այժմ անշարժ, լոյսը բռնած էր անոր աչ-
քերուն բարձրութեան վրայ եւ չկը պատրաստուէր հարցը-
նելու անունը, երբ այս վերջինը ետ ետ գնաց եւ ըսաւ .

— Պարոն Մորալէ՛ս. չէի կարծեր զձեզ հոս գտնել :
Իր անունը արտասանուելէն այնքան յուզուեցաւ, որ
քիչ մնաց ձեռքի լամբարը գետին պիտի իյնար :

Ո՞վ էր այդ կինը, որ իր անցեալը յիշեցնել կուտար :
Ո՞վ էր, որ կուգար ոգեկոչել անձնաւորութիւն մը՝ որ մե-
ռած էր միեւնոյն ժամուն, երբ կը ծնէր իբր Մարքիզ տը
Սէնթ Էսթէլի :

— Կը խաբուիք, տիկին, եթէ կը կարծէք որ ես Մո-
րալէսն եմ. հոս կը գտնուիք Մարքիզ տը Սէնթ Էսթէլի
դղեակին մէջ :

— Դիտեմ. պարոն, պատասխանեց անծանօթուհին, որ
դինքը ծածկող գլխանոցը վերցուց, դիտեմ այնքան աղէկ,
որքան զայն կը ճանչնամ :

Ու Պլանչ Լանպէր, այն որ Պատա եւ Մորալէս կը
կարծէին թէ Ռուա. Սոլէյլի պանդոկին փլատակներուն
տակը թաղուած էր, երեւցաւ աւազակին սարսափած աչ-
քերուն :

— Դ՞՞՞ք, թոթովեց... դ՞՞՞ք էք... :
— Ինչպէս ուրիշները, զիս մեռած կարծեցիք, ան-
շուշտ, երկրաշարժէն :

«Շատ հիւանդ մնացի, բայց շնորհիւ ինծի տրուած
խնամքներուն, կրցի ճողոպրիլ մահուընէ, եւ եկայ Ծրան-
սա, տեսնելու համար Մարքիզը :»

— Ատոր համա՞ր է, որ այս ճամբորդութիւնը ըրիք :

— Այո . բայց դուք ալ, տխր Մորալէս, կարծեմ
Բորթո-Բրէնսը թողուցիք ժամին վաղայնջորդ օրը :

— Արդարեւ :

— Եւ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ հոս էք :
Նէ կը խօսէր անոր աներկիւզ եւ առանց քինախընդ-
րութեան, որովհետեւ կ'անգիտանար բոլոր մեքենայու-
թիւնները :

Երիտասարդը քիչ մը ինքզինքը դտած էր :
Վերջապէս, խաղը կորուած չէր, որովհետեւ Պլանչ
Լանպէր կը գտնուէր Թարթիւնէր :

Խնդիրը կը կայանար, ինքզինքը շատ հանդարտ ցոյց

— Ո՞վ է այդ,
Դողդոջունն ձայն մը, քանի մը անհասկնալի բառեր
թոթովեց:

— Ո՞վ է, կրկնեց, եւ ի՞նչ կ'ուզէք:
Այն ատեն, ձայնը, աւելի վստահօրէն պատասխանեց.

— Տը Ալէնթ էսթէլի Մարքիզը:

— Մարքիզը մարդու չերեւնար:

Վերակացուն դարձաւ Մորալէսի.

— Կին մըն է:

Բայց Պատառ կը շարունակէր խօսակցութիւնը անտեսանելի անծանօթին հետ:

— Կը կրկնեմ. թէ Մարքիզը մարդ չընդունիր:

— Անմիջապէս զայն տեսնել կ'ուզեմ, ըսաւ ձայնը պաղատագին:

Նորէն, Պատառ Մորալէսի դարձաւ եւ նայուածքով զայն հարցովորձեց:

— Եթէ կին մըն է, կ'երթամ զայն տեսնելու, ետինքս պիտի ընդունիմ զինքը. հոս սպասէ ինծի. պիտի հասկնամ թէ ի՞նչ կ'ուզէ:

Երիտասարդը առաւ ճրագը, քարէ սանդուխներէն իջաւ եւ նրբանցքը անցաւ:

Աջին վրայ, դուռ մը կը բացուէր պզտիկ սրահին վերայ, ձախին ուրիշ մը՝ որ կ'առաջնորդէր նկուղը. դիմացը մուտքի դուռը՝ որուն փականքները դարձուց Մորալէս:

Իր ճրագին լոյսը՝ պաղուկ շունչի մը տակ պլպլաց, դուրսի ստուերը՝ որ սանդուխին վրայ կը սպասէր, երեւցաւ զեփզեղին եւ զողդոջուն:

— Մտէ՛ք, տիկին ըսաւ Մորալէս:

Կին մը, գլխանոցի մը տակ ծածկուած զէմքով անցաւ դրան սեմին՝ որ անաղմուկ զոցուեցաւ:

Մորալէս, այժմ անշարժ, լոյսը բռնած էր անոր աչքերուն բարձրութեան վրայ եւ չկը պատրաստուէր հարցը ներու անունը, երբ այս վերջինը ետ ետ գնաց եւ ըսաւ.

— Պարոն Մորալէ՛ս. չէի կարծեր զձեզ հոս գտնել: Իր անունը արտասանուելէն այնքան յուզուեցաւ, որ քիչ մնաց ձեռքի լամբարը գետին պիտի իյնար:

Ո՞վ էր այդ կինը, որ իր անցեալը յիշեցնել կուտար: Ո՞վ էր, որ կուգար ոգեկոչել անձնաւորութիւն մը՝ որ մեռած էր միեւնոյն ժամուն, երբ կը ծնէր իբր Մարքիզ աը Ալէնթ էսթէլի:

— Կը խաբուիք, տիկին, եթէ կը կարծէք որ ես Մորալէսն եմ. հոս կը գտնուիք Մարքիզ աը Ալէնթ էսթէլի զղեակին մէջ:

— Գիտեմ. պարոն, պատասխանեց անծանօթունին, որ զինքը ծածկող զլխանոցը վերցուց, դիտեմ այնքան աղէկ, որքան զայն կը ճանչնամ:

Ու Պլանչ Լանպէր, այն որ Պատառ եւ Մորալէս կը կարծէին թէ Ռուա.Սօլէյլի պանդոկին փլատակներուն տակը թաղուած էր, երեւցաւ աւաղակին սարսափած աչքերուն:

— Դ՞ուք, թոթովեց... դ՞ուք էք...:

— Ինչպէս ուրիշները, զիս մեռած կարծեցիք, անշուշտ, երկրաշարժէն:

«Շատ հիւանդ մնացի, բայց շնորհիւ ինծի տրուած խնամքներուն, կրցի ձողապրիլ մահուընէ, եւ եկայ Ֆրանսա, տեսնելու համար Մարքիզը»:

— Ատոր համար է, որ այս ճամբորդութիւնը ըրիք:

— Այո. բայց դուք ալ, ախար Մորալէս, կարծեմ Բօրթօ-Իրէնսը թողուցիք ժամին վաղայաջորդ օրը:

— Արդարեւ:

— Եւ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ հոս էք:

Նէ կը խօսէր անոր աներկիւղ եւ առանց քինախընդրութեան, որովհետեւ կ'անգիտանար բոլոր մեքենայութիւնները:

Երիտասարդը քիչ մը ինքզինքը դտած էր:

Վերջապէս, խաղը կորսուած չէր, որովհետեւ Պլանչ Լանպէր կը գտնուէր Թարթիւնէէր:

Խնդիրը կը կայանար, ինքզինքը շատ հանդարտ ցոյց

տալ եւ շիթթութեան չմատնուիլ :

Ուստի խնդրեց այցելուհիէն նստիլ եւ ամէնէն ընա-
կան կերպով անոր ի սեղաւ :

— Իրաւունք ունիք, օրիորդ. Բօրթ. օ. Բրէնսը թո-
ղուցի աղէտքէն անմիջապէս յետոյ, եւ Պատարին հետ հոս
եկայ «Պէլ տը Մէ»ով :

«Գլտէք անշուշտ, որ խեղճ Ռոպէր էսթէվ սպաննուե-
ցաւ եւ շատ լաւ կը յիշեմ ձեր մարմնոյն՝ անորի՛նին քով
տեսած ըյլալս :

«Համոզուած էի, որ դուք այ մեռած էիք, դո՛ւք ալ.
Էւ հիմա, որ ձեզ կը տեսնեմ, կարծես թէ զազարոս մըն
էք յարուցեալ :

«Պատառ իմ դժնդակ կացութիւնս գիտէր, քանի որ
հոն չ'երթայի գործ մը ճարելու. եւ յէզքերը արգելք ե-
ղան: Չիս հետը հոս բերաւ եւ առ այժմ միս օրն հոս կը
ընակինք» :

Բայց կինը անոր մտիկ չէր ընէր եւ իր զազախարովը
պաշարուած չէր :

— Կը խնդրեմ ձեզմէ, որ գիտ Մարքիզին քովը տա-
նիք :

— Խօսելի՞ք մ'ունիք անոր, օրիորդ :

«Այնքան ծանր է, որ չէ՞ք կրնար սպասել» :

— Շատ ծանր եւ կարեւոր է :

— Ուրեմն, ձեզմէ չեմ կրնար ծածկել, օրիորդ, թէ
Մարքիզին քարտուղարը եղած եմ, իմ վերադարձէս ի վեր.
Եւ թէ Մարքիզը շատ հիւանդ է :

«Այս ժամուս գինքը չեմ կրնար արթնցնել. ոչ միայն
պիտի մերժէր ձեզ ընդունիլ, այլ եւ պատճառ պիտի ըլլա-
յիք իր ցաւերուն սաստկանալուն» :

Պլանշ համակերպիլ ցոյց տուաւ եւ հարցուց.

— Իրեն իմացուցի՞ք իր օրգոյն՝ Ռոպէրի մահը :

Մարդը զլուխով հաստատու :

— Այո, ասիկա իրեն համար, զարհուրելի հարուած
մը եղաւ. կարծեցինք որ պիտի մեռնէր: Բարեբախտաբար
Պատառ եւ ես, կրցինք քիչ մը մոռնիլ տալ իրեն իր ըզ-

գացած վիշտը եւ այդ դժբախտութեան լուրը շատ զա-
ւէ իր անողջութեան վրայ :

Վարկեան մը լոնց :

— Կը հաւատամ ձեզի, արոն, որսաւ Պլանշ, բայց

բացարձակապէս կ'ուզեմ զայն տեսնել :

— Մի՛ ստիպէք, օրիորդ :

— Չէք կրնար գիտնալ այս այցելութեան պատճառնե-
րը :

— Եթէ ուշ, դիշեր ժամանակ կուգամ, կրնաք երեւա-
կայել թէ, պարզ հաճոյքի մը համար չէ. կ'ուզեմ խօսիլ
անոր վերջին ծայր կարեւոր բաներու վրայ :

— Անկարելի է, ասիկին

— Գաղէք իրեն ըսելու, որ քոյրը եկած է, որովհետեւ

ես եմ Օրիորդ տը Սէնթ էսթէլ :

«Աշխարհի ծայրէն կուգա՛ւ, անկից ունկնգրութիւն
ուզելու :

«Քանի մը վայրկեան գիտ չպիտի մերժե՛ս :

Մորալէս, այցելուհիին ազգակցութեան յայտնութեանը
կը սպասէր: Իմացած էր Տօթթ. Լանկուաէն, երբ այս
վերջինը, ինչպէս կը յիշենք, հանգուցեալին օրդին եւ
ժամանորդը կարծա՛յ էր Մորալէսը :

— Օրիորդ, կը խնդրեմ, համբերո՞ղ եղէք :

Սյժմ կը խօսէր նա մեզմ ձայնով մը եւ կը փորձէր

կարելի եղածին շօքի գնէ համոզուի :

— Ինչ որ չէի կրնար ընել Օր. Պլանշ Լանկերի հա-
մար, ասելին չեմ կրնար ընել նաեւ Օր. տը Սէնթ էսթէլի
մասին: Ասելին կայ. երկա՛ր ժամանակ է վեր ձեզ տե-
սած չըլլալուն, իր զարմացումը եւ յուզումը մէկէն ի մէկ
կրնան չարագուշակ ըլլուլ անոր :

«Համբերեցէք քանի մը ժամ եւս: Առաւօտը մօտ է.
որիննալուն պէս պիտի տեսնեմ Մարքիզը եւ զինքը պի-
տի պատրաստեմ ձեր այցելութեան :

«Եթէ իր մասին իրօք անկեղծ սէր մը ունիք, մտիկ ը-
րէք, կը խնդրեմ, իմ խելացի խրատներուս» :

Այս խօսքերը լսուած էին այնչա՛ն աւելնալ, որ Պը-

լանչ անոնց առ երեւոյթ անկեղծութեանը հաւատաց:

Մորալէս զգաթ, որ փաստումները աղէկ էին ու աւելըցուց.

— Մտէ՛ք ուրեմն, օրիորդ, այս պզտիկ սրահը. ես ինքս պիտի երթամ ձեզի հաճելի ըլլալու համար, տեսնելու թէ Պ. Մարքիզը կը քնանա՞յ թէ արթուն է: Եթէ չի քնանար, իրեն պիտի հաղորդեմ տեսակցութեան մը ստիպողականութիւնը եւ պիտի գամ իմացնել իր որոշումը:

Ըրաւ ինչպէս որ ըսած էր. կնոջ ընկերակցութեամբ պզտիկ սրահը մտաւ, լոյսը դրաւ կարասիի մը վրայ եւ իբր վախերը փարատելու համար, Պլանչը սինակ թողելէ առաջ, հարցուց.

— Ոչ ոք չի՞ գիտեր, որ հոս կը գտնուիք, օրիորդ:

— Ոչ, պատասխանեց, ոչ ոք. գոյքերս ձգեցի Բրուատ՝ Օր (ոսկեղէն խաչ) պանդոկը. իմ անունովս հոն չիջեւանեցայ, այլ Պլանչ Լանպէր անունին տակ, կարգ մը պատճառներով՝ զորս չեմ կրնար յայտնել:

Մորալէս գոհունակութեան հասաչ մ'արձակեց:

Նէ խօսած չէր, գիշերով եկած էր. ոչ ոք գիտէր իր ներկայութիւնը:

Այս ամէնը կը դիւրացնէին գործադրութիւնը ծրագրի մը՝ որ իր արդատաւոր եւ հնարիմաց մտքին մէջ կը ծնէր:

Սրահին դուռը գոցեց, անցաւ նրբանցքներէն եւ քաճապարանօք դուրս ելաւ դէպի այն սրահը՝ ուր Պատառ կ'ըստպատէր:

— Է՛ ուրեմն, ըսաւ այս վերջինը, կատակող շեշտով մը. ուրիշ հարստութիւն մըն ալ:

Մորալէս, հոգեբանութենէ զուրկ իր դաւակից ընկերօրջը, չկրցաւ չտալ սա՛ անախորժ մակդէրը:

- Այո՛ւն արարած:
- Ո՞վ է այն ատեն:
- Ո՞վ: Գուշակէ թէ ո՞վ կայ վարը:
- Չեմ գիտեր, դու ինքդ ըսէ:

Վայրկեան մը, կամաւ, վարանելէ վերջ, Մորալէս յայտարարեց.

— Օր. Պլանչ աը Սէնթ Էսթէլ. Մարքիզին քոյրը պարգապէս:

- Պատառ դեփոքովին կտրեցաւ:
- Ի՞նչ, Օր. աը Սէնթ Էսթէլ, Բօրթ-օ. Բրէնսօն:
- Այո՛:
- Ուրեմն, քու «կազդուրիչ դե՞ղդ»,
- Բանի մը ծառայած չէ. ազատուե՞ր է:
- Ա՛հ, ա՛հ, անաստիկ ուրուականուհի մը, որ մեր գոյութիւնը պիտի խանգարէ:
- Կարելի է:
- Ի՞նչ ընելու է:

Մորալէս լուռ կը մնար եւ գոգցեա կը խոկար ներուժօրէն: Պատառ սենեակը կը չափափէր եւ յուսահատ խօսքեր կը պոսթկար:

— Ամէն բան յիշեցա՛ծ է...: Կորսուա՛ծ ենք. թուրք գիւղը զնէ կը ճանչնայ...: Ի՞նչ պիտի ըլլանք: Ու դուն ես, որ մեզ այս գործին մղեցիր, ի՛նչ վտանգաւոր մարդ: Իրաւունք ունէի վախնալու. միշտ կը ծաղրէիր իմ յոռետեսութիւնս. չէի մտածեր, որ այսպէս անեփօրէն իրատեսացի պիտի ըլլամ եղբր: Բայց, խօսէ՛, ի՞նչ բնեւ կը խորհնիս: Միշտ քու խելքիդ պտուկին մէջ՝ պահցու հնարքներ ունիս. վայրկեանս է որ մէկ հատը դուրս հանես:

Մորալէս չէր պատասխաներ:

— Բնական է, որ իրեն ըսիք թէ եզրայրը տակաւին ողջ էր. քաջութիւնը չունեցար ուսնիսկ իրեն քսելու առաջ մահը. կը կարծես, որ ամէն ինչ ստուծեամբ կը ծածկուի՞: Բայց վաղը, կամ հիմա պէտք է որ գիտեսայ նէ Այն ատեն:

Մորալէս լուռ կը մնար:

— Վա՛յ մեզի, վա՛յ, կը հեծեծէր Պատառ. ամէն ինչ աղէկ կ'երթար, եւ սակայն կ'զգայի, թէ օր մը պիտի պատժուինք: Ու տակաւին ոնէ քաղաքիս չունիս. ծուղակը բռնուած մուկի մը կը նմանիս:

Մորալէս յանկարծ անոր դարձաւ.

— Պիտի լոե՞ս. Օր. տը Սէնթ Էսթէլ կրնայ լսել ըսած յիմարու թիւններդ :

— Իմ յիմարութիւններս: Մեր երկուքէն ամէնէն յիմարը դուն ես, մանաւանդ այս պարագային մէջ:

Ու մեղսակիցը՝ որ չէր ուզեր բան մը մտիկ լնել, հընձեռէր:

Այն ատեն Մորալէս անոր թեւէն բռնեց եւ ըսաւ.

— Եթէ չլռես, ամէն բան պիտի ըսեմ անոր: Արտաոտց բան է, որ չես կրնար լռութեամբ որոշում տալ. Պէտք է յարձուրթիւն եւ յանդգնութիւն ունենամ, որպէսզի քու երեմիականներուդ տակ չձանրարեո՞ւնուիմ: Այո՛ կամ ոչ, կ'ուզե՞ս գործել, ինձի մտիկ լնել. հնազանդիլ:

— Ի՞նչ ընելու համար:

— Իմ գաղափարս ունիմ ես:

— Ի՞նչ է գաղափարդ:

— Չպիտի ըսեմ քեզի:

— Բայց վերջապէ՞ս, իրաւունք ունիմ.

— Չես ուզեր ոեւէ պատասխանատուութիւն առնել, բայց գիտես առնել շահու բաժիններդ:

Պատառ, կատղած այս ակնարկութենէն, կ'ոռնար այժմ:

— Չես կրնար սակայն ըսել, թէ իր եղբայրը մեռած է, եւ թէ այսուհետեւ Մարքիզ տը Սէնթ Էսթէլը դու ինքդ ես: Չես կրնար իրեն ըսել, թէ դու ինքդ էիր որ ուզեցիր զնէ թո՞նա որել Բորթ օ. Բրէնսի մէջ

— Պոտա՛, աւելի ուժով, եթէ կը համարձակիս:

— Կը խօսիմ ինչ որ ինձի աղէկ կը թուի. քեզմէ ըստանալիք ոեւէ հրաման չունիմ: Ձիս ի քարշ վարեցիր գործի մը մէջ, ուրկէ անկարող ես դուրս ելլելու:

Մորալէս փորձեց հանդարտեցնել Պատառը:

— Քեզի ըսի, որ այս կի՞նը կրնայ մեզի ունկնդրել, ու եթէ գիտե՞ս...

— Ու՛ր կամ կանոխ պիտի դիտնայ նէ, պիտի գիտնայ թէ դուն պիտակուած ես տիտղոսով մը՝ որ քուկդ չէ, թէ դուն եղած ես գող մը եւ...

Այս վայրկեանին դուռը բացուեցաւ:

Պլանչ տը Սէնթ Էսթէլ երեւցաւ սեմին վրայ: Վիճարանութեան ձայները հասած էին իրեն, ինչպէս

որ Մորալէս դիտել տուած էր: Համեստօրէն, նէ կը կարծէր, որ վէճ մըն էր եղբորը եւ քարտուղարին միջեւ որ միջամուխ եղած էր. իրեն համար տեսակցութիւն մը ըստանալու. սանդուխէն վեր ելած էր եւ միջնորմէն լսած էր վայրագ իրականութիւնը:

Այժմ նէ առջեւ կը գտնուէր երկու մարդոց. պատրաստ զանոնք ձեռք ձգելու:

— Օրի՞րդ:

Մորալէս, ամէն բան աչքը առած եւ իր որոշումներուն մէջ վճռական, յարձակեցաւ Պլանչին վրայ, մէկ ձեռքով բերանը գոցեց եւ միւսովը՝ կոկորդը սեղմեց:

Վերակացուն չէր համարձակէր բնաւ միջամտել: Շուրճաբար, կը դիտէր իր մեղաւկիցին ո՞ճիրը:

Երբոր Մորալէս իր սեղմումը դադրեցուց, Պլանչ տը Սէնթ Էսթէլ, անկենդան, տարածուած էր տախտակամածին վրայ, մեռելի մը պէս:

ՈՂՁ՝ ԻՐ ԳԵՐԵՉՄԱՆԻՆ ՍԷՋ

Երկու մարդերը վայրկեան մը լուռ մնացին. Պատառ՝ ընկճուած, Մորալէս՝ անձկալից:

Ինք եղաւ որ առաջին անգամ խօսք առաւ, որովհետեւ կը գգար, որ կատարուած իրողութեան առջեւ՝ Պատառ իր ազդեցութիւնը պիտի կրէր եւ չպիտի համարձակէր վիճիլ իր նպատակներուն վրայ:

— Է՛յ ուրեմն, ըսաւ, ի՞նչ պիտի ընենք:

Վերակացուն ուսերը թոթվեց, գլուխը երերցուց եւ պատասխանեց.

— Չեմ գիտեր: Այս ամէնուն յանցանքը քու վրայ կը ծանրանայ:

— Կարելի է. բաւ Մորալէս. չեմ բողոքեր: Բանի մը չպիտի ծառայէ վիճարանութիւն մը՝ որ արդէն մեզի համար բաւական անախորժ եղաւ. կարելի եղածին չափ շուտով որոշոււմ մը տալու է, որովհետեւ չենք կրնար անորոշապէս այս կիներ մեր քով պահել:

— Լա՛ւ ուրեմն, քեցի մտիկ կ'ընես:

— Ուզեցինք որ Պլանչ Լանպէր անհետանայ, խուսափելու համար իր նեղացուցիչ վկայութիւններէն, բաւ Մորալէս: Այլ աւելի իրաւամբ պէտք է որ Պլանչ տը Սէնթէսթէլ չկրնայ երբեք կրկնել ինչ որ լսեց հոս:

— Այսի՞նքն:

— Թէ պիտի գործածենք կարելու միջոցները. զնէ լը-աութեան դատապարտելու: Դուն ալ ատանկ չե՞ս խորհիր: Պատառ մտածելէ վերջ՝ ըսաւ.

— Այո՛, ուրիշ լուծում չեմ տեսներ: Բայց ինչպէ՞ս պիտի կրնաս զայն անհետացնել:

— Հոս իսկ:

— Ուրա՞ղ:

— Տուներն տակի նկուղին մէջ: Ահաւասիկ իմ գաղափարս:

«Այս գետնափորը պատով հիւսել պիտի տանք, մասունք պիտի դնենք մարմինը՝ որ դուրսէ այլեւս դիակ մըն է: Նմանազէս պատով մը պիտի գոցենք դուռը:

— Ո՞վ պիտի ընէ այդ գործը:

— Մենք:

— Ես չեմ ստանձներ այդ գործը:

— Բնականաբար, Պոնտացի Պիղատո՞ս:

— Չեմ ստանձներ. ըսի, որովհետեւ գէշ պիտի շինեմ:

Որքանաքիբի պէս չեմ կրնար հիւսել: Ու դո՞ւն:

— Ես ալ չեմ կրնար:

— Ճարտարապետական գործերէ հասկցող մէկն իսկ, երբ մտնէ այս տան մէջ, անմիջապէս պիտի տեսնէ նրբաքանցքին մէջ, ձախիկ կերպով եղած գէշ աշխատութիւն մը:

— Ճիշդ է ձեր դիտողութիւնը:

— Գնա՛ որմնադիր մը փնտռել շրջակայ գիւղէն:

«Աւելի պարզ բան չկայ քան անոր առաջարկել աւանկ գործ մը: Պիտի ըսենք թէ հին խորշեր են, ուր պահուած դրամ կայ եւ կ'ուզենք պատով հիւսել: Ասիկա յաճախ կը պատահի»:

— Լաւ գաղափար, խոստովանեցաւ Մորալէս: Ես կ'երթամ: Հոս սպասէ ինծի. մարմինը նկուղը դիր, ամէն ինչ պատրաստէ, որպէսզի որմնադիրը անմիջապէս աղիւսները շարէ եւ շատ չտնտնայ տան մէջ:

«Երկու ձի կ'առնեմ. միոյն վրայ նստեցնելու համար արհեստաւորը, կարելի եղածին չափ շուտ հասնելու հոս»:

Պատառ առարկեց:

— Բայց, կը խորհիմ, որ որմնադիրը պիտի խօսի:

— Այո՛, եթէ գիտնայ, թէ ո՞ւր կ'առաջնորդեմ զինքը. նպատակ չունիմ զայն իրեն ըսելու:

— Պիտի տեսնէ:

— Ո՛հ, պիտի գործենք, ինչպէս կ'ընենք նմանօրինակ պարագաներու մէջ, գործաւորի մը, կատարել տալու համար աշխատութիւն մը, որ պէտք է զաղտնի մնայ:

«Մինչեւ հոս անոր աչքերը պիտի կապենք. պիտի տեսնէ միայն նրբանցը, պատը եւ աղիւսները, եւ պիտի ակօր գործի:

— Ամէն բան կը խորհիս:

— Ահաւասիկ իմ առաւելութիւնս քու վրայ, Պատառ, ցէկեւ դուն չես ուզեր հաստատել ատիկա:

Այս խօսքերուն վրայ, հպարտ չեցողով մը արտասանուած Մորալէս գնաց ախոռները, երկու ձի առաւ, դիմակ մ'անցուց երեսին, ճամբան սեւէ մէկէն ճանջողուելու համար: Միեւնոյն զգուշութիւնը թելադրեց Պատառի. խորհելով որ բերելիք որմնադիրը, թերեւս օր մը կանչուի թարթիւնէր, սեւէ գործի համար:

Գիշերը տակաւ առ տակաւ կ'անհետանար եւ առաջին գարնան գեղեցիկ օրուան մը արշալոյսը հազիւ կը սկսէր փալփիլ տմոյն կերպով, երկնքի վրայ:

Մորալէս, ժամէ մը ի վնր, սրընթաց կը վազցնէր երկու ձիերը մեծ ճամբուն վրայ, երբ նշմարեց քառուղիի մը վրայ, ո՛ր ուղղութեամբ երթալու մասին վարանոտ երիտասարդ մը:

Արդարեւ, այդտեղ ճամբան երեքի կը բաժնուէր եւ անձանօթը չէր զիտեր դէպի ո՞ւր ուղղել իր քայլերը, երբ իր ետին լսեց ձիերու վազք մը:

Ետին դարձաւ եւ նշան ըրաւ ձիաւորին՝ որ իրեն խօսիլ կ'ուզէր:

Մորալէս կանգ առաւ:

— Ներողութիւն կը խնդրեմ ձեզի կեցնելու համար. սեղան մութին մէջ կորսուեցայ եւ չեմ գիտեր թէ Մարսիլիա երթալու համար ո՞ր ճամբան բռնելու է:

— Բայց, ձեր դիմացինը, շեշտակի ուղղութիւններդ:

— Շնորհակալ եմ, պարոն:

Անձանօթը շարունակելու վրայ էր իր ճամբան, երբ ձիաւորը նշմարեց, որ իր կռնակին վրայ կը կրէր որմնագիրի աւանդական բակեղէթը:

— Կրնա՞մ ես ալ, իմ կարգիս, ձեզմէ տեղեկութիւն մը խնդրել:

— Կամենայն սիրով:

— Ինչպէս կը տեսնեմ, ընկե՛ր, որմնագիր էք:

— Արդարեւ:

— Ուրեմն, նախախնամութիւնն է որ ձեզ դրաւ իմ ճամբուս վրայ, որովհետեւ սա մօտիկ գիւղը կ'երթայի փնտռելու համար գործաւոր մը, ստիպողական աշխատութեան մը համար:

— Ու ի՞նչ պիտի ըլլայ ընելիքը:

— Հարիւր սկուդ կայ շահելիք:

— Հարիւր սկուդ: Խօսեցէք, այդքան կ'արժէ՞ կատարուելիք գործը:

— Կլ հասկնամ:

— Ուրեմն, այդքան ստիպողական գործ մըն է, որ այսքան կանուխ կը վազէք ճամբաներէն:

— Պէտք է, որ անմիջապէս կատարուի:

— Պարկե՞ջ աշխատութիւն մըն է:

— Հանգիստ եղէ՛ք: Երկու բառով ահաւասիկ: Պարոն մը, իմ տէրս, պիտի ճատրորդէ, քանի մը ժամէն:

«Ի՞նչ փափաքի իր կալուածը թողելէ առաջ՝ պատով հիւսել տայ նկուղ մը՝ ուր պահած է ոսկիներու ահագին հարստութիւն մը: Կր տեսնես որ պէտք է աճապարել, ըսաւ Մորալէս, արդէն ընտանեցած: Խելք ըրի հետս ձի մը բերելու, այնպէս որ, եթէ հեծնես, մէկ ժամէն պիտի հասնինք:

— Բայց առանց անպատշաճութեան, կրնա՞մ հարցնել տեղը:

— Ո՛հ, ո՛չ, տղաս, որովհետեւ եթէ տէրս կ'ուզէ պատ հիւսել այդ գաղտնի տեղին մէջ, կ'ուզէ նաեւ որ ոչ ոք գիտնայ:

«Տեղը ձեզի ըսելը՝ ստուգիւ աններկի թեթեւամտութիւն պիտի ըլլար: Հրաման ունիմ, որ հետս տանելիք աչքերը կապեմ»:

— Ո՛հ, ահաւասիկ որ գործը կը ճարթկես:

— Հարիւր սկուդի համար ի՞նչ չըլուիր:

— Ուրե՞մն:

— Եթէ այո՛, ժամանակ չկորսնցնենք, մեկնինք անօմիջապէս:

— Լա՛ւ ուրեմն, համաձայն ենք:

Դիմակաւոր ձիաւորը ծոցեաց, օգնեց երիտասարդին հեծնելու, անոր աչքերը կապեց եւ երկու մարդերը սրարչաւ հեռացան, զիմակաւորը՝ բռնած սանձը որմնագիրին ձիուն:

— Կարելի է երեւակայել թէ որքա՛ն արագ եղաւ այս ճամբորդութիւնը:

Երկու մարդերը բառ մ'իսկ չփոխանակեցին. որմնագիրը կր թողուր զինքը քաշել տանիլ տղու մը պէս, ըզգալով միայն ձիուն վազքը կամ ծանր ծանր երթալը ճամբաներուն ելուէջներուն համաձայն:

Յետոյ զօրաւոր բազուկներու մէջ առնուեցաւ, որոնք զինքը ձիէն իջեցուցին: Երբոր լոյսը տեսաւ, ինքզինքը

գտաւ անծանօթ տան մը Կնրբանցքին մէջ:

Արեւուն լոյսը բաւական չէր որ ճրագը մարէին. առաստաղէն կախուած լապտեր մը, դեղնորակ եւ դողդոջուն լոյս մը կը ցրցքնէր պատերուն վրայ:

Իրեն առջեւ, երկու դիմակաւորներ այս անգամ շուրջը՝ աղիւսներ, շաղախի տաշտ մը եւ ձեփիչ մը:

— Ահաւասիկ նկուղին անցքը՝ զոր պէտք է հիւսել պատով, ըսաւ իրեն ընկերացողը: Աճապարէ՛:

Որմնադիրը անմիջապէս գործի սկսաւ երիտասարդական աշխուժով մը:

Աշխատած միջոցին, անանկ կը ձեւացնէր թէ միայն ուշադրութիւն կ'ընէր իր աղիւսներուն եւ շաղախին:

Պատառ, Մորալէսը մէկդի քաշելով.

— Իրաւ որ, ըսաւ անոր, զժբախտութեան հետ կը խաղաս:

— Նորէ՞ն բան մը կայ, հարցուց կեղծ Մարքիզը:

— Ո՛ւր գտար այս որմնադիրը:

— Ճամբուն վրայ, գիպուածաւ, եւ որհնեցի երկինքը այս պատահումին համար:

— Թող երկինք քեզ օրհնէ: Գիտե՞ս, թէ զո՞վ բերած ես հոս:

— Ո՛չ:

— Պարզապէս Լուիզէն:

— Լուիզէ՞:

— Այո՛, Սէզարէնի մանչր, Սէնթ Էթէլի կ'ըսեցին:

Մորալէս ուսերը թոթուեց:

— Այս կամ այն, կարեւորութիւն չունի:

— Անո՞սկ կը կարծես:

— Անշուշտ, քանի որ չի գիտեր թէ ո՞ւր կը գտնուի:

— Բայց լիս կը ճանչնայ:

— Կր կարծես, որ գեղ գիմակաղե՞րծ ըրաւ:

— Ո՛չ անշուշտ, բայց այսուհանդերձ, ի՞նչ անխոհեմութիւն:

— Ահաւասիկ տակաւին սեւ գաղափարներ՝ որ փակած են քեզի: Կը բուէ շատախօսութիւնդ. երթանք օգնելու

օս տղուն:

Այս խօսակցութիւնը արագօրէն տեղի ունեցած էր. պատին վրայ, Լուիզէի քովը, կը ջնջուէին երկու մարդոց ստուերները եւ որմնադիրը, առանց ուղեւու, կը հետեւէր այս երկու խորհրդաւոր մարդոց ժեսթերուն, ինչպէս մեզական լապտերի մը վարագոյրին վրայ:

Եթէ իր մտքին մէջ տեւէ չփոթութիւն չյղացաւ, գոնէ բաւականաչափ հետաքրքրութիւն մը արթնցաւ այդ անձերու նկատմամբ, եւ երբ իրեն մօտեցան, աղիւսները տալու եւ գործը փութով լմնցնելու համար, աւելի ուշադրութեամբ նայեցաւ անոնց:

Գիտեց, որ անոնցմէ մին, իր երեսին վարի կողմին վրայ, գեղեցկութեան հատիկ մ'ունէր եւ միւսին դէմքը կլորիկ էր. բոլոր այս դիտելակերպերը արգելք չեղան իրեն, որ կէս ժամէն լմնցնէր իր աշխատութիւնը: Իր արագութեան վրայ հպարտ՝

— Կը տեսնէք, պարոններ, որ ժամանակ չկորսնցուցի:

— Այդպէս, ըսաւ Մորալէս, ձեռքին մէջ դնելով քօակ մը: մէջը կայ ոչ միայն հարիւր սկուդ, այլ եւ պղտիկ նուէր մըն ալ, իբր շնորհակալիք՝ քու փութաշանութեանդ:

Լուիզէ առաւ իր ձեփիչը, վերստին աչքերը կապել տուաւ եւ դարձեալ ձիով մեկնեցաւ, զինքը բերողին հետ: Լուս վազքէ մը յետոյ, Մորալէս անոր աչքերուն կապը քակեց:

Ճիշդ կը գտնուէին այն տեղը՝ ուր իրարու պատահած էին, եւ ասիկա այնքան զուարճալի թուեցաւ միմիտ տղուն, որ ըսաւ իր ընկերոջը.

— Չարմանալի չէ՞: Մարդ պիտի կարծէր թէ երազ կը տեսնէ:

— Թերեւս երազ մըն էր, յարեց միւսը: Ամէն պարագայի մէջ, գաղտնապահ եղէք եւ մարդու բան մի ըսէք:

— Կը խոստանամ ձեզի:

Լուիզէ Մարսիլիոյ ճամբան բռնեց, ձիաւորը՝ իր երկու ձիերով կէս շրջան մ'ըրաւ եւ սրարշաւ հասաւ Թարթիւսներ:

ՄՈՐԱԼԷՍ, ՊԱԺԱՌ, ՌԱՊՈՒԷՆ ԵՒ ԸՆԿ

Ուրեմն, Օր. տը Սէնթ Էսթէլ անհետացած էր:

Միայն Մորալէսի եւ Պաժառի համար, նէ պատով հիւսուած նկուզին մէջն էր:

Ո՞րչ էր արդեօք:

Մեռած էր.

Երկու մեղապարտները երբեք անով չգրազեցան: Կարելորութիւն իսկ չտուին, եւ գուցէ, ուրուականր, առանց պատ հիւսելու պիտի նետէին իր գերեզմանին մէջ, եթէ Պաժառ, ոչ թէ խղճմտանքէն ներուած, այլ խոհեմութենէն զրգուած, չաւելցնէր.

— Ինչ որ ըրիր, լաւ չափուած, ձեւուած է: Կը կաքձեմ, որ հիմա հանգիստ կրնանք ըլլալ, պայմանաւ որ որմ. նազիրը չփոխէ այս գաղտնիքը:

— Բայց իր տեղեկատուութիւնները ամէն պօրագայէ մէջ, անորոշ պիտի ըլլան:

— Սակայն եւ այնպէս, բանի մը վրայ պէտք է խորհիլ. իմաց տալ պանդոկապետն. ուր Պրանչ Լանպէր անուան տակ, օրիորդ տը Սէնթ Էսթէլ գրաւ իր գոյքերը.

— Ա. գ. բանին վրայ չխորհեցա՞ր:

— Ճիշդ է. կը խոստովանիմ, որ այդ մանրամասնութիւնը բոլորովին վրիպած է ինձմէ:

— Կ'ուզեմ եւ ինքս երթալ Քրուա տ'Օ. պանդոկը: Կառապանի մը տեղ պիտի անցնիմ. պիտի բտեմ, թէ օրիորդ Լանպէս կառքին մէջ կը քնանայ եւ թէ իր գոյքերը պիտի առնեմ:

Մորալէսի հաւանութեամբ, վերակացուն այս պգտիկ քովտին գործարհց շատ գիւրութեամբ եւ պանդոկապետին վճարեց լաւ կերպով:

Ըսաւ միւսնոցն ժամանակ պանդոկապետին, թէ օրիորդը Խոսեա պիտի մեկնէր եւ երկար ժամանակ չպիտի վերագառնար:

Այսպէս, այս միջոցաւ ոճիւրին հետքը պիտի ջնջուէր: Բացառկ պօրագաներէ դուրս, անկարելի էր, որ սեւէ

մէկը կասկածէր օրիորդ տը Սէնթ Էսթէլի ներկայութենէն, զղեակին մէջ:

Միայն — եւ չարագործները զայն կ'անդիտանային — Տօքթ. Լանկուա՝ որ Մարտիրոսէն զրկուած նաժար մը ստացած էր, կրնար իրաւամբ անհանգիստ ըլլալ Պրանչի բացակայութենէն:

Բայց այս գործը իրենց համար կարգադրուած կը սեպուէր. «Թաղուած». ինչպէս կը մրժնար Մորալէս: Մեղապիցները կատարեալ հանդարտութեամբ պիտի կրնային իրենց մէջ բաժնել Մարքիզին թողած հարստութիւնը:

Եղբերբոլթեան վաղայաջորդ օրը, գոգցես բախտը մանաւոր կերպով իրենց ժպտած էր, որովհետեւ զղեակ նորկայացած էր նոտար Պ. Տիւպուաի քարտուղարը եւ Մորալէսէն խնդրած ունկնդրութիւն մը:

Մորալէս եղած էր տը Սէնթ Էսթէլի Մարքիզ, Պաժառ՝ իր մատակարարը. եւ ինչպէս բնական էր, այս սպասուորը չէր կրնար ներկայ ըլլալ իր տիրոջ հետ, Նիքօլոս Ռապուէնի տեսակցութեան:

Նիքօլոս Ռապուէնի հետաքրքիր անձ մըն էր, խոժոռ կերպարանքով, որ պարկեշտ ժարդու մը վատահոլութիւն չպիտի ներշնչէր. բայց իր չարամիտ աչքերը եւ թեթեւօրէն անհանգիստ երեւոյթը, բնգհակառակը հաճելի կը թուէին Մորալէսի չփոթ երեւակայութեան:

— Ի՞նչ լաւ հով քեզի հոս կը բերէ, Պ. Ռապուէն իրեն ըսաւ Մորալէս, երբ սպասաւոր մը զայն կը հրամցընէր վերնաշարկին մէկ սրահը, ի՞նչ լուր կը բերէք:

Պ. Ռապուէն բացատրութիւն տալու պատրաստ չէր երեւեր: Ըսելիքը շատ փափուկ էր:

Երկու երեք անգամ հազաղ, ձեռքերը շփեց, կեղծամը չտկեց. յետոյ, սա բացատրութիւնը տուաւ.

— Պարոն Մարքիզ, եկայ ձեզի ըսելու, որ երկարատեան ի վեր նստակցուելի Պ. Տիւպուաի քովէն ելելու: Ը. ել չեմ ուզեր թէ թագաւորին նոտարը ընտիր ժարդ մը է. բայց եւ ինքս այ փոռաթրութիւններ ունեւալուս է. բայց եւ ինքս այ փոռաթրութիւններ ունեւալուս է. բայց եւ ինքս այ փոռաթրութիւններ ունեւալուս է. կը կարծեմ թէ Փարիզի մէջ

պիտի գտնեմ բաւական զօրաւոր պաշտպաններ, աւելի ար-
ժէքաւոր պաշտօն մը գտնելու իմ ծանօթներուս միջոցաւ:

— Շատ աղէկ, Պ. Ռապուէն, ուրախ եմ, բայց չեմ
զիտեր թէ ինչպէս կրնամ օգտակար ըլլալ ձեզի:

— Հող պիտի գամ, Պ. Մարքիզ, հող պիտի գամ: Նը-
պատակ ունիմ Փարիզ մեկնելու. կարելի է այս իրիկունս:

— Լա՛ւ, Պ. Ռապուէն, բարի ճանապարհ կը մաղթեմ:

— Լաւ ճամբորդութիւն մ'ընելու համար, պարոն
Մարքիզ, դրամ պէտք է:

— Արդարեւ, պարոն Ռապուէն. բայց կը կարծեմ թէ
զայն գտնելու համար նեղութիւն չպիտի քաշէք, որովհե-
տեւ երկար տարիներ ձեր տիրոջ ծառայելով՝ անշուշտ օգ-
տուած ըլլալու էք:

— Հո՛ր է որ կը խաբուիք, պարոն Մարքիզ. քսան
տարի առաջ աղքատ էի. հիմա ալ աղքատ եմ: Պարկեշտու-
թիւնը եւ առաքինութիւնը, իրենց թելերուն մէջ, առա-
տութեան եղջիւրներ չեն բերեր:

— Արդարեւ, Պ. Ռապուէն, ձեզի համամիտ եմ. բայց,
վերջապէս, ի՛նչ ըսել կ'ուզէք:

— Գրպանս սու մ'անգամ չունիմ.

— Կը ցաւիմ, բայց բան մը չեմ կրնար ընել, եւ եթէ
այս փուճ խօսքերը ինծի պատմելու համար է որ զիս ան-
հանգիստ ըրիք, հիմա սպասաւորներուս պիտի հրամայեմ
ձեզ դուրս նետելու:

Քարտուղարը այս խօսքերէն չառնուեցաւ. ընդհակա-
ռակը խնդաց քմիծաղով ու շարունակեց.

— Ինչ որ ձեզի պիտի ըսեմ, պայտան կը դնեմ, որ
երկու վայրկեան հաճէիք զիս մտիկ ընել:

Մորալէս ունկնդրեց.

— Գիտեմ թէ, յարեց մարդուկը, հիմակուան ժամա-
նակներս ոչ ոք բան մը կուտայ ոչինչի մը համար. բայց
Պ. Մարքիզը թող չկասկածի, թէ հոս եկած եմ իմ անձնա-
կան պատմութիւններովս գլուխ ուռեցնելու, բայց իրեն
առաջարկելու պղտիկ առեւտուր մը, որ, կը կարծեմ, թէ
անհաճօյ չպիտի թուի իրեն:

Մինչեւ այն ատեն քարտուղարը ոտքի վրայ կեցած
էր. «պղտիկ առեւտուր» մը արտասանած էր այնպիսի այ-
լանդակ ձեւով, որ Մորալէս զայն նստեցուց իր դէմը եւ
բարեկամաբար անոր յայտարարեց.

— Պ. Ռապուէն, կ'ուզեմ, որ ազատուէն արտայայ-
տուիք. Մինչեւ հիմա, միայն ակնարկութեամբ սկսաք.
հաճեցէք ուրեմն կտրուկ ըլլալ այժմ եւ ճշմարտութիւնը
ըսել ձեր դիմումի մասին:

Քարտուղարը նշանով հասկցուց թէ դրամի վրայ պիտի
խօսէր: Իր խօսակիցը չխաբուեցաւ.

— Կարծեմ, իմ հանգուցեալ հօրս կտակի մասին է,
եթէ չեմ սխալիր:

— Ինչպէս որ ի՞նչ էք:

— Եթէ այդպէս է, գիտէք թէ, Պ. Ռապուէն, բաւա-
կանաչափ առատածեռն եմ:

Եւ ուղղուելով դէպի գաղտնի դարակ մը, Մորալէս քը-
սակ մը հանեց եւ ցոյց տուաւ շատախօսին:

Այս վերջնոյն դէմքը յանկարծ զուարթացաւ. իր մէջը
կը շնչէր միայն ցանկութիւնը եւ արծաթասիրութիւնը.
Մորալէս ձեռքին մէջ հնչեցնել կուտար ոսկիները, գրգռե-
լու համար այս ձայներով մարդուկը, որպէսզի մատնու-
թիւնը ի գործ դնէ:

— Ի՞նչ վաւերագիրեր կը բերէք ինծի, Պ. Ռապուէն:
Եթէ շահագրգռող են...

— Այո՛:

— Ձեր ի Փարիզ ճամբորդութիւնը առատօրէն պիտի
վճարուի:

— Լաւ ուրեմն, պարոն Մարքիզ. շնորհակալ եմ ձեր
անուշ խօսքերէն եւ ձեզի պիտի իմացնեմ այն ինչ որ եր-
բեք չպիտի կրնայիք գիտնալ: Քիչ մը կը ճանչնաք Սէնթ-
էսթէլը, թէեւ հոն ապրած չըլլաք:

— Արդարեւ, երբեք չբնակեցայ հոս. սակայն ինչ որ
Պատառ ինծի ըսաւ այս գիւղին եւ բնակիչներուն նկատ-
մամբ, կրցի գաղափար մը կազմել գիւղացիներուն մտայ-
նութեան վրայ, որոնցմէ գանգատելու ոեւէ պատճառ չու-
նիմ:

— Սէնթ Էսթէյի մէջ մարդ մը կայ, պարոն Մարքիզ, որ շատ ժողովրդական է, շատ սիրուած՝ ամէնէն եւ ունի երկու զաւակ, որոնց կարելի է հանդիպած էք:

— Եւ ո՞վ է այդ մարդը:

— Կլայեկիչ Սէզարէնը, Լուիզէի եւ Պլանշի հայրը: Երիտասարդ աղջիկը տեսած էք:

— Ձեմ կարծեր:

— Սակայն հոս կուգայ երբեմն:

— Ուշագրութիւն ըրած չեմ:

— Այս աղջնակը, որ շատ սիրուն է եւ ձեզի հաճելի պիտի թուի, վստահ եմ, մեծ գուժար մը ժառանգելու բախտաւորութիւնը ունի:

— Ա՛հ, ստուգիւ, ընդմիջեց Մարքիզը, յանկարծօրէն շահագրգռուելով:

— Ձեր հայրը անոր կը թողու մասնաւոր տրամադրութեամբ մը, հարիւր հազարաւոր ոսկիներու գուժար մը:

— Օ՛հ, ո՛հ:

— Ահաւասիկ ինչ որ տեղեկացնել կ'ուզէի ձեզի:

— Այո՛, բայց ո՞վ կ'ըսէ թէ ձեր կողմանէ յերիւրօսած գիւտ մը չէ այդ:

— Ի՞նչ շահ պիտի ունենայի:

— Լաւ ուրեմն, տուր ինձի վաւերաթուղթը:

— Ռապուէն ձեռքը երկնցուց:

— Ուրեմն, դուք ալ քսակը տուէք:

Մորալէս իր ձեռքերուն մէջ առաւ Ռապուէնի երկընցուցած թուղթը եւ այս վերջնայն տուաւ պզտիկ քսակ մը. յետոյ կեղծ Մարքիզը կարդաց.

«800,000 ոսկուոյ գուժարը պիտի տրուի Պլանշ Սէզարէնի Կլայեկիչ Սէզարէնի եւ իր կնոջ՝ Թուանօն Մէրիթի աղջիկը, իր ամուսնութեան վազայաջորդ օրը: Կը փոփոքիմ որ արարողութենէ առաջ՝ այս նուէրիս ոչ ոք գիտակից ըլլայ, որպէսզի այս աղջիկը ամուսնանայ ինքն իրեն համար, եւ ոչ թէ գրամին համար»:

Յորչափ կը կարդար այս տողերը, Մորալէսի դէմքը կ'արտայայտէր զարմանք մը, հետզհետէ մեծցող:

— Ու ինչո՞ւ համար այս արքայական նուէրը:

— Ձեմ գիտեր:

— Մարքիզը մասնաւորապէս կը ճանչնա՞ր Պլանշը:

— Ո՛չ:

— Երբեմն հօրս տունը կուգա՞ր:

— Երբեք իմացած չեմ:

— Բայց ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ Պատառ այս մասին ինձի խօսած չէ:

— Սա՛ է, որ ըստ երեւոյթին, հանգուցեալ հայրերօնիդ այդ մասին բան մը չէր խօսեր:

— ուրեմն Սէնթ Էսթէ՞լ կ'երթար զնէ տեսնելու:

— Ձեմ կարծեր:

— Հանդիպումներ չէ՞ ունեցած:

— Ոչ, որպէսզի գիտնամ:

— Առանց ուել լուրջ պատճառի, 800,000 մէկու մը չի տրուիր:

— Այդ պատճառը կ'անգիտանամ:

— Բայց ե՞րբ տրուեցաւ անոր այս ժառանգութիւնը:

— Ձեր հօր մահուրնէ քանի մը օր առաջ. Մ. Տիւպուան գղեակ կանչել տուաւ, այս թուղթը գրել տուաւ եւ զրամն ալ յանձնեց:

— Ուրեմն դրամը Մ. Տիւպուանին քո՞յն է:

— Այո՛, շատ աղէկ կը յիշեմ քանի մը ճամբորդութիւններ ըրած ըլլալը քարտուղարի մը հետ. զայն բերելու համար:

— Ընտանեկան դաղանի՞ք մը գոյութիւն ունի արդեօք:

— Այդ մասին ոչինչ գիտեմ:

Մորալէս քիչ մը զայրացած՝ ի չգոյէ բացատրութեան, կանգնած էր այժմ Ռապուէնի առջեւ:

— Եթէ կը ստես կամ չես ուզեր ըսել ճշմարտութիւնը, հետս գործ պիտի ունենաս:

— Է՛հ, յարեց Ռապուէն, պատճառ մը չունիմ ձեզի ստելու, պարոն Մարքիզ. եկայ ձեզ շահագրգռող բան մը իմացնել, որովհետես լաւ էր, որ իբր աը Սէնթ Էսթէլ

Մարքիզի ժառանգորդ գիտնայիք, թէ ի՛նչ եղած է ձեր հօր ժառանգութիւնը, եւ լա՛ւ թող յիշէ զիս երբ զիտո- ղութիւն կ'ընէիք, թէ 800,000 ոսկի պակասած է:

— Արդարեւ:

— Կուզամ ձեզի ըսել. ահա 800,000 ոսկին: Ձեզի համար թանկագին ցուցմունք մըն է այս: Աւելին չեմ կըր- նար ըսել:

Այս դատելակերպը հանդարտեցուց Մարքիզը՝ որ վե- ըրստին հարցուփորձեց իր իօսակիցը, բայց ուրիշ կէտի մը վրայ:

— Ու այս գումարը պիտի արուի Պլանշի ամուսնու- թեանէ՞ն յետոյ:

— Այ՛:

— Իրե՞ն կամ թէ ամուսնանալիք մարդուն:

— Բնականաբար.

— Աղուորիկ պատառ մըն է. Պլանշ Սէզարէն կ'արժէ՞ 800,000 ոսկի:

— Ձեր հայրը այսպէս դատած է. պիտի տեսնուինք ի վերջոյ:

Այս կէտին վրայ աւելի բան մը չըսաւ:

— Պ. Ռապուէն, շարունակեց, ինձի կը մնայ միայն շնորհակալիքս յայտնել ձեզի. վստահ գրնաք ըլլալ գաղտ- նապահութեանս մասին:

Յետոյ թողլով գուշակել ծաղիկներու տակի դաշոյնը.

— Բաց աստի, գիտէք որ ձեր զիմումը այնքան վտան- գաւոր է ձեզի համար, որքան շահադրդիս ինձի համար եւ եթէ չյարգէք այն գաղտնիքը՝ զոր ինձի վստահեցաք, կըր- նայ ըլլալ որ ձեզի շատ աւելի սուղի նստի:

— Գիտեմ, ըսաւ Ռապուէն. կրնաք կատարելագէտ վստահ ըլլալ, համր եմ ես:

Այս ըսելով ողջունեց ու մեկնեցաւ:

Բայց սրահը ձգելու միջոցին՝ պատուհանէն նշմարեց մանկամարդ աղջիկ մը, որ բակէն կ'անցնէր, թեւին տակ կողով մը:

— Ահաւասիկ, ըսաւ Մորալէսի, խնդրոյ առարկայ

ժառանգորդուհին:

Աւելի չխօսեցաւ, ու հեռացաւ, մինչ բախտախնդիրը ապակիին ետեւէն կը դիտէր անոր, որ առանց գիտնալու «ամենախոշոր յոյսն» ունէր եւ ամենալաւ օժիտը:

— Գեղեցիկ է, խորհեցաւ, կրնայ սքանչելի մարքի- զուհի մ'ըլլալ:

Արդարեւ Պլանշ. գեղջկուհիի հագուստներուն տակ, շնորհալի ձեւ մ'ունէր եւ դուրս կը բուրէր իրմէն թար- մութեան հոտ մը եւ բարի բնաւորութիւն մը:

Իղեակ կուզար. բերելով նախաճաշը հայրիկին՝ Սէզա- րէնի որ այդ միջոցինն կը կլայեկէր պղնձեղէնները:

Չուարթ բարի լոյսով մը ողջունեց զայն, յետոյ քո- վը նստեցաւ եւ մարմարեայ նստարանին վրայ բաժնեց պարզուկ ճաշը՝ հանելով սակառէն:

Տեսարանը գեղջկական էր, պարզ եւ սրտայոյզ ուրիշ ոեւէ մարդու համար, բայց ոչ Մորալէսի. որ կը կեղծէր ի գութ շարժած ըլլալ այդ համեստունակ նախաճաշին ի տես. դուրս ելաւ իր յարկաբաժնէն նպատակի մը համար՝ զոր պիտի ճշդենք քիչ վերջ: Առանց տեսնուելու՝ ուղղուե- ցաւ դէպի կլայեկիչը եւ երբոր երիտասարդ աղջկան մօ- տիկցաւ, կատարեալ աղնուութեամբ բարեւեց զնէ, յետոյ դառնալով հօրը՝ շմորած, Մարքիզի կողմանէ իրեն եղած պատիւէն, եւ ըսաւ անոր.

— Ինչպէ՞ս, Սէզարէն, իմ տանս մէջ ձեզի հետ այս- պէ՞ս կը վարուին. ձեզ մուրացիկի նման սեղանէն դուրս թողլով:

Սէզարէն իր քաջերուն եւ ականջներուն չէր հաւա- տար:

— Մովորութիւնս ասանկ է, ըսաւ քաղաքավարու- թեամբ կոտորտուելով. ձեր խոնարհ ծառան եմ.

— Աղէկ գիտեմ, եւ եթէ չվախնայի ձեզի հանդէպ քա- նի մը նախանձոտ մարդոց հակառակութենէն, պիտի պո- տայի թէ դուք այս չըջականերուն ամէնէն պատուաւոր մարդն էք:

— Ռ՛հ, պարոն Մարքիզ:

Ու, դէպի խոհանոցի կողմը դառնալով.

— Ո՞ւր էք, անպիտաններ, լաւ ճաշ մը պատրաստեցէք Սէզարէնի եւ իր աղջկան համար:

Սէզարէն, չփոթած, ի զուր կ'ուզէր բողոքել, երբոր Պատառ վարանոտ ձեւով մը. երեւցաւ, հրամաններ ստանալու:

— Պ. Պատառ, յարնց Մորալէս, ձեզ սեղանակից պիտի ունենաք:

Վերակացուն մասնաւոր եռանդ մը ցոյց չտուաւ, բայց հասկնալով որ Մորալէս սատանայական մեքենայութիւն մը բանեցնել կ'ուզէ, շատ քաղաքավար երեւցաւ եւ փութ կոտ՝ հնազանդելու: Սէզարէն, յուզումէն զողզալով, երբ իր գոգնոցը կը հանէր, ձեռքերը կը սրբէր, տեսակ մը արգուզարդ կ'ընէր, Պատառի հետ սեղան նստելու, Պլանչալ իր կարգին հագուստները կը շտկէր, մազերը կը յարգարէր, կեղծ Մարքիզն ալ, քանի մը բռնելով իր մեղսակիցին կը պատմէր քիչ առաջ Ռապուէնի հետ ունեցած խօսակցութիւնը:

— Երբեք իմացած չե՞ս, բարեկամական յարաբերութեանց մասին՝ Մարքիզին եւ...:

— Ի՞նչ խեղճ հայրդ:

— Զգէ՛ այդ կատակները, կը խնդրեմ, խնդիրը բաւական լուրջ է. ինքզինքիդ թոյլատու կ'ըլլա՞ս հեզնելու տը Սէնթ Էսթէլ Մարքիզին եւ կլայեկիչին խօսակցութիւնը:

— Ո՛չ:

— Ուրեմն, չե՞ս կրնար ինծի հասկցնել թէ ինչո՞ւ համար այս գիւղացիին աղջկը ժառանգորդուհին է հարստութեան մը՝ գրեթէ հաւասար մերինին:

— Ո՛չ:

— Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ բառ մ'իսկ ըսած չես ինծի այս աղջկան նկատմամբ:

— Որովհետեւ չէի կրնար նախատեսել ասանկ բան մը:

— Ի՞նչ անի է, չէ՞:

Վերակացուն հետ շատախօսելով հանդերձ, կը դիտէր

Պլանչը եւ անոր ժպտուն թարմութեան հրապուրէն կը տպաւորուէր:

Մարքիզին նուիրատուութեանը տեղեակ ըլլալէ վերջ՝ իր մտածումը զինք մղած էր անմիջական ամուսնութեան մը ժառանգորդուհին հետ. այդպէսով պիտի կրնար տիրանալ այդ դրամին, որմէ զրկուած էր:

Իր ուղեգիրն մէջ ծլած այս ծրագիրը այժմ իրեն կ'երեւէր ոչ միայն գործադրելի, այլ եւ հրապուրանքով լեցուն՝ իր իրականացման մէջ:

Նախապէս կր վախնար, որ ժառանգորդուհին շատ գեղանի չըլլար. այն ատեն իր ծրագրած միացումը կրնար աստանել ըլլալ:

Որոշապէս բախտը իրեն կը ծառայէր. նէ՛ որուն հետ ամուսնանալ կ'ուզէր, պարզապէս պաշտելի էր, եւ եթէ առանց յետին մտքերու ուրիշ կիսն մը բնորոշ ըլլար, ասկից աւելի չպիտի կրնար փայփայել իր ճաշակները:

Պլանչ ինքզինքը հաւնեցնելու ետեւէ չէր. ուշադրութիւն չէր ըններ որ կը գիտուէր. եւ իր համարձակ ձեւերուն մէջ, իր նիստ ու կացի ազատութեան մէջ բան մը կար, որ ամէնէն դժուարահաճ աչքերը կ'ուրախացնէր:

— Կը զուլակե՞ս, կ'աւելցնէր Մորալէս ա՛յժմ խանդավառուած, Պատառին, թէ չենք կրնար թողուլ, որ Ռապուէնի մեզի տուած առաւելութիւնները կորսուին եւ թէ չպիտի ձգենք ռեւէ դիւղացիի, Օր, Սէզարէնի ամուսնը ըլլալու պատիւը եւ հաճոյքը, քանի որ կլայեկիչի մը աղջկը մարքիզուհիներէ աւելի կ'արժէ:

— Տակաւին բարդութիւններ, ըսաւ Պատառ, իբր թէ բաւականաչափ չունենայինք անոնցմէ:

— Վերջինն է եւ նուազ փափուկ. ժառանգութեան քառորդ մասը քուկինդ է, քանի որ միշտ բան մը տալ պէտք է քեզի, թէ եւ բան մ'ըրած չունիս:

Պատառ փորձեց վիճաբանիլ:

— Բայց վերջապէս ի՞նչ կացութեան մէջ կը գտնուէինք եւ ինչպէ՞ս դուրս պիտի ելլենք այս դաւերէն: Ես հետզհետէ աւելի անձկալից կը դառնամ:

— Լա՛ւ, բարեկամս, ոչ ոք քեզմէ կը խնդրէ ատոնց
խառնուելու, մանաւանդ ներկայ պարագայիս. թո՛ղ զիս
գործել. համաձայնութիւնը կնքուած է մեր մէջ, քիչ ա
ռաջ քեզի բաժնի մերուս վրայ. կ'ուզեմ գործել ատան
ձին, եւ դուն, ինչպէս միշտ, պիտի ունենաս շահաբաժինդ:
Պատառ հասկցած էր:

Սէզարէնը եւ աղջիկը առաջնորդեց դէպի ճաշարան:

Մորալէս խուճերին հեռանալը դիտեց եւ ձեռքով, բա-
րեկամական նշաններ քրաւ Սէզարէնը՝ որ ինքզինքը չը-
նորհներու մէջ թաղուած կը տեսնէր:

Ազնիւ մարդուկը բացարձակապէս գինովցած էր այս
անսպասելի լաջողութենէն, այնքան, որ պառաւ մը, ի-
րեն մօտեցած էր, խել մը կարասիներով, նորոգութեան
համար, մերժեց զանոնք ընդունելու, պատրուակելով, թէ
ուշ մնացած էր, եւ գրեթէ լիբբ եղաւ դղեակի սպառառ-
րի մը չափ:

Տը Սէնթ Էթէլ Մարքիզէն հրաւիրուած էր. իրեն
համար կեանքին ամէնէն աղուոր օրն էր:

Պլանշ, որ պատճառնիր ունէր աւելի կորովամբտ ըլ-
լալու, եւ մանաւանդ ուրախութիւնները խոնձութեամբ
գլխաւորելու, նմանօրինակ գոհացում մը ցոյց չէր տար:

Բայց երջանիկ էր նէ, գո՛հ տեսնելով հայրիկը, աղու-
մը պէս, տիրացած սիրախառն կարկանդակի մը՝ որուն կը
ցանկար երկար ժամանակէ ի վեր:

Զ Ո Ր Ր Ո Ր Դ Շ Ր Զ Ա Ն

ՊԼԱՆԾ ՄԷԶԱՐԷՆԻ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ

Խ Ն Դ Ր Ա Ն Ք Ը

Սէզարէն, աղջիկը եւ Պատառ, Մարքիզին շտկել տը-
ւած սեղանը նստած էին: Պատառ կը նախագահէր, աջ
կողմը ունենալով Պլանշը, իսկ ձախին՝ Սէզարէնը: Այս
վերջինը նախ երկչոտ, եւ Մարքիզին իրեն ընծայած պա-
տիւին տակ ընկճուած, քիչ քիչ աւելի սրտազեղ եղած էր,
որովհետեւ իրեն մատուցուած ախորժարքի գինիներէն
համ կ'առնէր ու անխնայ կը կոնձէր: Երբեմն երբեմն, աղ-
ջիկը նշանացի կերպով զայն ի կարգ կը հրաւիրէր, բայց
կլայեկիչը կարեւորութիւն չէր տար, եւ խօսքով եւ ըմ-
պելիքով կը զուարճարանէր. կը շատախօսէր անուշադիր
կերպով, գիւղին պատմութիւնները կը պատմէր եւ իր ան-
դիմադրելի ճոռոմարանութիւններով կը խնդացնէր Պատա-
ռը՝ որ իր տիրոջմէն պաժնի հրահանգին համաձայն, գիտէր
թէ ո՞ր պիտի յանգեցնէր խօսակցութիւնը:

Կամաց կամաց կլայեկիչին յեզուն ծանրացաւ, գինո-
վութիւնը կը սկսէր. Պատառ այդ վայրկեանը ընտրեց,
Մորալէսի ծրագրին իրականացման սկսելու:

— Իմ բարի Սէզարէնս, բաւ յանկարծ, ուրախ եմ
ձեզ սեղանակից տեսնելով ինձի, մանաւանդ որ Մարքիզը
ձեզ շատ կը յարգէ:

Սէզարէն, գովեստի մէջ մէջ ետ չմնալու փափաքով,
յայտնեց թէ ինքն ալ շատ կը յարգէր Մարքիզը:

— Բայց, թերեւս չէք գիտեր, սիրելի Սէզարէնս, թէ
իմ տէրս իրեն յատուկ գաղափարները ունի, թէ ինչպէ՞ս
վարուելու է անօնց նկատմամբ, որոնց համակիր է: Երկար
տարիներ այս դղեակին մէջ բնակելով, մինչեւ հիմա ասի-

թը չուենցայ հնազանդելու փրկիսոփաներու: Արդ, աք Սէնթ Էսթէլ Մարքիզը փրկիսոփայ մըն է: Գիտէ՞ք, թէ ի՞նչ է այն, Սէզարէն:

Անշուշտ, եթէ անօթի եղած ըլլար, կլայնկիչը պիտի կրնար պատասխան մը տալ, սակայն գինին խօսելու բոլոր միջոցները առած էր իրմէ. գոհացաւ Պատառի պատասխանելով.

— Փրկիս... ի՞նչ. գլուխը քերելով:

Վերակացուն, իր խօսակիցը պզտիկ չձգելու համար շարունակեց.

— Փրկիսոփաները, բարեկամս, լայն գաղափարներ ունին, ըսել կ'ուզեմ որ բոլոր մարդերը կը նկատեն իրենց հաւասարները. Հանգուցեալ տէրս այս գաղափարէն չէր: Չէի կրնար վիճարանիլ անոր հետ, այս ծանր հարցերուն վրայ եւ որքան ալ բարի մարդ ըլլար, իր գաղափարներով, անցեալ դարուն կը վերաբերէր: Հիմակուան Մարքիզը քաղաքներու մէջ ապրած, ընկերութիւնները յաճախած, ուսումնասիրութիւններ ըրած ու տիրացած է լայն մտքի մը, որ իր մէջ այն համոզումը գոյացուցած է, թէ բոլոր մարդերը հաւասար կը ծնին:

Սէզարէն, այս պատճառաբանութիւնները դիւրաւ ըմբռնելու անկարող, գլուխը երերցուց թերահաւատի մը պէս: Այսուհանդերձ ընդմիջելով Պատառը, հարցուց.

— Այսպէս, ես, պարոն վերակացու, ձեր հաւասարն եմ:

— Բայց այո, Սէզարէն.

Նոյն միջոցին ետեւը կեցած էր սպասաւոր մը, ձեռքը բռնած շիշ մը:

— Ու այս մարդուկն ալ, իմ հաւասարս է:

— Բայց այո:

— Ու ձե՞ր ալ հաւասարն է:

Վերակացուն դէմքը թթուեցուց.

— Իմ մասիս, ինչո՞ւ համար ո՛չ:

Այս կերպ արտայայտութիւն մը, այնքան զուարթութեան մէջ ընկղմեց Սէզարէնը, որ աղջիկը փորձեց զայն

հանդարտեցնելու:

— Հայր, ըսաւ անոր, յանդիմանական շեշտով մը: Բայց հայրիկը մտիկ չէր ըներ եւ խնդալէ չէր դադարեր: Վերջապէս, երբ կրցաւ խօսքի սկսիլ, դիտեց անշարժ սպասաւորը, յետոյ մատով ցոյց տուաւ դուռը եւ ունաց.

— Դո՛ւրս ելէք:

Սպասաւորը պահիկ մը վարանեցաւ:

— Շուտով, շուտով, պնդեց Սէզարէն:

Սպասաւորը աճապարեց դուրս ելլելու: Այն ատեն, Սէզարէն, իր հեգնական եւ ժպտուն դէմքը վերստանալով Պատառի դարձաւ.

— Կ'ըսէք թէ անիկա թէ իմ եւ թէ ձեր հաւասարն է. ուրեմն ինչո՞ւ կը հնազանդի ինձի: Մնաց որ եթէ մեր հաւասարը ըլլար, սեղան պիտի նստէր:

Այս պարզամիտ փաստաբերութիւնը քիչ մը շուարեցուց Պատառը, որ յարեց.

— Կը կարծեմ որ քիչ մը կը չափազանցէք, Սէզարէն, ինչ որ ուզեցի ըսել. հաւասարութիւնը իր սկզբնաւորութեան մէջ չի նշանակեր բռնի յաւիտենական հաւասարութիւն մը: Պէտք է նկատի առնենք թէ բոլոր մարդիկ մարդեր են, եւ պէտք չէ կարծել թէ ինչպէս մինչեւ հիմա, մէջ կողմէ կան գերագոյն մարդիկ միւս կողմէ ալ այնպիսի արարածներ՝ որոնց հետ կարելի է վարուիլ անասուններու նման:

— Ա՛հ, լա՛ւ, ըսաւ Սէզարէն իբր թէ հասկցած ըլլար. ըսել կ'ուզէք, որ կան անձեր՝ որոնք մարդու եւ կենդանիի մէջտեղն են:

Վերակացուն վիճաբանութիւնը շարունակել չուզեց եւ ուզեց անդրադառնալ իր իսկ նպատակին:

— Երբոր կ'ըսեմ, Սէզարէն, թէ աք Սէնթ Էսթէլի Մարքիզը ամէնէն յարգելի մարդն է, որուն կարելի է հանդիպիլ, չափազանցած չեմ ըլլար:

— Այո՛, ըսաւ Սէզարէն համարձակօրէն, կը հաւատամ ատոր:

— Կ'ուզէ՞ք, որ ատոր սպացոյցը տամ, հակառակ

այն երգումին՝ զոր ըրած եմ իմ տիրոջս, մէջտեղ չհանելու համար իրեն յատուկ զգացումները:

— Կ'աղաչեմ:

— Ուրեմն, բարեկամս, Մարքիզը, Օր. Պլանշը տեսած օրէն ի վեր՝ միշտ անոր վրայ կը խօսի: Նէ իր վրայ մեծ քաւաւորութիւն մը թողած է:

Պլանշ, քիչ մը ըմբոստացած, աչքերը վար ծոց: Սէ-զարէնի խելքը յանկարծ գլուխը եկաւ:

— Քիչ մը չափէն աւելի ձեր ուզածին պէս կը խօսիք, պարոն վերակացու:

— Զնակցաք զիս: Զեզի յայտնել կ'ուզեմ, թէ տէրս կը շահագրգռուի հաւասարապէս ժողովրդի, ինչպէս նաեւ իր ընկերային դիրքին համարժէք աղջիկներով եւ շատ երջանիկ է դղեակին մէջ տեսնելու ձեր դուստրը, որ...

— Ա՛հ, պոռաց յանկարծ Սէզարէն, վեր ցատկելով, ահա թէ ինչո՞ւ համար Պ. Մարքիզը զիս կը յարգէ, անոր համար է որ զիս սեղանի հրաւիրեց. բայց, Պ. Պատառ, զիս երկար ատենէ ի վեր կը ճանչնաք եւ պէտք է գիտնաք որ եթէ աղքատ եմ, գոնէ պարկեշտ մաքր մըն եմ, եւ թէ աղջիկս...

Սէզարէն ճիշդ ժամուն կանգ առաւ, թերեւս վարպետորդութիւն ծախելով, բայց մանաւանդ որ ձայնը կողորդին մէջ կը խղզուէր, մեքենարար գաւաթը երկարեց սպասաւորի մը, որ չէր գար. ինքնիրենը լեցուց գաւաթը, խմեց եւ ձեռքովը բերանը սրբելով եզրակացուց:

— Կրնաք ըսել ձեր տիրոջ, թէ իր ժամանակը պարագ տեղը կը կորսնցնէ. Պլանշ, աղջիկս, հետո եկուր, այս օտն մէջ այլեւս գործ չունինք:

Ու երկուքն ալ, օրտայոյզ պարզութեամբ մը մեկնելու կը պատրաստուէին, երբ Մարքիզը, որ ճաշին սկիզբէն ի վեր քովի սրահին մէջ կը կենար, ճաշատանը մտաւ եւ Սէզարէնի աչքերուն մէջ նայեցաւ: Կլայիկիչը անշարժ մնաց:

— Իմ խեղճ Սէզարէնս, բաւ Մորալէս, լեցի, առանց ուզելու, բոլոր խօսակցութիւնը, վերակացուիս հետ. Կըր-

նա՞ս ձեզի ըսել, թէ ոչինչ կայ չափազանցուած: Ո՛չ, պատասխան մի՛ տաք ինծի եւ գլուխ մի՛ ցցեք. կը ճանչնամ ձեզի, գուցէ համոզուած էք թէ այն ազնուականներէն եմ, որոնք կնոջ առաքինութիւնը դիւրաւ ծախու կ'առնեն եւ կը դիմեն խեղճ մարդու մը, անոր կիներ կամ աղջիկը յափշտակելու համար, վստահ ըլլալով որ անպատիժ կը մընան, որովհետեւ անոնց նկատմամբ յարգանք եւ մեծարանք պէտք է ունենալ եւ թէ սպասաւոր մը հազուադէպօրէն կը համարեակի դանգատիլ իր տիրոջմէն: Կը խաբուիք սակայն:

— Բայց, պարոն Մարքիզ:

— Թող զիս խօսիլ: Թերահաւատութիւնը՝ զոր ունիք, եւ նոյն խօս անվստահութիւնը, յառաջ կուգան բարի բընոյթէ մը եւ պատուական սիրտէ մը. սակայն կ'ուզիմ ձեզ վստահեցնել մէկ բառով: Եթէ ձեր աղջկան ձեռքը խնդրէի, ինչ պիտի պատասխանէիք:

Կլայիկիչը այնքան քիչ կը սպասէր այս հարցումին, որ կարծեց թէ սխալ լսած էր ու կարգաւ նայեցաւ Մորալէսի, Պատառի եւ իր աղջկան՝ որ չպատասխանեց:

Պլանշ ապուշ զարձած, ուրախութիւն ցոյց չտուաւ: Աչքերովը կը հետապնդէր աւելի իր հօրը ընթացքը. աթոռ մը տուաւ անոր, որ կ'երերար:

— Ուրեմն, Սէզարէն, յստակ կերպով ձեզի խօսեցայ, կը շարունակէր կեղծ Մարքիզը: Հարցուցի ձեզի թէ ի՞նչ պատասխան պիտի տայիք եթէ ըսէի. «Կ'ուզե՞ք ձեր աղջկան ձեռքը ինծի շնորհել»:

— Զեմ գիտեր ի՞նչ պատասխանել, պարոն Մարքիզ, քանի որ անկարելի է:

— Ի՞նչ բան անկարելի է. չէ՞ք ուզեր զիս ընդունիլ իբր ձեր փեսան:

— Օ՛հ:

— Արդեօք անհաճո՞յ եմ օրիորդին:

— Օ՛հ:

— Եւ ի՞նչ կայ հող տարօրինակ. մարդ մ'եմ. կը հանդիպիմ երիտասարդ աղջկան մը, որ իմ փնտռած բոլոր

յատկութիւնները ունի եւ մանաւանդ բարութեան ու թարմութեան հրապոյրով ալ լեցուն է. կ'ուզեմ իմ կինս ընել, հոգ չէ թէ իմ դասակարգէս չէ, եթէ իրօք դասակարգ գոյութիւն ունի:

— Բայց, պարոն Մարքիզ:

— Ինչո՞ւ համար ձեր դէմքին վրայ այդ կասկածի նշանը:

Կլայեկիչը թոթովեց:

— Կը խորհիմ թէ արդեօք չէ՞ք կատակեր այս աղջկան առջեւ:

Մորալէս գոչեց.

— Կատակե՛լ, ե՞ս, Սէզարէն, ա՛հ, որքա՛ն գէշ կը ձանձնաք զիս: Պաժառ, սակայն ըսած է ձեզի, թէ լայնախոն միտք մ'ունիմ եւ այն փիլիսոփաներէն եմ, որ ոմանց թէեւ առելի, բայց որ, բարձր են վերջապէս:

Ու, խօսքը ուղղելով Պլանչի.

— Կը տեսնէք դուք ալ, օրիորդ որ չեմ կատակեր այս վայրկեանին եւ թէ սիրտս է որ կը խօսի: Բաւական ժամանակ է, որ ձեր դէմքը հրապուրած է աչքերս եւ աչքերէն դէպի սիրտ՝ հեռու չէ:

Պլանչ զգաց թէ պիտի լար ու հօրը գիրկը նետուեցաւ:

— Կ'աղաչեմ, հա՛յր, տակաւին իմ կողմէս պատասխան մի տար. պիտի խորհիմ:

— Բայց անշուշտ որ, յարեց Մորալէս, կ'ըմբռնեմ որ պիտի խորհիք որովհետեւ խնդիր չկայ որ ձեզ պիտի խըլեմ ձեր ընտանիքէն: Խնդրանք մըն է որ կ'ընեմ՝ պատասխանի մը յոյսով, բայց ոչ անմիջական կերպով: Հոգ չէ. կը սպասեմ: Եթէ հայրերնիդ թոյլատրէ, ձեր տունը պիտի գամ, ձեր պատասխանը ստանալու:

— Ո՛հ, պարոն Մարքիզ, բողոքեց Սէզարէն. իմ տո՛ւնս, ես այդ պատիւին արժանի չեմ:

— Մի՛ խօսիք պատիւի վրայ Սէզարէն, սիրոյ մէջ զգացումներն են միայն, որ կը խօսին եւ վայրկեան մ'իսկ չեմ փափաքիր, որ Օր. Պլանչ ուրիշ բանով մը յուզուի,

քան եթէ այն գուրգուրանքով՝ զոր ունիմ իրեն նկատմամբ եւ որը ահա իրեն կը յայտնեմ:

Մարքիզը խոնարհութիւն մ'ըրաւ այս զղացական եւ շողփորթիչ խօսքերը արտասանած պահուն եւ ազնուական բարեկրթութեամբ մը Սէզարէնը եւ աղջիկը մինչեւ դուռը առաջնորդեց: Դուրսը, կլայեկիչը եւ աղջիկը իրարու նայեցան ապշութեամբ:

— Ի՞նչ կը խորհիս այս մասին, պզտի՛կս, հարցուց: Եթէ ասիկա է փիլիսոփայութիւնը, ինչպէս կ'ըսէ Պաժառ, պէտք է խոստովանիլ թէ ազնիւ մարդեր են փիլիսոփաները: Բոլոր մարդիկ հաւասարներ են. Մարքիզը քեզի հետ կ'ամուսնանայ, կ'ըլլաս մարքիզուհի եւ ես ալ աները տը Սէնթ Էսթէլի: Բոլոր մարդիկ հաւասար են, կարելի է սակայն մարքիզուհի մը միշտ Մարքիզուհի է:

Պլանչ այս խնթեցուցիչ խօսքերը մտեկ կ'ընէր բաւական հանդարտութեամբ:

— Չես խանդավառուիր, կը շարունակէր Սէզարէն, խորհելով՝ թէ քանի մը ամիսէն, կարելի է քանի մը շաբաթէն մայրդ եւ ես պիտի հանգստանանք, այլեւս ապագայովդ զրազելու հնհնուքէն զերծ մնալով: Պիտի գանք քեզ տեսնել, որովհետեւ մեզի պիտի ընդունիս դղեակիդ մէջ, չէ՞, Վստահ եմ որ դէշ աղջիկ մը չպիտի ըլլաս, եւ այն ատեն մենք պիտի պտտինք սրահներու եւ դարաստանին մէջ: Երբ ամուսնոյդ հետ ձամբորդես, ձեր բնակարանին տէրը պիտի ըլլանք, մեր իբրաւութենէն վեր չելլելով հանդերձ: Քեզի հաճոյք չպիտի՞ պատճառէ մտածելով որ հայրդ դղեակ պիտի ընդունուի ազնուականի մը պէս:

— Այո՛, հայր:

— Բայց զարմացած դէմք մը չունիս:

— Ինչո՞ւ չէ:

— Կարծես, թէ այս բանը զքեզ երջանիկ չպիտի ընէ:

— Տակաւին մեծ ուրախութիւն մը չեմ զգար:

— Մարքիզի մը կինը ըլլա՛լ:

— Ո՛հ, մարքիզի մը կամ ուրիշի մը:

— Շատ արհամարհող ես, պզտիկս, պիտի անցնի ա-

տիկա. ինծի պէս ես. շլացած ես քիչ մը. հաշիւ չես ը-
նե՛ր, ինչ որ բախտը քեզի կուտայ. բայց երբոր մտածես,
երբոր խօսիս մայրիկիդ, վստահ եմ որ պիտի փոխուիս:
Ու, վերջապէս կրնաս զայն սիրել: Գեղեցիկ տղայ մըն է:

— Այո՛:

— Լաւ ձեւեր ունի:

— Անշուշտ որ:

— Չքեզ կը սիրէ:

— Չեմ գիտեր:

— Բայց զքեզ պիտի սիրէ: Ո՞վ է որ քեզի չպիտի սի-
րէր, երբ քեզ ճանչնայ: Բոլոր երիտասարդ աղջիկներուն
երազը պիտի իրականացնես:

— Միշտ սիրածդ է որ քեզ չի սիրեր, եւ մարդ միշտ
չի սիրեր զայն՝ որ քեզ կը սիրէ:

Կլայեկիչը այս մեղմաղձիկ դիտողութեան ուշադրու-
թիւն չդարձուց, որ կը լուսաւորէր իր աղջկան հոգեկան
վիճակը:

Իր հպարտութեան մէջ փքացած, մտքը միշտ կ'եր-
թար դէպի Սէնթ Էսթէլ, այնպէս որ իր գործիքները մոռ-
ցաւ, մինչեւ որ Պլանչ իրեն զգացուց:

— Ծիչդ է. ըսաւ Սէզարէն, գործիքներս:

Մէկ ժամ առաջ, զանոնք ժողուրտելով՝ մինչեւ տուն
պիտի տանէր, ինչպէս էր սովորութիւնը:

Բայց հիմա, որ ազնուակամի մը աները պիտի ըլլար,
իր արժանապատուութեան չէր տար շառաջուան պէս շար-
ժելու եւ Մորալէսի ձեւերի նմանցնելով՝ կանչեց.

— Տղերք. մէկը չկայ: Շուտով: Գործ ունիմ: Այս
սպասաւորներն ալ հնազանդելու սովորութիւն չունին:

— Կարգաւ շարեցէք ըսաւ Սէզարէն, հրամայող մա-
տով մը ցոյց տալով դետինը ցիր ու ցան դրուած Պործիք-
ները: Սպասաւորներէս մին վաղը պիտի զրկեմ, զանոնք
առնելու:

Մտռաները խոնարհեցան մեծ յարգանքով անոր առջեւ
քիչ առաջ իրենց տիրոջ անոր հանդէպ ցոյց տուած բար-
եացականութեան պատճառաւ:

Սէզարէն զղեակէն դուրս ելլելու միջոցին, հանդիպե-
ցաւ Տօքթ. Լանկուաի. Պլանչ զգալով որ երկուքը իրա-
րու հետ պիտի խօսակցին, քայլերը աճապարանօք ուղղեց
դէպի տուն, երբ Սէզարէն արդէն բժիշկին կ'ըսէր.

— Տօքթէօր շատ կարեւոր բանքներ ունիմ ձեզի:

Բժիշկը իր խօսակցին դէմքէն հասկցաւ որ կլայեկիչը
գրգռուած վիճակ մը ունէր եւ կը վախնար, որ մի գուցէ
ծանր բան մը պատահած ըլլար:

— Ի՞նչ կայ, արդեօք Թուանօն հիւանդ է:

— Ո՛հ, ոչ, լաւ անակնկալ մը պիտի ունենայ, ինչ-
պէս եւ դուք. վստահ եմ որ տալիք լուրէս պիտի ուրա-
խանաք.

— Օ՛ն ուրեմն, խօսեցէ՛ք:

— Պատրաստ էք:

— Կ'ազաչեմ, Սէզարէ՛ն:

Մեր մարդը յանկարծ կանգ առաւ եւ ձուով մը.

— Տը Սէնթ Էսթէլ Մարքիզը, ըսաւ. Պլանչին ձեռքը
կը խնդրէ:

— Մարքի՞զը:

— Ո՛հ, օրինակի համար:

Ու այս բացագանչութիւնը եղաւ միայն բժիշկին զար-
մացման արտայայտութիւնը: Վայրկեան մը յետոյ, իր սո-
վորական փիլիսոփայութիւնը վերստանալով՝ յայտնեց.

— Ի՞նչ յուսամ, որ այս երկու երկտասարդները երջա-
նիկ պիտի ըլլան:

Սէզարէն քիչ մը յուսախար եղաւ. կը սպասէր յու-
զուձներու եւ գիրկընդխառնու՛թի, որոնք կ'ուշանային գա-
լու:

— Ուրեմն, ասիկա բնական կը գտնէ՞ք, հարցուց:

— Ո՛հ, ո՛չ, յարեց Տօքթէօրը, այսօր, նոր գաղափար-
ներով սնած մէկը, պէտք չէ զարմանայ ասանկ բանի մը
վրայ. միայն այս պարագային, բարեկամս, նախախնամու-
թեան ձեռքը կը տեսնեմ, եւ որ. շատ մը դարձուածքներէ
յետոյ, բնականօրէն կը վերադարձնէ զնէ այն ընտանիքի՝
ուրկէ խլած էր:

Պլանչի քաղաքային ճիշդ վիճակին վերջիշումը, որ ուրիշ պարագայի տակ մեր կլայեկիչը պիտի տխրեցնէր, այս անգամ զինքը չչփոթեցոց եւ զոհացաւ կրկնելով Տօքթէօրին:

— Չիս կը տեսնէ՞ք արդէն մարքիզի մը աները:

— Շատ լաւ կը վայելցնեմ ձեզի այն տիտղոսը՝ զոր զուք ձեզի կուտաք, մեղձօրէն հեղինեց Տօքթէօրը:

— Բայց խղճիս վրայ սեծ խնդիր սը կը ծանրանայ. կը կարծէ՞ք, որ այդ տիտղոսը ունենալով հանդերձ, պիտի կրնամ շարունակել ամաններ կլայեկելու գործը. պատշաճ կը տեսնէ՞ք, որ Մարքիզին աները գիւղերը շրջի յաճախորդ փնտտելու: Անկարելի բան է: Չեմ կրնար սպասաւորել ըլլալ այն գեղջուկներուն՝ որոնց տէրն է իմ փեսաս:

— Օհ, օհ, Սէզարէ՛ն, ժպտեցաւ Տօքթէօրը. ինծի կը բուռի թէ ձեր նոր վիճակը շատ լրջութեամբ կը դիտեք: Խնդիրն այն է, որ Պլանչ ընդունի այդ ամուսնութիւնը: Մի՛ չափազանցէք այս միութեան կարեւորութիւնը, մանաւանդ ձեր մասին:

— Էհ, էհ. բրաւ կլայեկիչը, իրանը խաղցնելով:

— Ինքզինքիդ մի՛ տար այդքան առաւելութիւն, որովհետեւ կը մոռնաք, որ սիրելի բարեկամս Պլանչ ձեր աղջիկը չէ. ձեր անունը կը կրէ, բայց իր մայրը օրիորդ տը Սէնթ Էսթէլէն է երկուքնիս ալ գիտենք: Ասիկա մի այն ձեզի է, որ կ'ըսեմ, որովհետեւ ոչ ոք պիտի դիտողութիւն ընէ ձեզի, այդ աղջկան հայրութեան մասին: սակայն խորհեցէք, որ ամուսնութեան օրը պէտք պիտի ըլլայ ճշմարտութիւնը ըսել ձեր կնոջ եւ Մարքիզին:

— Պիտի խորհինք, պիտի խորհինք այդ մասին, յարեց Սէզարէն, առանց խանդավառութեան, որովհետեւ այդ միջոցին իրեն վրայ ծագելիք փառքին վրայ միայն կը խորհէր:

Ու, պարելով, ցատկելով մինչեւ տուն հասաւ. հրմըշտը կեց Թուանօնը՝ որուն Պլանչ լուր տուած էր, եւ որովհետեւ նէ շատ խանդավառութիւն ցոյց չէր տար:

— Մարքիզի մը աները պիտի ըլլամ:

Իրօք, միայն Սէզարէնն էր, որ այս ծրագրին վրայ չափազանցօրէն կը հրճուէր, այն աստիճան, որ ո՛չ Թուանօնի եւ ո՛չ ալ Պլանչի կարծիքը կամ որոշումը առած էր եւ չէր գիտեր, թէ ի՛նչ պիտի ըլլար աղջկան պատասխանը, Մարքիզին խնդրանքին վրայ: Սէզարէն իր պատասխանատուութեանը տակ, ըսած էր, թէ երախտագիտութեամբ կ'ընդունէր այն պատիւը՝ զոր ըրած էր իրեն տը Սէնթ Էսթէլ Մարքիզը, խնդրելուն համար աղջկան ձեռքը:

Այս նպատակօր ընդունելութենէն քաջալերուած՝ Մորալէս կանոնաւորապէս այցելել սկսաւ կլայեկիչին տունը, նուէրներ զրկեց եւ մանկավարդ աղջկան ուղղեց շատ մը քնքշալի եւ կեղծաւոր խօսքեր, ոչ թէ անոր համար որ կեղծ Մարքիզը յուզուած չէր Պլանչի շնորհալիութենէն որ կարողացաւ պաղարիւնօրէն իր ձեռքերուն մէջ առնել նշանածին նուրբ մատերը, այլ գիտէր շատ աղէկ, թէ իր այդ խանդավառութիւններուն մէջ որքան շահագրգիռ բաներ կային եւ մանաւանդ կը զգար, թէ Պլանչ իր նկատմամբ շատ տաք վերաբերում մը չունէր եւ այդ բանն էր որ այս քօմէտին զագրելի կը դարձնէր, ուր երկուքն ալ ստիպուած էին տաժանելի դեր մը խաղալու. ինքը՝ եռանդուն սիրահար մը՝ որ կը զոհէր իր հպարտութիւնը՝ իր սիրոյն, նէ՛ սիրահար մարքիզուհիի տիտղոսին, մինչդեռ պիտի փափաքէր մնալ համեստունակ էակ մը:

Բոլոր գիւղին մէջ կը խօսուէր միայն հարսնիքին վերայ. նշանախօսութիւնը տեղի ունեցաւ ու կը սպասուէր մօտալուտ ամուսնութեան: Սէզարէն միայն կը տեսնէր իր անձնական գոհացումը եւ շարունակաբար կը յանդիմանէր Պլանչը, իր վշտահար երեւոյթին համար:

— Էհ, ի՞նչ կ'ուզես, կ'ըսէր. հարուստ պիտի ըլլաս, մենք այլեւս չպիտի աշխատինք. մայրդ եւ ես սեւէ նեղութիւն չպիտի ունենանք. մեզի կ'ապահովես երջանիկ կեանք մը, եւ սակայն, բոլոր օրը լալով կ'անցնես: Չեմ հասկնար իսկապէս կնոջական հողին, տակաւ առ տակաւ

ինծի համար խորհրդաւոր կը դառնայ: Անշուշտ կը ցաւի՞ որ Լուիզէ հոս չէ...

Լուիզէի անունին ի լուր, Պլանշ կ'ունենար միշտ ցաւագին ժպիտ մը:

— Բայց, շարունակեց կլայեկիչը, ո՞ւր ըլլալը գիտնալուս պէ՞ս՝ լուր պիտի տամ իբնն, մեղի դալիք երջանկութեան մասին եւ վստահ ե՞թէ շատ պիտի ուրախայ: Այնպէս չէ՞, Թուանօն:

Պառաւր երկչոտ Քայոնով մը կը պատասխանէր: Պլանշ՝ որ չէր համարձակեր ըսել թէ ի՞նչ կը զգար իր սրտին խորերը, կը հեծեծէր, թոթովելով միայն.

— Այո՛, այո՛...

Գիտէր թէ Լուիզէ չպիտի հրճուէր այս ամուսնութեան վրայ. մէկ օր առաջ, նամակ մը առած էին, ուր տարաբարտ Լուիզէ կ'իմացնէր, թէ կը թողուր Ֆրանսան երկար ժամանակի համար, գուցէ վերջնականապէս եւ իր ծնողաց ու Պլանշի կը զրկէր իր վերջին մտածումները, մեկնելէ առաջ:

Այս տոմսակը ընկճած էր խեղճ աղջիկը, եւ զնէ կը մարտիրոսացնէր դեռ այսօր իսկ, ծնողացը եւ Մորալէսի առջեւ, որ սովորականին պէս, կուգար իր պարտականութիւնը կատարելու, իր ապագայի ընտանիքին:

— Ի՞նչ կայ ուրեմն, ըսաւ, տունէն ներս մտնելով, որ ամէնուր դէմքերը տխուր կը տեսնեմ. գէշ լո՞ւր մը առած էք արդեօք:

Սէզարէն հակառակը հաստատել ուզեց եւ միայն ցաւ յայտնեց, որ մանչը չպիտի կրնար ներկայ գտնուիլ հարսնիքին, քանի որ Մարսիլիայէն կը մեկնէր դէպի անձանօթ վայր մը:

Կեղծ Մարքիզը ներքնապէս ուրախացաւ այս լուրէն. Լուիզէ հեռաւոր ծովերէ անդին, երաշխաւորութիւն մըն էր, որ ոչ ոք պիտի գիտնար այն աշխատութիւնը՝ զոր ըրած էր զդեակին մէջ, ոչ ալ Պլանշ Լանպէրի անհետացումը. բայց ընդհանուրին տխրութեան մասնակից ըլլալը ձեւացուց:

— Վերջապէս, ըսաւ, ձեզի համար պիտի ըլլամ հնազանդ եւ յարգող զաւակ մը. մոռցնել պիտի տամ ձեզի, եթէ կարելի է. դայն՝ որ առժամապէս կորուսած էք:

Ո՛չ Թուանօն եւ ոչ ալ Պլանշ չյուզուեցան այս սիրազեղ խօսքերէն. Սէզարէն միայն աւելի մեծ յարգանք մը յղացաւ իր մէջ, իր ապագայ փեսային նկատմամբ եւ ատիկա մէջտեղ հանելու վրայ էր, եթէ նոյն վայրկեանին Տօքթ. Լանկլուա ներս չմտնէր տունէն, երբ Մորալէս կը մեկնէր. Թուանօն եւ Պլանշ, անկարող աւելի երկար դիմանալու ամենօրեայ տեսակցութեան, իրենց սենեակները կ'ելլէին, լալու համար ազատօրէն:

Տօքթէօրը, Պլանշի նշանախօսութիւնը իմանալէն ի վեր, միտքը հանգիստ չէր եւ այդ օրը ալ աւելի անձկաւից էր, քանի որ նոտարին՝ Պ. Տիւպուաի այցելութիւնը ընդունած էր, եւ որր եկած էր Պլանշ Սէզարէնի մասին իրեն հետ տեսակցութիւն մը ունենալու:

— Նօտարը եկած էր զիս տեսնելու, կ'ըսէր կլայեկիչին, իբր հանգուցեալ ար Սէնթ Էսթէլ մարքիզին կտակին գործադրիչը, եւ ինծի յայտնեց, որ շատ կարեւոր յայտնութիւն մը պիտի բնէր ձեր աղջկան, պսակի արարողութենէն վերջ, անմիջապէս:

— Ու ի՞նչ յայտնութիւն:

— Ներեցէք զայն ձեզի չկարենալ ըսելուս, որովհետեւ խոստացած եմ զազանի պահել, բայց այժմէն կրնամ ըսել, թէ ապագային տեղի չտալու համար ցաւալի իրերադարձութեանց, ի մասին ձեր ընտանիքին եւ Մարքիզ տը Սէնթ Էսթէլի յարաբերութիւններուն:

— Ի՞նչ յարաբերութիւն:

— Հարկ է, որ քաջութիւնը ունենայիք ազատօրէն խօսելու ձեր կնոջ եւ ձեր աղջկան:

— Ի՞նչ ըսելու անոնց:

— Ճշմարտութիւնը:

— Ի՞նչ ճշմարտութիւնը:

— Թէ Պլանշ ձեր զաւակը չ'է:

— Կլայեկիչը բողոքեց:

— Այս երջանիկ ժամուս չ'է, որ կ'ուզեմ ամէնուն ուրախութիւնը անհամցնել, քսան տարի առաջ պատահած դէպքերը մէջտեղ հանելով: Երբ մարքիզին աները ըլլամ, այն ատեն պիտի անդրադառնանք այս նիւթին վրայ:

— Անա՞նկ կը կարծէք, եւ ընդհակառակը չէ՞ք խորհիր, որ ձեր կողմանէ անպարկեշտ բան մը պիտի ըլլար, հանդէպ ձեր աղջկան, որուն ձեռքը տալ խոստացաք, ինչպէս որ կ'ըսէք, առանց իր հաւանութիւնը առնելու եւ աւելի երկար ժամանակ իրմէ պահելու իր ծննդեան գաղտնիքը: Զեր ձեռքը ունեցած թուղթերը, ձեր իրաւունքները կը հաստատեն իր մասին. նէ նկատուած է իբր ձեր աղջիկը, հետեւաբար ձեր իշխանութիւնը նուազեցնելու մէջ չ'կայանար խնդիրը եւ ոչ ալ զնէ վեր սէրէն պաղեցընելու. քանի որ իր մայրը այլեւս գոյութիւն չ'ունի, ըսէ՞ք Թուանօնի իրողութիւնը, եւ Օր. տը Սէնթ Էսթէյի մահը. ձեր կենցաղին մէջ ոեւէ փոփոխութիւն չի պիտի ունենաք: Մեծ ծանրութենէ մը աղատած պիտի ըլլաք. անաւասիկ ամէնքը:

Սէզարէն այս իմաստուն խրատները մտիկ կ'ընէր. ուրիշ պարագայի մէջ. առանց վիճելու անոնց պիտի հնազանդէր, սակայն ներկայ կացութեան մէջ, իրեն անանկ կուզար որ, եթէ Պլանչի ըսէր թէ իր աղջիկը չէր, իր հրպարտութենէն բան մը պիտի պակսէր, ինք որ զնէ մարքիզին հետ պիտի ամուսնացնէր: Յամենայն դէպս, նէ տը Սէնթ — Էսթէյ մարքիզին զարսուհին էր, արիւնը խօսած էր. Այդ ազնուականը կը վերագտնէր մեծ ընտանիքի աղջիկ մը, առանց գիտնալու, եւ ինքը՝ Սէզարէն, կը մտաբերէր սիւնոյն կլայեկիչը, որ իբր պարտականութիւն մեծցուցած էր այդ աղջիկը, բայց թէ չպիտի կրնար բարձրանալ մինչեւ իր ապագայ փեսային ազնուականութեանը: Այսուհանդերձ, բարութիւնը եւ լաւ դատողութիւնը տարին յաղթանակը:

— Լաւ ուրեմն, համաձայն եմ, ըսաւ, կանչենք զանոնք եւ խօսեցէք դուք, տօքթէօն, որովհետեւ ինձմէ աւելի լաւ պիտի արտայայտուիք:

Թուանօն եւ Պլանչ, արցունքներէ կարմրած աչքերով, վար իջան ազդուած տօքթ. Լանկլուայի ներկայութենէն, որ դատան շեշտով մը. խնդրեց երկու կիներէն նստելու:

— Ինչ որ ձեզի պիտի յայտնեմ ըսաւ անոնց. եւ ոչ մէկ բան պիտի փոխէ ձեր կեանքէն, չպիտի դպի ձեր ծրագիրներուն, միայն, ինչպէս քիչ առաջ ըսի Սէզարէնի, ձեր խիղճերը պիտի հանգստանան, անմիջապէս որ պիտնաք ճշմարտութիւնը. երկար տարիներէ ի վեր ձեզմէ պահած: Սիրելի Թուանօնս, անշուշտ ձեր յիշողութեան մէջ մնացած են այն տաժանելի ժամերը՝ զոր քսան տարի առաջ անցուցիք Սէնթ — Էսթէյի մայրանոցին մէջ, ձեր աղջիկը ծընելու ժամանակ: Այն տղան, որուն համար քիչ մնաց վրայ տայիք ձեր կեանքը. չէր այն՝ զոր դուք մեծցուցիք այնքան անձնութեամբ անկից ի վեր: Պլանչ, քու գաւակը չէ եւ եթէ այն ատեն քեզի ներկայացուցի իբր այն, պատճառն այն էր որ այդ թուականին ոեւէ կարեւորութիւն չունէր եւ զքեզ մահու ընէ կ'ազատէր, եւ համաձայնած էի ամուսնոյդ հետ:

Սէզարէն գլուխը երերցուց ու ըսաւ.

— Ճիշտ է:

— Ու անկից ի վեր շատ անգամներ խորհեցանք իրականութիւնը ձեզի բտելու. պարագաները թոյլատու չեղան: Այսօր, ստիպուած ենք զձեզ յուսաբանել ամբողջովին. Պլանչ պիտի կարգուի իր զարմիկին հետ:

— Ինչպէ՞ս իր զարմիկը, բացազանչեց Թուանօն:

— Այո, իմ խեղճ բարեկամուհիս, Պլանչ, Օր. տը Սէնթ Էսթէյի անհարազատ աղջիկն է:

Պլանչ չգիտցաւ ինչ պատասխանել, եւ ինչ ըսել, այս յայտնութիւնները կարծես իրեն համար չըլլային: Սակայն խնդրոյն մէկ տարբեր երեւոյթը կը տեսնէր, այսինքն Լուիզէի հետ ոեւէ ազգականութեան կապ մը չ'ըլլալը:

— Ինչպէ՞ս. ուրեմն, Լուիզէն իմ եղբայրս չէ՞:

— Ո՛չ, Լուիզէն ձեր եղբայրը չէ:

— Բայց ինչո՞ւ համար, մինչեւ ցարդ մեզի չյայտնեցիք այդ բանը, ինչո՞ւ համար հայր, թողուցիք որ մեկնի

եւ դժբախտութեան դուռը բացիք մեր տունին մէջ, Որովհետեւ իր մեկնումէն ի վեր ամէն ինչ ցաւ է հոս: Եթէ ունիմ իմ հայրս...

Յետոյ դառնալով Թուանոնի.

— Բայց ոչ, դուն ես իմ մամաս, եւ ինչ որ ալ պատահի դուն պիտի մնաս իմ մայրիկս:

Ու երկու կիները իրարու փարեցան եւ զիրար համբուրեցին արտասուելով:

Տօքթէօնը այժմ կը բացատրուէր:

— Բան մը կայ, որ ստոյգ ճշմարտութիւնն է, Պլանչ, եւ ուրիշ բան մը կայ, որ յարաբերական ճշմարտութիւնն է: Եթէ կատարելապէս ստոյգ է որ Լուիզէ եւ դուք քոյր եւ եղբայր չէք, յաչս աշխարհի եւ թուղթերու վրայ դուք Պլանչ Աէզարէն էք: Դուք երկուքդ ալ Սէնթ Էսթէլի կլայնկոզին զաւակներն էք: Մէկ հոգի միայն պիտի կրնար վկայել հակառակը, եւ բերանացի կերպով առանց գրաւոր ապացոյցի, օր. ար Սէնթ Էսթէլն էր, ձեր մայրը եթէ ողջ ըլլար. բայց մինչեւ վերջն օրերս, զնէ վերագտնելու յոյսս աներեւութացած է. հիւանդութենէն ընկճուած Մարսիլիոյ մէջ մեռեր է, ուր, բաւական ժամանակէ ի վեր՝ կեղծ անունի մը տակ կը պահուէր, այնպէս որ իմ խեղճ Պլանչս, միշտ պիտի մնաք Աէզարէնի աղջիկը եւ Լուիզէի քոյրը:

— Ու ես, ընդժիջեց այն ատեն կլայնկոզը, պիտի ըլլամ աներ մարքիզին եւ հայր՝ մարքիզուհիին:

Այնքան պարզատուրիւն կար Աէզարէնի փառասիրութիւններուն այս ազատ յայտնութեան մէջ, որ չկրցաւ իր խնդուքը զսպել: Պլանչ եւ Թուանոն իրարու նայեցան յուզումնալից, չգիտնալով ինչ պատասխանել: Ամէն ինչ վերիվայր էր երկու կիներու մտքին մէջ, անցեալը, ներկան եւ ապագան կը խառնաչփոթուէին: Երէկը եւ վաղը՝ իրենց աչքերուն առջիւ էին, պզտոր մշուշ մը, ուր անոնք ի զուր կը փորձէին տեսնել լոյս մը՝ որ խաւարին մէջ թափանցէր: Աէզարէն միայն չէր հասկնար այս նեղութիւններն ու անձկութիւնները, մինչ Թուանոն եւ Պլանչ՝ իրարու

հակած՝ իրենց արցունքները սրբելու վրայ էին կլայնկոզը սօքթօնին կր ցուցնէր սուր մը՝ զոր քովէն պիտի կախէր այն օրը՝ երբ մարքիզ ար Սէնթ Էսթէլի աները պիտի ըլլար:

* * *

Մինչ Սէնթ Էսթէլի մէջ, այն այլազան դէպքերը կ'անցնէին, Լուիզէ իր ճամբան կը շարունակէր դէպի Մարսիլիա, ուր հասած էր, տակաւին գրպանին մէջ դրած ունենալով, բայց ո'չ բաւական աչափ, մեծ ճամբորդութեան մը ձեռնարկելու համար: Ուրիշն որոշած էր աշխատիլ հոն՝ եւ դիւրութեամբ ձեռք ձգած էր գործ մը: Սքանչելի կերպով գիտէր իր որմնադիրի արհեստը. պատուական աշխատող մըն էր, անանկ որ գործատան մէջ շուտով հասկցուեցան իր լաւ յատկութիւնները, որոնք զինքը պիտի ընէին պետ մը: Իր հրամանին տակ ունեցաւ կարեւոր խուճը մը, եւ քրօջը ամուսնութենէն քանի մ'օր առաջ, որմէ բնաւ լուր չունէր, նաւակայքին մէջ կը վարէր շինութիւններու կարեւոր աշխատութիւններ: Ճաշելու ժամուն սովորութիւն ունէր երթալ գինետուն մը, օրօրելու համար իր մելամաղձութիւնը, որովհետեւ Սէնթ Էսթէլի մէջ տեղի ունեցած տրամին հետեւանօք, ոչինչ կրցած էր գինք մը խիթարել, եւ, միայնակ իր մտքին մէջ կը դարձնէր Պլանչի համար ունեցած սիրոյ աղիոզորմ պատմութիւնը. այդ օրը, սրահին մէջ երբ կը խժէր, մարդ մը՝ զարնելով իր ուսերուն իր անունը կ'արտասանէր. Լուիզէ իրեն դառնալով չկրցաւ զսպել զուարթ բացազանչութիւն մը:

— Այ, դուք էք Պարոն Բապուէն:

Արդարեւ, նոտար Պ: Տիւպուաի քարտուզարն էր, որ Մորալէսի տուած դրամները գրպանին մէջ՝ նպատակ ունէր Բարիդ երթալ խուսափելու համար կարգ մը կնճոռութիւններէ:

Սէնթ—Էսթէլէն մէկու մը անսպասելի ներկայութիւնը ընկճեց Լուիզէն, մէկը կար իր առջիւ որ կրնար տեղեկութիւններ տալ իրեններուն նկատմամբ, հազիւ կը համար.

ձակէր լուր ուզելու, Բապուէն նշմարեց անոր նեղուիլը եւ երկչոտութեանը վերագրեց, առանց պատճառը գիտնալու քիչ մ'օգնելու համար իր հայրենակցին, ինքն սկսաւ խօսակցութեան:

— Է՛հ ուրեմն, ի՞նչ կ'ընէք հոս, Լուիզէ: Լսած էի, որ Ֆրանսայի շրջանն ընել կ'ուզէիք, բայց չէի երեւակայեցր զքեզ հոս գտնելու:

Երիտասարդը, առանց պատասխանելու իր խօսակցին հարցումներուն, հարցուց:

— Շատ ժամանակ է, որ թողած էք Սէնթ Էսթէլը:

— Առջի օր:

Ճիշդի ըսին որ տակաւին ձեզմէ լուր չունին եւ կը հասկնաք, որ կը փափաքին գիտնալ, թէ ո՞ւր սկզբն էք:

— Անհոգ եմ, պարոն Բապուէ, գրելու շատ ախորժակ չունիմ, եւ յետոյ պէտք է որ քիչ մը սոռնան գիտ:

— Մանաւանդ որ, յարեց պարոն Բապուէն, այս վայրկենիս շատ զբաղած եմ:

— Միշտ գործ կ'ա՞յ, ինչպէս որ կ'ըսէք:

— Մի՛շտ:

Ու սրտի ճնշումով մը հազիւ կրցաւ հարցնել:

— Ու Պլանշը:

— Բայց Պլանշը աղէկ է, երջանիկ է:

— Ա՛հ, երջանիկ է:

— Պա՛, ուրիշ կերպ կարելի՞ է ըլլալ:

— Ի՞նչն է որ խօսեցաւ իր երջանկութեան մասին,

— Ո՛չ իրմէն, սակայն, բոլոր գիւղացիներուն բերնէն:

— Ու ինչո՞ւ համար այդ ուրախութիւնը:

Ու Բապուէն ապշութեամբ Լուզէի նայեցաւ:

— Ինչպէ՞ս, չե՞ս գիտեր ուրեմն:

— Ի՞նչ բան:

Սէզարէնի տղան դեմ դեզին կտրած էր, խղուկ ձայնէն կարելի էր գուշակել իր անձկութիւնը:

— Չե՞ս գիտեր, որ քոյրդ մարքիզուհի պիտի ըլլաւ: Լուիզէ օտքի ելաւ:

— Ի՞նչ կ'ըսէք:

— Բայց ամէնուն բերական է. կը կարծէի որ դուն ալ գիտակ էիր, տը Սէնթ Էսթէլի մարքիզը իրեն սիրահարելով ձեռքը խնդրած է:

— Ու նէ ընդունեցա՞ւ առաջարկը:

— Այո:

— Պ. Բապուէն, լրջօրէ՞ն կը խօսիք: Պլանշ ընդունեցա՞ւ տը Սէնթ—Էսթէլի մարքիզուհի ըլլալը:

— Յիմար պիտի ըլլար չընդունելով, տղաս, ամէն ժամանակ թագաւորները չեն կարգուիր հովուներինը ետ, եւ ոչ ալ մարքիզները կը հաւանին կլայեկողի մը աղջկան հետ ամուսնանալու:

— Բայց վստահ եմ որ քոյրս ո՛չ ըսած է, յարեց Լուիզէ. նէ փառասէր չէ եւ գիտէ թէ ի՞նչ կ'արժեն ասանկ միացումները:

Այնքան եռանդ եւ շեշտ կը դնէր իր բողոքին մէջ, որ Պ. Բապուէն ժէսթ մ'ըրաւ:

— Չեմ գիտեր, թէ քոյրդ անձնապէս հաւանութիւն տո՞ւած է այս ամուսնութեան, բայց կրնամ վստահեցնել քեզի, որ հայրդ վերջին աստիճան հպարտ էր եւ եթէ Պլանշ ընդդիմացած ալ ըլլայ, հայրդ անոր մտիկ չպիտի ընէր:

— Ուրեմն, ամուսնութիւնը չուտով տեղի պիտի ունենա՞յ:

— Բայց քանի մ'օրէն: Կը կարծեմ որ հայրդ ուզած է, որ կարելի եղածին չափ չուտով տեղի ունենայ պսակը, որովհետեւ մարքիզը որքան ալ սիրահարած ըլլայ, առիթներ կան, զորս պէտք չէ կորսնցնել:

Լուիզէ վերստին նստած էր, բոլորովին ընկճուած, ի զուր կրկնած էր երկար ժամանակէ ի վեր թէ իր քոյրը իրաւունք ունէր ամուսին մ'ընտրելու, թէ նէ չէր կրնար զո՞նել իր կեանքը՝ եղայրական սիրոյ մը. հարուածը այնքան սաստիկ էր, այնքան զարհուրելի, որ բուռն բարկութեամբ բորբոքեցաւ ու թափեց Բապուէնի վրայ:

— Է՛հ, լաւ, թող ամուսնանայ. գիտնալու պէտք չունիմ:

— Ինչպէ՞ս, ձեր քրոջ մով չէ՞ք շահագրգռուիր:

— Ո՛չ, ոչ. թող զիս հանդարտ թողուն. հետո՛ւ ինձմէ այդ գլուղի պատմութիւնները, կարեւորութիւն տա՞մ անոնց, երբե՛ք: Ուրեմն Պ. Բապուէն, կարճ կապեցէք: Բաւականքներ են ատոնք:

— Ինչպէ՞ս, բամբասանք, զրո՛յց: Բայց ճշմարտութիւն է:

— Լաւ ուրեմն, թող ամուսնանայ: Պէտք չունիմ ատիկա գիտնալու:

— Բայց, բարեկամս, դուն ես որ...

— Զեզի բան մը չ'հարցուցի. հանգիստ թողէ՛ք զիս:

Խօսքը արտասանած էր այնպէս սպառնական եղանակով որ Լուիզէ ոտքի ելած էր. սպասաւորը կանչած եւ պարտքը վճարած, եւ որովհետեւ Պ. Բապուէն ալ ոտքի ելած էր զայն հանդարտեցնել փորձելու, Լուիզէ զայն մէկդի հրեց եւ խենթի մը նման փախուստ տուաւ:

— Այս տղան շատ տարօրինակ է. խորհեցաւ Պ. Բապուէն. ի՞նչ ըսի իրեն, որ ասանկ կատգեցաւ: Լուր մը տուի, որ բոլոր գիւղը հիացուցած է. եւ ինքը աննկարագրելի բարկութեան մը մէջ կ'իջնայ: Սակայն եւ այնպէս չգիտէր այն, ինչ որ ես գիտեմ թէ ինչո՞ւ համար տը Սէնթ Էսթէլի մարտիզը կ'ամուսնանայ Պլանշի հետ: Վերջապէս...

Փորձած էր աչքերով հետեւիլ Լուիզէի, սակայն տղան աներեւոյթացած էր բազմութեան մէջ եւ այժմ կը վազէր դէպի բնակարանը իր տիրոջ՝ որ զինքը շատ կը յարգէր եւ կրնար ասանկ պարագաներու մէջ իրեն թանկադին օգնութիւն մը մատուցանել:

Երբոր պատուական մարդը տեսաւ իր վարպետ գործաւորը գեփգեղին եւ դողդոջուն:

— Ի՞նչ կայ, որ այս ժամուս հոս կուգաս: Չ'սպասեցիր վե՛ կսելու աշխատութեան:

— Ետէրս:

— Ո. Կմն, ծանր բան մը կ'անցնի կը դառնայ:

— Ե՛ս ծանր, այս տէր, բայց մի՛ վախնա՛ք, անձնական գործ մ է: Ներողութիւն կը խնդրեմ քեզի անհանգիստ ընելուս համար: Կ'ուզեմ Ֆրանսան թողուլ հետանալ:

— Ինչո՞ւ համար:

— Պէտք ունիմ շատ հեռուները երթալ:

— Անիրա՛ւ ես. ընտիր գործաւոր մըն ես, լաւ օրական կստանաս. ինչո՞ւ կ'ուզես ուրեմն ձովերէն ա՛ղբին երթալ:

— Կը կրկնեմ ձեզի, որովհետեւ չեմ կրնար հոս մնալ: Իմացայ, որ այս օրերս ձեզմէ աւելի են աշխատաւորներու խումբեր՝ Լուիզիանիայի համար, եթէ ոչ չեմ մնացած, կը խնդրեմ՝ որ զիս ալ այդ խումբերէն միոյն մէջ դնէք:

Պետը վայրկեան մը խորհեցաւ, յետոյ ա՛նեայն աղեւութեամբ յարեց:

— Ետ աղէ՛կ, Քու մեկնումդ զիս կը նեղացնէ, գոհ էի, քեզի իմ մօտս ունենալուս, բայց յայտնի է, որ հօնկարող գործաւորներու պէտք կայ, մեծ ծառայութիւն պիտի մատուցանես: Զքեզ պիտի յանձնարարեմ Ֆրանսական Հնդկաստանի ընկերութեան տնօրէնին, եթէ կ'ուզես հետս գալ հիմա:

Լուիզէ հաւանեցաւ, երկու մարդերը դուրս ելան եւ գացին ընկերութեան գրասենեակը, ուր կը սպասէին այցելութեան վարպետին: Ասիկա ներկայացուց Լուիզէն:

— Ահա իմ գործաւորներուս պետը, որ կ'ուզէ երթալ Լուիզիանա. նաւը երբ կը մեկնի:

— Գրեթէ երկու շաբաթէն:

— Ո՞ր նաւն է:

— «Անֆիթրիթ»ը:

— Ժամանակ ունէի՞ք թուղթերը պատրաստելու, որպէսզի այս պարոնն ալ մեկնի:

— Կարելին ի գործ պիտի դնենք, չրպէսզի գործաւորներուն հետ մեկնի: Ի՞նչ է անունը այս տղուն:

— Լուիզէ Սէզարէն, պատասխանեց պետը:

Տնօրէնը թերթ մը թուղթ առաւ, անունը արձանագրեց, երբ գիրը լմնցուց, յանկարծական ուշադիր շարժում մը ցոյց տուաւ, խորհեցաւ վայրկեան մը ու հարցուց.

— Լուիզէ Սէզարէ՞ն.

Այո՛, ընդմիջեց կլայեկիչին որդին.

— Շատ տարօրինակ զուգարդիպուծիւն մըն է, ինքնի-
րեն խորհեցաւ տնօրէնը. Սէզարէն անուընը իրեն կը յիշեց-
նէր բան մը. ոտքի ելաւ զգրոցի մը դարակը պրպտեց եւ
քառակուսի գիրքի մը ծաւալով ծրար մը հանեց. ծրարարը
կապերով կապուած եւ կնքուած էր եւ վրան սա՛ արձա-
նագրութիւնը կար:

«Շնորհիւ Պոն Մէն (բարի մայր)ի նաւապետին, յանձ-
նել ժողէֆ Սէզարէնի, Կլայեկիչ ի Սէնթ-Էսթէլ, եթէ
ճամբորդութեանս միջոցին մեռնիմ»:

— Արդեօք ժ. Սէզարէն, կլայեկիչ ի Սէնթ Էսթէլ,
ձեր բնտանիքէ՞ս է, հարցուց տնօրէն:

— Բայց հա՛յրս է, ըսաւ Լուիզէ.

Մարդը տատամսեցաւ. ճրարը հակառակ կողմը դար-
ձուց եւ կարդաց հետեւեալը:

Տիկին Պլանշ Լանպէր, այս ծրարին տիրուհին, պոմմէրէն
գալու ժամանակ մոռցած է պահանջել այս ծրարը նաւա-
պետէն: Ու վերջինս զայն յանձնեց է Ֆրանս. Հնդկաստա-
նի ընկերութեան գրասենեակը 15 մարտ 1770ին»:

Մեղրամոմէ խոշոր կնիք մը դրուած էր ծրարին վարի
կողմը: Պլանշ Լանպէր: Այս անուընը Լուիզէի յիշեցուց Քը-
ռուա տ Օռի ուղեւորուհին, որու գոյքերը վեր տարած էր
եւ որ զինքը հարցուփորձեր էր Սէնթ Էսթէլի մասին, անձ
կագին կերպով. կը յիշէր նաեւ այն մէտայեօնը՝ զոր կը
կրէր եւ որուն նկարը, տարօրինակ կերպով կը նմանէր
Պլանշի: Յիշելով ասոնք, վստահօրէն ըսաւ տնօրէնին:

— Օր. Պլանշ Լանպէրը կը ճանչնամ:

— Ստուգի՞ւ:

— Բայց վստահ եմ, զնէ տեսայ, քիչ օր առաջ, իմ
հայրենի երկրիս՝ Սէնթ Էսթէլի պանդոկը:

«Կարելի է պիտի կրնամ գտնել զնէ, եթէ հաճէիք
ինձի վստահիլ ծրարը»:

— Այդ բանին իրաւունք չունիմ:

— Բայց, պնդեց Լուիզէ, ատիկա կարելի է թանկա-

գին իր մըն է, եւ յետոյ միջոցը պիտի գտնեմ զայն իրեն
յանձնելու:

— Իր վարպետը ըսաւ. լուրջ տղայ մըն է:

— Այն առեւ, ըսաւ երիտասարդը, քանի որ իմ
վրաս կատարեալ վստահութիւն ունիք, քանի որ Անֆիթ-
րիթը տասն եւ հինգ օրէն պիտի մեկնի, պիտի փորձեմ
գտնել տիրուհին, հակառակ պարագային ձեզի պիտի բե-
րեմ ծրարը:

— Ըսածնիդ շատ բանաւոր է. յարեց իր պետը. սա-
կայն չիմ հասկնար. բարեկամս, թէ ինչո՞ւ քիչ առաջ այս
տեղէն հեռանալու գաղափարն ունէիր եւ էի ա կ'ուզես վե-
րագտնալ հոն:

Ուղիղ հարուածը սուէ տպաւորութիւն չըրաւ Լուիզէի
վրայ ու շարունակեց.

— Դիպուածը, վարպետ, կը դնէ զիս այնպիսի պա-
րագաներու մէջ, որ այժմ աւելի անձկալից եմ գիտնալու
թէ ի՞նչ եղած է Պլանշ Լանպէրը. քան թէ Ֆրանսոսն ձգե-
լու: մնաց որ օրտի այս վրոտվումս պատճառ մը չէ հոն
երթալու եւ տանեւհինգ օրէն վերագտնալու Մարսիլիա:

— Է՛հ, կարելի է քիչ մը փոփոխամիտ ես, պատաս-
խանեց վարպետը. պարոն տնօրէնը կրնայ կատարելապէս
քեզի վստահիլ, ես երաշխաւոր եմ քու պարկեշտութեա-
նըդ:

— Այդ պարագային, պատասխանեց տնօրէնը, դուք
ինձի տուէք ընկալազիր մը որովհետեւ լաւ է որ ի ձե-
ռին ունենամ բան մը, եթէ Պլանշ Լանպէր գալու ըլլայ եւ
իր թուղթերը պահանջէ: Զանոնք կը վստահիմ զաւելին այն
մարդուն՝ որուն անուընը գրուած է.

Չեռնարկուն ստորագրեց ընկալազիրը եւ ծրարը առ-
նելով յանձնեց Լուիզէին: որ անմիջապէս ըսաւ անոր.

— կը մեկնիս Սէնթ-Էսթէլ, տասն օրէն կը դառնամ:

Ա՛հ, երկար չ'տեւեց: Մոռնալով իր անցելոյն երգում-
ները, մոռնալով իրեն սպասող վիշտերը, ամուսնանալէ
առաջ Պլանշը տեսնելու մտածումով, վերագարձաւ պան-
դոկ. գոյքերը կապեց եւ սուրհանդակի կայանէն ձի մը

վարձելով, ինկաւ ճամբայ դէպի գիւղը, այո խօսակցութեանէն երկու ժամ վերջը:

Բանի մը ուշադրութիւն չէր ընէր. միակ պատկեր մը կը զբաղեցնէր իր միտքը: Երկու խորհուրդներ կ'առաջնորդէր գինքը. խել քոյրը մարքիզին ձեռքերէն, որ անկեղծ չէր կրնար ըլլալ. գտնել հետքը այն կնոջ՝ որ մեծաշեօնին մէջ կը կրէր Պլանչի նկարը, այժմ, այլեւս կասկած չունէր որ անսածը Պլանչի պատկերն էր: Ինչպէ՞ս երեւակայել, թէ ուրիշ կերպ կարելի էր ըլլալ, երբ Պլանչի Լանսպէրի շարքը պիտի յանձնուէր իր հօրը՝ Սէզարէնի, այն պարագայն, երբ այդ կնոջ ղժբախտութիւն մը դար:

Շատ շփոթեցուցիչ զուգահիւսում մը կար այդ բանին մէջ. եւ ոչ թէ կոյր ճակատագրին պարզապէս մէկ արդիւնքը: Զիբըրը միշտ արագօրէն վազցուց, այսուհանդերձ, վաղայաջորդ օրը, գիշերանց հասաւ Քոռուտ Օռ պանդոկը՝ յոգնած, պարտասած, մտքի ծայրագոյն զրգոտութեան մը մէջ:

Չ'ընացաւ գրեթէ, շատ անհամբեր էր, տեսնելու համար պանդոկապետը:

Բարեմիտ Լորէն շուկայ գացած էր եւ ժամը տասնեւմէկին միայն հասաւ:

Լուիզէ ժամանակ չթողուց անոր, որ գիւղէն իմացած լուրերը իրեն հաղորդէ, ինքն իսկ զայն հարցուփորձեց, անդրադառնալով անմիջապէս կարեւոր հարցին:

— Կը յիշե՞ք անշուշտ, հարցուց անոր, այն ուղեւորուէին, որ մարտ 23րէն հոս եկաւ առանձինն:

- Այո՛:
- Սենեակ մը տուիք:
- Անշուշտ որ:
- Ինձմէ խնդրեցիք իր գոյքերը վեր տանելու:
- Կատարելապէս:
- Կը յիշե՞ք իր անունը:
- Գիտես տղաս որ շատ մարդ կը տեսնեմ:
- Պլանչի Լանսպէր չէ՞ր կոչուէր:

— Պլանչի Լանսպէր... Պլանչի Լանսպէր, շատ հաւանազան է...

- Ա՛հ, վստա՛հ էք...:
- Այո՛, բայց իր անունը արձանագրուած է տետրակին մէջ. Կարելի է գտնել:
- Այդ կինը վերստին տեսա՞ք:
- Ո՛հ, ո՛չ:
- Անոր մասին խօսուիլը իմացա՞ք:
- Չ'եմ գիտեր:
- Ամփոփեցէք յիշողութիւննիդ:
- Ոյն գիշերը, հոս չ'պատկեցա՞ր:
- Բայց ոչ, գոյքերը վեր տանելէ վերջ, անմիջապէս մեկնեցայ, բայց նէ գիշերը հո՞ս անցուց:

Լորէն մտածեց:

- Ո՛չ, ո՛չ, այժմ շատ աղէկ կը յիշեմ. ձեր մեկնելէնքէ մը վերջ, ինձի յայտնեց, որ Թարթիւնէր կերթար եւ քանի մը ժամ միայն պիտի բացակայէր:
- Ուրեմն:
- Պանդոկէն մեկնեցաւ:
- Բոյորովին մինա՞կ էր:
- Այո՛:
- Ոչ ոք եկա՞ւ զնէ փնտռելու:
- Ոչ ոք. նոյնիսկ հարցուցի, որ կ'ուզէ՞ր իրեն ընկերանամ, պատասխանեց թէ պէտք չունէր ինձի, թէ լաւ կը ճանչնայ այս փեղուանքը, եւ ես ալ չ'պնդեցի:
- Ու վերագարձա՞ւ:
- Ո՛հ, ոչ:
- Ինչպէ՞ս իր գոյքերը չ'առաւ, ի՞նչ ըրիք իր պայուսակր:

Անգամ մ'եւս ինքզինքը ժողուրտեց Լորէն, եւ մտածելէ յետոյ բացօգանչեց:

- Պայուսակը, զայն յանձնեցի կառապանի մը, որ եկած էր առնելու:
- Որո՞ւ կառապանը:
- Ա՛հ, տղաս, բարակը մի փնտռեր, սուրհանդակի

կառքը տանը առջև կանգ առաւ, կառապանը իջաւ ու գոյ-
քերը պահանջեց եւ նոյնիսկ ինծի նուէր մըն ալ տուաւ,
տուած ձանձրութեանը համար:

— Ու Պլանչ Լանպէր ո՞ր էր:

— Բայց, չեմ գիտեր:

— Բայց քանի որ կ'ըսես թէ կառք մը կար, կառքին
մէջն էր:

— Կառապանը ըսաւ որ կառքին մէջն էր, թէ կը քը-
նանար եւ թէ չէր ուղած զնէ անհանգիստ ընել արթնցը-
նելով:

— Ինչպէ՞ս: Նէ բեզի բան մը չըսաւ:

— Եւ ոչ մէկ բան: Մնաց որ, կառքն ալ երկար ա-
տեն չ'կեցաւ:

— Ամէնն ա՞յս է:

— Այո՛:

— Կառապանը ո՞ր ուղղութեամբ մեկնեցաւ:

— Այս կողմէն, ցոյց տալով Սէնթ Էսթէլի ճամբան,
Լուիզէ գո՛հ մնացած չէր:

— Բայց գիւղին մէջ խօսուեցա՞ւ անոր նկատմամբ:

— Ո՛չ երբեք:

— Սէնթ- Էսթէլ չգնա՞ց նէ:

— Չ'եմ կարծեր:

— Կամ թէ գղեա՞կ:

— Դղեակին մարդիկը չեն խօսիր եւ հազիւ իմն կը
տեսնեմ զանոնք:

— Արդեօք Թարթիւնէր գնաց:

— Բայց, ոչինչ գիտեմ, բարեկամս:

— Ինչպէ՞ս կ'ուզես, որ աւելի որոշ բան մ'ըսեմ քեզի
կնոջ մը մասին, որ գիշերանց եկաւ պանդոկս եւ երբեք
հոն չդարձաւ:

— Ու այդ բանը քեզի տարօրինակ չ'երեւցաւ:

— Որեւէ կերպով անհանգիստ չեղա՞ք բանէ մը:

— Ո՛չ երբեք: Կը խորհէի թէ այդ ուղեւորուհին յան-
կարձ միտքը փոխելով գացած է հիւրընկալուիլ մէկու մը
տունը:

— Գիշերա՛նց, հէ՛. ու այդ օրէն ի վեր սեւէ մէկը
քան մը չ'ըսաւ: Խոստովանեցէք, որ տարօրինակ է այս:

— Տարօրինակ է, անոր համար, որ հարցաքննիչ
պաշտօնէի մը նման, հարցումներ կ'ուղղես ինծի, բայց,
ես, Պլանչ Լանպէրով շահագրգռուելու սեւէ պատճառ
չունիմ. շատ բնական կը դաճեմ, որ նէ իր ուղածին պէս
գործեր է:

Այլեւս կարճ կապեց Լուիզէ, որուն մաքին մէջ բո-
լոր այս երեւումները նւ անհետացումները խորհրդաւոր
ձեւ մը կ'առնէին եւ իրեն մտահոգութիւն կ'առթէին. Ձին
հեծաւ, խթանեց. Սէնթ Էսթէլի ճամբան տաւ, չարչրկե-
լով իր ուղեղը, բան մը կարենալ հասկնալու համար այս
անհասկնալի արկածախնդրութիւններէն:

Ա Մ Ո Ւ Ս Ն Ա Ց Ա Ծ

Սէնթ- Էսթէլի մէջ հարսնիք կար, Պլանչ Սէզարէն,
կլայեկիչին ազլիկը կ'ամուսնանար աը Սէնթ- Էսթէլ մար-
քիզին հետ: Այնքան սպասուած դէպքը տեղի կունենար, և
բոլոր գիւղին կիները, նստած դրան սեմերուն, կը մեկ-
նաբանէին այս հրաշքը:

— Բախտ ունի նէ, կ'ըսէին ոմանք, այդ պղտիկը՝ որ
այնքան ալ աղուոր չէ:

Ոմանք ալ կը բողոքէին, ըսելով թէ գիւղին ամենէն
գեղեցիկներէն մին է:

Ամէնքն ալ կը պարտադուէին ծափելու, հարսնեւորնե-
րու անցքին ժամանակ, որպէսզի մարքիզը աւելի վեհանձն
ըլլայ, եւ ոմանք ալ քննադատելու առաւել կամ նուազ
հարսնեւորներուն արդուզարդը:

Կլայեկիչին տունը վերջին պատրաստութիւնները կը
տեսնուէին եկեղեցի երթալէ առաջ:

Պլանչ պատրաստ էր. շնորհալի երեւոյթով, թարմա-
ղեղ երիտասարդութեան մարմնացումն էր, շուշանագոյն
քօղին տակ, կը նշմարուէին իր գեղեցիկ, յստակ աչքերը,

մելամադձոտութեամբ քողարկուած, իբր թէ իր հոգին չէր մասնակցեք այն երջանկութեան, որ գողցես իրմէ դուրս կը խուսափէր :

Գեղեցիկ թռչնիկներ, հրավառ, մարգարտագեղ, սատափեազոյն վարի սրահին մէջ թռչտելով, ճուայով կարծես վանդակի մը մէջ, եւ սլառանքը ամբողջացնելու համար, Սէզարէն, սիրամարգի մը նման՝ շքեղ ու ասեղնագործեալ հագուստի մը մէջ սիգաով :

Ամէնքն ալ հոն էին, Պատառ, Տօքթ. Լանկլուա, Թուանոն, որ անհանգիստ էր աղջկանը դէմքին վրայ դիտելով՝ ծանր լրջութիւն մը, եւ փեսան՝ Մորալէս : որ քիչ յետոյ ամուսին պիտի ըլլար, նրբահիւս եւ վայելչագեղ հագուած կը նմանէր սիրուն իշխանի մը :

Սենեկին մէջ, ասդ անդ, ծաղիկներ, դուրսը՝ լիժը ծաղկեպսակներով, որպէսզի տունը՝ ուսկից պիտի ելլէր հարսը, նմանէր գարնանային պարտէզի մը :

Ոստնիխուռն բազմութիւն մը՝ ապակիներէն կը դիտէին ներսի անցած դարձածը :

Վերջապէս հարսը երեւցաւ սանդուխին վերեւը, որ կ'առաջնորդէր սենեակները, ընկերացած մայրիկին :

Սքանչացումի աղաղակ մը դուրս ցայտեց :

Կեղծամին սպիտակութեանը տակ վաւելուչ դէմք մը, կարծես թէ իր անձին վրայ կը կրէր արդէն մարքիզուհիի փառաստուծը :

Մորալէս ընդ առաջ գնաց անոր, ձեռքը բռնեց ու պագաւ, եւ Սէզարէն՝ իր թեւը տալով ազգկան, քիչ մը գեղջուկ կերպով, տանը սեմէն անցաւ, բոլորին ծափերուն միջեւ :

Մորալէս, իրաւացի կերպով չէր ուզած ժողովականները շլացնել, ու այս ամուսնական արարողութեան քիչ մը գեղջկական դրոշմ տուած էր, շրջակայից մեծ ընտանիքներէն ոչ ոք հրաւիրած էր, որովհետեւ չէր ուզեր այդ մարդերուն հետ շփման մէջ գտնուիլ, որոնք շատ որոշ կերպով կրնային ճանչնալ տը Սէնթ Էթէլ ընտանիքին ազգականութիւնները եւ խնամութիւնները :

Կառք չկար : Հարսնեւորները թեւ թեւի տուած, պառձօներու գանգիւններով, եւ ծագիկներու տարափին տակ, անցան փողոցէ փողոց մինչեւ եկեղեցիին, զանգակաւան, ուրկէ կը ձիւնէին ճերմակ վարդեր :

Սէնթ Էթէլի պղտիկ եկեղեցին, խուռն բազմութեան ճնշումին տակ կը ճարճատէր :

Համեստ նակ խորանը լոյսերու մէջ կը շողշողէր :

Մարքիզը թողուց իր զոքանչը՝ Թուանոնը, երթալու անոր քովը որ քանի մը վայրկեանէն իր կիներ պիտի ըլլար, ու արարողութիւնը սկսաւ խուռնկերու եւ ջերմեռանդ երգերու մէջ :

Կլայելիչը աչքերով կը դիտէր իր աղջկան բոլոր շարժումները. եւ յոճախ կը դառնար դէպի բազմութիւնը, ինքզինքը աւելի լու կերպով հիացնել տալու համար :

Թուանոն, երբեմն երբեմն արցունքի կաթիլ մը կը սրբէր, Պլանչ, գրեթէ անգիտակից կը հետեւէր արարողութեանց, մինչ Մորալէս դեղեցիկ կեցուածքի մը եւ ինքնամփոփման օրինակը կուտար :

Կեղծ մարքիզը հարսանեկան մատնին անցուց հարսին մատը :

Սէնթ—Էթէլի երէցը, յուզուած, ամուսնացեալներուն պղտիկ ճառ մը խօսեցաւ : Խորին յարգանք դրուատեց տը Սէնթ—Էթէլի նշանաւոր ընտանիքն, որ գարեբէ ի վեր այնքան կտրիճ ասպետներ եւ մաքուր ազնուականներ հանած էր իր ծոցէն :

Մորալէս այս բոլոր ակնարկութիւնները՝ իբր իրենը ընդունեցաւ եւ առաջին անգամը ըլլալով, ծանօթացաւ իր նշանաւոր ընտանիքին :

Քահանան սրտառուչ եւ քաղաքավար ակնարկութիւն մ'ըրաւ հարսին համեստ դիրքին մասին, բայց գիտցաւ գտնել այնքան անուշիկ բառեր, ի յայտ բերելու համար պարկեշտութիւնը եւ պատիւը Սէզարէնի՝ որ չկրցաւ զսպել իր հեծկլտանքը :

Երգեցողութիւնները լմնցան. բազմութիւնը եկեղեցիին դուրսը ժողուրուած էր :

Երկու կառքեր կսպասէին հոն, ընտանիքի անդամներուն հաժար Պաժառ զնաց Նօտարին՝ Պ. Տիւպուաի, որ փափաք յայտնած էր տեսնել նորապատկէները: Կ'ուզէր անոնց կարգալ հանդուցեալ մարքիզին կտակին մտնրմա կան այժ մասը, որ գաղանի կը մնար ամէն մարդերէ:

Նօտարին գրասենեակին մէջ միացան Պլանչ, Մորալէս. Սէզարէն եւ Պաժառ:

— Բարի լուր մըն է, որ ձեզի պիտի իմացնեմ, ըսաւ օրէնքի մարդը, եւ ուրախ եմ որ այսօր երջանկութիւնը կը ժպտի այս երկու երիտասարդներուն՝ որոնց ապագան արդէն երաշխաւորուած է, շնորհիւ մեր տիրոջ, միեւնոյն ժամանակ կ'իմացնեմ ձեզի, թէ վաղը, տիկինը, իր արամադրութեան տակ պիտի ունենայ 800000 ոսկի: Այս եողաւ վերջին կամքը տը Սէզթ էսթէլ մարքիզին, որ այժմ պիտի ըլլար ձեր կեսրայրը:

«Թերեւս կը նախատեսէր իր ընտանիքին խնամութիւնը՝ ձերինին հետ: Ամէն պարագայի մէջ, սիրոյ յեա-մահու գրաւական մը կայ այս բանին մէջ, զոր կը յայտնեմ ամենայն սիրով»:

Այս յայտնութիւններուն առջեւ՝ ամէնէն աւելի Մորալէս եւ Պաժառ ապշեցան, ու զարմացան իբր թէ իրենք միայն տեղեակ արդէն եւ քովէտին կը շարունակէին խաղալ:

Բայց ամէնէն աւելի յուզուողը Սէզարէնն էր, որուն հպարտութիւնը այլեւս չափ ու սահման չ'ուներ: Հարկ չը մնաց զայն աւելի առաջ սղելու, որպէսզի յաւակնութիւնը չունենար ըսելու մարքիզին, թէ իրեն մեծ պատիւ մ'ըրած էր աղջիկը կնութեան տալով, իր աղջիկը:

Պլանչ բանի մը մտիկ չէր ըներ եւ ոչ ալ բան մը կը հասկնար: Այս բարի լուրը, բացարձակապէս զինքը անտարբեր թողուց: Իր միտքը ուրիշ անդ էր:

Ստորագրութեան ձեւակերպութիւններուն համար Պլանչ եւ հայրը զէպի իրենց տունը գացին: Մորալէս եւ Պաժառ քանի մը վայրկենի համար, նօտարէն մասնաւոր տեսակցութիւն մը խնդրած էին:

Մինակ մնալնուն պէս.

— Ուրեմն, ըսաւ Մորալէս, Պ. Տիւպուաի, ձեզմէ ծառայութիւն մը պիտի խնդրեմ: Այժմէն իսկ կարելի չէ՞ որ դրամը տայիք ինծի: Լյս իրիկուն, ես ու կինս կ'ուզէինք Բարիզ մեկնիլ եւ զղեակին մէջ բաւականաչափ դրամ չունիմ ճամբորդութեան մը համար: Երախտապարտ պիտի մնամ ձեզի, գոնէ եթէ մաս մը դրամ տայիք ինծի:

— Անկարելի է այդ, պատասխանեց նօտարը, հակառակ իմ բարեկամեցողութեանս, ձեզի հաճելի ըլլալու համար, սակայն ձեր հանդուցեալ հօր կամքը բացայայտ է, դրամը, մասամբ կամ ամբողջովին պիտի հատուցուի ամուսնութեան վաղայաջորդ օրը:

Պաժառ աւելի դժկամակութիւն ցոյց տուաւ քան Մորալէս. որ եզրակացուց.

— Լաւ, այս իրիկուն ուրեմն կը մեկնինք Թարթիւննէր, եւ Պաժառ, երթանք հիմա գտնելու մեր ընտանիքը:

Այս ամէնքը տեղի ունեցած էին առաւօտի մը միջոցին մէջ, առտուան մը, երբ Լուիզէ արագօրէն կը վազէր դէպի իր հայրենի երկիրը:

Սէնթ-Էսթէլի մօտեցած, կը լսէր զանգակներուն ձայնը: Չին կեցուց մտիկ ընելու համար:

Սիրտը կը բաբախէր: Նախազգացումը ունէր թէ ոչ պիտի հասնէր, այդ կսկծալի ամուսնութիւնը արդիւնի տալու համար:

Գիւղացիներ կ'անցնէին. հարցուիորձեց զանոնք, անտարբեր երեւոյթ մ'առնել կեղծեց:

— Ի՞նչ տօն կայ այսօր գիւղին մէջ, բարեկամներ:

Գիւղացին ճանչցած էր Լուիզէն.

— Ահ, ահ, կ'ուզես խնդալ մեր վրայ, մանչուկ հարսնեւորներէն չե՞ս:

— Ի՞նչ հարսնիք:

Խօսակիցները զայն կը քննէին անվստահօրէն, կարծելով, որ Լուիզէ զիրենք կը ծաղրէր:

— Է՛հ, մի՛ կատակեր մեզի հետ: Չե՞ս գիտեր, որ քոյրդ կ'ամուսնանայ մարքիզին հետ:

— Այո՛, չ'էի գիտեր սակայն, որ արարողութիւնը այսքան շուտ տեղի պիտի ունենար:

— Սճապարէ. եթէ արարողութեան հասնիլ կ'ուզես: Որովհետեւ հիմա լմնալու վրայ է. ուշ մնացած ես:

Ձին քառասոմբակ վազցուց. գիւղացիներէն հեռանալուն պէս՝ վերստին կեցուց:

Այլևս չէր կրնար համբերել. հեծեծանքներ կ'ելլէին իր կոկորդէն, կը ցանկար վերստին Մարտիրոս դառնալ:

— Ինչո՞ւ ոչ: Ինչո՞ւ ինքզինքը տանջել, քանի որ շատ ուշ էր արդէն:

Իր մեկնումը իմացուցած էր, պարզ չէ՞ր, որ կարծէին թէ, ոչ եւս զինքը պիտի տեսնէին:

Բայց ո՛չ, Պլանչի դէմքը իր աչքերուն առջեւ երեւցաւ, կ'ուզէր տեսնել զնէ, տեսնե՛լ թէ, ամուսնացած իսկ, Ֆսանսան թողնելէ առաջ:

Ձին խթանեց եւ վերջապէս հասաւ Սէնթ — էօթէլի առաջին տուներուն առջեւ, երբ մարդերը եկեղեցիէն կը դառնային շատախօսելով: Ականջին փսփսուքներ հասան:

— Որքա՛ն գեղանի է նէ:

— Տեսա՞ր իր սպիտակ քօղը: Կարծես թէ վրան արծաթ թափուած էր:

— Ու մարքի՞ղը: Ի՛նչ անուշ դէմք:

— Հայր Սէղարէն ուրախութեանէն պիտի մեռնի:

— Ու Թուանօն՝ որ կ'ուլա՛ր:

— Կլայեկիչը այլեւս պիտի թողու իր արհեստը:

— Երկար ատենէ ի վեր, ասանկ լաւ ամուսնութիւն մը տեղի ունեցած չէր:

Այս խօսակցութիւնները գէշ կ'ազդէին իր վրայ. չէ համարձակէր ետին դառնալ եւ անոնց նայիլ, վախնալով որ խորհրդածութիւններ չ'ընէին իր բացակայութեան մասին:

Վերջապէս տուն հասաւ եւ ձիէն ցատկեց:

Անսիջապէս կլայեկիչին խանութը մտաւ. Թուանօն մինակն էր, չ'էր ընկերացած Պլանչի եւ Սէղարէնի, երթալու համար նօտարին. եկեղեցիէն ուղղակի վերադարձած էր

յետոյ, աղաղակի մը մէջ. բնագորէն, կ'ուզէր կարծես դարմանել անցելոյն սխալը. ըսաւ.

— Չաւակս, Պլանչ քու քոյրդ չ'էր:

Լուիզէ չ'հասկցաւ: Այս խօսքերը անանկ միջոցի մը կը հասնէին իր ականջին, որ իր մտածումները այլեւս գոյութիւն չունէին իր ուղեգին մէջ, սւր սակայն, միայն Պլանչի ամուսնութեան անհուն փխրութիւնը կը զբաղեցնէր իր միտքը եւ սիրտը:

Բայց Թուանօն կրկնեց.

— Պլանչ քու քոյրդ չէ:

— Ձգէ՛ մայր, ձգէ՛, կ'աղաչեմ, մի շփոթիք, երբ յեղակարծօրէն հոս կը վերադառնամ, և քաղցրութեամբ խօսեցէք հետս, ծանրօրէն, բացատրեցէք թէ ինչ ըսել կ'ուզէք, կ'երդնում, որ ըսածնէդ բան մը չեմ հասկնար կտր:

Այն ատեն Թուանօն պատեց, ինչ որ տօքթ. Լանկլուա ըսած էր իրեն. Պլանչի լքումը՝ Օր. տը Սէնթ էսթէլի կողմէ, փոխանակութիւնը այդ աղջկան իր մեռեալ ծրնած աղջկան հետ, եւ այն տրամը՝ որմէ ծագում տուած էր այդ եղերական խաբէութիւնը իրենց տան մէջ:

Լուիզէ ընկճուած էր այլեւս անեղ հարուածներ ընդունողի մը պէս:

Մօրը արտասանած խօսքերը այնքան գէշ ազդած էին իր վրայ, որ փափաք կը զգար ոռնալ իր ցաւէն:

— Ուրեմն, մամաս՝ իմ իրաւունքս էր որ, ես ինքս ամուսնանայի Պլանչի հետ:

— Դո՞ւն:

— Բայց, այո՛, զնէ կը սիրէի եւ այնքան վախցայ այդ սէրէն. որ զօյն չ'սոստովանելու համար մեկնեցայ այստեղէն: Ու պիտի երթայի օտար աշխարհներ ու պիտի լքէի զձեզ, պիտի հեռանայի հայրենի կտուրէս եւ բոլոր սիրածներէս. երբ ճշմարիտ երջանկութիւնը կը տիրէր մեր բոյնին մէջ. երբ պիտի կրնայի ամուսնանալ անոր հետ, որ իմ կեանքի միակ ուրախութիւնը եղած է միշտ եւ որու չամար պիտի տայի ամէն ինչ, եթէ չհաւտայի յանցաւոր ըլլալու: Պէ՛տք էր:

Ետին դարձաւ : Պլանչ երեւցաւ Սէնթ Էսթէնի թեւը մտած , ընկերացած Տօքթ. Լանկլուաի : Տեսնելով զնէ ձերմակներու մէջ , Լուիզէ սարսուռներ ունեցաւ :

Երկուքը իրարու կը մօտիկնային , գողզողելով : Երբ տասարդ աղջիկը ծունկի եկաւ եւ աղաղակեց ձեռքերը երկարելով իր բարեկամին :

— Լուիզէ՛ ներէ՛ ինձի :

Չ'էր գիտեր ի՛նչ ըսել Լուիզէ . մեքենաբար կը կրկնէր :

— Ամուսնացա՛ճ . ամուսնացա՛ճ :

Ու նէ , գետնամած . կարծե՛ . հոգեւարքի մը մէջ կը հոնդար :

Վայրագօրէն Լուիզէ բաժնուեցաւ անկից եւ ուղղուեցաւ դէպի դուրը :

— Այս անգամ կը մեկնի՛մ , այլեւս զիս չ'պիտի տեսնէք :

Սէզարէն եւ տօքթէօրը , շուարուն , որ ինչպէս պիտի կրնային վերջ տալ այս տեսարանին . անմիջապէս մօտեցան երիտասարդին . զայն կեցնելու համար :

Լուիզէ կը մարտնչէր , կը մաքառէր :

— Քսան տարի ստեցիք ինձի , մեր երկուքիս դժբաղդութիւնը սարքեցիք , դուք էք պատասխանատուն ի՛մ շարաքաղցութեանս եւ թերեւ Պլանչինն ալ :

Սէզարէն եւ Թուանօն րողքել ուզեցին :

— Ստախօսներ , ստախօսներ , կ'ոռնար Լուիզէ :

Այն ատեն Տօքթէօրը միջամտեց :

— Կ'արգիլեմ զքեզ , այդ կերպով խօսելու ծնողացդ : Ինչ աստիճանի ալ ըլլայ կրած վիշտդ . իրաւունք չունիս դատելու հայրդ եւ մայրդ , այդքան բրտութեամբ : Անօնք այս բոլոր պատմութեան մէջ կատարելապէս անմեղ են : Ես եմ , որ ամէն ինչ ըրի քսան տարի առաջ , եւ գործեցի այնպիսի ձեւով մը . զոր հիմա անչնորհ կերպով կը դատապարտես , որովհետեւ ուզեցի խնայել մօրդ կեանքին : Եթէ տակաւին ողջ է , հաւանականաբար այդ ստութեան շնորհիւն է , զոր անոնց երեսին կուտաս , եւ որու մասին ա-

նոնք մեղապարտ չեն :

Ներողութիւն խնդրէ մօրմէդ . քու բարկութեանդ մէջ շատ բուռն եղար . տես այդ կիներ , որ կը հեկեկայ , զքեզ վերստին տեսած ըլլալու ուրախութիւնը պղտորեցիր :

Լուիզէ դէպի մայրիկը վազեց , տղու մը պէս ծունգի եկաւ , աղաչանօք :

Այս ընտանեկան տեսարանին միջոցին էր , որ Պատա եւ Մորալէս , նօտարէն վերադառնալով , հասան Սէզարէնի տուն :

— Եւ ին՞ ո՞ւր այդքա արցունք . ըսաւ ամուսինը : Աներհայր , ձեր տունը , վիշտի տո՞ւն է եւ չպիտի կրնամ ներս մտնել , առանց արցունքոտ զէմքերու հանդիպելու : Իրօք տխուր օ՞ր մըն է այս օրը : Չեր աղջիկը կիսօ եղաւ :

Ու Պլանչի դառնալով .

— Ու դուք , սիրելիս , այդ ի՞նչ վիճակ է , եւ պէ՞տք է , որ ձեր զեղանոյշ նայուածքները , սուգի իրիկունի մը պէս քօղարկուին :

Երիտասարդ կիներ չ'պատասխանեց եւ դուրսը դարձուց արտասուելու համար ինքնիրմով :

— Մարքիզը չկրցաւ իր դժկամակութիւնը ծածկել՝ եւ գուցէ աւելի լուրջ կերպով պիտի արտայայտուէր , եթէ նշմարած չ'ըլլար Լուիզէն՝ որ շփոթեցուցիչ ուշադրութեամբ մը իրեն կը նայէր :

Ճանչցաւ անոր մէջ այն երիտասարդը , որ զինքը թարթիւնէր տարած էր , հիւսել տալու համար պատը այն նկուղին՝ ուր Պլանչ տը Սէնթ Էսթէլ պիտի մեռնէր :

Զսպելով իր զգացումներս , մօտեցաւ անոր ձեռքը երկարելով :

— Բարի լոյս , քեռայրս :

Լուիզէ նախ օնէ ժեսթ չ'ըրաւ . յետոյ իր տհաճութիւնը հաստատելու համար այս ամուսնութեան նկատմամբ , որ զինքը մը զարհուրեցնէր . թեւերը խաչածեւեց :

— Ի՞նչպէ՞ս- ըսաւ Մորալէս, որ կը ջանար ժպտելու, չէ՞ք ուզեր ձեռքերնիդ ինծի տալ: Կը խաբուիմ արդեօք, Պլանչի եղբայրը չէ՞ք: Պատառ արդեօք սխալ տեղեկութիւն տուաւ ինծի:

Չոր ձայնով մը Լուիզէ պատասխանեց.

— Չեր աներձագը չ'եմ.

Սէզարէն, որ անհանգստութեան նշաններ ցոյց կուտար, վաղեց դէպի տղուն մօտ եւ ըսաւ.

— Լուէ՛. կ'աղաչեմ քեզի, յանուն մամայիդ.

Տօքթ. Լանկուա խօսք առաւ ու ըսաւ.

— Քանի չը ամէնքնիս միացած ենք հոս, հարկ է որ, այլևս բոլոր ճշմարտութեան վերահասու ըլլաք, պարոն մարքիզ: Լուիզէ ձեր կնոջ եղբայրը չէ: Սէզարէն Պլանչ ա- նունին տակ, դուք ամուսնացաք տը Սէնթ. Էսթէլ ձեր զարմուռիին հետ, աղջիկը ձեր հօրաքրոջ՝ զոո ճանչ- ցաք Բորթ-օ Բրէնսի մէջ, Պլանչ Լանպէր անունին տակ, եւ որուն, աւա՛ղ վերադարձին չենք յուսար:

Գաղանիք մըն է, որ ասկից դուրս ելլելու չէ: Բոլոր մարդոց համար, Լուիզէ ձեր աներձագն է, եւ իրաւունք չունի ընդ ակամբ նայելու ձեզի: Քիչ մը տաքարիւն է եւ երիտասարդ. կ'աղաչեմ որ ներողամիտ ըլլաք իրեն:

— Բայց հաճութեամբ, պատասխանեց Մորալէս, որ իր քօմէտին խաղցաւ դարձեալ ճարտարութեամբ: Իմանա- լով այդ պատմութիւնը, գարձաւ իր կնոջ ու ըսաւ.

— Արեան կապերը վերստին զմեզ իրարու կը միաց- նեն. սիրելի ընկեր Էիս, ալ աւելի ուրախ եմ այսպէս ըլ- լալուն:

Սոսա՞ծ պահուն, Լուիզէ գոգո նի կերպով գայն կը դի- տէր եւ հետաքրքրաշարժ իրողութիւն, ցորչափ անօր կը նայէր, այնքան իրեն կը թուէր թէ, իր «քեռայրը» իրեն անձանօթ մը չէր:

Չայն տեսած ըլլալու էր տեղ մը, բայց որ իրեն կ'ե- րեւէր շատ խորհրդաւոր:

Ինչ առթիւ իր աչքերը նշմարած էին այն գեղեցկոս- քեան հատիկը, զոր Մորալէս ունէր երեսին վրայ. Ե՞րբ իր

ականջէ երբ լսած էին այդ ներդոշնակ ձայնը՝ որ զիտեր այնքան գորովայի խօսքեր արտաւանել: Ո՞ւր ընդհնմարած էր այդ կորուկ ձեւերը.

Հակառակ իր բոլոր ճիգերուն, չէր կրնար յիշել, բայց մտած էր, որ իր կեանքին մէջ առաջին անգամը չէր, որ Պլանչի ամուսնոյն ներկայութեանը կը գտնուէր:

Յանկարծ փայլակի արագութեամբ իր ուղեղին մէջ ըոյս մը ծագեցաւ: Դիմակաւ որ մարդը չէ՞ր, որ զինքը կե- ցուցած էր, երբ առանձինն կ'երթար Մարսիլիոյ ճամբուն վրայ:

Բայց ոչ: Անիկա աւելի ուժեղ եւ աւելի երկար կազմ մ'ունէր:

Իր քննութիւնը աւելի առաջ տանել չ'ուզեց առայժմ: Միայն սարքի զին շուրջը կը դառնար այնպէս՝ լնչպէս շուն մը իր որսին:

Կուզէր մօտէն քննել գայն. անոր դէմքը իր ձեռքե- րուն մէջ առնել տեսնելու համար դիմադծերը:

Բայց այդ վայրկեանին կտոք մը դրան առջեւ հասած էր, երկու աստիճաններ թաքթի նեկը առաջնորդելու համար: Պատառ կառապանին քովը նստած էր եւ Պլանչ ալ իր մնաք բարովները կ'ըսէր իրեններուն.

Կարելի է երեւակայել թէ որքան վիշտ և խղճի խայթ կար սրտին մէջ խեղճ աղջկան, որ Լուիզէն համարուրեց:

Մորալէս չաճապարեց սեկնելու: Թողուց որ Սէզարէն ու Թուանօն համբուրեն իրենց զաւակը եւ լան այս սրտա- ճըմլիկ բաժանումին համար:

Պլանչ կտոք շօտեցաւ, ձեռքերը երբեքուց իրր վերջին բարեւ եւ երբ կտոքի անհետացաւ ճամբուն դարձուածքին վրայ, Լուիզէ, որ մինչեւ այն ատեն ինքզինքը զսպած էր, գլտորեցաւ սթոռի սը վրայ եւ Էկսս հեկեկալ:

— Հա՛յր, հա՛յր, բոլոր երջանկութիւնս է որ կ'ան հետանայ:

Բայց երբ բարձրաձայն այս խօսքերը կ'արտաւանէր, իր սրտին մէջ, գրեթէ անգիտակցօ էն, կը զարթնուր վր- րէժիանդութեան փափաք մը զոր չ'պիտի կրնար այլեւս երկար ատեն զսպել:

ՀԻՆԳԵՐՐՈՂ ՇՐՋԱՆ

ԱՌԱԳԱՍՏԻ ԻՐԻԿՈՒՆ
ՈՐՍԸ

Քառաէի կառք մը նորապսակները կառաջնորդէր դէպի Թարթիւններ:

Գարնանային գեղեցիկ գիշեր մըն էր:

Երկնակամարին վրայ կը փալիւար բանաստեղծութեամբ լեցուն լուսին մը, որ պիտի հրահրէր Պլանչի եւ Մորալէսի սիրտերը, եթէ անոնք միաբանօրէն բաբախէին, երկուքին մէջ ալ սիրոյ թոփշը կը պակսէր այդ միջոցին, եւ երկուքն ալ իրենց յատուկ մտածումներու մէջ ժուռ կուգային:

Մորալէսինները՝ մեյամաղձութենէ տարուած չէին: Վերջապէս իր առաջադրեալ նպատակին հասած էր:

Մարքիզ տը Սէնթ-Էսթէլի ամբողջ հարստութեան տիրացած էր. եւ ամուսինն էր մանկամարդ աղջկան մը՝ որ իբր կին պատիւ կը բերէր ազնուազարմի մը, որ գիւղին ամէնէն հարպուրելի կիներն էր:

Սիրոյ քաղցր պահերէն վերջ, տակաւին քանի մը ժամ եւս, մեծ ճամբաներու հին դեգերակը (coureur) այժմ տրորձօրիտի ետեւէն վազող, պիտի կրնար Բարիզ փախչել իր որսին հետ, ու հոն իր երիտասարդի գարշարոյր ցանկութիւններուն համաձայն կեանք մը վարել:

Գալով Պատառի... պիտի տեսնենք:

Ու... հակառակ հնարագէտ կարգադրութիւններուն, ինքզինքը յուզուած կը զգար, գէշ կերպով համակերպած Պլանչի ներկայութեան, որովհետեւ ներս համար քիչ մը գուրգուրանքով համակուած էր:

Թերեւս առջի անգամն էր, որ իր սիրտը չէր հնազանդէր մտքին եւ կը տարուէր սիրոյ զգացումներէ առանց շատ մը յետին մտքերու:

Դարձաւ դէպի Պլանչի: Տեսաւ զնէ դողողուն, աչքերը՝ տխուր ու ձեռքը բռնեց:

— Ինչո՞ւ չէք ժպտիր, Պլանչ:

Պատասխան չտուաւ:

Այն ատեն քնարերգական եղաւ այդ բաղդախնդիրը, սկսաւ խօսիլ իր սիրոյ նկատմամբ, թարմագեղ կնոջ:

— Ինչո՞ւ չէք հաճիր խնդալ: Արդեօք լուսնկա՞ն է որ ձեզի մեյամաղձոտութիւն կուտայ, եւ չէ՞ք տեսներ, ընդհակառակն, որ կ'փայլի ձեզի համար խոստանալով մեզի գեղեցիկ գարուն մը:

«Աւելի լաւ թուական մը չէի կրնար ընտրել մեր ամուսնութեան, ինչպէս որ բախտը որոշեց. աւելի մաքուր ապրիլ մը չէի կրնար ընտրել, քաղելու համար մաքուր ծաղիկներ, ծաղիկներ նման ձեր թարմին եւ գեղանիութեան:

«Չէ՞ք հաճիր ինծի պատասխանել: Կը հեռապնդէք չե՞մ գիտեր ինչ ցնորք, որ ձեր քովիկը գտնուող բարեկամին արժէքը չունի բնաւ Անցեալը ողբալու չէ մէկ ժամէն աւելի, երբ ապագան կը նուիրէ անդադար նոր նոր ծաղիկներ եւ երբ մարդ կը պտտի պարտէզի մը մէջ:

Պլանչ միշտ լուռ կը մնար:

— Կարելի է, շարունակեց Մորալէս, գաղտնի՞ք մը ունիք. որուն տեղեակ չե՞մ ես: Այս աստիճան կը մեղքընա՞ք հայրիկն ու մայրիկը: Բայց զանոնք միշտ պիտի տեսնէք: Իմ գերուհիս չէք, կիսն էք եւ երբեք զձեզ չպիտի գատեմ անոնցմէ՝ որ ձեր մանկութիւնը մեծցուցին:

— Անոնց համար չէք լար, չէ: Եղբայրդ՝ Լուիզէ՞ն կը խօրհրդ, բայց այլեւս եղբայրդ չէ այժմ եւ գիտէ՞ք, ուրեմն լ՞ոնչ վիշտ ունիք:

«Չեղմէ ակնարկի մը յոյսը չունե՞նամ, եւ պէ՞ք է որ գիշերը անցնեմ սիրունագեղ իշխանի մը նման, որ չպիտի կրնար արթնցունել իր գղեակին մէջ այն գեղունին՝ որ կը

քաննայ հարիւր տարիէ ի վեր:

Պլանչի արցունքները կաթկթելէ չէին դադրեր:

Քանի որ խօսքերը չէին կրնար զինքը համոզել, թե-
րեւս համբոյր մը չպիտի խրտչեցնէր զնէ.

Ծագցա. դէպի անոր, ու պահնելէ առաջ ըսաւ.

— Սիրակա՞ն Պլանչա. ձեր սրտին մէջ պիտի գիտնամ
բռնել անոնց տեղը, զոր ձգեցիք. բաւ է որ քաղցր ըլլա՞ք,
եւ չմերժէք այն յարգանքները զոր իը պարտիմ ձեր դե-
ղեցկութեան,

Իր չրթունքները անոր երեսին վրայ դնելու վրայ էր:
Երբ Պլանչ խուճապեցաւ:

Լուիզէն վերյուշեց, այն Լուիզէն, զոր թողած էին
մեկնիլ միշտ խաբելով զայն. այո՛ Լուիզէին յիշատակը
կ'արգիլէր զկնքը ենթադրելու, թէ ուրիշ մը երբեք չէր
կրնար սիրել զինքը.

Մորալէս աղէկ հասկցաւ այդ յետադարձ շարժումին
նշանակութիւնը, բայց պէտք էր խաղալ իր խաղը եւ տա-
բօրինակ կը գտնէր որ կին մը իրեն զիմադրէր եւ իրեն
ցոյց տար նուազ ժպիտը քան բախտը:

Սակայն եւ այնպէս քանի սր Պլանչ առայժմ չէր ու-
զէր ընդունիլ իր համբոյրը, ծիծաղելի պիտի ըլլար այլեւ
յամատիրը, ու պարտեալ մը պիտի սեպուէր անոր առջեւ:

Ինքզինքը ժողուլտեց եւ խորհեցաւ, թէ երբ թար
թիւնեէր հասնէին քիչ յետոյ, ներա զիմադրութիւնները ա-
նօգուտ պիտի ըլլային կամ թէ ինք աւելի զիւրաւ պիտի
հասնէր իր նպատակին:

Ու Մորալէս կառքին անկիւնը կծկտեցաւ, մինչ Պլան-
իչ անանկ կը թուէր թէ ճամբուն վրայ, շուք մը իրենց կը
հետեւէր:

Վերջապէս կառքը հասաւ Թարթիւնեէր, ուր դղեկիբ
մարդերը վարձակալը, կինը եւ աղջիկը կը սպասէին նո-
րապօսակ ամուսին:

Ջահեր բռնած էին ձեռքերնին եւ գիշերուան մէջ
զոյգին մուտքը, դիցական բան մ'ունէր եւ հին առանի
գեղեցիկ վիպագրութիւնները կ'ոգեկոչէր:

Նրբանցքը լոյսերու մէջ է:

Պաժառ, որ ցատկած էր կառքէն, դռնակը բացաւ եւ
Պլանչին օգնեց իջեցնելու համար:

Մորալէս, մօտենալով իր վերակացուին, պզտիկ նշան
կ'ըրաւ որով հասկցնել կ'ուզէր, թէ ամէն ինչ աղէկ կ'եր-
թար

Երրորդ զոյգը նրբանցքը մտաւ, ծառաները մէկտեղի
սեղանին վրայ դրին ջահերը:

Պլանչ մեծ թիկնաթոռի մը մէջ բազմեցաւ. հանդիշու-
համար: Տեսնելով այն սենեակը՝ որուն պատերը ծածկը-
ւած էին գորգերով, կրնա՞ր վայրկեան մ'իսկ երեւակայեղ
թէ այդ պատերէն միոյն ետին, խորունկ նկուզի մը մէջ,
իր սպաննուած մօրկանը մարմինը պառկած էր:

Յետոյ սպասաւորներուն երթեւեկը, որոնք կը պատ-
րաստէին ամէն ինչ, առագաստի գիշերուան համար:

Սենեկապանուհի կ'ընէր փութացին հարսին մօտ, Մո-
րալէս ամէնուն կը ժպտէր, եւ հակառակ Պլանչի տխրա-
բոյր դէմքին, մթնոյտարին մէջ գոյութիւն ունէր կարծեա
ընտանեկան երջանկաբեր բան մը:

Վերջին ծայր քաղաքավար ձեւով մը, Մորալէս ներ-
կայացաւ իր կնոջ եւ թեւ տուաւ անոր, առաջնորդելու
համար զնէ իր սենեակը, իրենց ետեւէն ունենալով ջա-
հակիբ սպասաւորները:

Սենեակին սեւին վրայ, սուտ մարքիզը պազաւ Պլանչի
ձեռքը, յարգանք խոնարհեցաւ եւ ըսաւ անոր «հիսա
կուզամ» մը, աւելի խոստմնալից իրեն համար քան ներա:

Սպասելով, որ նէ իր գիշերային արդուզարդը լրացնէ,
Մորալէս կ'աճապարէր գտնելու Պաժառը պզտիկ սենեակի
մը մէջ ուր իր դաւաճան ընկերը քանի մը շիշ փրփրալի
գինի բերած էր:

Ժամանա՞ք չ'էր տօնելու ասանկ աղուոր յաղթանակ
մը ինքզինքին տալու քաջասրտութիւն մը եւ այդ ազնիւ
գինիէն խնդրելու այն զուարթութիւնը՝ զոր չէր գար հի-
մէնեան այդ իրիկուսը չկամութեանէն:

— Օն' ուրեմն, բարեկասս, ըսաւ Մորալէս, նայելով

Պատանի աչքերուն մէջ, կը կարծե՞ս, որ Պէլ-տը-Մէի վրայ մեր հանդիպումը անօրուտ եղաւ:

— Ատիկա չեմ կրնար ըսել:

— Կը հաւատա՞ս, որ բոլոր նախատեսութիւններս իրականացան:

— Անշուշտ որ.

— Շատ վտանգներէ անցանք. շատ բան տեսանք, ժամ, հրդեհ՝ քաղաքներու իջջ, նաւարեկութիւն, եւ սակայն, բախտը չկրցաւ ընկճել. Ծնած ենք Պատան, լաւ աստղի մը տակ:

— Երանի՛ թէ երկար ատեն փայլէր:

— Ամէն պարագայի մէջ մինչեւ հիմա մեզի լաւ առաջնորդեց, մտածէ՛, թէ ինչ դիւրութեամբ գտանք Րոպէր էսթէլը, ի՞նչ դիւրութեամբ զայն կորուսինք, եթէ կարելի է այսպէս ըսել. եւ երկինք իսկ մեզի չեկա՞ւ օգնութեան, քանի որ մեզի թող տուաւ տեսնելու հոն, մահը մարքիզին զաւկին:

— Այսուհանդերձ, ստուեր մը կայ:

— Չեմ տեսներ:

— Արդարեւ չես տեսներ ինչ բան որ կրնայ նեղացնել քու լաւատեսութիւնդ:

— Այսպէսով է, որ միշտ յաջողած եմ կեանքի մէջ: Բայց ի՞նչ է այդ ստուերը, այդ շուքը:

— Պլանշ Լանպէ՛րը:

— Արդե՞լք մը: Ստուգիւ մահուընէ ազատեցաւ, սակայն կրցինք դարմանել այդ պակասը. ազնուօրէն մեր ոտքը եկաւ, ինքզինքը զոհել տալու:

Պատան թեթեւեց.

— Արտայայտուելու ձեւերդ ունի:

— Այլեւս չխօսինք ատոր վրայ:

Վերակացուն, այդքան մեծխօսիկութիւններէն համ չէր առներ:

— Լո՛ւէ՛, ըսաւ յանկարծ, կ'ուզեմ որ հոս տօնենք մեր յաջողութիւնները, բայց ոչ մեր ոճիրները:

— Մեր ոճիրնե՛րը: Ինծի կ'երեւի որ դուն ես, որ ա-

ռանկ խոշոր բառեր կը գործածես, եւ քու խղճագիտութիւնդ շատ նրբին է. Միշտ խղճի խայթերով կը տանջուիս:

— Ի՞նչ ընենք, այս այսպէս է:

— Ինծի համար, անհասկնալի են անոնք: Ի՞նչ բանի կը ծառայէ խղճի խայթը:

— Ատիկա չբացատրուիր. յաճախում մը կը զղայ մարդ կը կրէ զայն եւ կը չարչարուի:

— Չեմ ընդունիր, որ մարդ թողու ինքզինքը որ տիրապետուի ուրէ զդացումէ. միշտ ինքզինքիդ տէրը ըլլալու ես. եթէ, օրինակի համար, Պլանշ Լանպէրի եւ կամ Րոպէր էսթէլի յիշատակը զիս հալածէ, եւ ասիկա շատ հազուադէպ է, կը խոստովանիմ այն, եւ կը խորհիմ թէ կը ներկայացնեմ իրենց ճակատագրին մութ ուժը եւ եթէ ես չըլլայի գիրենք կեանքի գիծէն ջնջելու, ուրիշ մը պիտի առնէր իր ձեռքէն պարկոցներու մկրատը. կտրելու համար անոնց կեանքի թելը:

— Դիւրի՛ն դատողութիւն:

— Բայց ճիշտ. ամէն մարդու ճակատագիրը առաջուընէ գծուած է: Պլանշ Լանպէրի ճակատագիրնէր այս կերպով մեռնիլը. ես եղայ վերջնոյս օգնողը, ոճիր չ'գործեցի ճակատագրին գործիքը եղայ:

Այս կեղծփիլիսոփայական ճառը, կէս մը կը վստահեցընէր Պատանը՝ որ լեցուց երկու գաւաթ գինի, եւ բարձրացնելով գաւաթը՝ խմելու համար Մորալէսի կենացը, եւ յարեց.

— Խղճի խայթերը անհետացնելու ամէնէն ապահով միջոցը, զանոնք խղզելն է, ուրիշ սխտեմ չեմ գիտեր:

Ու խմեց.

Սակայն, վերակացուն չէր կորսնցներ իր գործնական միտքը, թէեւ ամենապզտիկ ակնարկութիւն մը զոհերուն նկատմամբ դող կը հանէր, եւ սակայն կը կոնծէր ու կը կոնծէր, կը մտածէր, որ «Աէղարէնի գործին» մէջ քիչ մը դրկուած էր ինք:

Անշուշտ, իր բաժինը պիտի առնէր 800000 ու կիէն յաջորդ օրը, սակայն 600 հազարը պիտի մնար Մորալէսի,

եւ միեւնոյն ժամանակ գեղասի կին մըն ալ:

— Կը մտածես սիրոյ վրայ, ըսաւ ծովահէնին եւ իրաւունք ունիս. ես կը մտածեմ դրամին վրայ եւ չունիմ ոչ մի փոխարինութիւն:

— Ինչպէ՞ս. ի՞նչ ըսել կ'ուզէք: Քեզի ըսի, որ չպիտի՞ յարգեմ պայմանագրութիւնս: Նօտարին կողմէ վճարուելիք դրամին քառորդը պիտի ստանաս եւ վաղն իրիկուն իսկ:

Պատառ մատ վ ցոյց տուաւ առաստաղը:

Մորալէս չհասկնալ կեղծեց:

— Այն որ վե՞րն է,

— Այո՛, Պլանչ Սէզարէն, կինդ: Անիկա կարեւորութիւն չունի՞ քեզի համար:

— Այո՛, այո՛:

— Ու ե՞ս:

— Աղախինքը պակաս չեն այս երկրին մէջ, իմ բարի՛ Պատառս: Բաւականաչափ հարստութիւն ունիս խեղճ աղջկան մը երջանկութիւնը ապահովելու համար: Ես տատասեցա՞յ կ'ըսեցիչի մը աղջկան երջանկութիւնը ապահովելու:

— Եթէ գիտնայի, յարեց միւսը, թէ գեղջկուհի մը կամ սապատող մը ինծի պիտի բերէր 800 հազար ոսկի, ես ալ իմ կարգիս զոնողութիւններ պիտի ընէի:

— Մ'ն, Պատառ, մի նեղութիւր: Սիտին Փարիզ պիտի երթանք, զուարճանալու շատ բան պիտի ունենաս ու առայժմ շնորհակալ եղիր Աստուծոյ, կամ սատանային եւ մանաւանդ քու բարեկամիդ: Առանց այս վերջնոյն, մշտնջենապէս պիտի մնայիր պզտիկ Պատառ մը, սատակարարը՝ տը Սէնթ Էսթէլ մարքիզին եւ պիտի շարունակէիր ապրիլ չափաւորութեամբ սինչ այժմ...

Ու բաժակները իրարու բաղխեցան:

Աննչուշտ հարստութիւնը մեր առջեւ է, ըսաւ վերականգուն, սակայն զգուշանալով, որ ապուշ տրամարութիւն մը չաւրէ մեր գործը:

Հետեւէ՛ ինծի:

Ու Պատառ տարաւ Մորալէսը նլբանցքին մէջ, եւ ըզ-

գուշութեամբ վերցուց գորգը, որուն ետեւ կար պատը՝ որ կը ծածկէր նկուղը, ուր Պլանչ պառկած էր միշտ:

— Մասնաւորապէս Մորալէս. պէտք չէ որ, Պլանչը եւ ից եղբայրը շատ դեգերին հոս:

— Ասոր համար է, որ զիս հոս բերիր: Երեկոյթնիս աւրել կ'ուզես:

— Կարելի է, սակայն գիտե՛մ բնութիւնդ: Կարող ես զքեզ սը կարելի է հիմա, կ'ընչք պատմութիւն մը կը պատմես այս դղեկին նկատմամբ, կը խօսիս նկուղներուն վրայ եւ կ'արթնցնես իր հետաքրքրութիւնը: Հաւանական է որ եղբայրն ալ հոս կը հրաւիրէ քանի մը օրուան համար, տեղի տալով այսպէս իր յիշողութեան զարթնումին, քանի որ հոս աշխատած է այդ գիշերը: Ահա այս անխոհեմութիւններուն տեղի չտալու համար է, որ զքեզ կը զգուշացնեմ: Երկուքէս աւելի չըջանայեացը ես եմ, ես եմ իմաստութիւնը:

— Ուրեմն, խմենք, իմաստութիւն, ու անմիջապէս պիտի թողում զքեզ:

Երկու մարդերը եկան պզտիկ սրահը, Մորալէս իրարու վրայ խմեց եւ ապա վեր ելաւ սանդուխներէն, երթալ գտնելու համար կինը:

Դրան զարկաւ. լսեց Պլանչի ձայնը՝ որ կըսէր սպասուհիներէն միոյն.

— Դացէ՛ք, բացէ՛ք:

— Ու երեւցաւ նէ սեմին վրայ, տանթելէ թաշկինա. կը ձեռքին, ժպտուն եւ թեթեւօտն:

Նա ճամբեց սենեկապանուհին, ու մօտեցաւ իր նոր հօրսին:

— Սիրելի Պլանչս, ահաւասիկ սպասուած ժամը. Մի մերժէք ընդունիլ զիս ամուսինի մը պէս, եւ կը պսղաթիմ իբր ողորմութիւն՝ ինծի գորովի սկնարկ մը ցոյց տըւէք:

Ու երիտասարդ աղջիկը առաւ իր գրկին մէջ.

Նէ ինքզինքը պաշտպանեց մեղմօրէն, խուսափեցաւ եւ տխրանոյ աչքերով նայեցաւ:

Նա բոլորովին ինքզինքը կորուսած չէր, բայց ըմպելիքը զայն ապուշացուցած էր. այդ կնոջ հաճելի ըլլալու ցանկութիւնը զօրացուցած էր իր մէջ, եւ սէրը այդ անմեղունակ ոտխին դէմ:

— Կը կասկածիք թէ որքա՛ն կը սիրեմ զձեզ, զձեզ տեսած օրէս ի վեր իմ սրտիս տիրուհին եղաք. կուզէք ձեր մէջը արթնցնեմ այն յիշատակները, երբ զղեակին բակը կուգայիք ու զիս կ'ողջունէիք հրապուրիչ ժպիտով մը:

— Պէտք չկայ այդ բաներուն, պատասխանեց Պլանչ. գիտէք, թէ չեմ կրնար ձերինք ըլլալ:

— Ու ինչո՞ւ համար: Ահաւասիկ տարօրինակ լուր մը տղու քմահաճոյքներ: Կեանքիս մէջ մէկ փափաք ունիմ, ձեզի ծանօթանալէս ի վեր, ձեզի երջանիկ ընել, կեանքը ձեզի ընել այնքան քաղցր, որքան պարիկի մը համուր, ինչո՞ւ չպատի ընդունիք այս վեհանձն պարզեւնեքը:

— Սւա՞ղ, ժպտեցաւ Պլանչ, այդ ձեր բոլոր խոստացածները զիս անտարբեր կը թողուն, իմ մտածուսս ուրիշ տեղ է. սիրտս քուկը չէ:

Այս խօսքերը ըսելով, նէ անոր ուղեւորուն փարեցաւ եւ աղաչե՛ց, հայցեց այդ մարդուն, ոչ թէ ամուսինի մը այլ ազնուականի մը՝ ուրկէ շնորհ կը խնդրուի:

— Տուէք ինձի իմ ազատութիւնս, թողուցէք ինձի դառնալ իմիններուս մօտ, ոչ քու հարստութիւնդ, ոչ քու չամբոյրներդ կ'ուզեմ. ազատ ըլլալ կ'ուզեմ թուանոնի եւ Աէզարէնի մօտիկը. իմ վառարանիս շուրջը ըլլալ կ'ուզեմ:

— Բայց Աէզարէնը քեզի զաղափարակից չէ եւ կ'այսպանէ ձեր այլանդակութիւնները:

— Այն ատեն առանձին պիտի ապրիմ եւ աւելի երջանիկ պիտի ըլլամ քան թէ հոս գերի մնալով:

Այս խօսքերը իր բերնէն խուսափած էին քաղցր ձայնով մը, բուռն գիմարութիւն մը չէր թէեւ, սակայն, Մորալէս զայրագնած, յարձակեցաւ կնոջ վրայ, իր թեւերուն մէջը առաւ զնէ եւ իբր որս մը, զայն տանելու վրայ էր, երբ լուծեան մէջ լսեց զփիւններու տարօրինակ շուկներ:

Ո՞վ էր ուրեմն որ այս ժամուս կուգար խանգարել առաջատի այս արտառոց գիշերը:

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քոյրը տանող կառքը հեռանալուն պէս՝ Լուիզէ երկար վայրկեան մը լուռ մնաց, իր ծնողաց ետ Լանկուայի միջեւ:

Տեսանք զինքը արդէն ազդուած թուանօնի եւ բփիչկին յայտնութենէն:

Իր մտքին մէջ չփոթօրէն կը ծագէին Պլանչ Լանպէրի յիշատակները եւ գեղեցկութեան հատիկը այն մարդուն երեսին վրայ, որուն զիշերանց հանդիպած էր ճամբան:

Այս երկու անձերուն միջեւ ոեւէ յարաբերութեան եզրը չէր կրնար գտնել, բայց իրեն կը թուէր թէ երկուքն ալ սերտօրէն կուպուած էին միեւնոյն արկածին եւ իր բոլոր ճիգը կը կեդրոնացնէր գտնելու համար կապ մը Գրուա-տ-Օր պանդոկին ուղեւորուհիին, եւ Մարսիլիոյ ուղղիւն վրայ պատահած ձիււորին միջեւ:

Աւելցնենք նաեւ թէ իր հոգին ալ դառնօրէն կը չարչարուէր Պլանչի ամուսնութենէն եւ կրնանք հասկնալ, թէ իր հօրը տան մէջ, ի ներկայութեան ամէնուն, ինչո՞ւ ընկճուած կը մնար, առանց բառ մ'արտասանելու:

Աէզարէն, որ ամէն բան չուտ կը մոռնար, փորձեց հանդարտեցնել այդ լուակաց մեղամաղձոտութիւնը:

— Ինչո՞ւ չէիք սպասեր, զաւակս, ըսաւ յանկարծ անոր, մեզի գրած նամակէդ յետոյ:

— Ի՞նչ նամակ, հարցուց Լուիզէ, միտքը չփոթ:

— Բայց այն նամակը, որով կ'իմացնէիր մեկնումդ ծովերէն անդին. կ'օրհնեմ այն օրը, որ զքեզ վերստին հոս բերաւ. սակայն ըսէ ինձի, ի՞նչ բանի վերագրելու է քու որոշումիդ փոփոխութիւնը:

Այս հարցումը քիչ մը կարգի բերաւ Լուիզէի մտածումը, որ յիշեց, թէ ինչո՞ւ համար եկած էր աճապարանօք, Աէնթ. էսթէլ:

— Ստոյգ է, որ իմ վերադարձի յուզումիս եւ զէպքե-

րու տխրութեան մէջ, բոլորովին մոռցած էի ձեզի ըսելու, թէ ինչո՞ւ համար այսքան արագ վերադարձայ, մինչդեռ պէտք էի չարաթէ մը մեկնիլ դէպի Լուիզիանա:

Ու, այս րսելով, տղան իր դրպանէն հանեց կնքեալ ծրարը, զոր առած էր Շոգենաւային ընկերութեան տնօրէնէն, եւ որը կը վերաբերէր իր հօրը:

- Բուկինդ է, ըսաւ տղան Սէզարէնի:
- Իմի՞նս:
- Ու Պլանշ տը Սէնթ. Էսթէլի կողմէ:
- Հանգուցեալ մարքիզին քրոջմէ՞ն:
- Այո:

— Ի՞նչ կը նշանակէ այս, հարցուց տօքթէօնը, որ յանկարծ դեղնեցաւ:

Սէզարէն տղուն իրեն երկնցուցած ծրարը առաւ, կար դաց վրայի գրուածը ու ըսաւ.

— Իրաւունք չունիմ բանալու, եթէ օր մը Սէնթ. Էսթէլ ողջ է:

— Բայց, ըսաւ տօքթէօնը, գիտէք որ տեղի կայ կարծելու թէ մեռած է նէ:

- Ստուգի՞ւ, անանկ կը կարծէ՞ք:
- Դժբախտաբար այո:
- Պաշտօնապէս իմացա՞ծ էք:
- Թէեւ ոչ. բայց գրեթէ: Ահաւասիկ նամակ մը. զոր ստացած եմ եւ որ ձեզի պիտի տայ շատ որոշ տպաւորութիւնը: Թէ ձեր աղջկան մայրը այլե՞ր չ'ապրիր:

Պատուական բժիշկը կարգօց հետեւեալ գիրը:

Մարտիի 15 մարտ 1771

«Իմ բարի տիար Լանկլուս»,

«Հիւանդագին եւ հազիւ ինքզինքիս տէրը ըլլալով, Մարտիի 15 հասայ, ուսկից ձեզի կը զրկեմ այս քանի մը տողերը, իմացնելու համար ձեզի, թէ քանի մը օրէն Սէնթ. Էսթէլ պիտի ըլլամ, անմիջապէս որ կարողութիւնս եւ ուժ ունենամ ճամբայ ելլելու:

«Կը խնդրեմ որ գաղտնաբար զիս ընդունիք ձեր մայրանոցին մէջ, մինչեւ որ եղբորմէս ներողութիւն ստանամ եւ ձեզի կը յայտնեմ սիրեցեալ տօքթէօնս, իմ յաւիտեան. նական երախտագիտութիւնս»:

ՊԼԱՆՇ ՏԸ ՍԷՆԹ-ԷՍԹԷԼ

Երբոր ընթերցումը լմացուց, Լանկլուս նայեցաւ Սէզարէնի, անոր հաւանութեանը սպասելով:

Բայց Սէզարէն զարմանօք ըսաւ.

— Չ'եմ հասկնար, ինչո՞ւ կ'ուզէք, որ Օր. տը Սէնթ. Էսթէլ մեռած ըլլայ, անոր համար որ, մարտ 15ին Մարտիի 15 եղած ժամանակ հիւանդ էր:

— Սիրելի մտրդուկս, այժմ ապրիլի վերջերն ենք: Վեց շաբաթ անցած է. կը ճանչնամ օր. տը Սէնթ. Էսթէլը եզրակացուց. եթէ հիւանդութենէ մեռած չ'ըլլար, հոս եղած պիտի ըլլար, կամ վերստին պիտի գրեր, Մեծ փափաք ունէր տեսնելու իր աղջիկը, Բօրթ օ. Բրէնսէն վերադարձաւ զնէ տեսնելու ու համբուրելու համար: Գիտէր թէ իր եղբոր առողջութիւնն այ շատ երերուն էր, թէ կորսնցընելիք ժամանակ չկար, զայն տեսնելու համար: Այս պատճառներով, բացարձակապէս համոզուած եմ, թէ Օր. տը Սէնթ. Էսթէլ չուած է անդէականը:

— Բայց, յարեց Թուանօն, ձեզի լուր պիտի տրուէր:

— Ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ լուր տրուէր, քանի որ նէ մեռած է Պլանշ Լանպէր անունին տակ, եւ Մարտիի 15 մէջ ոչ ոք գիտէ թէ, այդ կեղծանունին ներքեւ կը պահուէր Թարթիւնէրի ներկայ տիրոջ հօրաքոյրը:

— Պլանշ Լանպէր. կրկնեց Լուիզէ, բայց մտիկ ըրէք տօքթէօն. հօրս կարծիքէն եմ, բոլորովին համոզուած չեմ անոր մահուան նկատմամբ:

— Ու ինչո՞ւ համար. ցոյց տուէք ձեր պատճառաւորութիւնները, բարեկամ: Եւ ուրախութեամբ պիտի մտիկ ընեմ զանոնք:

— Յստակօրէն խօսի՛նք, բաւական ժամանակ կայ: Սէնթ. Էսթէլէն հեռացած օրերուս. տեսայ Գրուա տ. օր

պանդոկը տեսնակի մը մէջ, առաջին յարկը կրն մը՝ որ կը կոչուէր Պլանշ Լանպէր:

— Վստա՞հ ես:

— Ինչպէս վստահ եմ, որ հոս կը գտնուիք, եւ ալ աւելի բան մը իմ ուշադրութիւնս գրաւած էր, իր ներկատութեանը, պղտիկ մէտայեօն մը կը կրէր, որուն վրայք պատկերը կատարելապէս կը նմանէր քրոջս:

— Կարելի բա՞ն է:

— Պանդոկապետը ինձմէ խնդրած էր, նորա գոյքերը սենեակ փոխադրելու: սիրով կատարեցի այդ բանը եւ տակաւին յիշատակը թարմ է մտքիս մէջ այն հարցումներուն՝ զորս տրկին Պլանշ Լանպէր ըրաւ այս երկրի մասին, եւ նոյնիսկ Պլանշի մասին ալ:

— Ահաւասիկ ինչ որ տարօրինակ է:

— Թուականը կը յիշեմ այժմ, 23 մարտի իրիկունը:

— Քրուա.տ.Օրի մէջ, ասկից հինգ մղոն հեռու եւ չի կրնանք գիտնալ իր մասին ոեւէ բան:

— Ապացո՞յցը,

— Բայց, ըսաւ Սէզարէն, գաղտնիքի մ'արջեւ ենք ուրեմն: Ատոր տակ տոսմ մը կայ:

— Ձեր երեւակայութեան թօրիչ մի տաք, յարեց բըժիշկը, Լուիզէ գուցէ սխալի մը զոհ եղած էք, որովհետեւ հակառակ ձեր հաստատումներուն, տակաւին կը մնամ շատ սկեպտիկ, առաջուրնէ աւելի սկեպտիկ, քանզի անկարելի է ենթադրել, որ Օր. տը Սէնթ.էսթէլ գիւղէն երկու ժամ հեռու ըլլալով, չի կարենայ գալ եւ տեսնել իր աղջիկը:

— Գուցէ ոեւէ արգելք ունեցաւ:

— Բայց ո՞ւր կողմանէ, հարուստ չէր, հետեւաբար գողի մը ուշադրութիւնը չէր կրնար գրաւած ըլլալ:

— Համոզուած եմ որ պնդեց Սէզարէն, նէ ողջ է:

— Ուրեմն, ըսաւ Սէզարէն, իրաւունք չունինք ծրարը բանալու:

— Բայց ես, զայն մեռած կը կարծեմ, ըսաւ տօքթէօրը, ուստի կրնաք բանալ:

Եւ որովհետեւ ամէնքն ալ անձկալից էին այս հանելուկին վրայ բան մը գիտնալու, իրենց արդար հետաքրքրութեան գոհացում տուին:

Մէջը կար երկու նամակ պարունակող թղթապանակ մը, միոյն վրայ սա արձանագրութիւնը՝ «աղջկանս Պլանշ Սէզարէնի համար» միւսին վրայ «կլայեկիչ Պ. Սէզարէնի համար»:

Պատուական մարդը անմիջապէս բացաւ նամակը ու սկսաւ բարձրաձայն կարդալ:

«Իմ բարի Սէզարէնս,

«Հիւանդ եւ վախի մէջ, թէ Պլանշը տեսնելէ առաջ կը մեռնիմ, Պոն.Մէոի նաւապետին կը վստահիմ այս թղթապանակը, ուր պիտի գտնէք նամակ մը՝ աղջկանս համար եւ ուրիշ մը՝ ձեզի համար, որուն կը կցեմ ծանուցագիր մը եւ ձեռագիր մը»:

«Ծանուցագիրը կը հաստատէ իմ զարմիկիս՝ Րոպէր տը Սէնթ.էսթէլի մահը, անհարազատ որդի եղբօրս տը Սէնթ.էսթէլ մարքիզին»:

Այս տողերը կարդալուն պէս՝ Սէզարէնի ձայնը սկսաւ դողդոջել: Յաջորդաբար նայեցաւ Թուանօնի, տօքթէօրին եւ Լուիզէին: Սրեքն ալ չհամարձակեցան յայտնելու իրենց մտածումները:

Կլայեկիչը շարունակեց իր ընթերցումը:

«Այս խեղճ տղան մեռաւ Բօրթօ Բրէնսի երկրաշարժի ատեն, այն պահուն իսկ, երբ մատակարար Պատառ զայն կը տանէր Ֆրանսա, իր հօր Թօտ...»:

Սէզարէն, երթալով աւելի կը յուզուէր, եւ զինքը մը տիկ ընողները չէին ուզեր հաւատալ իրենց ականջներուն: Շարունակեց.

«Պատառ անշուշտ որ այդ ցաւալի պատահարը իմացուցած ըլլալու է եղբօրս: Կը հետեւի ուրեմն որ մարքիզին միակ ժառանգորդը կ'ըլլայ իմ աղջիկս: Տօքթ. Լանկլուան ալ միասին օգնեցէք ներա, կարենալ տիրանալու համար այդ հարստութեան:

«Ձեռագիրը իմ կողմանէ գրուած խոստովանութիւն մըն»:

է ուր յայտնած եմ այն բոլոր դէպքերը, որոնցմով շրջա-
պտատուած է Պլանչի ծնունդը:

«Այն վկայութիւնները՝ որոնց վրայ պիտի աւելնան
ձերը եւ Տօքթ. Լանկուայինը եւ Սէն-Փանն մայրանոցի
ողջ մնացող կրօնաւորուհիներուն ալ վկայութիւնները,
բաւական պիտի ըլլան հաստատելու աղջկանս ճշմարիտ
ինքնութիւնը:

«Կը յայտնեմ ձեզի բոլոր երախտագիտութիւնս եւ սի-
րելի Սէզարէնս աղջիկս կը թողում ձեզի:

«Գրուած ծովու վրայ, 1771 փետրուարի առաջին օրը»
ՊԼԱՆՇ ՏԸ ՍԷՆԹ. ԷՍԹԷԼ

Զարհուրելի լուծիւն մը տիրեց, ոչ ոք համարձակե-
ցաւ խօսք առնել, ամէնքն ալ իրականութեան վերահա-
սու եղած էին. Պլանչի հետ ամուսնացողը ստոյգ տը Սէնթ
էսթէլ մարքիզը չէր, քանի որ Օր. տը Սէնթ. էսթէլի բա-
ցարձակօրէն անժխտելի վկայութիւնը կար:

Ամէնքն ալ բաւական երկարօրէն խորհեցան, յետոյ
յանկարծ Լուիզէ ըսաւ.

— Այն մարդը՝ որուն տուիք Պլանչը, խաբեբայ մըն
է, մարքիզը չէ:

— Խաբեբայ մը կը կրկնէր Սէզարէն եւ որ մէկ
վայրկեանի մէջ կը տեսնէր փուշուժը իր ազնուականու-
թեան երազներուն եւ հպարտ խոհերուն:

— Ի՞նչ ընել կը խորհիք այս մասին տօքթէօս, զի ա-
նոր լաւ խորհրդատու մ'ըլլալը գիտէր:

— Կը կարծեմ որ, այլեւս կասկածելու ոեւէ տեղի չի
կայ, ըսաւ բժիշկը. այլ փոխանակութիւն մը: Պատառ
վատ եւ ստորին գործ մ'ըրած է իր տիրոջ հարստութեան
տիրանայու համար:

— Ուրեմն, ըսաւ Լուիզէ, պէտք է գործի սկսիլ:

— Գործի սկսիլ. այո, սակայն խիստ մեղմով, բարե-
կամս:

— Բայց համբերելու ժամանակ չկայ, երթալ գտնելու է
Թարթիւնիէրի մարդը, անոր ցոյց տալ Պլանչի մօր նա-
մակը, «պարոն հոս ձեր տան մէջ չէք, միայն ձեր կիներ
իրաւունք ունի ճոս մնալու:

Լուիզէ հետզհետէ կը բորբոքէր եւ կ'ուզէր խել անկէ
իր սիրականը:

— Պլանչի վերաբերեալ նամակը ինծի տուէք. իրեն
պիտի տանիմ:

— Ո՞ր:

— Դղեակը:

— Ինչպէ՛ս, Թարթիւնէր պիտի՞ երթաս, հարցուց
Թուանօն անձկայից:

— Այո՛ եւ անմիջապէս:

— Մեծ անխոհեմութիւն է դիտել տուաւ տօքթէօրը.
եթէ ձեր կտակածները արդարածին են այդ մարդիկն ալ
կը պատրաստուին դէլ հարուած մը տալու ձեզի:

— Բայց ինչպէ՞ս պիտի հասկնան, թէ մենք ամէն բան
գիտենք: Ես կ'երթամ կեղծ մարքիզին հետ տեսուելու եւ
ղուք այդ միջոցին. օգնութեան կր հասնիք ինծի:

— Ի՞նչ կ'ուզես որ ընենք, ըսաւ Սէզարէն:

— Հայր, դուք եւ տօքթէօրը կ'երթաք ոստիկանու-
թեան պաշտօնեան գտնելու, պէտք եղ ծ մանրամասնու-
թիւնները կը հաղորդէք անոր եւ կարելի եղածին չ փ-
շուտով Թարթիւնէր կուգաք. Բոլոր թուղթերը ցոց կու-
տաք անոր, որպէսզի ձեզի հետեւելու մ'ըլ անփոյթ չի
գտնուի:

Սէզարէն աւելի չափաւոր, յաջող առտուն երթալ կը
յանձնարարէր:

— Ինչպէս, ըսաւ Լուիզէ, Պլանչը այդ աւագակին
ձե՞ռքը պիտի թողուք: Չէ՞ք խորհիր. ես անմիջապէս կը
մեկնիմ զնէ ազատելու:

Լուիզէ ոեւէ առարկութիւն մտիկ չէր բնէր. սճապա-
րանքով դուրս ելաւ. գնաց ձի մը գտնելու:

— Գորչագոյնը պիտի տամ ձեզի, ըսաւ ձիերուն տէրը:

— Լաւ ըսաւ Լուիզէ աւելի շուտով պիտի հասնի:

— Եւ ո՞ւր պիտի երթաս:

— Քեռայրիս... հետ չափուելու: Ու քառասմբակ ձրն
վազցուց:

Բնականաբար ս վորական ճամբէն չպիտի երթար, սՃԷ

կարճ ուղիներէն, ճիշտ ժամանակին հասնելու համար, մէկ բան զինքը կը մտահոգէր, Պլանշ այդ չարագործին ձեռքերուն սէջն էր, նէ անոր կինը ըլլալու վրայ էր, այդ ոճրէն տղատել կ'ուզէր զնէ:

Խորհելու ժամանակ չկար, աճադարել հարկ էր:

Նեղ ճամբայ մը բռնեց եւ տեսաւ մարդ մը դեռինը պոկած:

— Վիրաւորեալ մը անշուշտ, մտածեց:

Զիէն ցատկեց անոր օգնութեան երթալու:

Հազիւ թէ անոր մօտեցած էր, վիրաւոր կարծեցեալը յարձակեցաւ վրան, ուրիշ մըն ալ մէջտեղ ելաւ եւ ակըն՝ թարթի մը մէջ, կողոպտուեցաւ, ձին ալ վրայ տալով:

Լուիզէ չյուսահատեցաւ, վերջին ծայր յոգնած էր, եւ սակայն ճամբան շարունակեց, իր ամբողջ կամքը՝ միակ միակ փափաքի մը երկարած էր, վայրկեան չկորսնցնել, չուշացնելու համար իր յաղթութեան եւ վրէժխնդրութեան ժամը:

Պլանշի սենեակին մէջ, Մորալէս, դղեակին ճամբուն վրայ քառարշաւ մը լսելով, մոռցած էր, որ տակաւին իր կնոջ ամուսինը չէր, մէկդի նետած էր, իբր անօգուտ զարդարանք իր սէրը եւ իր բոլոր ցանկութիւնները եւ ականջ կտրած էր անձկութենէն խղճուելու աստիճան:

Այդ ժամուն, խուճբ մը՝ սր կը յառաջանար դէպի իր տունը, շատ արտառոց բան մըն էր: Շուկը դադրեցաւ:

Երկա՛յն վայրկեան մը դեռ անշարժ մնաց. ականջ դրաւ եւ լայն շունչ մ'առաւ:

Դարձաւ Պլանշի որ կը զիտէր անոր նայուածքները եւ մէսթերը հետաքրքրութեամբ նաեւ անորոջ յոյսով մը թէ հրաշք մը զինքը պիտի ազատէր այս մարդուն ճիրաններէն:

Լուռ զիչերուան մէջ դրան ուռնակը որոտաց. Մորալէս, այս անգամ, դէպի պատուհան վազեց բացաւ եւ վար նայեցաւ:

Մարդե՛ր, մարդեր կային. համազդեսաներ կը նշմարուէին. ճակատէն քրտինքներ սկսան հոսիլ. տանջող վախ մը զինզը պատեց ու ծունկերը կը դողդղային:

Զայն մը բարձրացաւ դէպի իրեն.

— Յանուն թագաւորին, բացէ՛ք:

Մորալէս չպատասխանեց. սակայն ատրճանակ մ'առաւ եւ սուր մը, բացաւ սենեակին դուռը եւ մութ անկիւն մը պահուրտեցաւ ու սպասեց:

Տունին մէջ բան մը չէր շարժէր:

Ուռնակը վերստին որոտաց: Գոզցես ձայնի մը սահմըռկեցուցիչ կոչումն էր, որ կուգար հաշիւ պահանջելու իրմէ:

Կեցած տեղը դամուտ մնաց:

Վերջապէս քանի մը վայրկեան վերջ, Պաժառ երեւցաւ նրբանցքին մէջ. ջահ մը բռնած էր: Խաղաղ էր:

Բացաւ պատուհանիկը, նայեցաւ դուրս եւ հանդարտօրէն հարցուց.

— Ո՞վ էք:

— Յանուն արքային, բացէ՛ք.

Պաժառ փականքները քաշեց, դուռը դարձաւ իր նիւզերուն վրայ ու բազմութիւնը երեւցաւ:

Պաժառ յետս ընկրկեցաւ եւ աշտանակներու աղօտ լոյսին մէջէն, երեւցան տեղակալը, չորս ոստիկան, քալտուղար մը, տօթթէօռը, Սէզարէն եւ նօտարը:

Պաժառ, բնականէն երկչոտ, պահած էր իր պաղարիւնը, թէեւ հասկցած էր որ վախճանն էր:

Բայց քանի որ ամէն ինչ կորսուած էր, ինչո՞ւ չիաղար վերջին արարուածը: Ժամանակ չունեցաւ բան մը խոր հելու, որովհետեւ ոստիկանութեան տեղակալը մօտեցաւ իրեն եւ ըսաւ.

— Ո՞վ էք:

Պաժառ խնդաց ու չպատասխանեց.

— Ի՞նչ է անուննիդ:

— Ինչպէ՛ս, տեղակալ, յիշողութիւննիդ ցրուած է: Ահաւասիկ տասնեւհինգ տարի է, որ զիրար կը ճանչնանք,

զիրար կ'ողջունենք յաճախակի եւ տալաւին ինքնութիւնս
կը փնտոէք:

- Ձեզի կը հարցնեմ ո՞վ էք:
- Լաւ, քանի որ ճանչնալ չէք ուզեր, կը պատաս-
խանեմ: Կը կոչուիմ ժէրոմ Պատառ:
- Ձեր պաշտօ՞նը:
- Տը Սէնթ-Էսթէլ մարքիզին մատակարարը:
- Որո՞ւ:
- Տը Սէնթ-Էսթէլ մարքիզին
- Բայց մեռա՞ծ է:
- Մատակարար հանդուցեալ եւ նոր մարքիզներուն:
- Ո՞ւր է ձեր տէրը:
- Իր սենեակն է:
- Գացէ՛ք հոս բերելու:
- Ո՛չ:
- Չ'հասկցա՞ք ըւածս:
- Այո՛... բայց չպիտի հնազանդիմ:
- Կ'ուզեմ որ երթաք զինքը հոս բերելու:
- Ձի պիտի երթամ:
- Ինչո՞ւ:

— Որովհետեւ տէրս կը քնանայ, տրամադիր չէ մէկը
ընդունելու, եւ թէ հրաման տուած չէ, ընդունելու ոեւէ
մէկը:

— Անգա՛ւ մըն ալ ձեզի կը հրաւիրեմ, երթալ զինքը
հոս բերելու:

— Տեղակա՛լ, կը զարմանամ ձեր ընթացքին վրայ
Յանուն թագաւորին տուն մը կը ստնէք, եւ անիմաստ
խնդիրներ կը յարուցանէք. առանց ինծի ըսելու թէ ին-
չու հոս եկած էք, կը պահանջէք որ երթում աը Սէնթ-
Էսթէլ մարքիզը հոս բերե՛ք: Մատակարար եմ, կը ճանչնամ
իմ պարտականութիւններս եւ երբեք չպիտի հնազանդիմ
մէկու մը՝ որ նախապէս բացատրութիւն չտայ թէ ի՞նչ կը
պահանջէ որպէսզի ես ալ իմ կարգիս տիր ջս հաղորդեմ:

— Լա՛ւ ուրեմն մենք պիտի երթանք զինքը դանե-
լու եւ բո՛ւր հոս բերելու:

— Իթէ այդ է ձեր փափաքածը, լա՛ւ, չ'պիտի դիմադ-
րեմ:

Երկու ոստիկաններ հարգուցին սենեակին տեղը. Պա-
ժառ ցոյց տուաւ սանդուխը՝ որուն դուխը կեցած էր Մո-
րալէս եւ ամէն ինչ լսած եւ ապա սենեակ մտած էր. ա-
ռանց նայելու իր կնոջ եւ պատուհանը օգտագործելով ցառ
կած էր պարապին մէջ:

Ուրիշ միջոց չկար. այլ միայն այս կերպով փախչիլ
եթէ չէր ուզէր դժուարին բացատրութիւններ տալու հար-
կին տակ գանուիլ:

Գետին ինկաւ ծանրորէն եւ հազիւ ոտքի վրայ ելլելու
վրայ էր, երբ անոր օձիքէն բռնեցին պահակ կեցողները և
բրիտասարդ մը՝ որ նորէկ հասնէր, Լուիզէն: Բռնեց իր քե-
ռայրը եւ հրեց զայն նրբանցքին մէջ, ուր ամէնքը ժող-
ուըած էին:

Այդ վարկեանին Պատար ոստիկանները սանդուխ-
ներէն կ'իջնային, լսելով դրան բացուիլը: Տեւան Մորա-
լէսը. Պատար հասկցաւ թէ, այլևս փրկութիւն չկար:

— Պէտք չունինք այլևս փնտոելու Մարքիզը
պողոսց տեղակալը, անա մեզի կը բերեն զինքը:

Պատար, իր մեղսակիցը տեսնելով դեմի դեղին,
հասկցաւ որ այլևս յոյս չկար ազատումի, մտածեց, որ լա-
ւագոյն բանն էր ինքզինքը ազատել կարելի եղածին չափ
պատասխանատուութիւններէն՝ զօր բաժնած էին:

Մորալէսի յանցանքները աւելի ծանր էին քան
իրենները. անձնուէր ծառայի իր անցեա՛լը կարելի էր քիչ
մը թեթեւցնել զինքը: Մեծ բարեկամութիւն մ'ունեցած
չէր այդ մարդուն նկատմամբ՝ որ զինքը առաջնորդած էր
ամէն տեսակ արկածախնդրութեան: Այս գերագոյն վայր-
կեանին զինքը մատնելը, անպարկեշտ մարդ մը դատա-
պարտել տալ էր, և ազատել պարկեշտ մատակարար մը՝ որ
միայն տեղի տուած էր սպառնալիքներու փորձութեան
առջեւ:

Մտեցաւ տեղակալին ու սկսաւ խօսիլ, մինչդեռ
ամէնքը իր չուրջը ժողուլուած՝ մեծ աղմուկ և ժխոր կը

հանէին:

Քարտուղարը, սեղանի մը առջև նստած, կը փորձէր արձանագրելու բառերը, բայց չէր կրնար:

Սէզարէն այլանդակ պոռչտութենքներ կը հանէր, և ոստիկաններն ալ, ամէն ծակ ու ծուկ կը վազէին, երևակայական աւազակախումբ մը գտնելու ձեռով:

Տեղակալը լռութիւն հրամայեց և մէկզի հրելով Պատարը՝ որ անպատճառ առաջին խօսողը ըլլալ կ'ուզէր, խօսքը ուղղեց Մորալէսի:

— Պարոն, մարդերը ձեր տունը ընդունելու եզական ձե մ'ու՛իք, ինչո՞ւ փախուստ կուտաք:

Մորալէս իր պաղարիւնը վերստացած էր և կը ջանար երևնալու, արդարութենէն չի վախնալու ձև մը առնելով:

— Չէի փախչէր, պարոն, նախազգուշութիւններ ձեռք կ'առնէի:

Լուիզէ ընդմիջեց:

— Պատուհանէն ցատքելլո՛ւ փախչիլ չէք՝ սեպեր: Չքեզ ձերբակալեցինք այն վայրկեանին, երբ ոտքի ելլելու վրժած էիք և չէիք ուզեր մեզի հետ խօսակցիլ:

Մորալէս երիտասարդին խօսքերուն ուշադրութիւն չի տալ ձևացուց և թագաւորին ներկայացուցիչին դառնալով:

— Ստուգիւ, տեղակալ, կարծեցի, որ տունս աւազակներու կողմէ խուժուած էր յանկարծ. ճամբաները ապահով չէին, և երբեմն բռնուած անբաղձալի մարդերով, հակառակ ձեր եռանդին: Իբր պաշտպանութեան միջոց հոս քանի մը ձեր սպասաւորներ ունիմ, անկարող հովիտ մարդոց զի մագրելու. ստոյիկեանի մը պէս մահուան սպասելը և կինս ու սպասաւորներս աւազակներու կատաղութեան յանձնելը արդար չէր: Վերթալի օգնութիւն փնտրելու:

— Ո՛ւր կը թողուք ձեր կինը, ըսաւ Սէզարէն:

Ու ջախջախիչ ակնարկ մը նետելով կլայէկիչին վրայ, շարունակեց:

— Բայց քոնի որ կը տեսնեմ, թէ արդարութեան շարդոց հետ է գործս, երախտսպարտ պիտի մնամ ձեզի, եթէ հաճէիք ինծի բացառել, բռնի տունս մտնելուն

պատճառները:

— Չեզի կ'իյնայ տեղեկութիւններ տալը և ոչ թէ մեզի:

— Անշուշտ, որ սակայն, պիտի տամ հարկ եղած տեղեկութիւնները այն պարագային, երբ դուք նախ ըսէիք թէ՛ այս ժամուս ինչո՞ւ եկած էք հոս, ինչո՞ւ դուս խորտակած ու ներս խուժած:

— Դուք ձեր տունը չէք:

— Այդ ուրիշ խնդիր է: Չեզի կ'ազդարարեմ, որ եթէ չարդարացնէք ձեր այս բռնական ընթացքը, անձամբ թագաւորին պիտի գանգատիմ, որ ձեզի պիտի հասկցնէ, թէ Մարքիզ տը Սէնթ Էսթէլի մը տունը չէն կրնար բռնարարել տոյսպէս:

— Այլևս Մարքիզ տը Սէնթ Էսթէլը չես, յարեց կըլայէկիչը, և եթէ թագաւորը զքեզ տեսներ, ոտից կոխան պիտի ըններ, շա՛ն լակոտ:

— Կ'աղաչեմ, լռեցէ՛ք, ըսաւ տեղակալը, նստելով քարտուղարին քովը. Պատարին ալ նշան ըրաւ, Մորալէսի քովը նստելու: Շատ ժամանակ չունիմ, պարոն խօսքը ուղղելով Մորալէսի. կը խնդրեմ որ կարճ և կտրուկ պատասխաններ տաք իմ հարցումներուս և անօգուտ խօսքերէ խուսափիք. Պարզ ձեակերպութիւն մըն է այս, բայց անհրաժեշտ:

— Ինչ է անուննիդ:

— Կը կոչուիմ Րօպեր տը Սէնթ Էսթէլ. Ձեաց որ հոս եղողները կրնան վկայել այս մասին:

— Կը ստէ՛, ըսին շուրջ բոլորինները:

Մորալէս անտարբեր կեցաւ:

— Կը կարծեմ, որ այդ կոպիտներուն վկայութիւնը մեծ արժէք մը չունի, իմ հաստատումիս քով:

— Շարունակեցէք, ըսաւ տեղակալը, առանց հաւանութիւն տալու անոր ըսածին:

Այս պահուս, մեծ իրարանցում մը տեղի ունեցաւ, որովհետեւ վարձակալը և իր աղջիկը, որ մօտիկը կը բնակէին, աղմուկները լսելով, եկած էին անցած դարձածը իմանալու եւ մանաւանդ Պլանչ որ խօսակցութիւնները լսած

էր նրբանցքին մէջ, վերարկու մը առնելով վրան վար կ'իջնէր սենեակէն եւ սանդուխին վրայ կը կենար ապշահար:

Սէզարէն եւ Լուիզէ դէպի անոր վազեցին:

Հազիւ կրցաւ արտասանել այս երկու բառերը ու նըլաղեցաւ:

Անոր շուրջը փութացին, մինչդեռ տեղակալը կը շարունակէր իր հարցաքննութիւնը, այս անգամ խօսքը ուղղելով Պաժառի:

— Եթէ Պ. Տիւպուաի ըսածին նայինք, հոս ներկայ է եւ Սէնթ Էսթէլի արքայական նօտարն է, որ Սէնթ-Էսթէլ ժարքիզին տխողոսը, ձեր հանգուցեալ տիրոջ մահուընէն վերջ, պիտի անցնէր Բոպէր Էսթէլի, ծնեալ Բօրթօ Բրէնս անհարազատ գաւազ այս կալուածին տիրոջ:

— Ըիշտ է:

— Ի՞նչ եղաւ Բոպէր Էսթէլ. կ'ապրի՞ միշտ եւ ո՞ւր է. հոս եղող անձն՞ է, Յոյց տալով Մորալէսը:

Պաժառ վարանեցաւ եւ պատասխանեց.

— Այո՛:

— Կը ստէ:

Այս ընդմիջումը նեղացուց տեղակալը, որ հրամայեց լուռ մնալ:

— Մի՛ փորձէք արդարութիւնը շեղեցնել եւ պատասխանեցէք աղատօրէն-Ննորհիւ Պ. Տիւպուաի, հոս ունինք կատարեալ թղթաճրար մը տը Սէնթ Էսթէլի ընտանիքին վերաբերեալ, հետեւաբար մի՛ փորձէք ինծի պատմել շինձու պատմութիւններ: Կրկին ձեզ հարցնեմ Մարքիզ տը Սէնթ-Էսթէլ կոչուելէ առաջ, Բոպէր Էսթէլ անո՞ւնը կը կրէիք:

— Այո՛, պատասխանեց Մորալէս:

Կը ստէք:

Բախտախնդիրը ցատկեց

— Ինչո՞ւ համար:

— Որովհետեւ ձեր ստախօսութեան ապացոյցները ուրնի:

— Ո՞ւր են անոնք:

— Հոս իսկ, այս թուղթերուն մէջ. բացատրեցէք ինձի թէ ինչո՞ւ համար, եթէ Բոպէր-Էսթէլն էք, այդ տարաբախտ տղուն մահուան վկայագիրը ունինք:

— Ստոյգ չէ ատիկա:

— Կը կասկածի՞ք:

— Կատարելապէս:

— Ահաւասիկ փաստաթուղթերը:

Մորալէս քննեց դայն. ձեռքերը չէին դողար. պարզապէս ըսաւ.

— Կեղծ է:

— Կե՞ղծ: Կ'ընդունի՞մ: Բայց հաճեցէք ինծի բացատրել Որ. տը Սէնթ-Էսթէլի սա նամակին պարունակութիւնը, զոր ձեզի պիտի կարդամ:

— Կնո՞ջս:

— Ոչ, անոր՝ որ զոքանջդ պիտի ըլլար:

— Չեմ հասկնար, ըսաւ Մորալէս:

— Կ'անգիտանա՞ք ճշմարտութիւնը՝ ձեր կնոջ ծննդեան եւ ծագումի մասին:

— Գիտեմ թէ կլայեկիչ Սէզարէնի աղջիկն է, հոս ներկայ:

— Ներողութիւն, ընդմիջեց տօքթ. Լանկուա, ձեզի պատմեցի հանգուցեալ մարքիզին քրոջ ամբողջ պատմութիւնը, այսօր իսկ, Լուիզէի վերադառնալուն առթիւ իր հօրը տունը:

Մորալէս կարեւորութիւն չտալ ձեւացուց այս ըսուածին եւ ժպտելով պատասխանեց:

— Ա՛հ, վէպ մըն էր պատմածնիդ, որ տը Սէնթ Էսթէլ, Պլանշ Լանպէր, աղջիկ մը՝ որ աղջիկ չէ... եղբայր մը՝ որ եղբայրը չէ... ատենցմով չեմ շահագրգռուիր:

— Անիրաւ էք ըսաւ տեղակալը, որովհետեւ աւելի յստակօրէն կրնայիք պատասխանել ինծի: Առէ՛ք որ. տը Սէնթ-Էսթէլի սա նամակը, որ արդարեւ կոչուած է Պլանշ Լանպէր:

Մորալէս դայն առաւ մատուըններուն մէջ եւ ոչ ոքի վարդաց:

— Ո՞վ կրնայ ապացուցանել, թէ այս նամակը գոր-
ուած է օր. Պլանչ տը Սէնթ-Էսթէլի կողմէ:

— Բայց ես ինքս, պատասխանեց տօքթէօր:

— Կը շնորհաւորեմ զձեզ, տօքթէօր, ծաղրանօք ըսաւ
Մորալէս, կը դիտեմ որ ժամանակէ մ'ի վեր զիս հարուա-
ծել կ'ուզէք, բայց այդ ոխը, քէնը, բանականութիւնը
կորսնցնելու աստիճան առաջ տանելու չէ զձեզ: Օր. Պլանչ
Լանպէրի մեռնիլը տեսայ Բօրթ օ Բրէնսի մէջ իմ աչքե-
րովս: Ես եւ Պատառ զայն փլատակներու տակէն հանե-
ցինք, եւ ամէն ճիգ ի գործ դրինք զայն մահուրնէ ազատե-
լու համար, ճակատը ճզմուած էր. կը հարցնեմ ուրեմն, թէ
ինչո՞ւ պիտի հաւտամ թէ օր. տը Սէնթ-Էսթէլ ողջ է քա-
նի ս'ամիս առաջ եւ այս նամակը գրած է: Իմ խօսքերս
ալ, ձերիններու չափ արժէք ունին:

— Լա՛ւ, յարեց տեղակալը, օր, տը Սէնթ Էսթէլի
գիրը ամէնուս ծանօթ է, ահա ուրիշ նամակներ ալ, միւ-
նոյնէն գրուած. դիւրին բան է զանոնք իրարու հետ բաղ-
դատելը: Մնաց որ կը կասկածիք այս վերջին նամակէն:

«Մեռած չէ նէ Բօրթ օ Բրէնսի մէջ, նաւ նստած է
Ֆրանսա վերադառնալու համար: Նաւապետին տուած է նա-
մակ մը իր աղջկան համար եւ ձեռագիր մը՝ հաստատող իր
զարմիկին՝ Բոպէր Էսթէլի մահը:

«Ու կը կարգամ այս փաստաթուղթին մէջ թէ ժատա-
կօրար Պատառ պարտադրուած էր Բոպէր Էսթէլը Ֆրանսա
տանելու հը թէ Օր. տը Սէնթ-Էսթէլ համոզուած էր, որ
Պատառ իմացուցած էր մարքիզին, իր զաւկին մահը: Նէ
այնքան համոզում գոյացուցած էր, որ Սէզարէնի կը գրե-
թէ իր աղջիկն է միակ ժառանգորդը տը Սէնթ Էսթէլի
հարստութեան եւ թէ «Պոն Մէր»ի նաւապետին տուած իր
յուշագրին մէջ պատմուած է ձեր կնօջ՝ Օր. Պլանչի ծը-
նդեան պարագաները: Չէ՞ք ուզեր կարգալ բնագիրը, գո-
նէ թուականն նայեցէք, փետրուար 1771:

— Շատ կը պնդէք, տեղակալ, որ այդ փաստաթուղ-
թին վաւերականութեանը հաւատամ, չեմ կրնար ղիւրաւ
համոզուիլ եւ կը կրկնեմ, թէ օր. տը Սէնթ-Էսթէլ մեռած

է եւ թէ դուք զոն մըն էք արկածախնդիր կնոջ մը՝ որ
հօրս մարքիզի հարստութեանը տիրանալ փորձած է: Ու-
րիշ բան չունիմ ըսելիք եւ այս ժամուս չէ որ, նրբանցքի
մը մէջ կը կարգադրուին առանկ գործեր: Կը խնդրեմ որ
զիս հանդիսա թողէք ու հեռացէք ասկից:

Բաւական տպաւորիչ լուսթիւն մը տիրեց որով-
հետեւ տեղակալը, հակառակ իր հաւատումներուն, Մորա-
լէսի պաղարբունէն շփոթած կ'երեւէր մի քիչ, եւ ամէնքն
ալ անձկութեամբ իրարու կը նայէին:

Լուրջէ միայն այս անձկութեան ժառանկից չէր, որով-
հետեւ իր յիշողութեան մէջ ամփոփել կ'ուզէր բոլոր այն
եղելութիւնները՝ որոնք պատահած էին Սէնթ Էսթէլէն
մեկնելէն ի վեր. մասնաւոր խնամքով կը քննէր այն տեղը
ուր կը գտնուէր:

Ինչ որ իր ուշադրութիւնը գրաւած էր, պատերուն
վրայ դեղին լոյսի մը լուսաւորումն էր, տօգոյն կերպով
ինկած գորգերուն վրայ, Մորալէսի գեղեցկութեան հատկը
եւ Պատառի կամարածել քիթին բրոֆիլը իրեն յիշել կու-
տային պատկեր մը՝ զոր տեսած ըլլալու էր: Իրեն անանկ
կուգար, թէ արդէն ծանօթ տեղ մը կը գտնուէր:

Չախէն աջ կ'երթեւեկեր, կը վերցնէր պատին վրայի
գորգերը կը քննէր դէմքերը տարբեր անկիւններու տակ,
նայուածքով կը չափէր առաստաղին բարձրութիւնը, կը
մնար վերացած դրան առջեւ: Որոշապէս չէր խարուէր, կը
ճանչնար այս տեղերը, եկած էր հոս այն գիշերը, երբ Մար-
սիլիոյ ճամբուն վրայ, ձիաւոր մը զինք կեցուցած եւ ա-
ռած զղեակ տարա՛ էր տփպողական գործի մը համար:

Շփոթելու տեղի չկար, խորը կը տեսնէր այն անդու-
խը, որ սենեակները կ'առաջնորդէր եւ ուր Պլանչ քիչ ա-
ռաջ երեւցած էր, պզտիկ սրահին դռնը՝ աջին վրայ: Պա-
տին մէկ անկիւնը, այս եղբերգութեան դերակատարնե-
րուն ստուերը կը գծագրուէր, ինչպէս որ տեսած էր ժա-
մանակին այդ երկու բրոֆիլները: Կէտ առ կէտ, նախա-
պէս տեսածին յար եւ նման էր:

Մտից դրան քովը, քիչ մը վեր առաւ վարագոյրին

ժայրը եւ նշմարեց բացուածք մը՝ նոր հիւսուած։
 Իրաւունք ունէր, խաբուած չէր, այդ գիշերը, ուրեմն
 թարթիւններ եկած էր եւ այդ երկու մարդիկն էին, որ
 նկուզի մը մուտքը պատով հիւսել տուած էին։
 Մօտեցաւ տեղակալին եւ անշուշտ մտիկ ըրաւ Մորալէ-
 աի հարցաքննութեան։
 — Մեզի հրամայել չէք կրնար. կըսէր տեղակալը, հոս
 սնք եւ պիտի մնանք որքան որ յարմար դատենք։
 «Սր. տը Սէնթ-Էսթէլի մասին հարցումներու պատաս-
 խանցէք, թէ զինքը ձեռած տեսաք Բօրթ օ. Բրէնսի մէջ.
 ձեռք ապացոյցներ ունինք թէ, քիչ ժամանակ առաջ ողջ
 էր օրիորդը եւ Պլանշ Լանպէր անուանին տակ իջած է Բրուա
 տ'Օռ պանդոկը, մարտ 23ին։
 — Օր. Պլանշ Լանպէրի մասին է խօսածնիդ, տեղա-
 կալ, ժամէն վերջ, ատոր մասին ոեւէ պատմութիւն զո-
 յութիւն հունի ինծի համար։
 — Մեզի համար ունի, ըսաւ Լուիզէ յանկարծ, եւ Ե.
 թէ կը ներէք, տեղակալ, պիտի կրնամ դիւրաւ այս աւա-
 ղակները խայտարակել։
 Բոլոր նայուածքները ուղղուեցան դէպի երիտասարդը,
 որուն յայտնութիւններուն կը սպասէին անհամբեր։
 — Մարտ 23ի գիշերը, հօրենական տունէս հեռացայ,
 ինծի վերաբերող կ-րդ մը պատճառներու համար։ Մեկնու-
 լըս կարելի է հաստատել ծնողքիս. քրոջս եւ Բրուա.տ.օ.
 սի պանդոկագետին կողմանէ, պանդոկը՝ ուր բաւական
 ժամանակ կանգ առի։
 «Պանդոկին մէջ բազմութիւն ըլլալուն՝ պանդոկագետը
 խնդրեց ինձմէ, քիչ մը օգնելու իրեն, ուղեւորուհիի մը
 գոյքերը վերի յարկ տանելու համար Այսպէսով գտնուե-
 ցայ Օր. Պլանշ Լանպէրի ներկայութեան, որ դեռ նոր հա-
 սաս էր։ Աւելի կատարեալ տեղեկութիւններ տալու վիճա-
 կի մէջ չեմ անոր մասին, քանի որ քիչ մը վերջ ես ալ այդ
 կնոջ հետ խօսակցելէ վերջ, մեկնեցայ պանդոկէն դէպի
 Մարաբլիս։
 «Թերեւս ժամէ մ'ըվեր կը քալէր, երբ հանդիպեցայ

ձիւտորի մը դիմակաւոր, որ ինծի առաջարկեց դղեակ մը
 գալու եւ նկուզի մը պատը հիւսուլու, որովհետեւ ըսաւ ինծի
 թէ տէրը ճամբորդելու վրայ ըլլալով պէտք ունէր գանձը
 ապահովութեան մէջ պահելու։ Ասանկ բաներ տեղի կ'ու-
 նենան շատ անգամներ, եւ ոեւէ առարկութիւն չըրի. աչ-
 քերը կապեց, ձիւն վրայ նստեցուց ու զիս տարաւ մեծ
 նրբանցք մը՝ ուր ամէն ինչ պատրաստ էր որմնադիրի մը
 համար։
 «Այդ նրբանցքը հոս էր, մարդը՝ որուն հանդիպեցայ
 ճամբան, պարոնն էր, հոս ներկայ, մատովը ՅոյՅ տալով
 Մորալէսը։»
 Բախտախնդիրը ուտերը թօթուեց եւ յարեց սապէս.
 — Ոչինչ ունիմ աւելցնելիք երիտասարդին այս նոր
 ստութեանը, որ զիս հարուածել կ'ուզէ կարգ մը պատճառ-
 ներով, իր ամբաստանութեան արժէքին չափը ինքն իսկ
 կոտայ, ըսելով. թէ դիմակաւոր ձիւտոր մը իրեն հանդի-
 պած էր, եթէ այդ ձիւտորը դիմակ ունէր չկրնար ճանչնալ
 զայն, հետեւաբար կը ջրեմ իր ըսածները։
 — Ներեցէք, յարեց Լուիզէ, դիմակը չէր ծածկէր այն
 գեղեցկութեան հատիկը, զոր ունիք ձեր այտին վրայ, ու
 ատկից կը ճանչնամ. կ'աւելցնեմ նաեւ թէ հոս հասած մի-
 ջոցիս՝ ուրիշ մարդ մը ձեռքին մէջ ջահ մը կը բռնէր. Դուք
 էիք պարոն մատակարար։
 Պատու եւս ուրացաւ բայժ լտկար կերպով. լքումը
 զինքը պատած էր, կը բողոքէր հակառակ իր կամքին։
 — Ուրեմն, ընդմիջեց տեղակալը. կրնայի՞ք ինծի ցու-
 ցունել այն տեղը՝ ուր ձեր աշխատութիւնը կատարեցիք։
 — Սնշուշտ որ։
 Լուիզէ կրկին ուշի ուշով քննեց այն տեղը եւ ՅոյՅ
 տուաւ վարագոյրը որուն տակը, աղէկ կը յիշէր այժմ, բաց
 ուած էր նկուզին դուռը։
 Լուիզէ քաշեց յանկարծ դորզը՝ որ գետին ինկաւ, հին
 դրան ձեւը երեւցաւ շատ յստակ կերպով։
 — Պէտք է գիտնալ թէ, ինչու այս նկուզը պատով
 հիւսուեցաւ, դառնալով դէպի տեղակալը։

— Բահ մը ու բրիչ մը բերէք, ըսաւ պաշտօնեան, դառնալով վարձակալին, որ հոն ներկայ էր:

Մարդը հնազանդեցաւ, մինչ տեղակալը կը հարցնէր Մորալէսի:

— Մտիկ ըրի ձեր առարկութիւնները, պարոն, այս անգամ կարծեմ ըսելիք մը չունիք: Ձեր եւ ժատակարարին գունատութիւնը, զձեզ կը մատնեն վկայէ մ'աւելի:

Կեղծ մարքիզը սարսուռաց եւ ջանաց քիչ մը քաջութիւն ժողովել իր մէջ:

— Գիտեմ թէ այլեւս չեմ կրնար արգիլել այդ անհեթեթ պատմութիւնները եւ վէպերը: Այս դղեակին տիրացայ իր այժմու վիճակին մէջ, իրողութիւնները իրար խառնելու չէ, եւ եթէ բան մը մէջտեղ հանէք, սպատակաւ տուն ես չեմ. կը սպասեմ ուրեմն:

Բրիչի քանի մը հարուածներէ վերջ՝ Լուիզէ պատը փլցուցած ու ծակ մը բացած էր, ուսկից դուրս ցայտեց ներսած հոտ մը, անտանելի կերպով:

— Ակներեւ է, որ վարը փտած դիակ մը կայ, ըսաւ տեղակալը:

Կրնայ երեւակայուիլ այս խօսքին առաջ բերած արդիւնքը, կոսկած չկար, որ Պլանչ Լանպէրի մարմինն էր. ու իր դժբախտ աղջիկը. զարհուրած, սրտակեղեք աղաղակներ կը հանէր: Ձինքը հեռացուցին անկից, անուի տեսարանին ականատես չ'ըլլալու համար:

— Լոյս մը բերէք: Պահապան մը բերաւ լոյսը ու տեղակալը բժիշկին հետ իջաւ նկուղը:

Տխրաբոյր վայրէջք. պլպլացող ջահի մը լոյսով՝ որ դեղինի կը ներկէր պատը, ուսկից կը կաթկթէր ազոտ ջուր մը:

Երբոր սանդուխին ջրան աստիճանները իջան, լոյսով որոնեցին մթութիւնը ու նշարեցին սեւ բան մը. քիթերնին բռնելով մօտեցան անոր. տօքթէօք ծոկեցաւ, այդ մարմինը սոսկում ազդող զանգուածի մը վերածուած էր եւ թրջուած հագուստները զայն կը ծածկէին զդուրս:

պատանքի մը նման:

Մէկ բան միայն կրնար զիրենք հաւատարմեցնել թէ, ատիկա Պլանչն էր, մէտալեօնը՝ որ իր վրայ կը կրէր Օրտը Սէնթ. Էսթէլի աղջկան նկարն էր:

— Ոչ մի կասկած, ըսաւ Լուիզէ, այս այն կիներն է, որուն հանդիպեցայ Բրուս. տ. օր պանդոկին մէջ:

Մթնոլորտը անտանելի էր, վեր ելան մարդերը, որոնք զարհուրած էին այս մեռելի ներկայութենէն եւ գերեզմանային հոռէն: Մորալէս եւ Պատառ կարծես հոգեվարքի մէջ էին:

— Այժմ կասկած իր թոյլատրելի չէ, վարը դիակ մը կայ, որ զձեզ կ'ամբաստանէ. այլեւս խոստովանեցէք:

— Ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ խոստովանիմ կը կրկնեմ, թէ այս դիակը կրնար գտնուիլ այս նկուղին մէջ, իմ տիրացոյցին առաջ. հայրս թերեւս պիտի կրնար ինձի բացտուրութիւն տալ, եթէ ողջ ըլլար. թերեւս Պատառ:

Բերնէն դժբախտ բառ մը խոստափած էր:

Երբոր անունին արտասանուիլը լսեց, մատակարարը որ աւելի մեռեալ էր քան կենդանի, ցցուեցաւ եւ կատաղութեան մը նոպային մէջ, յեղակարծօրէն, պինդ պինդ նայելով Մորալէսի, պառթկաց, իր խղճի խայթերէն ազատելու համար՝ դուրս թափեց ամէն ինչ:

Ու պատմեց ամէնքը, ամէնքը: «Պէլ տը Մէոի» վրայ իրարու հանդիպումը, իր վստահութիւնը՝ այդ անձին վերայ, որուն պատմած էր իր կեանքը, իր պաշտօնը ու Մորալէսի ծրագիրը՝ որուն դիմագրած է յամառօրէն:

Մնաց որ բոլոր անցուղարձերը պատմելով, իր անձը չժմեղել կը ջանար, եւ ինքզինքը ցոյց կուտար դժբախտութեալորուած մը, որ իրմէ՛ աւելի ուժեղ կամքի մը կը հենազանդէր եւ ամէն ինչ ըրած էր փորձութեանց զիմադրեալու համար:

Պատմեց Բօրթօ-Բրէնտի մէջ եղածը, թէ ինչպէս Մորալէս ուղած էր թուրքերու Բոպէր Էսթէլը եւ Պլանչ Լանպէրը, ինչպէս գողցած էր մեռելին թուղթերը, եւ ինչպէս դարձած էր Ֆրանսա եւ ներկայացած մարքի:

զին իբր իր որդին:

Շատ անգամներ փորձած էր սանձ դնել իր թշուառահան ընկերոջ արարքներուն, բայց ի գո՛ւր:

Սազայն Մորալէս մտիկ ըրած չէր, չարիք գործելու կատաղութենէ մը բռնուած էր, որուն դէմ Պատառ, անկարող էր բան ս՞ընելու, ինք ոչինչ լրած էր, բայց ամէն ինչ կրած էր:

Այս ամէնը ըսուեցաւ բուն թափով մը, ինքզինքը ազատելուն համար միշտ առաջ քշելով իր մեղսակիցը: Զինքը մտիկ ընողները այսքան վատութիւններու տրհամարանօք կը նայէին:

Մորալէս եւ ոչ մի անգամ փորձած էր դէմ կանգնիլ Պատառի խօսքերուն, գիտէր որ ամէն ինչ կորսուած էր, թէ ոչ եւս յոյս կար ինքզինքը ազատելու, հետեւաբար իր վերջին խաղը խաղալու վրայ էր պաղարիւնութեամբ:

Արհամարհանքով, ոտքէն մինչեւ գլուխը նայեցաւ անոր՝ որ բոլոր ոճիրները իր վրայ միայն կը բռնաւորէր և երբ մատակարարը խօսքը լսնցուց, արկածախնդիրը, լլուռութենէ մը վերջ՝ մօտեցաւ տեղակալին ու ըսաւ.

— Ուրեմն, պարոն, եթէ սպասաւորի մը հետ չրլլար գործերնիդ, պիտի գիտնայիք բոլոր ճշմարտութիւնը: Դժբախտաբար անսիրտ մէկն է, որ վարժուած ստութեան եւ գռեհկութեան, քաջութիւն չունենար ճանչնալու իր կատարեալ մեղապարտութիւնը:

«Ստոյգ է. Պատառի հանդիպեցայ «Պէլ-տը Մէի վրայ, պէտք է ըսել որ այլեւս չպիտի ծածկեմ եւ ոչ մէկ բան, քանի որ պիտի մեռնիմ պէտք է նկարագրեմ այդ մարդը՝ որ արժանի է իրեն սպասող պատիժին: Բայց ինչ որ Պատառ չխոտովանիր, սա է թէ ինքն էր որ շատ անգամներ եւ պնդումով ինձի թելադրեց փոխանակումի գաղափարը, չեմ ստեր, որովհետեւ տը Սէնթ-Էսթէլնբրու ընտանիքը չէի ճանչնար, եւ ինքն էր որ զիս տեղեակ ըրաւ ամէն մանրամասնութեանց, կրնար ինք տեղի չտալ. երբ հասանք Բօրթօ-Բրէնս. Բան մը կրնա՞յի ընել իրեն: Ո՛չ երբեք: Եթէ պարկեշտ սպասաւոր մըն էր, պէտք չէր տառամսեր:

«Բայց ինչ որ մոռցաւ ձեզի ըսելու եւ հող է իր կեղծաւորութիւնը, այն է թէ մեր մէջ պայմանաւորուած էինք որ մօրքիզի հարստութեան կլսուէն ինք պիտի տիրանար եւ նոյնիսկ օր. Սէզարէնի թողուած կանխիկ դրամի՞ն կէսըն այ պիտի իւրացնէր»:

«Արդարութիւնը պիտի գնահատէ իմ ըսածներս եւ սանկ դժնդակ պարագաներու մէջ, չեմ ուզեր որ բոլոր ոճիրին մեղքը իմ վրաս ծանրանայ: Մարդ մը կայ հոտ որ աւելի արժանի է օրէնքի խստութիւններո ն, նա է որ ամէն բանի մէջ իր շահերը ապահովելով՝ այժմ քաջութիւնը չունենար իր բաժինը ունենալ դաւադրութեան մէջ:

«Արդ, պարոն, ձեր տրամադրութեան տակն եմ եւ կրնաք առաջնորդել զիս հոն՝ ուր վայել է ինձի:

— Ստախօ՛ւ. ոռնաց Պատառ, օր. տը Սէնթ-Էսթէլը սպաննողը ե՞ս էի:

Որովհետեւ այս կէտին մէջն էր, որ Պատառ կը զգար ինչ որ կար անարժան իր ընթացքին մէջ ճանչցած էր Օրտը Սէնթ-Էսթէլը, տղայ, եւ այս սպաննումը ներկաներուն աչքին, մասնաւոր անգթութիւն մը ի յայտ կը բերէր:

— Բանի որ պէտք է պատասխանել այս կէտին վրայ, պիտի աւելցնեմ. որ դուք էիք որ կը ճանչնայիք այս նըկուղը. դուք էիք որ ըսիք թէ կրնանք այդ կինը նետել հոն եւ դուք էիք որ զիս զրկեցիք գտնելու որմնադիր մը. պատով հիւսելու այս դուռը: Եր խնդրեմ Պ. վերակացու, պատով հիւսելու այս դուռը: Եր խնդրեմ Պ. վերակացու, այն վայրկեանին, երբ իւրաքանչիւրնիս պիտի քաւենք մեր ոճիրը, մի ունենաք այդ անաւոր յոռետեսութիւնը՝ որ կը վախցնէ զձեզ մահէն: Մահը վարդագոյն տեսէք:

Բայց Պատառ այլեւս մտիկ չէր ըներ անոր, դեմ գեղին կտրած էր վախէն եւ բարկութենէն. չէր կրնար ինքզինքը զսպել, խոյացաւ տարձանակին՝ զոր տեղակալը դըրած էր սեղանին վրայ:

Առանց ժամանակ տալու որ զինքը բռնեն, նշան առաւ Մորալէսի վրայ եւ կուրծքին պարպեց: Բազդահնդիրը գլտորեցաւ, արիւնի թեթեւ փրփուր մը

ժողովեցաւ շուրթներուն վրայ, մօտեցան անոր, կը հռնչէր արդէն:

Տօթթէօռը ծոնցաւ անոր մարմնոյն վրայ եւ հարցուց անոր:

— Կրնա՞ք խօսիլ:

Մորալէս չպատասխանեց:

Բոլորն ալ անկից բազ մը կը սպասէին, ներողութիւն հայցելու կամ աղօթք մը Աստուծոյ ուղղուած, ոչ իսկ վանկ մը դուրս ելաւ բերնէն, երկար սարսուռ մ'ունեցաւ, իր աչքերէն այլեւս լոյս չէր ճառագայթեր:

— Մեռա՞ծ է, ըսաւ տօթթէօռը, սիրաբ քննելով:

Բախտախնդիրը թողած էր երկիրը, ինչպէն որ ապրած էր հին անդիդը:

Դիակը վերցուցին, Պատառ դուրս հանուեցաւ, մինչ տօթթէօռը, Սէզարէն եւ Լուիզէ վեր կ'ելլէին Պլանչի սենեակը, ուր կամաց կամաց խելքը գլուխը կուգար շնորհիւ տրուած խնամքներուն:

ՎԵՐԶՈՒՍՆ

Պլանչ աը Սէնթ Էաթէլի յուղարկաւորութիւնը մեծա-
ուք կերպով կատարուեցաւ. Պլանչ եւ Լուիզէ նշանուե-
ցան, եւ շնորհիւ տօթթէօրին եւ նօտար Տիւպուայի, վե-
րադարձուեցաւ երեսնախ իր անունը եւ ապա հարստու-
թիւնը: Ուրեմն նէ եղաւ տէրը աը Սէնթ—Էաթէլի դղեա-
կին եւ Սէզարէն ալ դղեակատէր՝ իր երկրին,

Ու դիւղին բնակիչները շատ անգամներ կը տեսնէին բարձր մէջ Լուիզէն եւ Պլանչը՝ թև թևի, եւ Թուանօն ու Սէզարէն ալ անոնց ետեւէն, Ֆիլէմոնի եւ Պօսիսի պատկերը ցոյց տալով:

Ոյս պատահարներէն վեց ամիս վերջը, կլայեկիչը կանչել տուաւ տօթթէօռը եւ նօտարը, անոնց իմացնելու բարի լուր մը:

Պլանչի սուգը լմնալուն պէս պիտի ամուսնանար Լուիզէի հետ եւ ասոր համար էր, որ կ'ուզէր Տիւպուան հարկ եղած պայմանագիրը պատրաստելու:

Որովհետեւ այս ամուսնութիւնը փիլիսոփայ բժիշկին կ'երեւէր իբր եզրակացութիւնը պատմութեան մը, որուն սկիզբէն ի վեր միջամուխը եղած էր լաւ սեպեց իր երկու ունկնդիրներուն արտայայտել այս պատահարին բարոյականը:

— Արդարեւ, բարոյականը աւելի կամ նուազ յաղթական կ'ելլէ, բարիները կը վարձատրուին, չարերը կը պատժուին: Հեղինակները այսօր շատ նեղութիւն կը քաշեն հնարելու համար առասպելներ, ուսկից դուրս պիտի ելլէ կատարեալ ուսուցում մը: Չեմ կարծեր որ կեանքէն աւելի աղէկ կրնան ընել, եւ ինչպէս որ ժան ժագ Ռուսօ ըսած է եմիլի մէջ, վստահելու չէ առականբու բարոյակա-
նին, նոյնիսկ ըլլան անոնք Լաֆօնթէնիներ:

Եւրբոր ձեր տղայոց իրարու հակասող սկզբունքներ

կուտաք ի՞նչ արդիւնք կը յուտաք ձեր խնամքներէն»:

«Եթէ աղայ մ'ուեննայի, անոր պիտի պատմէի սիրելի՛ Սէզարէնս, թէ ի՞նչ անցաւ դարձաւ ձեր կեանքին մէջ. սաքանի մ'ամսուան ընթացքին եւ միակ այն արդիւնքը, զոր կը տեսնէք այս պարտէղին մէջ, ձերիններուն սիրովը շըըջապատուած, աւելի շտտ բան ցոյց կուտայ քան կարգ մը բանաստեղծներու ոտանաւորները, թէ մարդը որ կ'ապրի աստուածներու յարգանքին եւ բնութեան օրէնքներու դիտողութեան մէջ, իր կեանքի վերջաւորութեանը կ'ընդունի ճշմարիտ վարձատրութիւն մը»:

Սէզարէն գլխով հաւանութիւն տուաւ եւ այս խօսքերը խորին յարգանքով ողջունեց:

Իսկ Պ. Տիւպուա. ժպիտով մը բժիշկին դառնալով ըսաւ.

—Ներողութիւն կը խնդրեմ, տօքթէօս, կ'ենթադրեմ որ Լաֆօնթէն ալ աւելի յաճախ իրաւունք ունի. քան զոր կը կարծէք:

(Վ Ե Ր Զ)

<< Ազգային գրադարան

NL0317279

